KRÚDY GYULA

ULTIMA ȚIGARĂ LA CALUL BĂLAN

KRÚDU GYULA

Ultima ţigară la Calul Bălan

Coperta de MONICA MINULESCU

Selecție din volumele :
TELIHOLD (1916—1925),
DELIKÁTESZ (1926—1930),
VÁCI UTCAI HÖLGYTISZTELET (1931—1933)
Szépirodalmi Könyvkiadó
Budapest, 1981, 1982, 1982

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

KRÚDY GYULA

Ultima ţigară la Calul Bălan

Selecţie, note şi traducere de
CONSTANTIN OLARIU

EDITURA UNIVERS
Bucureşti, 1987

REGELE UFF

ZÓLYOMI, UN BOIER EXTRAVAGANT din Ţara de sus, care primea prin poşta sătească ilustrate franţuzeşti, şedea de ani de zile, de dimineaţa pînă la prînz, la masa de lucru şi scria la un roman menit să îndrepte lumea, pe care nu avea să-l tipărească niciodată, îşi atîrna pe pereţi fotografii de actriţe şi doamne distinse, iar iernile dorea să şi le petreacă la Paris sau cel puţin la Pesta, însă nu avea niciodată bani pentru asta, seara primea la masă pe dascăl sau pe preot, ori zăbovea singur cu paharul de vin în faţă, privea mărgelele strălucitoare ale băuturii, ofta şi se gîndea la o femeie, apoi îşi turna din vinul greu de Nyék în paharul zvelt, şi îşi imagina lumea ca pe un bal mascat, la care undeva în fundalul odăii se afla o nişă, unde orchestra Operei Mari cîntă compoziţii suave, melodioase de Mozart, iar la sfîrşit gusta un vin franţuzesc şi se gîndea cu părere de rău că trăieşte în altă epocă, că nu-l poate căuta mîine în satul învecinat pe Bessenyei *, guardul retras la pensie. Şi pentru a-l cunoaşte în întregime pe Zólyomi, să-i desfacem pieptarul cu guler înalt, guler deasupra căruia, după moda veche, se înfăşura în jurul gîtului un batic de mătase, unde la capătul unui lănţişor subţire de aur tîrna amuleta, iar un peticel roşu de piele,

* *Bessenyei György* (1747—1811), scriitor maghiar iluminist. Referire la gvardia patriotică ungară, înfiinţată la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, printre conducătorii căreia se afla şi scriitorul.

de pe plastron, atrăgea atenția că de un deceniu pe tronul său a șezut cu o neschimbată fidelitate și lipsă de speranță o regină pe care o chema Lányvári Izabella. Cert e că mai înainte — cu prilejul vechii călătorii la Pesta, cînd fusese ultima dată pe acolo, Zólyomi își cumpărase trei pălării identice, o duzină de bastoane de promenadă cu cap de fildeș, și obținuse de la bucătăreasa de la „Mielul de aur" rețeta pentru o mîncare anume. Pe Lányvári Izabela o adusese în inimă de la Pesta, pentru a exista cineva de care să fie îndrăgostit fără speranță, la fel ca pe vremuri soldații de gardă ce-o iubiseră cu exaltare. Doamna îi acordase lui Zólyomi permisiunea ca din cînd în cînd să-i scrie, *poste restante,* și spre cinstea sa, Zólyomi nu a abuzat în chip nesăbuit de libertatea sa. Cu alte cuvinte, a așteptat pînă cînd meșterii i-au dăltuit mica pecete pe care o aplica pe spatele scrisorii întipărind-o în ceara argintie. Era întotdeauna o scrisoare de proporții potrivite. Cuvintele, punctuația și semnele de diferite feluri nu erau aruncate fără rost. Lányvári Izabella — o cucoană din Buda, care pe vreme ploioasă nu-și părăsea casa, iar romanele o distrau mai puțin decît aventura romantică pe care o putea trăi ea însăși — îi răspundea cavalerului rural. Astăzi însă Zólyomi porunci să i se aducă o butelcă separată, puse flori de liliac lîngă oglindă și se plimbă cu mîinile la spate prin odaie pînă la miezul nopții. După aceea avu o idee nostimă, și anume alese cîteva pene frumoase, negre, de corb, pentru femeie, ca de aici încolo să-i scrie scrisorile numai cu acestea. Și într-adevăr, aveau de cîteva ori pe an schimburi de scrisori, — de ziua aniversară, cînd, la un concert intim, în casa unor rude, se cunoscuseră în sunetul unui violoncel — la rudele din Buda veneau domnișoare și tineri palizi, precum și cucoane bătrîne, uscate, — apoi de ziua de naștere și de onomastica lui Zólyomi. La Crăciun cavalerul rural trimitea iepuri și comanda la cojocarul din sat un manșon din blană rară, de vulpe argintie, pe care îl trimitea femeii. „Îmi pare rău doar că nu-ți pot trimite Domniei-tale acea oră din zori care înroșește zarea deasupra crestetelor brune ale codrilor din munții noștri, cînd palida lună își caută salvarea din fața strălucitorului tînăr spre Bartfa, cea care stăpînește

peste mări și peste femeile mai frumoase chiar decît marea..." scria Zólyomi, pentru că, așa cum reieșea din corespondență, noaptea era întotdeauna treaz, ca majoritatea oamenilor interesanți.

După zece ani, o dată Lányvári Izabella i se plînse că e bolnavă. Zólyomi îi răspunse printr-o scrisoare fulger. Îi cerea permisiunea să vină urgent la Pesta și să se prezinte la patul bolnavei. „Dumneata nu poți veni la mine — îi răspunse femeia — am copii... Dar am în X., aproape de Pesta, niște rude, la care ne putem întîlni".

Așa s-a întîmplat că, după mulți ani, Zólyomi își părăsi satul după ce se studiase îndelung în oglindă. Inima îi era strînsă de o mie de griji. Oare nu s-o fi bădărănit în atîția amar de ani ? se întreba. Iar pălăria, pe care și-o profilase pe gustul său personal, cum învățase de la un actor ambulant, n-o fi de speriat ? Și citatele franțuzești, pe care le transcrisese din vechi piese de teatru în scopul înviorării corespondenței, îi vor mai veni în minte cînd va fi cazul ? Și cum să călătorească ? Cu poștalionul sau pe calea ferată ? Doar femeia îi scria întotdeauna numindu-l „dragul, tristul meu moșier din provincie". Poate călători un domn adevărat cu trenul, în care negustorii pufăie din pipe ? Se sculase în zori și se bărbierise. La amiază trenul ajunsese în X. și Zólyomi trăsese sub nume străin la hanul „Mistrețul sălbatic", ca și cum ar fi vrut să evite fie și pe un singur cunoscut din X. Era într-o duminică și florăria, unde Zólyomi comandă un buchet, era plină de miresme, ca într-o seară de iarnă aspră, cînd șuieră vîntul pe acoperiș și în inimă se aud sunînd clopotele sufletului, iar omul răsfoiește Calendarul. O fetișcană mignioană, arogantă, îi legă buchetul cu un șnur auriu. Zólyomi îi strecură în palmă un forint de hîrtie. Portarul de la „Mistrețul sălbatic" își ridică larg pălăria aurită și se înclină în fața oaspetelui ce se întorsese :

— Doamna contesă a și sosit și a binevoit să-și comande o cameră. E la numărul șapte.

Zólyomi se înroși, întocmai ca în urmă cu optsprezece ani, cînd, aflîndu-se lîngă o scară, zărise chiloții unei domnișoare din sat. „Contesa", se gîndi cu însuflețire. N-ar putea fi imaginată o slugă mai smerită decît el, nici

dacă popii ar fi înscris în matricule anul 1800, și dama cea străină ar fi intrat în curtea „Mistreţului sălbatic" în propriu-i landou de călătorie. Aşteptase cu genunchii tremurînd în faţa numărului 7, pînă cînd apăruse o cameristă bătrînă, versată, făcîndu-i semn să intre. Lányvári Izabella îl întîmpinase pe Zólyomi proaspăt pieptănată, ca după baie, şi cu mîinile parfumate.

Oare s-a schimbat femeia în cei zece ani de cînd o cunoscuse la acel concert privat? Zólyomi nu se prea putea pronunţa, deoarece nici întîia dată n-o studiase prea atent pe doamna de care ţinuse morţiş să se îndrăgostească. Iar acum se abţinea să o studieze în amănunt. Dar dacă va observa vreo cutişoară sau o gropiţă undeva pe faţa dragă, care să se fi ivit în noaptea de nesomn cînd îi sosise scrisoarea de la ţară, şi femeia — cum îi mărturisise ea însăşi — nu putuse dormi zile întregi după aceea? Mai degrabă Zólyomi îi cercetă mîna, pantofii, îmbrăcămintea frumoasă, la modă. Şi privea pe furiş funduliţa pantofiorului, ce aducea cu un consemn pentru dans sau pentru cotilion. La geam se vedea spatele unei bătrîne provinciale smochinite, iar însoţitoarea avea o pălărie cu panglici vechi, ce fluturaseră în revoluţie pe steagurile lui Görgey *. Din cînd în cînd se auzea o tuse uşoară. Lányvári Izabella îl privea tăcută pe cavaler.

— De ce mă priveşti aşa? întrebă Zólyomi. Înseamnă că am îmbătrînit foarte mult de atunci. La ţară bărbierul e neîndemînatic, nu-l bărbiereşte decît pe popă, duminică, înainte de slujbă.

— Dumneata arăţi sănătos, în timp ce eu bolesc, răspunse cu un oftat uşor femeia.

— Acolo unde locuiesc, aerul şi apa sînt bune. E tot ce au slovacii.

— Dumneata vei trăi mult, Zólyomi, văd după palmă, pe tîmple, şi ai o ceafă destul de muşchiuloasă. În timp ce eu am să mor în curînd. Ai fi crezut vreodată că voi deveni cîndva o băbătie dărîmată, ce-şi doreşte moartea,

* Görgey Artur (1818—1916), general, comandant suprem al armatei patrioţilor maghiari în Revoluţia antihabsburgică din 1848—1849.

eu, femeia aceea pe care ai condus-o de la rudele din Buda pînă acasă, într-o seară de primăvară, și am ocolit intenționat drumul mai scurt, pentru a fi cît mai mult unul alături de celălalt? Eram tînără și frumoasă și nu m-am mirat că-mi ziceai regina mea. Credeam în exaltarea, în dragostea dumitale, și la început ți-am răspuns la scrisori fără nici o intenție deosebită, ci într-adevăr numai din inimă, pentru ca să nu suferi din pricina mea. Mai tîrziu m-am obișnuit cu gîndul că undeva departe trăiește un domn distins, care își bate capul cum să mă distreze pe mine. Spune-mi, cum mă vedeai în închipuirea dumitale cînd te plimbai noaptea prin odaie? Și cum mă vei vedea de acum înainte, după ce am făcut acest pas îndrăzneț, să mă înfățișez dumitale așa cum sînt în realitate, adică bătrînă?

Zólyomi se pregătise încă de pe drum să răspundă la multe întrebări, la un singur lucru nu se așteptase, ca regina lui să fie la fel de fidelă ca o adevărată regină.

— Doamna mea, dumneata ești tot atît de vrednică de laudă ca și înainte.

Lányvári Izabella își întoarse fața într-o parte și-l apucă pe neașteptate de mînă pe Zólyomi:

— Vreau să-ți cer un sfat, pentru că dumneata ești singurul meu prieten. Spune-mi, te rog, sincer, dacă încă arăt ca o femeie pe care un bărbat o poate iubi fără margini, pînă la divinizare? Mai sînt oare o femeie ce poate stîrni o gelozie sălbatică sau o dragoste capabilă de o răbdare îngerească? Am un pretendent, Zólyomi, care vrea să mi se alăture în viața mea tristă, de văduvă. Acest bărbat tînăr încă nu vede deosebirea de vîrstă dintre noi doi, dar, vai, în curînd va veni vremea cînd în cele din urmă va dispărea vara de pe fața mea. Și ce nefericiți vom fi atunci amîndoi!

Zólyomi își aținti privirile asupra mîinii albe, îngrijite a femeii.

— Îl iubești? întrebă cu glas sugrumat. Dumneata îl iubești pe acel bărbat tînăr?

— Cred că da... Însă sînt descumpănită... Nu sînt în stare nici să mă mai gîndesc. Sentimentele, planurile, visele mi se tulbură. Dumneata, prietenul meu credincios, nu mă lăsa să fac o greșeală.

Zólyomi se aplecă, ridică mîna femeii și o sărută la încheietură.

— Dacă-l iubești, mărită-te cu el.

Urmă o liniște înghețată. Femeia vorbi apărîndu-se :

— Mi-a stîrnit interesul spunîndu-mi aproape aceleași cuvinte pe care mi le-ai adresat dumneata cînd m-ai cunoscut. Și am mers pe aceleași străzi din Tabán și pe la biserica de pe Strada Mare și tot în dreptul Cristului răstignit mi-a declarat și el că mă iubește... Parcă pășeai iar dumneata lîngă mine delicat, cu admirație. M-am întors acasă și ți-am citit plîngînd ultima scrisoare.

Zólyomi dădu din cap :

— Eu obișnuiesc să-ți port scrisorile în dreptul inimii.

— Apoi iar ne vom scrie, Zólyomi ? rosti Lányvári Izabella. Te implor să nu mă uiți niciodată, puțin cît mai trăiesc... Și nu te supăra că te-am făcut să te osteneșți venind pînă aici.

Nu mult după acestea, Zólyomi își luă rămas-bun, după ce scoase o floare din buchet și și-o prinse în butoniera vestonului.

Nu-i mai răspunse la salut portarului și zăbovi în piață privind îndelung afișul teatral lipit pe un perete. Literele aveau să-i fluture încă ani în șir în fața ochilor. Anunțau premiera piesei *Regele Uff*.

(1916)

PATRU SUTE DE COROANE

PÎNĂ LA VÎRSTA DE TREIZECI ŞI ŞASE de ani Maár Mátyás fusese un bărbat însurat, simplu şi cinstit. La vîrsta de treizeci şi şase de ani situaţia i se schimbă brusc simţitor : acum interveni întîmplarea că moşteni de la mătuşa lui patru sute de coroane.

Simplul şi cinstitul Maár Mátyás, care pe lîngă faptul că era un slujbaş mărunt mai era şi sărac, aflînd de cele patru sute de coroane se bucură nespus de mult. Înainte de toate, dădu banii în grija nevesti-sii, căci banii sînt în loc mai bun în mîna femeii. Nevastă-sa încuie banii în scrin, printre aşternuturile de pat, şi din ziua aceea admirau numai după uşa scrinului cele patru bancnote. Iar acolo, în faţa scrinului, se sfătuiau îndelung şi cu însufleţire, ce să facă şi să dreagă cu această sumă picată din cer. Maár Mátyás vru s-o depună la Banca de economii, pentru ca mai încolo, la bătrîneţe, să aibă un mic capital, însă femeia, care în împrejurări normale era econoamă, ba chiar zgîrcită, începu a fi ispitită de uşurinţă.

— Tot n-am scontat pe banii ăştia, — îi spuse soţului —, luăm cu ei mobilă. Locuinţa noastră e destul de jalnică, o mai înfrumuseţăm cît de cît !

Bine. Maár Mátyás acceptă şi asta. Drept care, cînd plecau de acasă, se opreau în faţa fiecărui magazin sau atelier de mobilă şi se uitau de afară la splendorile industriei meşteşugăreşti secesioniste. Într-o frumoasă zi, se şi încumetară a intra într-un magazin, cercetară o sufragerie mai modestă şi cu chiu cu vai se tocmiră pentru suma de patru sute de coroane. Cînd ieşiră din magazin,

erau ameţiţi de fericire şi se priveau ca în primele lor zile de căsnicie.

— E ieftină, spuse Maár Mátyás.

— Mîine venim cu banii, spuse nevastă-sa.

În acea vestită zi de mîine Maár Mátyás se întoarse acasă fără vreo bănuială, ba chiar emoţionat şi fericit. În schimb nevastă-sa îi deschise uşa cu ochii plînşi şi îndată ce îl văzu, începu să plîngă în hohote.

— Ce s-a întîmplat ? o întrebă Mátyás speriat.

— Banii... cele patru sute de coroane...

— Ei ?

— Ni i-au furat !

Zicînd acestea, femeia se prăbuşi pe un scaun, iar Maár Mátyás ameţi şi se rezemă de perete.

— I-au furat ! rosti maşinal.

— Da, confirmă femeia plîngînd.

— Cine ?

— Nu ştiu... au dispărut din scrin... nu-i putea lua decît slujnica.

Maár Mátyás cercetă scrinul. Într-adevăr, nici urmă de bani. Ba lipseau şi nişte batiste, ciorapi, şi alte cele.

— Slujnica — zise Mátyás — sigur că slujnica... De asta insista în fiecare zi să plece, n-a aşteptat nici cele zece zile de concediu.

Femeia dădea doar din cap. Nu mai izbutea să vorbească, atît de disperată era. Abia cu mari eforturi reuşi să explice monosilabic, în frînturi, că în urmă cu patru zile banii încă erau acolo... nu ştie cum şi în ce fel au dispărut, poate că a uitat pe-afară cheia scrinului... şi o fi văzut-o slujnica...

Aşadar iată o istorie foarte comună şi obişnuită, însă pentru soţii Maár foarte dureroasă. Soţul se duse la poliţie, acolo iscăli un fel de proces-verbal pe baza căruia îi făgăduiră că vor proceda la cercetări.

După care cercetările şi începură, în sensul că a doua zi se prezentară la Mátyás doi detectivi respectabili şi distinşi. Cei doi domni respectabili cercetară foarte atenţi locuinţa, îşi notară numele slujnicei şi plecară.

— Au plecat în urmărire, o consolă Maár Mátyás pe nevastă-sa.

Însă biroul de presă al poliției transmise cu fidelitate gazetarilor remarcabila știre că funcționarului Maár Mátyás i s-au furat patru sute de coroane. A doua zi, știrea poliției apăru în toate gazetele și Maár Mátyás se pomeni de pe o zi pe alta un om vestit. Amicii și cunoștințele comentară cazul cu interes sau în zeflemea, cu maliție sau chiar cu invidie, iar cîțiva spuseseră clătinînd din cap :

— Ca să vezi... Maár Mátyás ăsta ! Ai zice că n-au de nici unele, și uite cum li se fură ca nimic patru sute de coroane !

Maár Mátyás nici nu observă cînd, dar nici mai mult, nici mai puțin, îi merse buhul că-i om bogat. Prima dovadă a acestui lucru o avu cînd îi majorară pe neașteptate impozitul cu o sute cincizeci de coroane.

— Ăștia au înnebunit ! Ce vor de la mine ? întrebă nedumerit Mátyás.

Se duse la comisia de impuneri și se plînse indignat, dar președintele îl întrerupse cu un zîmbet aproape imperceptibil :

— Ei, ei, domnule Maár, nu te da drept om sărac !

— Ba mă dau, că așa și sînt !

— Ei da, de la care se pot fura patru sute de coroane!...

Maár Mátyás se învineți, dar asta nu-i ajută la nimic. Rămase cu majorarea de o sută cincizeci de coroane, pe care n-o mai putea șterge nici Dumnezeu. În amărăciunea asta nu-l mai consola decît faptul că de cîteva luni aștepta o sporire a salariului, acum venise scadența pentru o veche promisiune a șefului său. Și la întîi ale lunii, plin de mari speranțe, se înclină în fața temutului grangur, care iscăli fără nimic ceremonios sau emoție ordonanța. Maár Mátyás preluă ordonanța cu vie recunoștință, dar cînd își azvîrli pe ascuns un ochi peste ea, zîmbetul îi pieri de pe buze și se întunecă.

— Mă scuzați, dar... — începu timid.

— Ei, ce e ?

— Știți, mărirea lefii, pe care mi-ați făgăduit-o.

Șeful izbucni în rîs, bine dispus :

— Zău, nu mai veni cu așa ceva, bătrîne...

— Adică ? întrebă Mátyás năucit.

— Păi da ! Doar nu-ți închipui că am să-ți măresc leafa... tocmai dumitale, care ai bani economisiți ? !

— Economisiți ?

— Exact. Ba îți mai și fură ! Nu, bătrîne, nu umbla cu glume... Avem destui oameni săraci cărora le pică mai bine acel mic spor la salariu decît dumitale... Sînt destui oameni la noi de la care n-ai ce să furi.

Ultimele cuvinte le rosti aproape aspru, ba chiar cu reproș. Mátyás își dădu seama că nu are nici un argument împotriva unei asemenea afirmații, drept care își lăsă capul în jos și plecă fără să scoată o vorbă. Dar în adîncul sufletului o blestemă pe mătușă-sa, care-i lăsase patru sute de coroane, pe slujnica care furase banii, și în primul rînd și mai presus de toate poliția, care dăduse acest caz de furt marii publicități, ca să nu zicem veșniciei. Simțea că e un om stigmatizat — un om care poate fi jupuit. În curînd constată că prietenii îi întorc spatele, că încep să se înstrăineze de el. Toți îl bănuiau că are bani, dar că pînă acum îi tăinuise cu grijă. Acum i se dezvăluise bogăția. Pînă acum nu ieșise nicăieri, pentru că nu voia să se dea de gol. Acum oamenii explicau modul său de viață simplu și modest, spunînd că e avar, strînge ban lîngă ban, îi pare rău să cheltuie pentru el. Dar uite că există un Dumnezeu și n-a scăpat de pedeapsa lui.

Maár Mátyás, care înainte de ivirea celor patru sute de coroane trăia sărac dar vesel, începu acum să urască viața. Într-o zi, pe stradă, auzi cum cineva îl făcuse pe la spate „zgîrciob". Pentru sufletul său cinstit, vorba asta îl duru profund. Deveni posac și începu să-i urască pe oameni. Avea și niscai datorii vechi, păcate ale tinereții, pe care le lichidă încet, în rate mici. Acești creditori, simțind mirosul banului, îl asaltară împreună și în același timp, vrînd banii toți laolaltă și în același timp. Mátyás dădea din mîini, țipa, protesta, însă totul era zadarnic. Avocații rîseră de el și îl anunțară că vor trece la licitație, în speranța că înainte de licitație își va deschide punga cea mare și va plăti tot. Îi puseră poprire și pe leafă, vreo nouă creditori dintr-o dată, drept care într-o bună zi șeful său se descotorosi de el. După cincisprezece ani de fidelitate în muncă nu avu nici măcar un cuvînt pentru Mátyás, ba îl mai și privise cu o oarecare scîrbă pe avarul împuțit, care suportă pînă

și să i se pună poprire pe leafă, numai pentru a menține aparența de om sărac.

Maár Mátyás își părăsi slujba ca un om frînt, total demoralizat. Ce-i mai putea oferi viața după toate acestea? O slujbă nouă, o cinste nouă ? Etichetarea urîtă n-are s-o spele nici toată apa Dunării, el va muri tot ca om bogat, chiar dacă va dispărea ucis de mizerie. Și recunoscînd toate acestea, ca spirit filozofic ce era, nu se mai luptă mult cu viața, ci alese o cale simplă, și anume se spînzură. La șase luni după furt. Cu acest prilej îi apăru iar numele în ziare, și, după antecedente, lesne se poate înțelege că l-a însoțit în mormînt o indiferență generală, ba chiar un oarecare dezgust blajin.

— A fost un porc cărpănos, ziceau cei mai buni prieteni ai săi. Da' ce cărpănos ! N-a fost în stare să suporte gîndul că i s-au furat patru sute de coroane prăpădite !

(1916)

AMADÉ, UN JUCĂTOR LIPSIT DE NOROC

AMADÉ ERA UN TIP FĂRĂ NOROC, nu stăpînea legal nici măcar un biet taler și nu știa sigur de ce-și mușcă noapte de noapte perna : de dorul banilor, din pricina nenorocului, sau a unei iubiri chinuitoare, nefericite ?

Amadé era unul din acei tineri budapestani care aparent își petrec timpul fără țintă, deși destinul atotputernic știa desigur bine ce face cînd i-a așezat pe aceștia pe asfaltul capitalei. Numai un miop poate să creadă că zidirea are și producte îndoielnice. Fiecare are un țel în uriașa natură, volbura și pînza de păianjen, la fel ca și respectabilul butuc de viță. Omul nu-și alege singur soarta. Cine s-ar face ciulin în șanț, cînd ar putea fi un gorun vrednic de cinstire în curtea unui castel vechi, scutit de dări ? E o fatalitate că pe unii tineri îi poartă vîntul prin toată capitala, cum poartă pe cîmp, în septembrie, steaua albă a florii. Și bătrînii nu-s altceva decît frunze uscate, zornăitoare, oricît de tocită ar părea comparația.

În epoca eroilor și landsknecht*-ilor, în timp ce făcătorii de Calendare consemnau războiul cel mare, Amadé se dovedi a fi inapt pentru viața de front. Deși firea nu-l atrăgea la luptă, în primul an îi invidiase pe tinerii care, împodobiți cu tot felul de insigne, părăseau orașul pentru a deveni eroi sau sfinți. Ce flăcăi se făcură bă-

* Aici în sens de „mercenari" (din germ. *Landsknecht).*

trînii încorporați ! Ce larg căscau ochii femeile la vederea unui militar ! Ce mare lucru era prima stea pe mantaua cătanei, prima bătălie și prima permisie ! Oameni necunoscuți ajungeau eroi sărbătoriți, oameni liniștiți vorbeau cu glas tare, clienți neînsemnați ai cafenelelor vociferau. Războiul îi înnebunise pe toți, recrutul nu plătea nici pe tramvai ! În prima parte a războiului, cît încă civilii nu erau militari, tați de familie îmbătrîniți se băteau cu pumnul în piept, chipurile că le-ar arăta ei, iar femeile îi luau la întrebări cu glas tare, ironic, pe tinerii burghezi ! Măruntul pifan pleca din oraș cu compania de marș, ca dintr-un Eden unde-l iubeau toți și-l răsfățau. Femeile îl conduceau pînă la gară, îi burdușeau buzunarele cu țigări, îl îmbătau, îl pupau, se legau cu jurămînt în fața vagonului... (Firește, cu timpul micul pifan nu mai recunoștea acest colț plin de efuziuni, angelic, în Pesta cu moravuri plictisite, hrăpărețe și ticăloșite).

În vremea asta, Amadé își petrecea viața într-un club dintr-o suburbie, numit Robespierre, și urmărea răsturnările spectaculoase ale jocului de cărți. Clubul avea un fel de firmă politică, dar în realitate îl întemeiase un antreprenor isteț, care, sub înfățișarea de bancnote pentru jucat cărți, de fapt aduna banii adepților de partid și a oaspeților fără convingeri politice. Uneori Amadé stătea la pîndă pînă în zori, ca un haiduc în stufăriș, pînă izbutea să obțină o pradă, ca buzunarele să nu-i sune a gol. Alteori în timpul jocului explica publicului alcătuit din bărbieri și băcani regulamentele Cazinoului Național, invocînd des numele unor Szemere Miklós și Péchy Andor *. Cu toate acestea, nu i se lega nimic. Își înfigea zdravăn coatele în masa verde, cu forța unui remorcher de șalupă. Chica îi asuda de atîtea născociri : cum ar putea obține pînă dimineața cinci forinți, care să-l salveze de flămînzeală după ce se va ridica de la masă.

O dată Amadé mergea iar fără un sfanț în buzunar spre oraș și se consola cu glas tare ca pînă și Üchtritz Zsigmond * se nimerea uneori să nu aibă bani pe vremea lui. Nu avea nici o țigară în buzunare, singura sa avere fiind tinerețea și o cutie de chibrituri goală. Nu avea chef

* Nobilii din vechea Ungarie, vestiți pentru bogăția lor.

nici măcar să fluiere, era trist pînă la disperare, abia îl mai ţineau genunchii de durere. Se găsea cam la întretăierea Căii István cu strada Rottenbiller, unde puţin lipsi să ajungă sub roţile unui automobil poştal smintit, care s-o fi crezut maşină de curse. Nici nu apucase să-şi revină din spaimă, cînd urmă o altă grozăvie. Nişte necunoscuţi îl înşfăcară pe la spate, îi legară mîinile şi îl legară la ochi cu un batic moale la pipăit. Braţe viguroase îl ridicară pe sus, în clipa următoare şedea într-o maşină, despre care cugetă că o fi una dintre acelea cu care sînt transportaţi din Pesta şi duşi bolnavii la ospiciile de nebuni. Roţile începură a se învîrti, lîngă Amadé se aşezară doi oameni în halate de cauciuc şi mirosind a piele. Prizonierul avu timp să constate, după răsuflarea însoţitorilor şi mormăielile lor involuntare, că unul dintre ei putea fi un om ca la vreo cincizeci de ani, burtos, cu mustaţa tunsă scurt, un fel de chelner. Celălalt, un mic Hercule robust, care şi-ar fi putut cîştiga pîinea pînă şi la circul Barocaldi. Bănuia că pe luptător îl cheamă Károly.... Ca aproape toţi tinerii pestani, Amadé cunoştea romanele poliţiste pe de rost, le mînca pe pîine.

•

Maşina ce gonea ajunse acum pe un pavaj care lui Amadé i se păru a fi pavajul din Zugló. Apoi o luară pe un drum nisipos. Se putea auzi foşnetul copacilor. Va ţîşni desigur şi un iepure negru de undeva din cîmp, ca un semn rău pentru Amadé.

Cînd îi scoaseră basmaua de pe ochi, luna lumina sus pe cer, era aproximativ ora două şi jumătate. Amadé privi de jur-împrejur. Maşina şi oamenii dispăruseră, se afla într-o curte largă, cu gard de scînduri, unde într-un colţ zăceau vraişte roţi vechi de automobil, butoaie sparte şi tot felul de obiecte de necrezut, cum Amadé nu văzuse decît în curţile din periferie, unde oamenii erau împinşi spre sinucidere. În faţa sa se ridica o casă fără etaj, veche, lungă, una dintre acelea în care locuiesc eroii romanelor poliţiste. Undeva departe necheza un cal. Amadé se gîndi că va scăpa cu ajutorul acelui cal.

O ușă a casei se deschise și în pragul luminat apăru o femeie fermecătoare, la vederea căreia Amadé simți că i se opresc bătăile inimii.

Era o femeie tînără, cu fața ca o inimă, cu părul pudrat, într-o rochie de modă franțuzească de un albastru deschis, cu mănuși albe. Amadé ar fi putut jura că pe femeia asta o văzuse cel puțin de o duzină de ori în visele sale. Cine era această femeie cu ținută de regină care-l privea acum pe Amadé cu ochi atît de afectuoși, încît acesta uitase pînă și de golul din buzunare, deși abia mai adineauri, în mașină, cînd încă se credea în pericol de a-și pierde viața, își imagina că va primi o oarecare recompensă pentru emoțiile pe care le înfruntase, și mîine, cu un capital nou, va putea să-și dureze o căsuță în salonul de jocuri al clubului Robespierre. O căsuță, cuibușor al speranțelor, unde arde un foc mic, la care te poți încălzi. Cine era această minune-inimă, care locuia departe, în afara orașului, poate tocmai pentru a nu-și șterge fiece bărbat obielele de ea și să nu-i poată vedea trupul drag decît cei mai vrednici ? Adică bieții jucători de cărți, care suferă din pricina ghinionului aproape ca un îndrăgostit deziluzionat, jucători lipsiți de speranță, ce se luptă scrîșnind din dinți cu ghinionul, cum se luptă bărbații părăsiți cu amintirea chinuitoare a unei femei.

— Într-adevăr, de asta mă aflu la Pesta, ca să aduc mîngîiere jucătorilor de cărți fără noroc, rosti acum distinsa doamnă și mîngîie ușor fața lui Amadé, care cu drag ar fi suportat și nouă palme dacă tot atîtea i-ar fi arătat și o carte de joc. Oamenii mei stau la pîndă în preajma cluburilor și cazinourilor, pentru a-i salva pe sinucigași. Maeștrii de joc și crupierii știu locul unde se află lada poștală secretă, prin intermediul căreia capăt lista nominală a jucătorilor ajunși la disperare. Intră, domnul meu.

Deși cuvintele sunau dulci ca muzica îngerilor din rai, Amadé tresări totuși suspicios.

— Lasă-mă în pace, mormăi aspru, ca și cum ar fi alungat în stradă o fată naivă.

Dar în clipa următoare îi păru rău de grosolănia lui.

— Banca a bătut pe treisprezece și mi-am pierdut pînă și curățenia sufletească, rosti mai blajin.

Dama franceză din epoca Regelui Soare dădu din cap cu înțelegere, ca un chibiț sufletist, care-ți împărtășește necazul.

— Mi s-au și adus la cunoștință evenimentele de azi-noapte. Roșcovanul de Majer a venit după miezul nopții de două ori de la clubul Robespierre să ceară împrumut.

— De-atunci jocul s-a terminat, toți jucătorii s-au împrăștiat, răspunse Amadé cu un aer întunecat. Pe mine nu m-ar mai ajuta nici măcar un ban picat din cer.

Maiestuoasa doamnă nu răspunse. Întinse mîna în spate și trase în față o lădiță. Amadé cunoștea cutia. În ea obișnuiau să țină la club banii de joc. Femeia lui o cheiță, cu care descuie capacul lădiței.

Amadé vedea cu propriii ochi bucățelele de os lunguiețe, rotunde, pătrate, colorate în diferite culori. Erau acolo plăcile albe, ce reprezentau la masa de joc o mie de coroane. Ce nesăbuit aruncă mîinile împodobite cu inele cu diamante, îngrijite, ce nesăbuit aruncă pe masă aceste oase, în timp ce sufletele li-s înțepenite de emoție, ca de suflarea înghețată a diavolului.

Erau acolo oasele albastre și roșii, care noapte de noapte străbat drumuri atît de încrîncenate, de întortocheate pe masa verde, de parcă ar fi fost făcute din oasele jucătorilor uciși, iar noaptea pornesc la un trist tur fantomatic.

Apoi cele mici, rotunde, care uneori se rostogolesc ca *pourboire*-ul azvîrlit surugiului, altădată se lipsesc de palmă, ca ultima miză a jucătorului, și ascultă ascunși acolo pulsul jucătorului.

În fața lui Amadé se iviră chipurile hulpave, răutăcioase, flămînde și scîrnave care fac roată în jurul acestor plăcuțe de os de pe masa de joc. Acum vedea iar ochii pîndind în găvane sau holbîndu-se aproape morți, ochi care urmăresc cursul jocului, precum ciinii vînatul nobil. Răsună cornul, și banii de os încep să gonească, aidoma unor pești mici, lucitori, în apă. Ah, cîte mîini murdare, chircite, bătrîne și tinere se întind după peștișorii aceștia de aur !

— Dacă dorești, toți aceștia sînt ai dumitale, rosti ademenitor dama străină.

— Ce se poate întîmpla cu mine, un jucător de cărți atît de nenorocit ? întrebă cu glas tare Amadé. Pînă acum am disprețuit femeia și dragostea, pentru că, sincer să fiu, n-am prea avut timp să merg la întîlniri. Eram silit să joc cărți, să chibițez, să trag cu urechea și să fiu mereu treaz, pentru a prinde zarul cînd se rostogolea spre mine. De acum încolo voi cînta, voi îmbrățișa ulceaua și-o fată frumoasă, spilărul cu spinarea încovoiată va deveni un bătrîn burtos, desfrînat, un vînător de fuste cu mustața cănită. O dată am să încerc să mă îmbăt.

Așa rosti, ca un actor ambulant, și intră în casa necunoscută.

•

Amadé, tînărul de nicăieri, care în urma unei întîmplări ciudate ajunsese noaptea într-o casă din marginea orașului, nu se născuse totuși la Pesta pentru a-și ține amîndoi ochii închiși în fața celor ce i se ofereau vederii.

— Aici oricine se poate simți sultan, chiar dacă umblă prin viață cu ghete sparte, zise amfitrioana îmbrăcată în veșmîntul Doamnei Cercului, care cu lalelele, dantelele, buclele ei pudrate putea fi chiar și îmblînzitoare de animale sau divă de panoramă. Se unduia ca figura imprimată pe cartea de joc din mîna unui jucător norocos ; zîmbetul aruncat de ea oglindea seninătate, speranță, o priveliște frumoasă, ca norocul jucătorilor ; dar între sprîncenele ei era și o ușoară cută întunecată, care poate că simboliza destinul trist : cel asupra căruia se va abate supărarea acestei femei, fie el orice cavaler, își va sfîrși viața ca un poștaș de noapte într-un local rău famat. Era femeia fatală, pe care o pîndesc cu jind de după garduri trișorii vagabonzi, aidoma țiganilor ce fură copii.

„Oare se pricepe să bată cărțile domnișoara ?“ se întrebă practicul Amadé după ce străbătură vestibulul, pe care-l ornau tablouri în ulei înfățișînd portrete de bărbați. Pe cîțiva dintre domnii prinși în rame de aur Amadé îi recunoscu.

— Ca niște prefecți ! observă el arătînd spre tablouri.

— Sînt vechi prieteni de-ai mei din Pesta, oftă mirifica femeie. Au îmbătrînit și m-au uitat.

În salon, unde pătrunseseră dînd la o parte o perdea, ardea un foc primitor în cămin, ca în căsuța unei vevericțe. Pe pereți iar fotografii, ornate cu buchete de pamblici mortuare, așezate parcă doar pentru a astupa găurile lăsate de pistol în frunțile acestor domni. O mulțime de poze mai mari și mai mici, ca zilele de rînd, cenușii, sau roșii, de duminică, din calendar ; ca frunzele căzute ale vieții indiferente, ce curge fără oprire, — așa se înșirau aici, unul lîngă altul, jucătorii de cărți sinucigși.

Amadé se cutremură : aici avea și mai mulți cunoscuți din trecutul apropiat. În zori stătea în spatele lor, în timp ce se amestecau cărțile, și li se scurgea sîngele din urechi, pînă li se făceau albe ca hîrtia.

— Să mergem, zise Amadé și se agață de brațul femeii.

— Mai avem camera celor blestemați, fiule, răspunse regina și dădu la o parte o draperie verde.

Într-un mic cabinet luminat în roșu ședeau patru bărbați palizi, învăluiți într-un fum gros de țigară. Fețele lor erau înțepenite, ca ale bătrînilor, ochii lor nu vedeau decît pînă la perete, nu auzeau lărmuiala de afară, și stăteau picior peste picior. Jucau cărți. La răstimpuri egale puneau o carte pe masă, ca niște automate ; amestecau, împărțeau, plăcuțele de os din fața lor circulau de la unul la altul. Oftau, gemeau, ridicau ochii în tavan.

— Oare ce-o fi făcînd scumpa mea soață ? întrebă unul adresîndu-se tavanului pierdut în fum.

— Verde, verdele, zise altul.

— Oare mă înșală iubițica mea noaptea asta ? oftă iar primul.

— Ghindă, ghindă, ghindă ! răspunse celălalt.

Cărțile foșneau sec, zornăiau plăcuțele de os, mîinile se mișcau mașinal, ca apa din găleata trasă cu lanțuri ruginite din puț, cînd și cînd răsuna cîte un glas amarnic din afundul puțului, din interiorul jucătorilor.

— În poala domnului acela trist, cu mustață roșie, e o carte, notă Amadé, în timp ce regina Cercului lăsă draperia să cadă peste cabinet.

— E un trișor incurabil, răspunse femeia.

Pe coridor se mai întîlniră cu un chibiț cu ochi însîngerați, ca de sticlă, cu sprîncene stufoase, cu părul vîlvoi și transpirat, care privea speriat în jur, ca ovreiul cu boccea căruia abia i-au furat tot haiducii. Bătrînul ponosit se agăță mașinal de brațul lui Amadé :

— Mergi pe opt ? întrebă cu o privire pătrunzătoare.

Amadé răspunse scuzîndu-se :

— Am pierdut tot.

La salon se plictiseau trei parce.

Amadé privi cu o admirație naivă la femei, ca un flăcău de la țară, pentru că în afară de mînuirea cărților nu se pricepea încă la nimic în viață.

— Domnul Amadé, jucătorul fără noroc, rosti amfitrioana, apoi părăsi societatea.

La margine ședea o frumusețe brună, andaluză, într-o rochie neagră, încheiată de sus pînă jos ; părea o dansatoare ce șade în lojă și privește cu un ușor dispreț producția de pe scenă a unei actrițe concurente.

— Cine ești dumneata, minune crescută pe-un fir de trandafir ? întrebă Amadé, cum trec la subiect la Clubul Robespierre în zori, după joc, jucătorii lefteri, relatîndu-și cuceririle amoroase.

— Eu ? Sînt o femeie jucată la cărți, răspunse frumoasa și își uită buzele întredeschise, pentru ca Amadé să-i poată observa șirul de dinți albi. Bărbatul meu m-a jucat la cărți, sînt lăsată zălog, aștept să mă răscumpere. Bărbatul meu e un nobil cavaler, se ține de cuvînt.

— Și onorabilul dumitale soț unde e ?

Femeia distinsă răspunse oftînd :

— Bietul de el, hoinărește pe undeva prin lume. Caută pe cineva, un jucător de cărți și mai lipsit de noroc decît el.

— Mă bucur foarte mult că întîmplător nu e de față scumpul dumitale soț, altfel n-ar mai fi fost nevoit să hoinărească.

Femeia brună își îngropă fața în palme.

— Casă nenorocoasă ! Niciodată nu se nimerește să intre vreunul care a cîștigat un milion. Oare cît mai trebuie să stau aici zălog ?

A doua femeie era o frumusețe germanică. Avea ochi albaștri și păr blond, de care se tem spaniolii. Amadé era un tînăr pestan, deci nu se sperie de femeie, care cîndva va fi fost o zeiță în pădurile de stejar, în romanțurile religioase. Firește, împletea ciorapi și îl măsură din cap pînă-n tălpi pe Amadé :

— Văd că și dumneata îți cumperi pantofii la magazinul Davidson, unde se vînd încălțări ieftine. Desigur, te cam ocolește norocul. Oare ce-ai greșit, de nu poți fi fericit ?

Amadé dădu din mînă :

— Pînă acum viața mea a fost numai o experiență. Marile fapte abia acum urmează, atunci mi se va ivi și norocul.

— Nu există noroc, răspunse dama ce împletea ciorapi. Nu există decît munca. Eu de pildă aș vrea să cresc copii, dacă logodnicul mi s-ar întoarce de la Monte Carlo. A inventat un sistem infailibil pentru a arunca în aer Banca. Planul nu are nici o fisură. „Draga mea — mi-a zis — așteaptă în Casa aceea pînă mă întorc, și începem o viață nouă ; doar pentru proba sistemului îmi mai trebuie un oarecare timp.“ E al doilea an de cînd îl aștept pe scumpul meu logodnic. E posibil să fi greșit sistemul ?

Amadé zîmbi cu superioritate.

— Scumpă femeie, îmi pare rău de dumneata că ți-ai legat viața de un găinar al cărui scop în viață e jefuirea Băncii de la Monte Carlo. Asta n-a izbutit s-o facă nimeni pînă acum. Nu s-a născut Iasonul care să aducă de acolo lîna de aur !

Zeița cea nefericită oftă :

— Toți spun așa. Dar eu cred totuși orbește. Heinrich își va executa planul, sau se aruncă în mare.

Amadé ridică din umeri. Se gîndi să n-o mai amărască pe femeia cu ochi albaștri, drept care se întoarse spre cea de a treia :

— Pe dumneata cine te-a dat ?

A treia era o femeie tînără, mignonă, șatenă, cu fața neclintită ca o pictură, purtînd lornion ; avea un picior atît de fin, încît cu greu îi puteai găsi un pantof fie și în Pesta, orașul femeilor cu picioare frumoase. În mîini purta mănuși albastre, ca episcopii. Pe gît, sub coc, i se

zărea o umbră virginală, ca bruma de pe prunele neatinse de mînă omenească. Trăgea cu lăcomie din ţigara cu chiştoc auriu, ca un elev. Purta cea mai fină îmbrăcăminte, ca o cochetă. În păr avea o fundă albastră şi în glas îi răsuna oboseala unei vieţi plictisite, sfîrşite, de parcă şi-ar fi deschis pentru ultima oară gura spre a mai scoate o vorbă.

— Eu sînt o pustnică benevolă, dacă te interesează, stimate domn. Eu însămi am jucat la cărţi în viaţa mea mai mult decît toţi sinucigaşii la un loc, ale căror portrete le-ai putut vedea în vestibul.

Amadé se aşează îndată lîngă femeia cartoforă.

— Deşi femeile obişnuiesc totdeauna să trişeze la joc.

— Femeile ? exclamă Liáne. Cum, adică dumneata mă vezi ca pe o femeie care-şi foloseşte avantajul sau blestemul că s-a născut femeie ?

Privi hotărîtă prin lornion la Amadé.

— Mi-e mi-a plăcut întotdeauna să joc cu trişori.

— O, povesteşte-mi istoria dumitale, îngerul meu bun, să învăţ în sfîrşit de la femei ce înseamnă curajul şi hotărîrea, căci toţi bărbaţii devin laşi îndată ce norocul le întoarce spatele.

— Eu n-am căutat norocul, pentru că el e doar pentru ucenicele de la croitorie. Am moştenit o avere destul de frumoasă şi astfel am putut cugeta cînd am poftit la lume, la oameni, la viaţa asta goală, fără ţel. Dar atunci cu atîta lăcomie, cum muşti din pîinea caldă. Într-o singură noapte am fost moale ca glasul ghitarei, distrată ca pasărea ce se repede în foc, speriată ca brotăceii cînd ajung din locul lor răcoros la lumina soarelui. Cred că m-a amăgit curiozitatea întocmai ca glasul unei flaşnete, care de departe ni se pare o operă italiană. Vroiam să ştiu ce ştie mama, prietena mea, vecina mea, slujnica mea, deşi întotdeauna îi dispreţuiam pe îndrăgostiţi, iar cărţile poeţilor le-am azvîrlit cît colo. Una dintre mătuşile mele, o femeie tînără, amatoare de vals, cu o dispoziţie capricioasă, neaşteptat de volubilă, care cu un ochi plîngea şi cu celălalt rîdea, era logodită cu un bărbat cu nas coroiat, taciturn, care bea cu înghiţituri mari, şi se ridica atît de greu de la masa cu băutură, ca şi cum ar fi fost într-adevăr beţivan, deşi doar ofta după tot felul de femei uşoare, după

falsificatori de bani, după nopți tihnite. Într-o seară mi-am feștelit fecioria cu el. A doua zi gura îmi era rănită, trupul, sufletul îmi erau de parcă m-aș fi tăvălit prin urzici, mi-am îngropat în grădină vechile talismane, cordonul ombilical, funia spînzuratului, potcoave, cuie, colți de lup. Și am dat uitării acea noapte, încît poate nici pe patul de moarte n-am să-mi mai aduc aminte ce-am vorbit noi atunci cu bărbatul acela cu nas coroiat. Nu-mi amintesc nici un cuvînt.

Am devenit cartoforă, căci de fapt asta și eram încă din copilărie.

La început jucam cărți cu parteneri localnici, apoi la Pesta, la Viena, întotdeauna cu bărbați. La Monte Carlo și Nisa. Pe unde se putea. Pe unde se juca. Pe tren cu trișori, la vînătoare cu domni pilițți, după-masă în holul hotelului. Hazardîndu-mă, sălbatic, încrîncenat. Pierdeam întotdeauna, mereu eram prost dispusă și credeam că am să cîștig. Viața asta a ținut cîțiva ani, timp în care nu aveam chef nici măcar să probez o pălărie. M-am descotorosit de prietene. Eram anturată mereu de cartofori, care nu-și rupeau nici măcar atîta vreme cît să vadă ce anotimp e afară.

Deocamdată mi s-au terminat banii. (Am să fac rost de alții.) Mi-am petrecut zilele în acest adăpost îngrozitor, în ospitalitatea acelei vrăjitoare de-i zice amfitrioană. E un chin îngrozitor să stai aici. Adică să stai în temniță și să asculți un popă care te spovedește — la ce bun ? !

Amadé zîmbea și dădea din cap de zor, ca un mandarin.

— Ai vrea să joci ?

— De dimineața pînă noaptea. La hazard, la sînge, pe viață și pe moarte, fără cruțare. Și femeia asta nenorocită ne tot bate la cap că jucătorii ajung să se spînzure singuri.

— Prostii ! răspunse Amadé.

Liáne îl mai privi o dată drept în ochi pe Amadé.

— Pari o mare lichea. Multe păcate ți-or împovăra sufletul !

— Contravenții obișnuite, mărunte.

— Eu am totuși încredere în dumneata. Nu de mult s-a sinucis aici un jucător, pentru că zevzecul n-a observat că mai are un galben într-un buzunar găurit. Eu am găsit galbenul. Mi-l pui la masă pentru mine ?

— Cu plăcere.

— Pune-l, și ți se întoarce însutit.

Liáne strecură pe neobservate galbenul în mîna lui Amadé.

Tînărul bărbat nu mai zăbovi mult în casă. Căută drumul cel mai scurt, zidul de piatră, îl escaladă și porni cu pași agitați spre Pesta învăluită în ceturile toamnei.

„S-ar putea să-mi fi găsit norocul", cugetă îndoindu-se și făcu o cruce spre lumina roșie a lunii din spatele său.

(1917)

CASA DE NEBUNI

1

SZOTYORI BEA MAGNUM *. SINGUR, amărît, seară de seară. În salonul propriului local.

Sticla dublă (cu vin franțuzesc) nu ajungea pentru ca Szotyori să se îmbete. În asemenea momente se apuca propriu-zis să cugete la viață și la moarte, la tot felul de prostii.

Ca orice om vîrstnic dedat cu tîndala, în timpul zilei mai degrabă își curăța pipa sau își dresa cîinele, decît să cugete. „Hop, prinde colțunașul!" exclama tare și cu asta rezolva aproximativ tot ce i se ivea peste zi.

Dar sosea noaptea și Szotyori își părăsea casa fantomatică din marginea orașului. Vîntul urla în beznă numai pentru ca Szotyori să-și înșface cît mai repede pelerina. Ploaia ciocănea pe acoperișul casei, ca un mort ce se întoarce. În oglinda luminată apărea fața palidă, de flăcău bătrîn a lui Szotyori, cu păr aproape cărunt, cu mustață brumărie, cu priviri pierdute în gol, cu un zîmbet disprețuitor pînă și față de sine însuși. Dacă l-ar fi văzut cineva pe Szotyori în astfel de clipe, cînd se privea în oglindă, nu s-ar fi mirat că domnul acesta de viță care disprețuia tot, plin de amărăciune, acceptase să facă noaptea pe birtașul în orășel, treabă pe care nimeni altul n-ar fi primit-o decît foarte greu. Se spune că pe vremuri Szotyori fusese un adevărat domn și-un june chipeș. Însă că o

* Denumire generică pentru măsurile mari cu care se serveau băuturile spirtoase.

pățise foarte rău cu o cuconiță care îl biciuise cu harapnicul la balul județean. Existaseră suflete bune care susțineau că Szotyori fusese biciuit fără vină. Cuconița asta ar fi putut biciui cu harapnicul pînă și o duzină de bărbați, de vreme ce nu era fidelă iubiților ei. În orice caz, la balul județean îl umilise rău pe Szotyori... Mulți ani i se văzuseră dungile roșii și vinete de pe față, lăsate de harapnic. Nu se mișcase din casă, doar poștașul îi aducea cărțile din străinătate și portocalele italienești. Pînă cînd în cele din urmă „ului lumea", cum se obișnuiește să se spună, prin faptul că se aciuă în locul vechiului hangiu, mort între timp. Pe Flóra, cea care îl biciuise pe vremuri, o luase, la bătrînețea ei, amfitiroană în salonul hanului. Și nici că a mai dat mîna vreodată cu cineva.

Cam asta a fost, în linii mari, viața eroului nostru, pînă într-o zi cînd un străin sosi în oraș, și serile intra în localul lui Szotyori.

Străinul putea avea vîrsta de treizeci de ani, dar și de cincizeci. Era un om trupeș, bine legat, care nu prea avea a se teme de nimeni în timp ce vagabonda noaptea pe străduțele periferice din orășel. Va fi fost un geambaș, din cei care umblă din oraș în oraș să caute boii cei mai albi ; dar putea fi și un domn ce se plictisea, unul care șade înfășurat în pelerină prin gări și nu cutează a se întoarce acasă niciodată, pentru că acasă și-ar trage un glonț în cap. Experiența lui Szotyori în ce privește cunoașterea oamenilor (zăbovise de zece ani în colțul salonului), îl conduse spre cea de a doua presupunere. Ceva însă nu era „în regulă" în privința comportării străinului. Nu-i ieșise pe gură nici un cuvînt rostit tare, în acest loc unde toți vorbeau tare. În vreme ce ședea lîngă sobă privind atent, ochii negri îi străluceau cînd și cînd, ca luminile unui tren care gonește în noapte. Apoi își privea îndelung fumul țigării, ca și cum ar fi vrut să-și aducă aminte de ceva uitat. Femeile cu care intra în vorbă se îndrăgosteau de el, dar nu-i aflau nici măcar numele de botez, deși femeile astea de noapte știu să-l tragă pe om de limbă taman ca niște ciripitori. Nu există bărbat care noaptea să nu fi trădat despresine b a una, ba alta unei

femeii cu care întîmplarea l-a adus laolaltă într-un oraș străin.

Szotyori cercetă atent mîinile străinului. Erau mîini fine, moi dar puternice, bărbătești, așa cum au trișorii ambulanți. În picioare purta pantofi franțuzești, păstrați noaptea pe șanuri. Hainele păreau făcute în străinătate. Cămașa putea s-o poarte pînă și-un prinț. Numai pelerina îi era aspră și flocoasă, de parcă ar fi trebuit să reziste foarte multă vreme. Dar nu-i plăcea deloc nici culoarea feței străinului. Părea că a trăit mult timp în aer închis. Poate că la închisoare.

Cînd străinul apăru a patra și a cincea oară pe la miezul nopții la hanul cu bordel, Szotyori îi făcu semn Flórei, amfitrioanei, să vină în separeu.

— Ascultă, cotoroanțo, aș vrea să aflu cine-i omul ăla cu pelerină.

Frumusețea de odinioară a județului îl măsură din tălpi pînă-n creștet pe Szotyori și trase un fum din țigară.

— De cînd ai devenit dumneata atît de curios? E unul care ziua doarme, pentru că-și pierde noaptea ca un huhurez. Plătește cu galbeni. Nu face scandal niciodată. Bucură-te că-și pune piciorul și-un om cinstit în spelunca asta.

Femeile dansau vals. Se învîrteau plictisite, aidoma călușeilor de lemn ai unui carusel.

Străinul își îmbrăcă pelerina și își trase pălăria pe ochi. Azvîrli cu o mișcare de jongleur un galben în talgerul dirijorului. Părăsi localul cu pași apăsați, răsunători. O țigăncușă își înfășură o basma peste fusta pestriță și strecurîndu-se pe lîngă ziduri îl urmă de departe pe oaspetele ce se depărta. După un ceas, Carmen se întoarse tremurînd din noaptea de toamnă și îi raportă amfitrioanei că străinul șade pe o bancă mică pe malul rîului și privește apa rece. Tușise o dată, se întorsese și-i spusese blajin fetei ce stătea la pîndă: „Du-te acasă, că răcești!“

În zori Szotyori mîncă un copan de curcan rece și vorbi îndelung cu osul, mărturisindu-i ce de oameni ciudați mai sînt pe lume!

2

AMFITRIONUL LOCALULUI DE NOAPte era filozof.

Cum nu-i mai putea cunoaște pe oameni după strîngerea de mînă, se retrăgea în scorbura lui mică, de unde disprețuia atît de tare omenirea, cum numai proprietarul unei case de randevu o poate face. Dacă privește jur-împrejur în oraș, nu găsește doi oameni pe care i-ar putea lua martori la testamentul său. S-a obișnuit să-i vadă pe oameni în stări primitive, fericiți, cu pieptul scos în afară. Pe cavalerii din micile orașe, cu chiuiturile lor, apoi cu prieteniile lor trecătoare (pe care nu izbutea să le respingă cu destulă asprime); pe amicii vechi, care se strecurau în separeu și făceau deseori apel la punga lui Szotyori; pe frumoasele de pe vremuri, cărora cînd era tînăr le făcea complimente fugare la bal sau la vînătoare, și care pe înserat îl căutau, cu fața ascunsă sub voaluri groase și răsuflînd iute, în casa de la marginea orașului, cerîndu-i ajutor lui Szotyori pentru ușurătatea soțului sau copiilor lor: — toți și toate erau făpturi de care se plictisise. Szotyori nu se mai mira de un domn distrus, ajuns falit, care pe ascuns vroia să-și lase la el zălog diloma nobiliară, nici de femeile frumoase ce soseau gîfîind sub ninsoare, și care-și aduceau în manșoane bijuteriile de familie. Studiase viața acrit, scîrbit, disprețuindu-se pe sine însuși și disprețuindu-i pe toți. Flóra, amfitrioana, rezolva părțile murdare ale „afacerii" așa că Szotyori, cînd bea foarte mult, se putea imagina un domn. Dar îndată îi trecea buna dispoziție cînd comis-voiajorii sau străinii aflați în trecere i se adresau cu „domnule șef" și-l chemau la tocmeli negustorești. Szotyori se retrăgea ursuz, jignit în odaia sa și se juca distrat cu ceasul său de aur ce suna orele. Și-l ducea la ureche și, învîrtindu-l, asculta cu plăcere copilărească clinchetul ceasului, cum asculta pe vremuri, în copilărie, clopotele de Crăciun. În asemenea momente, uita de cugetările sale sumbre; în loc de veșnica-i supărare, o dispoziție senină, liniștitoare se lăsa peste odaia cu storurile lăsate pînă și ziua, unde Szotyori stătea lungit în pat și asculta ceasul. Dispoziția sa răvășită

din pricina consumului excesiv de spirtoase încet-încet se destrăma. Se gîndea că odată are să părăsească orașul și la bătrînețe va fi primar într-un mic sat din Austria. Numai de el depinde cînd va ocupa acea căsuță cu grădină, verandă și glas de cuc de lîngă Viena, în Mödling sau în Grinzing, unde va continua o viață retrasă. Va merge cu alți cetățeni la bere, va juca popice, așa cum și-ar fi dorit încă din tinerețe.

Străinul ?

Față de străin simțise din prima clipă, cînd îl zărise în salonul de oaspeți, o atracție ciudată. De altfel nici nu se mira, doar nu o dată cugetase în reveriile sale că va veni cineva cîndva, o făptură — firește un bărbat — pe care-l va îndrăgi. Această dragoste ciudată ținea tot atît de programul său de viitor ca și căsuța din Grinzing. Va avea un prieten cu care vor pufăi împreună fumul pipelor, și se vor plictisi împreună, iar toamna vor contempla grădina. Un camarad bătrîn, cu care se va întoarce braț la braț de la berărie. Și nu vor vorbi niciodată despre afaceri.

Acest prieten imaginar apăruse în salon în persoana străinului. Și cu cît mai mult îl observa Szotyori pe bărbatul tăcut, calm și senin, cu atît mai puternică îi era dorința de a-l cunoaște pe străin. Nicicînd nu va mai avea nici o suferință, de va avea lîngă el un astfel de prieten. Un bărbat liniștit, înțelept, disprețuitor. Dar tinerețea i-o populaseră numai niște muște obraznice, niște pierde-vară, amici de pahar, milogi emfatici. Un bărbat singuratic tînjește mai degrabă după prietenia unui bărbat, decît după dragostea femeii.

Străinul nu veni în noaptea următoare, iar Szotyori zadarnic își tot scosese ceasul din buzunarul jiletcii, dulcele clinchet nu izbutea să-l liniștească. Tresărea ori de cîte ori se deschidea ușa, apoi continua să facă morișca cu degetele palmelor împreunate. De plictiseală, își privi mîinile. Observă cu surprindere că mîinile îi semănau leit cu mîinile mari, moi, albe ale străinului. Apoi privirea i se opri asupra picioarelor. Și pantofii de modă franțuzească, fini, semănau cu cei ai străinului. Cămașa, veșmintele, curățenia, fața măslinie, încadrată într-o barbă argintie, și șiragul dinților îngrijiți, toate semănau cu

cele ale străinului. Privirea i se abătu în transă asupra oglinzii. O clipă crezu că între ramele aurite, pe unde se strecuraseră ca niște fantome fete dansînd, se află față în față cu el străinul cel palid, cu față mată.

Se retrase de-a dreptul tulburat în separeu, după ce de altfel pătrunseseră în local niște ofițeri de infanterie turbulenți și-l sîcîiau de zor pe pianistul orb. Printre ofițeri se afla și un locotenent pe nume Ritter von Svanc, cu care Szotyori era supărat, după ce ajutase să scape din casă o cehoaică, o gîsculiță proastă, aruncînd de la etaj hainele și lenjeria de corp a fetei. De atunci Ritter gesticula întotdeauna pe sub nasul lui Szotyori căutîndu-i pricină, și nu-l putea stăvili nici măcar amenințarea lui Szotyori că-l va pocni peste față. Deși dacă ar fi pățit asta, Svanc și-ar fi putut lepăda pe loc uniforma și s-ar fi putut angaja ca servitor în salonul hanului.

Așadar Szotyori ședea în separeu, închizîndu-și ochii cu amărăciune. El se închipuise întotdeauna un bărbat curat, un domn, nu-l năpădea amărăciunea decît atunci cînd îl vedea pe acest fanfaron de Svanc, căruia nici măcar vocea țipătoare nu i-o putea suferi.

— Unde-i șeful ? țipă acum Svanc în vecinătatea lui. Au servit ouă împuțite în Knickebein* ! Să-l bea șeful !

Mîna lui Szotyori se strînse pumn și îl năpădi furia. Trebuie să termine cu obraznicul ăsta arogant. Ofițerii bubuiau cu săbiile în podea. Era întîi ale lunii.

Chiar atunci, dînd draperia la o parte, păși înăuntru în separeu străinul, cu pălăria lui obișnuită, cu boruri largi, și cu pelerina sa largă. Ridică mîna liniștitor și îl privi calm pe Szotyori drept în ochi.

— Dumneata pari un om cumsecade. Nu-ți face singur rău amestecîndu-te în orgiile beților. O să-i potolească slugile dumitale.

Szotyori se lăsă înapoi în jilț oftînd adînc. Amfitrioana se și ivise cu grogul aburind și-l privi cu satisfacție din cap pînă-n picioare pe Szotyori.

— Eu l-am trimis aici pe domnul.

— Adu din vinul meu, porunci stăpînul.

— A fost de-ajuns pe ziua de azi.

---

* Lichior de ouă (lb. germ.).

— Dă-mi ascultare, tu... — mormăi Szotyori, cum se obișnuise a vorbi cu slugile sale.

— Eu nu beau din vinul dumitale — interveni străinul — pentru că vreau să rămîn oaspetele casei și nu prieten.

Szotyori oftă amar. Nu, nu se așteptase la asta din partea străinului, căruia îi dăruise atîtea gînduri frumoase și bune, încît se și gîndea la el ca la un prieten.

Străinul sorbea puțin cîte puțin din grog.

— La noapte o să ningă, mormăi. Dumneata n-ai fost întotdeauna birtaș, cum am auzit prin tîrg.

Szotyori dădu din mînă plictisit.

— A fost demult, am și uitat. M-am obișnuit cu cariera mea.

Străinul clătină tăcut din cap.

Dar Szotyori, de parcă ar fi vrut să-și facă rău singur, sau altuia — poate tocmai străinului —, se aplecase înainte, în timp ce vorbea cu patimă.

— E totuna ce ocupație are omul, numai să-și facă cinstit datoria. În profesia mea, important e ca omul să-și plătească impozitul și să respecte dispozițiile autorităților. Eu am avut grijă întotdeauna să nu existe plîngeri în legătură cu afacerile mele.

— S-o luăm altfel, îi răspunse străinul. Dumneata te-ai resemnat cu ocupația dumitale specifică și consideri că lumea nu merită efortul să schimbi situația existentă.

— Privită din scorbura asta, lumea nu mă interesează cine știe cît. Ceea ce se petrece aici zi de zi, nu-ți poate da cine știe ce chef de viață. Dar, ce-i drept, am cunoscut și viața și nu-mi pare rău că am părăsit-o, vorbi domol Szotyori. Dacă dumneata ai trăi aici un an, n-ai mai dori să te întorci niciodată în viața adevărată, căci ceea ce acolo e minciună, aici e adevăr curat.

Străinul clătină din cap liniștit.

— Cunosc viața de aici. Aproape că nu există han în Ungaria în care să nu fi stat mai mult sau mai puțin. Pe ici, pe colo am și locuit — la casa de nebuni, de dilii. Am văzut saloane de dans strălucitoare, dormitoare ca pentru regi, mici castele vechi și speluncі pentru pleavă. Am cunoscut cameni inteligenți, rafinați, care-și omorau timpul seară de seară în aburii unui local de petrecere.

Pe alocuri, în salonul unei asemenea case, numită de regulă bordel, domni din provincie trag din ciubuce, sorb cafele, beau ceai și fac muzică. În alte părți sînt sărbătorite onomasticile femeilor, precum și aniversările mai importante, locatarilor casei le spune „Sfînta familie", și înainte de a intra un nou membru în casă, prietenii îl studiază temeinic pe venetic. Am nimerit și într-un oraș de mineri, unde se obișnuiește să-ți iei nevastă de la bordel și totuși muieretul se poartă foarte cinstit. Eu fac parte din noctambulii care găsesc peste tot lămpașul roșu, lîngă care poți petrece treaz toată noaptea.

Szotyori dădu din cap mormăind.

— Eu te credeam pe dumneata un om mai așezat.

Oaspetele căscă ochii mirat.

— Pe dumneata, se vede treaba, niciodată nu te-a interesat serios negustoria dumitale, nu ți-ai cunoscut semenii de breaslă, colegii ?

— Nu, domnul meu, eu am umblat întotdeauna cu mîinile curate prin lume. Eu nu-i cunosc pe semenii de afaceri din țară decît prin intermediul stăpînei casei. Știu că există o doamnă Krausz, ai cărei băieți slujesc la statul-major. Că există un anume Takács, mare moșier. În general oameni foarte murdari. Eu am fost domn. Dacă aș fi avut chef, aș fi putut sluji la cavalerie.

Străinul comandă un nou grog. Era vizibil că-i plăcea chicoteala femeilor care se auzea din încăperea învecinată. Nenorocitele astea nu-și cruță vocea, țipă de parcă s-ar îneca în fiecare zi. Cu țipetele, cu rîsetele lor stîrnite de vinul aromat sperie și alungă de lîngă ele fantomele nopții. Adesea șade în spatele unei canapele o dragoste nefericită, ca o fantomă. Trebuie să urli cu toată forța ca dragostea să plece chiar în acea noapte din locul unde s-a pripășit. În țipete sînt închise mame aflate departe, frați părăsiți, bărbați împinși la disperare. În dansul agitat al rochiilor săltate sus, aleargă printre picioare pisici ce miaună a jale, viața curată părăsită plînge tăcută în talpa papucilor. Lămpașul roșu își mijește ochiul, ca un seducător cu gînduri rele.

Străinul rosti parcă atent la ceva :

— Aud aceste glasuri de la Ujvidék pînă la Kézsmárk și tot nu mă plictisesc. Fiecare zi e nouă, fiecare zi e alta.

Fiecare noapte e mai amuzantă. Aș fi bucuros dacă n-ar trebui să mă culc niciodată, aș privi întotdeauna numai toamna, dansul ei, veștejirea nebunatică, frunzele ce cad în pași de dans. Pe fețe pîlpîie moartea, în răsuflarea naturii adîncul gropii, în afundul găvanelor arde feștila mortuară. Și alung toamna nocturnă, această ofilire din viața reală, din cea luminată de soare. Eu sînt robul acestui miros mortuar pe care poate că numai nasul meu îl simte în aceste localuri.

— Oricît te-ai strădui, bunul meu domn, nu-mi poți face poftă pentru ceea ce vezi în jur, răspunse dezamăgit Szotyori. Totu-i aici dezgustător. Ziua și noaptea. În spatele obrajilor roșii ca mărul locuiesc burdihane animalice, în spatele rîsetelor isterice o lăcomie de femelă. Animale. Cîini. Dacă-aș putea trage odată pe pofta mea cu pistolul în ei ! Eu te vedeam altfel de om, stimate străine.

Străinul se ridică, își azvîrli jos pelerina, pălăria și își lipi capul ușor încărunțit de capul amfitrionului.

— Vino la oglindă, domnul meu, și ne vom recunoaște imediat. Noi sîntem unul și același. De parcă am fi frați. Poate că sîntem și de aceeași vîrstă. Dumneata te-ai născut trist. Eu vesel. Fac pariu că eu voi muri mai devreme.

Pînă acum Szotyori nu se gîndise niciodată serios la moarte. Dar acum îi făcea bine că străinul cel prietenos alungă de lîngă el pînă și gîndul morții, că își asumă el primul călătoria lungă, depărtată.

Străinul stătea cu ochi strălucitori în fața oglinzii. Viața stăruia mîndră pe sprîncenele sale, ca pe ale unui vînător ce ochește. Nasul i se mișca, tremura cînd rîdea. Îi apărură mici cute și gropi pe nas și pe gură.

— Dar cine ești de fapt dumneata ? întrebă surprins Szotyori, după ce aproape că-l trecură fiori reci văzînd marea asemănare pe care o constată între fața bărbătească din oglindă și fața sa.

— Eu sînt oaspetele dumitale. Și oaspetele fiecărui hangiu din Ungaria. Eu sînt jalea veselă, tristețea ce rîde, și compromisul tacit și veghea fericită. Eu sînt cel ce se trezește cînd se aprind lampioanele. Eu dispar o dată cu ivirea zorilor. Eu sînt năpasta care murmură în jurul coșurilor la miezul nopții. Eu sînt mîhnirea grea. Semă-

năm unul cu altul, cum seamănă puțin unul cu altul orice bărbat ce veghează, orice chefliu erou de cîrciumă, beți-van de spelunci și rege al balurilor din saloane. Noaptea îi înfrățește pe dușmani. Hanul, unde trăim, iubim, digerăm, ne odihnim între aceleași femei — are o influență de parcă am veni din nou pe lume. Dar dintr-o altă mamă. Din Mama Impudică. Vizitatorii bordelurilor ajung mai devreme sau mai tîrziu asemănători. Femeile le ascund tainele. Nu există bărbat care ar putea petrece nepedepsit o noapte la casa cu lampă roșie. Fiecare lasă sau pierde ceva acolo... De asta semănăm, dragă amfitrioane.

Szotyori clătină trist din cap.

— Dumneata te înșeli în privința mea, domnule. Eu sînt un domn.

— Nădăjduiesc, cred, așa gîndesc și eu, răspunse străinul. De asta îndrăznesc să-ți vorbesc deschis. Eu m-am plictisit de viața mea.

— Să bem din vinul meu, propuse Szotyori, în timp ce străinul își lăsă capul pe spate obosit.

3

ÎN NOAPTEA ASTA, STRĂINUL SE SINUCISE în han.

Înainte de culcare bău rîzînd un pahar cu apă, în care vărsasese înainte un praf. O rugă curtenitor pe țigăncușă să-i vegheze somnul.

În zori casa se întunecă brusc, ca o criptă în care s-au întors să doarmă fantomele nopții.

Un timp străinul se foi în șezut. Apoi adormi, iar țigăncușa se visă la vîrsta de copilă. La prînz, femeia ce mătura observă că străinul e mort. În casa liniștită se stîrni forfotă, larmă. Ba ici, ba colo, în odăile mai depărtate, femeile profitară de ocazie pentru a-și boci toate zilele de pînă atunci. Curgeau lacrimile, izbucneau vaietele, moartea făcea semne triste pe coridor. Sosiră la fața locului cîțiva polițiști tineri, în bunde și cu miros de iarnă. Pînă după-masă, cît stătu întins acolo mortul, nu dormi nimeni. Se dădu în cărți, pentru alungat relele. Locatarii se repezeau des la geam să vadă dacă nu s-a sculat

cumva mortul din pat. Ca o eroină de roman, țigăncușa povesti a zecea oară în amănunt cazul :

— Să orbesc dacă mint ! Rîdea cînd și-a înghițit otrava.

Cazul mortal îl zdrobi definitiv pe Szotyori.

Pînă atunci nu murise încă nimeni în acea casă. Era foarte mirat că primul făptaș era proaspătul prieten. Simțea o oarecare remușcare că, speriat cum era, nu-l împiedicase să se sinucidă. Dar nu spusese nici măcar ce motiv avea. După-masă, Szotyori se prezentă la autorități și îl anunță pe căpitan că se îngrijește el de înmormîntare.

Mortul nu primi cine știe ce loc select în cimitirul Morgó. În imediata lui apropiere nu se aflau decît morminte de copii, crucea era departe, într-o margine, cel mult niște mame plînse se mai rătăceau împiedicîndu-se de dîmbul mormîntului.

Însă nu la fel reacționa Szotyori.

Cu cît se gîndea mai mult la treaba asta, cu atît mai vîrtos simțea că și-a îngropat singurul prieten. În după-amiezile de toamnă, mergea des la cimitirul Morgó și medita îndelung la mormîntul fără nume. Uneori îi spunea Kálmán, alteori József celui ce odihnea în pămînt.

Locatarii hanului urmau pilda amfitrionului și fetele nu o dată își terminau plimbarea trecînd pe la cimitir, prilej cu care își povesteau tot felul de minciuni frumoase despre mort. Bineînțeles, numai din dragoste i s-a tras moartea lui, a necunoscutului !

Szotyori nu se mută niciodată din orășel, dimpotrivă, vizită cimitirul pînă la adînci bătrînețe. Cîștigase și o oarecare stimă în orășel. Ședea lîngă mormînt și primea salutările mamelor care mergeau să ude cu lacrimi mormintele copiilor lor.

(1919)

LUNĂ PLINĂ

...MERGEA NOAPTEA PE LÎNGĂ O casă din colțul străzii, cînd se opri, se rezemă de zid și în imaginație îi căută pe locatarii casei, intră pe rînd în odăile cu miros plăcut, deși cam scunde, unde pe covoarele multicolore, printre fotografii vechi, pe canapele mici, lîngă pian, două femei își depănau amintirile, ca pe firele de păr, căzute printre degete după pieptănat, cum se pigulesc mierlele în colivie, și rosteau vorbe de duh potrivite despre oamenii orășelului care treceau prin fața casei. (Noaptea, strada era înviorată de glasul dogit și afumat al domnului Sári, înainte ca primăvara salcîmii înfloriți să fi adormit definitiv în propria mireasmă, în timp ce Cinderi, maiorul pensionar, zăbovea în dreptul ferestrelor deschise pentru aerisire, și asculta cu fruntea încreștită de încordare relatarea femeilor despre evenimentele, reveriile și fantomele nopții, ori clătina neîncrezător din cap cînd femeile visau despre necunoscuți veniți dinspre cimitirul Morgó.) El — Pisztoly — nu trecea pe aici decît noaptea, venind de la cîrciuma „La cucul lăudat", după ce împreună cu prietenii săi întorseseră și pe față și pe dos toate posibilitățile de a se îmbogăți, ba pregătindu-se să plece în America, ba inventînd un leac pentru întinerirea bătrînilor — noaptea, luna stătea deasupra turlei bisericii catolice, de unde își scălda ochiul prin curți, privind la oamenii fără somn, la hoți, la nefericiți și la Pisztoly, care după puzderia de discuții practice își omora timpul visînd în amurgul nop-

ții la domnișoarele Ferenczi. Își rezema spinarea de zid și în gînd străbătea toată casa, ca o fantomă nevăzută, asculta stînd în vîrful picioarelor cuvintele bolborosite în somn de Anna dolofana, pe care și le adapta la o mică emoție ce-i străjuia nopțile, și anume că bruna, îndoliata, plînsa Eleonóra nu-și putea uita în veci părinții morți, toată ziua era cu gîndul la ei, însă că nici ea nu visează în odăița ei de dormit decît la ceea ce visează în general femeile, iar invizibilul Pisztoly trecea curtenitor prin dreptul patului încărcat de vise.

I-ar fi plăcut să intre în odaia aceea unde este așteptat tînărul în cizme cu carîmb înalt, într-o mantilă largă de călătorie, cu pulberea drumului în plete, care va prelua cîndva administrarea averii onorabililor Ferenczi, se va căsători cu fetele și toată ziua le va pune să-i curețe pipa. În odaia aceea paharele erau așezate pe o tavă de argint, jilțurile de piele mai păstrau aroma tutunului de muscat al bătrînului domn Ferenczi, lîngă socotelile gospodărești stăteau la îndemînă ochelarii și cerneala, pamblica clopoțelului era lată ca stola unui preot, tutunul stătea într-o pungă din piele de cîine, seara pregăteau băutura somniferă într-o sticluță burduhănoasă, lîngă patul cu blană de urs, dimineața umpleau scuipătoarea cu nisip proaspăt, galben, și nu trebuia decît să tușești pentru ca domnișoarele să aducă în grabă ligheanul cu apă caldă pentru picioare, să pună la foc acele supe delicioase, pe care le preparau din patru-cinci feluri de carne și oase, să citească pe rînd, cu schimbul, din acele cărți legate în piele romanele lungi, scrise de Jósika Miklós, iar după masă, în urma unor sfaturi, s-o cheme pe madam Lábai, cel mai bun medic din plasă.

Într-un cuvînt, Pisztoly jinduia după boierie și în timp ce privea la lună ofta adînc, ca pe vremea cînd era îndrăgostit.

Sosi și boieria asta, așa cum omul își realizează aproape toate dorințele, dacă trăiește mult. Într-o noapte, domnul Sári cel cu glas dogit și Cinderi, militarul pensionat, se vorbiră lîngă poarta cimitirului, unde pe vremuri se aranjau rapturile de fete, și își căutară loc pe frunzișul uscat, vechi de ani de zile. Domnul Sári se

așeză spre răsărit, de unde păsările călătoare aduceau vremea de toamnă, iar Cinderi spre sud, pe cîmp, pe unde vîna cîndva cu ogarul — și muriră liniștiți, de parcă ar fi fost cel puțin organizatori la pompe funebre, a căror meserie e moartea. În noaptea aceea, luna plină stătea lîngă turlă și privea calmă firicelul de colb ce se urca din oraș spre ea. Pisztoly mersese cu grăbire în ajutorul domnișoarelor rămase orfane, Annei îi vorbise de faptele eroice ale domnului Sári, Eleonorei despre cruzimea maiorului și declarase nu o dată că n-ar crede ca acești bărbați să-și găsească pereche. Diminețile, oprit în fața geamurilor larg deschise pentru aerisire, se străduia să descopere tusetele și glasul maiorului, relata vesel și pipărat evenimentele de peste noapte, în timp ce pe înserat încerca să-l înlocuiască pe dumnealui, domnul Sári : o întreba întotdeauna pe Anna dolofana ce-a avut la prînz și ce va avea la cină ; plescăia cînd auzea de fasole și se prefăcea profund nevinovat, ca o căpățînă de varză. Și cînd domnișoarele își închideau fiecare fereastra și lăsau perdelele să nu le vadă lumea, Pisztoly își lua rămas-bun oftînd, declarînd că nici în noaptea asta nu va dormi, că de cîte ori e lună plină, parcă îl alungă ceva din pat. „Nu-i de mirare — îi răspundea Anna dolofana — doar ești atît de singurel, ca deștiul meu !“

În acest timp, Pisztoly puse de se bătură plăci pe crucile de stejar sub care odihneau curtezanii. Plăcile erau făcute din fier forjat, și după părerea lui Pisztoly asta era necesar pentru ca peste patruzeci-cincizeci de ani osemintele curtezanilor să nu fie azvîrlite în osuarul morților necunoscuți. Viitorul îndepărtat va acorda stima cuvenită celor ce au placă de fier pe mormînt, nu se va purta cu ei precum cu fitecine. Și avînd astfel grijă de stima cuvenită celor morți, Pisztoly zăbovea tot mai mult la ferestrele casei galbene, — de cînd domnișoarele deveniseră orfane, nu mai vorbeau cu bărbații decît de la fereastră — dovedea tot mai temeinic că e demn urmaș al maiorului și domnului Sári, deși trecutul, trecutul său dubios încă nu fusese uitat în discuțiile din

orășel. Însă comportarea sa abilă avu eficiență. În curînd, Pisztoly deveni familiar în interiorul casei, zăbovea mai mult la masa din sufragerie, cînd domnișoarele adunau deja masa, vizita cu pași lenți bucătăria, oferind cîteva rețete, și putu scutura de praf îmbrăcămintea de iarnă, bundele bătrînului domn, cînd razele lunii scînteiau reci, tomnatice, pe acoperișul turlei. Într-o după-amiază înnorată coborî în beci și ciocăni cu aer cunoscător butoiele, într-o zi ploioasă cercetă podul, adunînd pe haine o pînză de păianjen cît un coș de brutar, merse la tăietorii de lemne și stabili grămada din care trebuie să se înceapă încălzitul de iarnă. Și uneori bătea cu atîta importanță un cui în perete, încît domnișoarele și-ar fi putut încredința pînă și viața acestui bărbat corect. Serile dădea o raită în jurul casei, verifica toate zăvoarele, răsucea cu zgomot mare cheile în broaștele ruginite, avea mare grijă ca ferestrele să se închidă bine și sus, ba se uita și în șemineu, iar la lăsarea serii le povestea domnișoarelor întîmplări cu fantome, cu tîlhari, cu vagabonzi periculoși, cu vîrcolaci, drept care noaptea domnișoarele nu îndrăzneau să-și scoată nici picioarele din așternut.

...Dar o dată se treziră totuși, auzind cum cineva umblă prin grădină, prin curte, prin cerdac, și ai cărui pași semănau uimitor cu pașii lui Pisztoly. Ieșiră cu mult curaj din odăile lor și priviră cu teamă jur-împrejur prin curtea luminată de luna plină. În casă toate erau liniștitoare, slugile sforăiau de s-ar fi bucurat negustorul de cărți de vise, iar oțetarul, despre care Pisztoly afirma că noaptea obișnuia să o ia razna, stătea la locul său. Însă, deodată, pe muchea gardului apăru făptura lui Pisztoly, îmbrăcămintată pînă în tălpi în alb, cățărîndu-se din curtea casei învecinate în casă, pășind spre casă desculț, și tocmai ajunsese la odaia sa, cînd domnișoarele îl strigară, speriindu-l :

— Unde-ai umblat ?

— Sînt lunatic, răspunse Pisztoly.

Dar domnișoarele nu dădură orezare cuvintelor lui Pisztoly. Asta pentru că în casa vecină locuia o puicuță

nemăritată, cu ochi negri, care de mult cînta și dincolo de gard.

Și puseră capăt boieriei lui Pisztoly.

Pisztoly dădu jos plăcile de fier de pe crucile curtezanilor și începu să cugete ce-ar putea face cu fierul vechi.

(1920)

STRADA TRISTEȚII

CA APROAPE TOȚI TINERII DIN SECOLUL trecut, Achill, căzînd rob unei iubiri nefericite, se mută din Pesta în Buda, ca și cum aerul din Buda și izvoarele de acolo ar avea o influență binefăcătoare pentru tămăduirea inimilor rănite.

După trecerea atîtor ani, poate că nici nu mai interesează femeia din pricina căreia suferea Achill. Desigur se măritase, ca și altele, își crescuse copiii ca orice patrioată bună și, ca orice femeie credincioasă, întîmpinase cu o bucurie pornită din inimă zilele însemnate în calendar cu roșu, urmînd celor negre. Papucii încălțați dimineața și-i uitase mereu mai mult în picioare, într-un sac de mușama își înfiripase o colecție frumușică de catrafuse potrivite pentru petiticeli, uneori se exersase în scris însemnîndu-și într-un caiețel rețete culinare și își trăise viața atît de potolit, încît vecinii aproape că nu aveau nimic de comentat, pînă cînd într-o zi venise după ea dricul și husarul cel negru... Da, însă Achill suferise o vreme atît de tare, după ea, încît aproape că trebuia să-și ducă inima în palme pînă acasă, pentru a nu se sparge ca o ulcea.

Achill își duse inima în Strada Tristeții, într-o căsuță în care trebuia să coboare o scară, ca și cum s-ar fi lăsat în jos spre niște oameni de mult cufundați pînă la brîu în cenușa istoriei. Curtea era cît palma, din spatele ferestrelor priveau ochi cu cearcăne roșii, parcă uitați aici de moarte din cine știe ce motiv straniu... Poate că odată se va săvîrși o nelegiuire cumplită și justiția va proceda la

audierea vechilor martori : cine a locuit în vecinătate, în casa din colț, a cui e singura casă cu etaj de pe stradă, cum a murit X.Y., cine sînt adevărații moștenitori... cum sînt în general necesare în procesele de moștenire declarațiile celor mai bătrîni oameni. Cișmeaua cu pompă din mijlocul curții își dădea obolul numai primăvara, cînd în adînc Dunărea își destrăma ghețurile de pe trup și i se ridicau apele. Cocoșul de vînt se rotea de cîteva ori numai în sîmbăta strigoilor *, cînd se năpustea în jos, dinspre Gellért, vîrtejul. Poștașul ocolea luni întregi casa. Cîntăreața de pe vremuri, la care închiriase Achill odaia, își lua cel mult în nopțile de Crăciun repertoriul de pe timpuri, cînd făcea ca tot jurul să fie cuprins de spaimă, ori să cadă pe gînduri văzînd cît de trecător e timpul.

— Află, domnul meu, că în odaia asta a locuit scriitorul Kürthy Lajos, spusese cîntăreața în timp ce Achill se muta și cerceta patul îngust ca un sicriu, sub a cărui cuvertură verde pernele tari se umflau parcă ar fi zăcut un mort în pat. Un picior al canapelei tapițate cu rips era rupt, ca și cum cineva ar fi venit disperat de pe stradă și, îngropîndu-și fața în palme, s-ar fi prăbușit pe colțul canapelei. Deasupra canapelei atîrnau portrete ovale, — bărbați și femei — dintre care nici unuia nu-i lipsea pamblica mortuară, făcută buchet și prinsă așa de o mînă grijulie. În afara fotografiilor îngălbenite și a gravurilor în oțel (care de atunci au ajuns în albume și cărți de romanțuri), mai erau și aici miniaturi în ulei, în majoritate portrete de nobile doamne, cu obraji albi, cu bujori pe pometi, cu ochi înflăcărați, pieptănate de mîini pricepute, portrete care și-au ațintit desigur decenii în șir ochii asupra ușii, parcă așteptînd să se întoarcă un locatar de odinioară. Deasupra scrinului, lîngă un buchet Makart ** stătea cutia de pălării a lui Kürthy și în ea

* Sîmbăta de la începutul lunii mai, cînd, după o veche credință populară, strigoii se adună în vîrful unui deal sau munte (la Budapesta, pe muntele Gellért) și petrec toată noaptea în orgii.

** Buchet făcut din plante uscate (papură, grîu etc.), după un model lansat de pictorul vienez Hans Makart (1840—1884) și care a creat o adevărată modă în secolul trecut.

un joben, din cele purtate de domni la Pesta, la mijlocul secolului trecut.

Achill probase încă din prima seară jobenul.

I se potrivea pe cap, și oglinda chioară în care Achill, distrat, dorea să se vadă, îi arătă sub joben o față necunoscută. Achill studie foarte surprins chipul din oglindă. Îl privea o față de bărbat foarte tristă, aproape devastată, marcată de o renunțare disperată, — cîndva, această față va fi fost arătoasă, expresivă, dar lună de lună se așezaseră pe ea noi și noi venetici, ca și cum, nopțile, o brodeuză abia trezită din somn s-ar fi așezat buimacă lîngă patul celui adormit și i-ar fi brodat fața cu acul ei obosit. Gîndurile depănate în plimbări singuratice ori lungile zăbave petrecute singur pe bănci i se agățaseră de față ca ghearele unor lilieci. Din roșeața rușinii de la întîlnirile petrecute cu ochii lăsați în pămînt, pe pomeți îi rămăseseră numai vinișoare cît firul de păr, iar zîmbetul șovăitor trezit spre speranță, la auzul clopotelor trase în zori, abia îi mai tremura cu teamă în colțul gurii. De sub borurile pălăriei țîșnea disprețul unor ochi ce priveau sarcastici pana ruginită și călimara uscată. Achill știa din cîte citise că acest Kürthy Lajos fusese un om foarte nefericit. Dar nici atît de amar, scîrbit și disprețuitor nu și-l închipuise, cum îl zărea în oglindă. (Pesemne oglinda încă nu se obișnuise cu fața noului locatar, de asta îl arăta pe vechiul locatar, care desigur se privise des în oglindă în timp ce îmbătrînea fără oprire.)

„Ce-a făcut din el dragostea!“ cugetase cu sarcasm Achill și din clipa aceea era convins că dacă raza soarelui nu nimerește să intre în odăița cu miros bătrînesc, este numai din pricina acelei fete din Józefváros, cînd ar fi trebuit să știe că în fața ușii scunde stă într-o pelerină lungă, neagră, amintirea vechiului locatar, pentru a prinde fiecare fluture care se abate prin preajma locului. Odaia asta aducea cu o celulă de închisoare, care încă mai păstra mirosul, gîndurile și blestemele celui închis înaintea sa. Pentru a găsi un dram de alinare, Achill se îndrăgostea pe rînd, seară de seară, de aceste doamne ale căror portrete le găsise deasupra canapelei. În special se ocupase straniu de mult de o doamnă palidă, cu priviri pătimașe, dar vădit nefericită, cu sprîncene înalt arcuite,

cu gît prelung și mîndru, care evident era foarte bogată (era se pare nepoata unui negustor de vite), și întotdeauna îl privea pe Achill, ce se plimba cu jobenul în cap, de parcă ar fi avut să-i spună ceva foarte important. Cu prilejul unei cercetări de zi mai amănunțite, găsi și numele femeii într-un colț (scris cu o peniță fină), — o chema Paulina. Și uneori se scufunda atît de adînc în gîndurile închinate Paulinei, încît i se părea că aude în fața ușii zgomotul picioruşelor ei, e aici, a și pus mîna pe clanță, acum-acum intră... la fel cum o aștepta pe vremuri vechiul stăpîn al odăii pe această Paulina, și timpul trecea, an după an...

Primăvara era aproape și pe streșinile joase, pe burlane cădeau de pe acoperișe, chirciți, bătrîni omuleți de zăpadă, și o dată cu ei dispăru și ceața rece din Strada Tristeții. Din spatele ferestrelor deschise se auzeau tusetele venite ca din mormînt ale bătrînilor rămași în viață ; veșteda cusătorească pedala aplecată peste mașina de cusut operete auzite demult ; pe fereastra scundă se puteau zări pantofii cucoanelor care păşeau aventurcase pe pietrele ce se uscau. Într-o seară, Achill își puse jobenul pe cap, merse pînă în colțul Străzii Tristeții, de unde se putea zări întinsul oraș din depărtare, coșurile acoperișelor, care ca niște degete le arătau îngerilor ce zburau noaptea cîți oameni nefericiți locuiesc sub acoperiș. Porumbeii albi își făceau ultimul rond în jurul turnurilor din Buda, de la nr. 7 îndrăzni cu chiu, cu vai să iasă un om foarte bătrîn, poștașul cel șontorog privea nehotărît în tașcă, ca și cum i-ar fi adus cuiva o scrisoare. Și atunci o femeie bătrînă, mărunțică foarte, încît abia se ițea de la pămînt, și cu un palton galben cum purtau femeile din Strada Tristeții, își înalță capul, pentru a-i spune ceva lui Achill.

— Am venit după amintirile mele, domnule, deoarece dumitale tot nu-ți mai pasă de Paulina. Hai să ne despărțim, domnule, să ne dăm uitării, nu îți fac nici un reproș, doar nu ești de vină că nu mă mai iubești. Dar îmi cer înapoi amintirile.

Achill nu se miră cine știe ce de această întîlnire ciudată, era surprins doar cît de măruntă și ofilită e Paulina, cînd el încă și aseară o văzuse tînără.

— Alege, doamnă, lucrurile ce-ți aparțin, și ia-le, răspunse Achill.

Paulina rîse dureros :

— Ce lucruri îmi aparțin ?... Păi, toate, de cînd am răscumpărat la licitație mobilele și cărțile dumitale... E drept, atunci ți le-am făcut toate cadou dumitale, dar acum sînt săracă și eu, soțul meu m-a lăsat fără avere, văduvă.

Achill ascultă respectuos cuvintele îndurerate ale bătrînei doamne. Știa foarte bine ce se ascunde îndărătul acestor cuvinte dureroase. Ar fi fost de ajuns să rostească o singură frază. Poate numai atît : „Doamna mea, te iubesc la fel ca pe vremuri !“ Dar nu dorea să amăgească morții...

Îl chemă pe cel mai bătrîn om din casă, pe un croitor de peticeli, ce semăna cu o coțofană bătrînă, care își amintea foarte bine de domnul Kürthy și de vizitatoarele sale. Micul croitor luă de pe perete portretul Paulinei și i-l dădu :

— Asta a fost al doamnei, zise.

Achill o salută, înclinîndu-se adînc pe bătrîna doamnă înlăcrimată, nefericită, dezamăgită pe veci, care abia mai izbuti să iasă tîrîș din odăița atît de familiară ei.

(1920)

RATEȘUL „MOMEALA“

EU AM MAI APUCAT SĂ VĂD RATEșul „Momeala“ (de fapt exista în mai multe exemplare în țară, și cei din diferite provincii aveau de ce să se ciondănească susținînd că rateșul lor e cel adevărat). Pe vremea aceea, rateșul „Momeala“ era vestit pentru faptul că fiece flăcău pribeag căruia i s-a urît de viață se spînzura în el.

— Vrea, nu vrea, omul cată pînă la urmă să fie superstițios, exclama crîșmarul de la „Momeala“, deși nu putea fi numit un suflet prea sensibil față de majoritatea crîșmarilor. Crîșmarul acesta, un oarecare Körkeri, încercase a face de toate cîte îi pot da prin cap unui provincial. Închiriase o moară cu tracțiune animală ; niște vrăbii nevinovate aduseseră foc sub acoperișul de trestie. Fusese chiriaș de piață, — urmaseră niște vremuri atît de rele, încît oamenii nu mai țineau zilele de tîrg, de teama dușmanului. Cumpărase succesiunea unui coșciugar (pentru că o vînduseră ieftin), și îndată morțile începură a se rări. Fusese agent de asigurări pentru case în niște ani cînd în fiecare săptămînă izbucnea cîte un incendiu în orășel. Apoi agent de asigurări pe vinuri, tocmai cînd se produsese atîta vin, de-l vărsau oamenii în gropi, că nu mai aveau butoaie în care să-l pună. Bineînțeles, tot el îngrășase porci taman cînd a dat pesta în ei, de mureau pe capete... Cînd în sfîrșit credea că încercase tot, se făcuse crîșmar la rateșul „Momeala“, crezînd el că pentru un cîrciumar e totuna dacă vremea e bună sau rea.

Apoi apărură flăcăii plictisiți de viață... Oriunde ar fi bătut domnia-sa Körkeri pironul cel gros, în pod, în grajd sau prin felurite părți din spatele casei — blestemații de flăcăi pribegi îl găseau. Iar fără un asemenea piron mare nu poate exista o crîșmă de margine de oraș. Unde ar agăța cărutașii hamurile, obrocul cu ovăz ; unde și-ar atîrna călătorul mantaua largă, ce nu poate fi dusă sus în odaie din pricina mirosului de ploi și fum de care se îmbibase de-a lungul a sute de ani.

Așa stînd treaba, cu timpul, Körkeri îl primea pe fiece oaspete cu blesteme, îi mersese vestea de felul cum saluta, de parcă ar fi tunat și fulgerat. Și în loc de orice introducere, începea a glăsui astfel, după salutul de rigoare :

— Mă amendează dacă nu-l tai pe flăcău de pe funie, dar mă amendează și dacă-l tai ; de ce să mă ating eu de mort, cînd nu au voie decît autoritățile ? Acum spune-mi și domnia-ta, ce să fac ? m-a întrebat Körkeri odată, cînd cu prilejul unor călătorii de toamnă mi-am oprit căruța la rateșul „Momeala". (Ce-i drept, rateșul avea niște împrejurimi atît de pustii, încît orice om ce se abătea pe-acolo, grabnic se putea întrista. Jur-împrejur se întindea o pustietate fără speranțe, prin care ducea un drum fără țintă, cunoscut numai de localnici. Oare ce va fi fost acolo unde se termina drumul ? Merita oare să înfrunți ceața deasă de toamnă ? Poate numai cu picioroange, dar nimeni nu-și omora cu plăcere propriile picioare.)

Era și-atunci lungit acolo un flăcău, acoperit cu o rogojină, în cerdacul podit cu pămînt. Deasupra capului său se legănau știuleți de porumb roșcat. La picioarele sale, rîcîia pămîntul o găină bătrînă. „Îi mai scoate și ochii !" zise crîșmarul de la „Momeala" și alungă cu un hîșîit găina. Înăuntru, în rateș, curățau coșul, așa că am rămas în cerdac pînă cînd birjarul meu a hrănit și adăpat caii. Körkeri m-a tot tras de limbă să afle cu ce treburi am trecut pe acolo. Ca orice crîșmar din provincie, dorea să aibă cunoștință de fiece treabă negustorească. Pe gard se înșirau ulcele sparte, de lîngă niște tufe de toamnă prăpădite o potaie jerpelită îi urmărea din ochi pe cei ce nimereau prin preajma casei. Deodată,

în cerdac, rogojina foșni și sinucigașul își trase sub rogojină picioarele, cu ghetele încălțate direct pe labele goale.

— Hei! strigă înjurînd cumplit crîșmarul. Asta a înviat!

Era un flăcău scund, un fel de pierde-vară, despre care n-ar crede nimeni că ar putea avea ceva în traista sa uscată. Avea o mustață roșietică precum iarba după ce-o spală ploaia de toamnă. Ochii i se roteau ca apa-n băltoacă atunci cînd arunci o piatră în ea. Numai cocoșul are un asemenea glas, cînd după prima ascuțire a cuțitului scapă cu un smucet din mîna slujnicei.

— Eh, că tare sucit vis avui azi-noapte! rosti frecîndu-se la ochi, la care Körkeri i se adresă cerîndu-i apăsat să plătească pentru găzduire. Flăcăul se încăpățînă să susțină că plătise încă de aseară, altminteri nici nu l-ar fi lăsat Körkeri în grajd.

— Se poate, zise Körkeri. Dar te-ai și spînzurat. Or, pentru asta trebuie plătit separat.

Apoi, întorcîndu-se spre mine, cîrciumarul începu să-mi explice că știe el de ce a înviat flăcăul. Pentru că nu tăiase funia cu cuțitul, ci o dezlegase, gîndind că ar fi fost păcat de ea.

— Unde mi-e funia? strigă deodată flăcăul. O aveam în traistă!

Körkeri scuipă și scoase dintr-un cotlon o funie pentru vițel, pe care o azvîrli la picioarele flăcăului.

— Și-acum, cară-te de aici, mă, împuțitule! tună și îi trase flăcăului cîteva picioare în coaste.

*

Cam la o sută de pași de „Morneala", căruța mea îl ajunse din urmă pe flăcăul pribeag, care se ruga milogindu-se, umilindu-se, jeluindu-se să-l luăm și pe el. Birjarul îi azvîrli de sub căciulă niște priviri ucigașe și bombăni așa:

— Nu-i bine să călătorești cu un spînzurat!

— Ba aduce noroc, János. Așa zice și la călindar!

Flăcăul, care nu se deosebea prea mult de o creangă ruptă, smulsă de o rafală de vînt tomnatic de pe bietul salcîm, se lăsa scuturat în șireglă, aidoma betegilor de

tremurătură, din aceia ce pot fi văzuți pe la pelerinaje. Nici prin gînd nu-mi trecea să-l întreb de ce își legase funia de gît, un individ din ăsta fără căpătîi n-ar putea rosti adevărul chiar dacă ar vrea. Dar după ce spinarea încovoiată a rateșului dispăru în ceața de noiembrie, începu el însuși să vorbească despre el.

— Știi domnia-ta ce-am visat eu în grajdul acela ?... Umblam prin rai și mă conducea ținîndu-mă de mînă un înger cu aripi de pescăruș. Îngerul m-a dus într-o odaie strălucitoare, în fața unui om mare și bătrîn, care m-a întrebat : „de unde vii tu, biet flăcău pribeag ?" I-am răspuns : „drept de la rateșul «Momeala», unde crîșmarul mi-a dat cvartiruire pentru o pițulă în grajdul cailor". La care bătrînul cel frumos îmi zice să mă întorc eu frumușel la rateș și să mă uit ce face în spate, în odaia din curte, crîșmarul, că din odaia aia se strecoară afară aproape noapte de noapte lumină. Abia m-am răsucit de două-trei ori și m-am și simțit iar în grajd la „Momeala", o vacă sufla cald asupră-mi, de parcă i-ar fi fost milă de mine în noaptea rece. Nu-mi ieșea din cap porunca pe care-o auzisem în rai de la bătrînul acela frumos. Am deschis ușurel ușa grajdului, am ieșit dîrdîind în curte, din odaia din spate se strecura într-adevăr lumină. Și într-adevăr ședea acolo la o masă lungă Körkeri, cu vin și slană în față, dar jur-împrejur de-a lungul pereților numai oameni spînzurați. Pe toți patru pereții, cum atîrnă paltoanele groase în prăvăliile jidovilor din Miskolc, la vremea tîrgului de iarnă. Atîrnau acolo unul lîngă altul, cu ochii holbați, cu gurile căscate, de parcă ar fi vrut să strige. Cu urechile căzute, parcă plesnite și doborîte de lovitură. Iar crîșmarul ședea la masă și mînca din slănina cu miez alb și cu boia și din pîinișoara de Debrețin, turna pe-ndelete pe sub mustățile sale lungi vinul rece, de s-ar fi gudurat și cîinele, și pisica, și omul flămînd. Cînd și cînd, oamenii spînzurați se clătinau acolo jur-împrejur pe pereți, de parcă i-ar fi bătut vîntul, și îndată crîșmarul se răstea la ei, la fel ca la cîini.

Stăteam acolo, boierule, și în viața mea n-am simțit atîta foame ca atunci, văzîndu-l pe crîșmar cum înfulecă

la slănină din vîrful briceagului. Deodată, crîşmarul meu se întoarce şi ciocăne în geam: „Hai înăuntru", îmi zice.

Cînd am păşit înăuntru, abia atunci văd că pe pereţii odăii dinspre curte atîrnă nu oameni, ci tot felul de mantăi, paltoane, sumane, bunde ponosite, lăsate acolo de călători drept zălog. Nu era printre ele nici măcar un palton mai acătării, că rar se nimereşte vreun grof pe la un rateş din ăsta. Mă întreabă crîşmarul să-i arăt care-i paltonul meu. I-l arăt. „Eh, ăsta nu merită cine ştie ce, da o cină merită. Dar pe urmă trebuie să te spînzuri de pironul ăl gros din grajd." Aşa e, am zis, că tot mi s-a urît de viaţă. Dar i-am mai făgăduit şi altceva, dacă-mi dă voie să mănînc din slana aia. „D-apoi, n-ai să mă păcăleşti?" m-a întrebat crîşmarul. „Uite funia, o am aici, în traistă, i-am răspuns. Nu mi-e în fire să glumesc."

Aşa s-a şi întîmplat, boierule. Am mîncat pe cinste, ca niciodată-n viaţă. Am băut vin, de m-am îmbătat încă de la prima înghiţitură. Miezul de pîine aproape că mi-a sugrumat gîtlejul. Dar eu am mîncat înainte, cît am putut. Apoi cînd mi-am rotit privirile în jur, nu l-am mai văzut pe crîşmar în odaie, fereastra era deschisă, se vedeau pe tocul ei urmele noroioase ale tălpilor mele. Eh, mi-am zis, n-o să dai tu, flăcăule pribeag, de un om care să creadă visul tău trăsnit. Or să zică, vezi bine, că ai intrat tîlhăreşte, ai furat, ai jefuit, şi-or să te azvîrle în temniţă... Aşa că nu mi-a mai rămas de ales decît să-mi înfăşor funia în jurul gîtului, după ce am băut şi vinul ce mai rămăsese. Te rog să mă crezi, boierule, că nu-i cine ştie ce mare scofală să te spînzuri.

*

Căruţa înainta cu noi în ceaţă, birjarul privea în urmă cu ochi ucigaşi, pînă cînd într-adevăr îl văzu pe dumnealui domnul Körkeri ivindu-se în goană din ceaţă, călare pe un cal fără şa, cu un baltag în mînă.

— Hei, mă, tîlhare, ticălosule, mi-ai călcat azi-noapte casa! strigă încă de departe, la care flăcăul cel băsnitor

sări nesăbuit jos din șiregla căruței. O luă la goană spre șesul întins, ca un șoarec ce-și caută scăparea. Iar Körkeri, călare pe un cal negru, după el ! Dar de la marginea șanțului mai strigă în urma sa :

— Așa trebuie să-l taie omul pe omul spînzurat !

O treabă mai plină de învățătură nici că mi se putea întîmpla în călătoria mea plictisitoare, tomnatecă.

(1925)

CAZINOUL NOBILILOR

ERA UN TIMP, VORBA ACEEA : DE să scoți cîinele afară în brațe ca să latre.

În acele zile, sosi trupa ambulantă în comuna X, parcă hăituită de lupi pe drumurile mari. Veniseră aproape desculți, ca gîștele sălbatice, care pe vreme rea se simt bine în rîurile reci. Veșmintele lor însă aduceau cu cele ale irozilor de Crăciun, care îmbracă tot felul de hanțe înzorzonate și fără folos. De minune era și faptul că nimeriseră drumul pînă în comună, căci nu se afla nici urmă de sanie, de cînd o mireasă bătrînă nu voise a muri nici în ruptul capului fără medicul de plasă. Călindarul nu arăta nici vreo zi onomastică pentru care ar fi meritat să meargă în vecinătate. Totuși artiștii nimeriseră aici parcă amușinînd ca sălbăticiunile. Cum aveau oare să plece mai departe ?

Bineînțeles, se cartiruiră la Cazinoul Nobililor. Amfitrionul nu avu nimic împotrivă, căci de cînd căzuse atîta amar de zăpadă, membrii cazinoului tot nu mai vizitau acea cîrciumă învechită. Obișnuiților cititori ai ziarelor li se trimiteau ziarele acasă; amatorii de cărți și băutorii se vizitau unii pe alții ; nu mai era nevoie să se pună foc în sobe, nici chiar de dragul actorilor, care erau bucuroși că se află sub un acoperiș. Anunțară prima reprezentație pentru sîmbăta cea mai apropiată. Aveau să joace *Regele Lear,* cu acompaniamentul tarafului de țigani.

— Prevăd de pe acum că-și vor lăsa aici zălog niscai veșminte, își dădu părerea cîrciumarul Cazinoului Nobi-

lilor, dar hotărî că va aștepta pînă sîmbătă seara, cînd îi va azvîrli afară pe artiști ca pe niște cîini.

*

Sîmbătă însă sosi pe neașteptate, ca adus de diavol, domnia-sa domnul Andrásfy.

— Am căutat pretutindeni oameni cu mintea limpede, și pretutindeni am dat numai de beți, zise cînd coborî dintr-o prăpădită de sanie țărănească pe care o rechiziționase cu arma în mînă și cu amenințări de moarte undeva, pe șoseaua națională.

Cărăușul se uită pe sub pălărie la domnul ce se ridica din așternutul de paie. Nu prea trăgea speranțe de vreo răsplată... Așa și fu, dovadă că domnul Andrásfy nu schiță nici măcar un gest cu mîna spre buzunar, ci rosti :

— În ianuarie poți veni după purcelul acela pe care ți l-am promis.

— Unde ? întrebă dușmănos cărăușul.

— Aici, în vecinătate, la Brînceni, unde-i dau brînci omului, ori la Azvîrlita, de unde-l scot de-azvîrlitelea, răspunse rîzînd domnul Andrásfy, și porni cu pași cucoșești prin zăpada adîncă din curte spre Cazinoul Nobililor.

— Eh, dacă nici domnul Andrásfy nu-i ajută pe comedianți, apăi nimeni ! mormăi cîrciumarul fără a-i da oaspetelui atenția cuvenită.

Domnul Andrásfy însă era obișnuit cu astfel de primiri din partea unor oameni de teapa cîrciumarilor, doar avusese multe necazuri cu ei la petrecerile sale. Mereu vroiau să-l înșele, cum povestea, cu toate că de înșelat nu-l poți înșela decît pe cel ce se lasă.

Actorii se aciuaseră în salonul de băut al cîrciumii, pentru că acolo era totuși cît de cît mai cald. Acolo pînă și canagiul căsca. Domnul Andrásfy aruncă priviri ucigașe spre femeile și bărbații pe care nu-i văzuse niciodată. (Trupa era formată din doi bărbați și două femei.)

— Ia te uită, o muscă ! exclamă și făcu o mișcare iute, de parcă ar fi înhățat ceva de pe masa pustie a artiștilor. Nici vorbă să fie acolo vreo muscă pe vremea

asta de iarnă, ba nici vara, doar dacă nu va fi vrut să-l mănînce pe actorul cel bătrîn.

— Sîntem actori, rosti unul dintre oaspeți, care avea mărul lui Adam mare cît un cep de butoi. Și arătă spre afișul agățat pe perete, unde însemnau întotdeauna cu creionul numele satului în care își propuneau să joace.

Domnul Andrásfy se opri în fața afișului, scoase din buzunarul paltonului îmblănit niște ocehlari sparți, pe care-i purta la el desigur pentru a-i spori prestanța. Începu a silabisi pe rînd numele actorilor : Mórfoki... Bácsbodrogi... Szép-Juhász... Barlangligeti.

— Din atîta nu se lămurește care dintre voi e domnișoară și care lotru, se răsuci el spre masa actorilor. Domnișoara asta, de pildă, cine ar fi ? întrebă arătînd spre una din actrițe.

— Ea e Szép-Juhász ! răspunse actrița mai ofilită, care nu se deosebea cîtuși de puțin de actrițele ambulante mai bătrîioare ce cutreierau cîndva Țara Ungariei.

— Hm, răspunse domnul Andrásfy și se așeză încet pe scaun la capul mesei lungi, însă totuși într-o poziție de parcă ar fi călărit, pentru a sublinia și în acest chip că nu aparține acelei societăți.

*

Andrásfy era lăstarul unei familii provinciale de vază, dar nu mai avea de cîteva decenii nici o avere. Colinda de colo-colo prin comitat, lua asupra sa treburile bune-rele ale țăranilor, pentru a aduce vreun folos poporului, „care trebuie iubit" — iar domnii, din considerație pentru rudele lor de vază, dar și din pricina firii sale bătăioase, erau nevoiți să stea de vorbă cu domnul Andrásfy. Atît cu mintea limpede cît și beat, era un om violent. Însă la praznice era de mare folos, pentru că acolo își repara întotdeauna greșelile : le dansa pe cele mai bătrîne femei și toasta pînă și pentru bărbații care nu mai erau buni nici măcar să aibă zi onomastică în Călindar. Altminteri purta barbă neagră, pentru a avea pe unde se scurge vinul care nu mai încăpea

în el. Avea fața cărămizie, de parcă ar fi călătorit numai iarna, și o voce de se scuturau toate oalele și ciuberele agățate-n șipcile gardurilor cînd striga.

— Șiii... cîte bilete ați vîndut ? întrebă cercetîndu-și vîrful cizmei.

— Pînă acum nici unul ! răspunse actorul bătrîn, cu palton soios, care era evident directorul trupei.

— Nici nu vindeți nici unul în comuna asta prăpădită. N-au nevoie ăștia de trupe teatrale, doar de alegeri de deputați. Dar eu am să vă ajut.

*

Canagiul cel morocănos stătea după tejghea, nu făcea bine să iasă de acolo cînd domnul Andrásfy era oaspete. Iar oaspetele — pe jumătate haiduc, pe jumătate domn — ședea pe scaun ca în șa și își privea cizma, pînă cînd deodată își înălță capul și răcni cu un glas de putea speria și urșii :

— Mă, ucigașule ! De ce nu faci foc ? Ori poate aștepți ca oaspeții tăi să se prefacă pînă la unul în sloiuri de gheață, ca afară turturii de pe jgheab ? Am văzut în curte ditamai buturugile ! Ce ? Aștepți să sparg eu buturugile alea ? Că dacă dau o dată iama prin ele, ai de unde să pui pe foc ziua-noaptea !

Discursul, ce-i drept, fu lung, dar avu efect. Canagiul mai zăbovi doar scurtă vreme înfruntîndu-l din ochi pe domnul Andrásfy, apoi își lăsă încet-încet capul tot mai jos, pînă-i ajunseră privirile la picioare. „Bine !“ rosti cu ochii ațintiți pe picioare, în timp ce acestea se urniră spre bucătărie.

Slujnica soioasă era asemenea oricărei slujnice care poate fi văzută la țară, unde iarna, cînd trebuie să se scoale devreme, nu prea obișnuiește să se spele. Slujnica dădu să pună focul în salon folosindu-se de cîteva lemne subțiri, rotunde, ce trosnesc tare, dar domnul Andrásfy i se adresă cu un mormăit blajin :

— Fă foc în teatru, Terka !

Teatru era numit la Cazinoul Nobililor acea încăpere mare unde, cînd și cînd, iubitorii de artă obișnuiau

să dea reprezentații. (Bineînțeles, aproape întotdeauna se juca *Netrebnicul satului* *.)

— Tot n-o să fie nici o reprezentație ! făcu pe istețul cîrciumarul.

— Ți-am mai spus, arendașule, să taci cînd vorbesc eu ! răspunse domnul Andrásfy cu acel ton cîtuși de puțin liniștitor cu care obișnuiesc să vorbească domnii. Eforia averilor nobiliare nu-ți dă vinul, clădirea și permisul de folosire a băuturii pentru ca să-ți umble gura cînd nu ești întrebat. Tu de fapt nici n-ai permis. E al cazinoului. Și totuși tu folosești vinul, și nu domnii, de la care îl iei ieftin, din mila și îndurarea lor.

— Da' măcar îl vînd curat, replică prompt canagiul, care se cătrănise rău văzînd că slujnica se supune domnului Andrásfy și nu lui. Vin pînă și din Ócsa să bea aici.

— Cei din Ócsa nu știu ce-i vinul bun. Pînă și cîinele din Ócsa merge după stăpînul său numai cînd omul se întoarce acasă de la cîrciumă vomînd. Așa că să nu ne mai lăudăm atîta cu cei din Ócsa, arendașule ! i-o reteză oaspetele.

Dar amărăciunea cîrciumarului fu atît de mare văzînd cum i se cară lemnele de plop și de salcîm în „teatrul" gol, încît nu-și putu stăvili în nici un chip limba :

— Da' pe cine așteaptă să vină astă seară domnia-voastră ? De trei zile nici trenul nu mai merge din pricina viscolelii. În afară de cizmarul bețiv, n-am avut nici un oaspete. Nu-mi calcă nimeni pragul pentru un vin rece. Poate numai dacă domnia-sa bătrîna Vadászfalvi ar veni la teatru, dacă birișii ** ei ar primi s-o aducă pînă aici în brațe. Iar la alde Farkasvári tocmai astă seară sărbătoresc ziua Sfintei Lucia în onoarea bătrînei doamne. Pe cine așteaptă aici domnia voastră ?

— Nu-i grija cîinilor ! Am să fiu eu aici. Îmi sînt tocmai de-ajuns mie însumi !

---

* Piesă de teatru foarte populară, aparținînd scriitorului maghiar Tóth Ede (1844—1876).

** Muncitori agricoli lipsiți de pămînt, angajați, conform unei învoieli, să lucreze pe latifundiile moșierești.

*

În timp ce se desfășura acest discurs amplu între amfitrion și domn, cele patru păsări zburătoare se chircirâ la masa cea lungă. Așteptau, știau că ciorovăiala nu se va încheia fără rezultat, că se vor alege totuși cu ceva în buzunarele lor găurite. Și nu se înșelară în speranțele lor.

— Ce-ai vrea să mănînci și să bei ? se întoarse apoi domnul Andrásfy către acel actor bătrîn cu palton mițos și slinos care părea a fi conducătorul trupei. Paltonul umblat prin toată țara răspunse fără ezitare :

— Ce se găsește. Nu obișnuiesc să dau de-o parte nici mîncarea, nici băutura.

Încheie cuvintele cu un fel de nechezat ca de cal aflat în goană și în spatele căruia în sfîrșit s-a răsturnat căruța cu oale. Era un actor bătrîn, hîrșit, uns cu toate alifiile, care putea să rîdă pînă și în cele mai triste situații. Nasul său umblase desigur prin toate oalele pe care le văzuse cîndva. Gura sa trăncănea desigur pentru a căpăta un oarecare onorar pentru asta. Numai bărbia i se repezea mereu înainte, ca a unui om ce nu vrea să moară. Avea o gură mare care i se umflase desigur de la toate cele pe care le strînsese el acolo.

Domnul Andrásfy își puse un picior peste altul.

— Bine, dar spune-mi totuși ce ți-ar plăcea acum mai mult ? Pipote de găină sau coastă de miel ? Vreo zeamă ușoară, de pildă de porumbel, care-i cade numai bine unui om bătrîn ca dumneata ? Sau poate o ciorbiță de purcel, cu copițele și ficăței ?

Directorul trupei rîse înșelător și se uită la cîrciumar.

— În ziua cînd am sosit, am zărit în curte, pe zăpadă, o pată neagră, cum rămîne după tăierea porcului...

— Nici n-am porc, interveni arendașul scuzîndu-se.

— Sigur că n-ai, că l-ai tăiat deja, l-ai făcut cîrnați, ai umplut caltaboși, iar șunca ai atîrnat-o în horn, răspunse domnul Andrásfy.

Directorul trupei dădu din cap :

— Păi, dacă ar mai fi rămas după tăiere, așa, niscai mărunțaie, cu plăcere le-aș mînca. Azi-noapte, de pildă, am visat caltaboș în sînge și varză murată rece.

Domnul Andrásfy dădu din cap și se întoarse spre celălalt actor.

— Dar tu ce-ai pofti ?

Acest al doilea actor încă nu bătuse școala vieții, era un fel de băietan, care desigur fugise nu de mult de acasă de dragul trupei ambulante. Nasul cîrn îi dădea un aer de bărbier, dar ținuta trupului îi era mai degrabă cavalerească. Avea ghetre și cu buzele subțiri zîmbea mereu disprețuitor la oamenii care nu-l cunoșteau.

— În cîrciuma asta tot nu se găsește ce-aș vrea eu ! răspunse actorul. Eu aș vrea un public numeros. Aplauze, chemări la rampă, strigăte, succes.

Domnul Andrásfy își căscă gura și arătă cu degetul în ea :

— De-ale mîncării — e vorba de păpică !

— Păpică ! exclamă rîzînd actorul. Mie, de pildă, îmi place foarte mult berea la cană, care are un guler atît de alb, cum eu n-am să mai port niciodată. Deși m-am născut domn, tata mereu îmi atrăgea atenția să mă feresc de nepricopsiți, pe cît posibil să mă împrietenesc cu oameni mai bogați, mai de vază decît noi. Dar eu am preferat să-mi lipesc barbă de cînepă și mă amestecam cu țiganii să mă dau roata peste cap. M-am prostit, cum s-ar spune.

Domnul Andrásfy făcu un gest de nerăbdare :

— Nu mă interesează minciunile tale, dacă vrei să ajungi un bun om de teatru trebuie să minți mai colorat, mai însuflețit, mai interesant.

— Eu sînt un domn...

Domnul Andrásfy se ridică, îi întoarse spatele actorului, se aplecă mult în jos și îl privi pe pușțan printre picioarele răschirate. Îl privi bine, apoi rosti :

— Am să-i spun să-ți facă niște burtă.

Acum îi veni rîndul actriței mai vîrstnice.

— După cum observ, dragă doamnă, — începu cavalerește domnul cu purtări de haiduc —, dumneata nu ești mulțumită cu soarta dumitale vitregă. Un pic de cafeluță, dulceață, untișor, miericică, nu-i așa, n-are cum să strice ! E drept ?

— Eu nu-s flămîndă. Eu sînt îndrăgostită, răspunse pe neașteptate actrița mai coptuță, care fusese evident

de mai multe ori îndrăgostită la viața ei, dovadă că rostea cît putea mai emfatic cuvîntul dragoste.

— Eu sînt îndrăgostită, repetă actrița și prin fardul subțiat răzbătu o oarecare roșeață, ca jarul de sub cenușă. Iar vocea ei era plină, frumos timbrată, în timp ce rosti așa :

— Am trăit vreme de trei ani cu un om bogat. I-am fost cîine, roabă, obială și saltea de paie. Timp de trei ani n-am îndrăznit să mă îndrăgostesc, oricît mă ademeneau bărbații tineri și frumoși. Îmi spuneau că omul bogat e făcut pentru a fi înșelat. Îmi spuneau să-mi privesc singură viața mea tînără, frumoasă, pe care o trăiesc zadarnic. Îmi spuneau că sînt nebună să mă jertfesc, că trebuie să trăiesc, să înșel, să jupoi cît mai repede, căci viața zboară. Dar eu nu m-am clătinat, nu l-am părăsit pe omul acela bogat. Apoi după trei ani s-a plictisit de mine și m-a azvîrlit fără un sfanț în stradă. Domnul meu, dacă ești cunoscut în Köröspatak, treci pe la moara cu aburi, la birouri, și spune-i lui Zabhegyi că Amanda e gata să se întoarcă oricînd, căci e îndrăgostită de dînsul.

— Lui Zabhegyi ? întrebă domnul Andrásfy rîzînd ironic.

— Da. Te rog spune-i că nu l-am înșelat niciodată, nici cu birjarul, nici cu sluga, nici cu prefectul, deși ăsta a făcut-o fiece prietenă bogată. Urmele pașilor mei n-au putut fi găsite nici pe pajiște, nici în zăpada proaspăt căzută, ca urmele altor prietene cînd ieșeau din casă. Te rog să-i spui că sînt gata să-i fiu iar slujnică, îi spăl lenjeria, îi peticesc cămașa și îl trag pe spinare așa cum numai eu știu...

— Hei, dacă aș fi Dumnezeu ! oftă domnul Andrásfy.

Femeia reluă cu glas repezit :

— Nu-i nevoie să fii Dumnezeu pentru așa ceva... Se descurcă și un dumnezeu mai mic să-l învețe să știe de cinste pe omul acela cu inimă de iepure, moale ca piftia și cusurgiu. Eu îl cunosc bine, trei ani de zile am cărat țucalul după el. E el cu ochii însîngerați și pășește ca un cocoș, dar nu ai de ce să te temi !

Atît lipsea să i se spună domnului Andrásfy !

— Apoi cu nici altminteri nu mă tem ! zise cu un glas gros, adînc. Uite, să batem palma că săptămîna viitoare îl cotonogesc pe Zabhegyi.

Femeia mai coptuță se repezi și-i strînse cu amîndouă palmele mîna.

— Ei, ei, lasă, la mine nu contează o mică lecție !

După care, domnul Andrásfy își roti privirile, ca și cum nici n-ar observa-o pe mica făptură ghemuită la capul mesei, pe actrița aceea tinerică, palidă, ce arăta de parcă abia ieri ar fi ieșit din închisoare. Pe cap avea o beretă albastră, cum poartă școlărițele. De foame, nasul îi era roșu. Avea gură subțire, ca o rugăciune de copil. Viața nu lăsase pe fața ei urme, nici măcar cît piciorușul pițigoiului pe o crenguță înzăpezită.

— Lui Ilonka îi place cugloful *, rosti ocrotitor comediantul cel bătrîn și, cum îi era obiceiul, își mîji ochii ca și cînd ar fi spus o șotie.

— Care Ilonka ? întrebă distrat haiducul domnesc.

— Bogyó Ilonka, dacă-mi îngăduiți, se grăbi să-i răspundă directorul. Roluri de ingenuă, subretă, dramatice. De toate știe fîrlifuza asta mică.

*

Dacă în vremea aceea ar mai fi umblat de-a lungul Tisei cavaleri veritabili, în stare să aducă jertfe mai deosebite pe altarul femeilor, pe Bogyó Ilonka demult ar fi răpit-o, și nu oricum, ci într-o caleașcă cu patru cai, sub lampioanele stelelor, ori cu bacul peste apă, cum se furau caii cărora voiau să le dispară urmele. Dacă în această vreme s-ar mai fi obișnuit ca pentru o mănușă de femeie să pătrunzi în cușca leilor, mănușa lui Bogyó Ilonka absolut sigur n-ar fi rămas în cușcă. Dacă în acel timp s-ar mai fi nimerit tineri care obișnuiau să înnebunească de-a-nserioasele văzînd o răsucire din călcîie sau dintr-o privire furișă dar mulțgrăitoare — tinerii aceștia ar fi însoțit-o pînă hăt departe peste țări și

* Tarte (din germ. *Kugelhof*).

mări pe Ilonka, pentru ca la orice răsucire și la orice privire să se afle în preajma ei.

— Păi, atunci Ilonka o să mănînce cuglof! rosti hotărît domnul Andrásfy, ca un prințișor ce are o baghetă magică.

Cu un gest larg din brat, îl chemă pe cîrciumarul mirat.

— Arendașule! începu, fără să ia seama la privirile sale curioase. După cîte știu, prefectul, unchiul meu, e foarte supărat pe tine. E ceva în neregulă cu felul cum vinzi băutura. Păi, eu de Sfîntul Grațian tocmai am drum pe la prefect, atîta vroiam să-ți spun. Ai auzit ce doresc mult stimații actori?

— Am auzit, răspunse acru cîrciumarul.

— Păi, atunci hai la treabă, să nu pierdem vremea.

Arendașul mai rămase îndărătnic pe loc, înfipt în tocurile cizmelor. Era un om curajos, s-ar fi bătut fără ezitare, dacă ar fi putut scăpa așa de oaspeții săi neplăcuți. Dar pînă una-alta, domnul Andrásfy nu ținea să se bată, ci doar se lansă în comenzi din belșug.

— Adă pentru onorabilul domn director caltaboș în sînge și maieș. Domnului secretar adu-i un ciolan zdravăn cu varză, că așa ceva îi întărește pe tineri, să le poată dansa pe cumetrele grase. Iar doamnelor le comand cîte o cafeluță, că văd că ai vaci, arendașule.

Arendașul își încordă doar mușchii unui picior.

— Nu țin să amintesc acum că anul trecut, cînd domnia-voastră a binevoit să treacă ultima dată pe aici, nu mi-a rămas în bucătărie nici o oală, ulcea și farfurie întreagă, că domnia-voastră a murdărit cinstea slujnicei. Nici de faptul că acum trei ani i-ați pus pe prietenii domniei-voastre de m-au bătut atît de rău, că am zăcut săptămîni întregi la pat. Acum vă zic doar atît, să nu le mai țineți domnia-voastră parte artiștilor, c-or trăi și fără domnia-voastră. N-am nici caltaboș, nici varză, nici lapte de bivoliță.

Domnul Andrásfy ridică din umeri.

— Atunci nu-mi mai rămîne decît să dau foc șandramalei.

— Să-mi spuneți doar în ce parte doriți să începeți, întrebă încă nepăsător arendașul.

— Păi, în toate cele patru colțuri, să fie o treabă ca lumea, răspunse cavalerul.

Și cu acestea își vîrî mîna în buzunarul nemaipomenit de adînc și scoase o pălărie mare de iască uscată, de care desigur avea nevoie în peregrinările sale. Rupse pălăria în patru, apoi se apucă să aprindă fiecare bucată la flacăra unei lumînări. Iasca prinse a fumega, apoi luă foc, dar arendașul încă stătea pe loc cu picioarele încordate. Domnul Andrásfy sufla de zor în iască.

— Cînd veneam încoa', am mirosit că în curînd se stîrnește un vînt dinspre nord-vest. Vîntul ăsta mi-e prieten, mă însoțește aproape în toate călătoriile mele. Nu mă părăsește de vreo patruzeci de ani. Îmi dă tîrcoale paltonului ca un cîine credincios. Îmi smulge grijile din cap, aburii și răscolul sîngelui, ca-n povești. Îmi înviorează spinarea, ca onorabila doamnă spinarea lui Zabhegyi. Iar acum, vîntul mă va ajuta să ard pînă la temelii hanul ăsta mizerabil, împuțit, plin de noroi.

Cîrciumarul bombăni pe sub mustață :

— În han eu sînt doar arendaș. Clădirea e proprietatea comună a Cazinoului Nobililor.

— Tocmai de asta îi dau foc. Sînt membru al comitetului cazinoului, rosti domnul Andrásfy umflîndu-și pieptul.

Roti bucățile de iască arzînde deasupra capului, apoi ieși afară cu ele.

Cazinoul Nobililor avea un acoperiș frumos, vechi, din trestie. Un acoperiș gros, făcut din belșug, de vreme ce și stuful întins din josul comunei era proprietatea comună a nobilimii, pe care dacă nu-l lăsau pradă pustiirii, era numai pentru a avea unde să se ascundă sălbăticiunile și haiducii. De acolo se adusese trestia pentru acoperișul cazinoului, prieten bun al vrăbiilor, mușchiului, ploii, grindinei și nămeților. Un acoperiș din acesta ținea o căldură bună, din mijlocul lui se înălța un horn alb, ca un paznic de turmă : iar pe horn se zărea anul cînd a fost durată casa : 1878, vopsit cu cifre negre. Eh, acuși-acuși avea să dispară anul ! Domnul Andrásfy își înfipse mîna în colțul acoperișului de trestie și tocmai se opintea să smulgă un mănunchi zdravăn, în locul

căreia să vîre iasca aprinsă, cînd deodată în spatele său se auzi răsunînd clopoţelul de la uşa cîrciumii, apoi clincheti un glas dulce, de fată, precum un clopot de capelă în tăcerea mare a pădurii.

— Nu-i daţi foc, vă rog, cîrciumarul s-a şi răzgîndit.

Era Bogyó Ilonka, care ieşise să-l convingă pe cavalerul cel necruţător să renunţe la planul său.

— Păcat, răspunse domnul Andrásfy şi, scoţînd un oftat, înfipse bucăţile de iască aprinse în troienile adînci ce înconjurau casa.

(1925)

DUMNEZEU CU VOI, FERICIŢILOR VENDELINI!

— DUMNEZEU CU VOI, FERICIŢILOR Vendelini, zise domnul Privát, cînd încuie uşa casei, cum poate numai un scufundător îşi va fi luînd adio de la lume înainte de a se scufunda în adîncul mării. Dumnezeu cu voi, Vendelinilor ! repetă domnia-sa cînd răsuci de două ori cheia în broască.

Domnul Privát le zicea „fericiţi Vendelini" tuturor celor ce mai trăiau, în afara sa, pe rotundul acestui pămînt. Cu alte cuvinte, despre alcătuirea lumii era de părere că toţi sînt mai fericiţi, mai mulţumiţi, mai veseli decît el, din pricină că-s mai răi, mai vulgari, mai neînsemnaţi, mai mincinoşi... Fericiţii Vendelini au numai însuşiri murdare, atît sufleteşti cît şi trupeşti... Iată de ce, aşezîndu-se lîngă sobă, în care focul ardea fără întrerupere, domnul Privát ţinu să repete doar : „Dumnezeu cu voi, fericiţilor Vendelini".

...Ia să vedem, ce s-a mai întîmplat cu el şi azi, cînd şi-a părăsit pentru o bucată de vreme locuinţa, pentru a-şi pricinui o bucurie de pe urma vizitării unui restaurant.

La Budapesta era o zi ceţoasă, de noiembrie, una din acele zile mohorîte cînd zăpada nu izbuteşte să cadă, deşi dacă ar izbuti, ar fi îndată mai bine, gîndesc în sinea lor oamenii ce bat străzile sub bolta ameninţătoare a cerului. Ce ar fi îndată „mai bine" ? Asta n-o ştiu nici măcar ei. Poate că birjarii de pe marile bulevarde nu s-ar mai gîndi că ei se află la Londra, că trebuie să mîne cu

distincție și repede, mai-mai să-i calce pe pietonii neatenți. Mai degrabă s-ar gîndi în sinea lor că ei nu sînt decît niște simpli birjari de țară (și aceia pe potriva imaginației domnului Privát), și că pe vremea asta de toamnă tîrzie transportă gunoi pe arăturile umede, pe după grădini, unde nu poți călca decît cel mult o sperietoare de păsări. Sau poate că ar fi îndată „mai bine" faptul că am putea zări pașii oamenilor pe zăpadă, ceea ce într-adevăr nu-i o distracție de lepădat, cînd porți încălțări fine și noi în picioare. Însă domnul Privát își avea părerea sa despre treaba asta. După domnia-sa, doar două-trei contese au încălțări bune în Budapesta, ale celorlalți ori sînt ca ale negrilor de pe bulevardele europene, ori pur și simplu jerpelite.

Și totuși ar fi ceva ce ar mai îndrepta situația, dacă zăpada ar izbuti să cadă. Domnul Privát își aduse aminte de pe vremea copilăriei și adolescenței, că atunci cînd ningea, mai ales la prima ninsoare, întotdeauna avea o poftă de mîncare neobișnuită. Îi veneau în minte felurite supe, în care se fierbeau țambale de porc, în timp ce afară ningea de zor, cu fulgi mari, în tăcere. Iată de ce se opri la un colț de stradă și privi încă o dată la bolta cenușie, tristă a cerului. Da, dacă ar ninge, acum ar merge desigur cu mai multă plăcere spre cina sa.

Deși ar fi putut face și altceva, — de pildă să intre în restaurantul vreunui hotel mai select, pentru că niciodată nu pleca de acasă fără bani, — se gîndi totuși mai degrabă la vreo ospătărie solidă, burgheză. După părerea sa, la restaurantele selecte omul nu mănîncă normal; trage cu ochiul să vadă cum trebuie să țină furculița și cuțitul, pentru ca chelnerul confident să nu zeflemisească pe la spate; nu îndrăznește să sugă oasele, nu îndrăznește să șteargă farfuria, nici pîine nu consumă cît ar dori; la mîncarea nesărată cere muștar; nu cutează să facă scandal dacă găsește un fir de păr în supă; cu alte cuvinte, se satură cu salutul portarilor și cu temenelile chelnerilor.

Nu era ușor de găsit o ospătărie solidă, burgheză, căci domnul Privát cunoștea toate ospătăriile de pe Körut, știa defectul fiecăreia și bombănea încă de pe acum gîndindu-se cu ce-l vor fierbe și enerva la ospătărie;

ba chiar era în stare să se supere numai la gîndul că la ora patru femeia de serviciu va deschide ușa pentru cîteva minute, să mături. În asemenea momente ar fi fost în stare s-o ucidă pe neștiutoarea persoană feminină...

Arunca un ochi iute pe geamurile ospătăriilor, să vadă unde ar putea găsi o masă de colț pe placul său, de la care să poată ține sub observație tot mapamondul, dar pe el să nu-l vadă nimeni. Dacă ici-colo se găsea cîte o astfel de masă mai pe placul său, în fața ei ori în vecinătate ședeau niște copilandri care de obicei vorbesc numai prostii, ba colo fel de fel de femei, care se simt jignite și cînd le fixezi, se înfurie și cînd nu le adresezi nici măcar o privire fugară.

În cele din urmă găsi o ospătărie, unde masa de colț nu era înconjurată de tot felul de paltoane atîrnate în cui, nici de parapleuri, nici de bastoane, nici de pălării; și nici chelnerul nu avea altă treabă decît să-l ajute pe domnul Privát să-și scoată paltonul, după care plecă fără a-l molesta cu întrebările sale pisăloage: „Supă de carne sau de roșii" — cum obișnuiesc să spună de cînd lumea acești tipi înfigăreți, încît clientul (domnul P.) ar avea chef mai degrabă să plece îndată, nu să rămînă.

Pesemne că omul nostru avea o zi norocoasă... Doar picolul îl deranjă cu întrebarea: „Doriți bere sau vin"?

— Mai încolo, după ce voi fi mîncat! îi răspunse norocănos clientul. Acum avea răgaz să-și rotească ochii prin local, să vadă ale cui priviri îi vor amărî viața, cînd deodată atenția i se îndreptă înspre ușă, pe care intră un „om pe plăcerea lui".

Cum era noul client care-i plăcea domnului P.?

Firește, aparținea soiului „fericiților Vendelini", era un bărbat acceptabil de gras, însă nu dintre aceia care își poartă corpolența nefericiți, ca pe o lovitură dată lor de însuși Dumnezeu. Era gras doar într-atîta cît să dovedească permanent lumii că bucatele bune nu-s dăunătoare sănătății. Pumnul îi era mare cît o prepeliță după seceriș. Își dezbumbase jiletca astfel că fazanii, găinile și celelalte păsări din bucătărie vor fi căzut îndată la idei, gîndindu-se de n-o fi mai bine să-și ia zborul?! Avea fața rumenă, ca și cum abia ar fi sosit de la o vînătoare unde doborîse cîțiva iepuri, pe care-i trimisese în dar

cunoscuților săi, atașîndu-le pe loc și rețeta după care să-i prepare. După ținuta gîtului, ca și după culoarea ruginie a acestuia, lesne se putea deduce că noul client nu respinsese la viața lui nici ceafa de vită, căci va fi intrat desigur și în localuri unde se servește o carne de vită pe cinste. Acum, domnul Privát luă în cercetare ochii acestui client picat „pe plăcerea sa". Erau ochi rotunzi, intimi, lipsiți de falsitate, ochi ce nu cunoșteau nici pe departe vreo pornire rea pînă a nu se așeza în cîrciumă să mănînce, privind cu încredere la cele ce vor urma, netrecîndu-i prin cap nici măcar un os de pește cît de subțire.

Noul client luă în mînă șervetul de masă, îl scutură în fața sa, apoi în dreapta și stînga sa. După care îl desfăcu pe-ndelete ca și cum ar fi executat o scamatorie ; apoi își legă șervetul la gît, aranjîndu-l cu migală pe piept, să nu aibă cute, ca și în spate, la guler, astfel că cele două colțuri ale șervetului prinseră a semăna cu copițica unui purcel.

După această operație, mută în altă parte solnița, farfurioara cu paprică, păhărelul cu scobitori, ca pe tot atîția idoli mici cărora li se îngăduie să ia parte la ceremonia apropiată. Se vedea că nu făcea treaba asta pentru prima dată, fiecare statuetă avîndu-și locul ei, unde se retrăsese supusă.

Trase apoi cu mîna stîngă mai aproape paharul de apă, în timp ce cu dreapta luă cuțitul și lovi cu lama de cîteva ori în pahar, făcîndu-l să clinchete.... Domnul Privát fu gata-gata să se ridice de la masa de vizavi, dar nu de enervare, ci de bucurie. Erau sunete demult auzite. Îi veniră în minte acele stații de provincie în care trenul personal stă zece minute, pentru ca toți călătorii să poată prînzi la bodega-restaurant. Fiecare astfel de stație pentru servit prînzul își avea specialitatea sa. Püspökladányul de pildă e vestit pentru purcelul umplut la tavă. La Nyregyháza, în zilele tîrgului săptămînal, la restaurantul gării se taie porcul, în timp ce la Sátoraljaújhely trenurile ce merg spre graniță sînt așteptate uneori cu brînză de urs, în caz că vînătoarea a fost norocoasă, însă cu spinare de căprioară în orice caz ! Clopoțeii de semnal din stații sună silențios și perseverent, poșta e

transportată cu cărucioare de mînă, huruitoare, uneori se fac manevre și vagoanele se ciocnesc între ele cu bufnete seci, ce pot fi auzite de departe. Chelnerii, care cutreieră în lung și în lat toată Ungaria, în timp ce pun mîncarea în fața clientului, rostesc : „Binevoiți și mîncați liniștit, mai sînt cinci minute pînă pleacă trenul de Budapesta !" În asemenea ocazii orice mîncare și băutură e binevenită, căile ferate avînd grijă ca onoraților călători să aibă poftă bună. Mici sticle de vin și pălinci își iau drumul spre buzunarul bundelor, mustățile lucesc de cele mai felurite grăsimi provinciale, și totuși inima e tulburată de o vagă neliniște pricinuită de o eventuală pierdere a trenului. Călătorii se privesc unii pe alții, cei ce călătoresc cu același tren, și dacă vreunul începe să alerge ca un smintit, toți se aruncă după el. În astfel de cazuri, zadarnic vine cu fluierul său omul cu chipiu și miros de iarnă, care toată viața nu face decît să strige numele stațiilor ce urmează... Iată ce sentimente îl năpădiseră pe domnul Privát, văzîndu-l pe noul client cum bate cu lama cuțitului în paharul de apă.

După care apăru chelnerul cel chel și cu nas roșu, care desigur băuse nu o dată în viața lui în bucătărie și din bunăvoința bucătăresei acel vin roșu în care fusese fiartă carnea de mistreț, apăru așadar ținînd în mînă lista de bucate ilustrată cu un buchet de flori, tăvi cu fripturi și fazani cu coadă lungă, și o întinse cu atîta respect clientului ce clipea din ochi deasupra șervetului, de parcă ar fi fost cine știe ce bulă papală.

— Nu s-a terminat încă nimic la bucătărie ? se interesă bănuitor clientul, înainte de a fi aruncat măcar o privire asupra listei de bucate.

— Vă putem servi cu orice doriți, răspunse chelnerul cu nas roșu, care altminteri era bărbierit de arăta ca un purcel proaspăt opărit.

Satisfăcut, clientul își puse pumnul stîng pe masă, se lăsă puțin pe spate pentru a-l putea privi pe chelner drept în ochi, ca un judecător.

— Aveți și os cu măduvă ? puse întrebarea-cheie.

— Am mai văzut adineauri în bucătărie un ciolan frumos.

— Atunci grăbește-te, amice, să nu-l ia altul, că după supa de carne aș dori așa ceva, zise clientul cu o nerăbdare total nepotrivită cu distincția arborată pînă atunci și aruncă în jur, asupra meselor, o privire cercetătoare, să vadă oare nu descoperă spre necazul lui acel frumos os în fața vreunui om nevrednic. Nu, nici urmă de os în tot salonul.

— În orice caz, vezi să pună în supa de carne un ou sănătos, și niște verdeață, poate băga și gulie, conopidă, ba chiar și cartofi, îi zise chelnerului ce dădea tăcut din cap.

Clientul întinse mîna stîngă, rămasă liberă, după o jimblă împărătească ochită încă din prima clipă, o strînse între degete făcînd-o să trosnească, și frîngînd o bucățică începu să o mestece, fără a arunca vreo privire la jimblă. Căci privirea îi era ocupată cu treburi mai importante, anume cu studierea listei de bucate pe care-o ținea în mîna dreaptă.

Cei ce scriu listele de bucate nici nu-și imaginează ce treabă importantă fac după ce termină munca lor de fiecare zi. Domnul Privát, de pildă, cunoștea un domn — avea o casă cu grădină în Buda — care mergea în Pesta să prînzească numai pentru a colecționa listele de bucate. Bineînțeles nu lua ca amintire lista decît de unde era mulțumit de masă. Avea în colecția sa liste de la cîrciumi care de mult nu mai existau, însă la vremea lor fuseseră vestite. Acest domn adusese liste de bucate din călătoriile lui prin străinătate și astfel putea ușor să evoce amintirea acelor mîncăruri pe care le consumase la felurite restaurante. Cea mai mare plăcere i-o făcea să revadă la bătrînețea sa lista de bucate a birtului „Elefantul" din Graz. Consumase friptură înăbușită de cerb, atît de gustoasă, încît nu o putea uita. Lasă că, deși poate nu merită să fie amintit faptul, acest pasionat colecționar era tocmai în călătoria sa de nuntă !

Noul client aprecia într-adevăr lista de bucate pe care i-o înmînase chelnerul cel chel. Întîi începu a citi doar cu ochii locul unde figurează supele și fierturile, dar interesul îi sporea de la o clipă la alta — probabil cînd a ajuns la fripturi — căci vîrîndu-și mîna în buzunarul lateral scoase un toc de ochelari, îl deschise cu un pocnet

ca de dop scos, apoi își așează cu grijă ochelarii pe nas și începu a citi lista de la cap, ca pe un roman devenit interesant, pe care pînă atunci îl răsfoise distrat. (Aprobarea domnului Privát fu cîștigată și datorită faptului că străinul scosese din buzunar nu niște ochelari moderni, americani, cu rame de os, așa-zișii ochelari-svindler, ci unii cu sticlele prinse în rame subțiri de oțel, cum erau pe vremuri, și cu care se citea cîndva Biblia. Odată ajuns în stăpînirea ochelarilor, clientul purcese a citi lista și de jos în sus, căci fiind el mai clarificat în privința planurilor sale, voia să se orienteze și să decidă în acest fel anume ce ar trebui să mănînce. În timp ce parcurgea lista, ba confirma dînd din cap, ba clătina cu neplăcere, Domnul Privát ar fi dat orice, numai să știe motivul acestor porniri sufletești.)

Dar iată că apăru cu supa chelnerul cel blond, cu nas roșu, zîmbind atît de interesant, de parcă ar fi auzit la bucătărie cele mai bune vești.

— Am adus supa în castron ! anunță, cu aerul că și-ar fi cerut scuze.

Dar clientul nu avu nimic împotrivă. Își scoase ochelarii de pe nas, îi închise în toc, cu același sunet ca de dop scos ; acum toată atenția și-o întorsese exclusiv asupra castronului așezat în fața sa. Întîi îl cercetă de la distanță, apoi îl trase mai aproape și scufundă încet polonicul în el. Domnul P. băgă de seamă că noul client apucase polonicul în așa fel, încît în același timp degetul mic i se ridicase în sus ca o baghetă de dirijor.

— Nu aveți vreun condiment, Maggi sau așa ceva ? întrebă clientul după ce își puse primul polonic de supă în farfurie.

— Cum să nu avem, domnule ? răspunse chelnerul, și se întoarse fulger, aducînd sticluța cu lichid cafeniu, pe care după ce o studie cu ochii, clientul o scutură bine, de parcă ar fi vrut să-i aducă puterea la suprafață, și își turnă din belșug în farfurie.

Dar clientul încă nu gustase din supă, cu mîna dreaptă cotrobăia în buzunarul jiletcii, de unde, spre cea mai mare bucurie a domnului P., scoase o paprică de mărimea unei nuci, roșie, uscată, pentru a cărei tăiere și mărunțire își scoase din alt buzunar briceagul. Feliuțele de paprică

roșie și semințele mărunte le presără cu grija unui farmacist în farfuria al cărei conținut continuase a-l amesteca fără oprire cu lingura din mîna stîngă. Era o supă cu tăiței lungi, ori de cîte ori clientul ridica lingura, se zăreau atîrnînd tăiței lungi de-o șchioapă. (Domnul P. își aduse aminte de supele de odinioară, cărora maică-sa le dădea culoare cu șofran.)

Apoi brusc își lăsă capul în jos și luă din marginea farfuriei o lingură de supă, sorbind-o ușor. Învîrti bine supa în gură, o înghiți cu satisfacție, după care își ațintì ochii cu cea mai deplină încredere pe supă, iar lingura prinse a se duce tot mai iute la gură, în timp ce tăițeii lungi se amestecau cu mustața pe oală a clientului, după care dispăreau ajutați de limbă. Însă nu se poate afirma că musteriul ar fi sorbit supa cu zgomot, doar că o consuma cu o poftă vizibilă.

O clipă făcu pauză, avînd a tăia în două cu muchia lingurii o bucată de gulie. În această pauză îl întrebă pe chelner :

— Cum te cheamă, prietene ?

— Vendelin, să trăiți.

— Ești însurat ?

— Am fost, să trăiți.

— A murit ?...

— Nu, altceva s-a întîmplat, răspunse Vendelin și împinse mai aproape de client castronul, pe fundul căruia mai văzuse o cantitate deloc neglijabilă de tăiței, precum și o sfeclă roșie. Clientul dădu din cap cu o vagă resemnare.

— Nu mă prea omor după sfeclă, zise.

— Pot aduce osul cu măduvă, mult stimate domnule ?

— Da, poți, zise clientul după ce-și șterse cu șervetul de masă mustața, întîi dinspre stînga spre dreapta, apoi dinspre dreapta spre stînga și în sfîrșit de sus în jos. Doar vreau să-ți atrag atenția, prietene Vendelin, să-mi prăjească și cîteva felii de pîine, pentru că jimblele nu se potrivesc la așa ceva. Și să fie fierbinți, ca inima iubitei mele.

După ultimele cuvinte, oricine poate constata că pînă acum totul îi fusese pe plac clientului. Privea incontestabil mulțumit după chelnerul ce plecase în grabă.

Pînă să sosească osul cu măduvă, clientul își umplu timpul rotindu-și privirile pe pereții ospătăriei, unde, ca în orice ospătărie solidă, pestană, mai persistau întru amintire acele tablouri pe care le aduseseră la modă străbunii : șiruri de fazani, capete de porc, pești cu gura căscată prinși în rame înnegrite ; ori un paner cu mere, pere, prune, struguri, însă tabloul însuși era atît de prăfuit și tocit, încît nu te prea îndemna să mănînci fructe. Și pentru că blondul picolo — cum sînt acești copii de șvabi pripășiți la Pesta — se afla tocmai în apropiere, clientul i se adresă aplecîndu-se spre el cu bunăvoință :

— Acum poți să-mi aduci un pahar de bere, dar într-un pahar cu ureche, și fără guler. Spuma să și-o oprească tejghetarul.

Întîmplător, picolul era sprinten, apăru îndată cu berea, pe care clientul o ridică spre lumină cu cea mai mare suspiciune. Era o bere aurie, din acelea visate de flăcăii hoinari ce bat sub arșiță drumurile de țară, berea asta proaspăt scoasă pe cep emana mireasma lanurilor de hamei pline de ciripitul păsărilor, și totuși clientul clătina din cap :

— Stăpînul tău trebuie să fie foarte bogat.

— De ce, mărite domn ? întrebă copilul.

— Că lasă gulerul gros, răspunse clientul și apucînd zdravăn paharul de ureche, turnă din spumă în farfuria abia golită. Șervetul de pe masă avu iar de lucru pînă să elibereze mustața de spuma berii.

Dar uite că sosea și vestitul os cu măduvă !

...Ce va fi gîndit clientul văzînd osul cel uriaș, nu putem ști. Dar în această clipă domnul Privát se simțea înșelat de toți ospătarii din Pesta. Poftim, el bate cîrciumile de treizeci de ani, în timp ce acestui tip neînsemnat, care nici măcar nu pare a fi budapestan, i se servește cel mai grozav os din oraș !

Clientul își desfăcu șervetul de la gît și îl strînse în mîna stîngă.

— Și, prietene Vendelin, ce s-a-ntîmplat cu femeia aceea ?

— A plecat, mult stimate domn, răspunse chelnerul cu atîta încredere, de parcă l-ar fi cunoscut de cînd lumea pe domnul cu osul.

— A plecat ? întrebă cu oarecare surprindere domnul.

— Da ! zise chelnerul și șuieră scurt, de parcă ar fi vrut să imite trenul, apoi plesni din degete, arătînd cu brațul ridicat spre ușă.

— Șșșș ! șuieră și clientul, clătinînd din cap.

Dar iată că a sosit vremea să se ocupe de osul cu măduvă, altminteri s-ar răci din pricina vorbei lungi și fără folos. Așadar clientul își răsuci șervetul pe mîna stîngă, apucă osul în ea, apoi ridică mîna dreaptă și lovi cu ea de două-trei ori în antebrațul stîng, astfel că osul își lepădă zdravănul conținut.

O astfel de măduvă ieșită la lumină trebuie consumată grabnic. Drept care clientul se și așternu la treabă cu feliile de pîine prăjită, solnița, farfurioara de paprică, dar oricît de mari ar fi fost bucățile vîrîte în gură, ochii îi atîrnau tot timpul asupra chelnerului scund și chel. (Domnul Privát stabili în sinea sa că măduva e o mîncare destul de grea, de asta o servesc cîrciumarii la vremea prînzului, ca omul să aibă timp s-o digere. Cine consumă măduvă seara, inevitabil va avea coșmaruri, pe cînd după-masă deliciul măduvii nu cauzează decît o moleșeală trecătoare.)

În timp ce clientul înfuleca de zor feliile de pîine, chelnerul cel scund turuia întruna :

— Știți, cu în tinerețe am fost chelner la Cazino ; acolo am învățat că trebuie să-mi calc în fiecare zi hainele, să port cămăși curate, să mă bărbieresc zilnic. Da, clienții mei erau Szemere, Péchy, Richtritz, și eu știam întotdeauna pe ce cal au pariat domniile-lor. Jocheii așteptau afară în anticameră, dresorii ședeau pe culoar. Acolo se făceau pronosticurile uneori pînă la miezul nopții, iar noi chelnerii ne tutuiam cu jocheii. Lui Carslake îi dădeam întotdeauna pe ascuns whisky cu sodă, că la Cazino nu era voie să fie servit nici un străin. Lui Hyams îi plăceau trabucurile mari, fuma numai havane veritabile. Nu puteam merge la cursele de cai decît rar, și totuși cunoșteam fiecare cal. Bucmekerul Horner, chiorul, care venea des la Cazino, să ducă banii de la domni, sau să le aducă banii cîștigați, mă striga ori de cîte ori mă vedea. „Eh, Vendelin, mă întreba în nemțește, ce cal va cîștiga mîine ?“ Și eu îi spuneam chiorului de Horner caii cîștigători, pe

care-i aflam de-acolo din discuțiile domnilor ; și Horner îmi dăruia adesea cîte un bilet roz sau două, cu pariuri anticipate. Biletele astea erau emise întotdeauna toamna tîrziu, de ziua Sfîntului Leger, și eu, bineînțeles, n-am cîștigat niciodată...

— Ce friptură s-ar putea mînca ? întrebă acum clientul și luă iar lista de bucate lăsată pe masă. Hm, văd că aveți friptură de rață ! Dar așa ceva mănînc de-ajuns acasă...

— Da, rață cu varză roșie, repetă distrat chelnerul cel scund.

Clientul aruncă o privire spre păhărelul cu scobitori, apoi îl împinse mai departe cu dispreț. În păhărel se aflau scobitori subțiri, moderne. Își vîrî degetele în buzunarul de sus al jiletcii și scoase de acolo o scobitoare uriașă, din lemn tare. O împinse între dinții săi superbi, îndeajuns de puternici pentru a consuma un taur frumos, țintat. Clientul vorbi pe deasupra scobitorii...

— Știi, Vendelin băiete, cînd viu la Pesta, de obicei îmi place să mănînc vînat, căci acasă bucătăresele noastre de la țară nu știu să prepare vînatul ca bucătarii-bărbați din Pesta. Friptura de vînat o preparau cel mai bine la vechiul restaurant Lippert, bătrînul Lippert era el însuși vînător, era maestru de trageri la cercul de tir. Eu știam asta, și numai acolo mă duceam să mănînc iepure.

Chelnerul cel scund privea suspicios lista de bucate împreună cu clientul. Iar clientul o parcurgea cu degetul arătător, ca școlarii ; studia conținutul listei de bucate.

— Văd că aveți fazan cu castane. Întrebarea e doar cu ce fel de castane-i umplut : castane italienești sau unguresti ?

— Fazan cu castane, repetă chelnerul cel scund.

— Mă rog, dacă pasărea aia n-are vreun cusur mai deosebit, atunci poate veni, hotărî în sfîrșit clientul și puse deoparte lista de bucate ca pe o carte citită.

De data asta, în timp ce aștepta, nu se uita la pereți, ci la fața de masă, pe care găsi destule firimituri de pîine pentru a face cocoloașe. Apoi, clătinînd din cap, își fixă ochii asupra unei pete de pătlăgică, rămasă de la un cli-

ent mai vechi. Luă un cuțit și încercă să radă pata, dar fără a reuși cine știe cît.

— A sosit fazanul, anunță chelnerul cel scund, cînd apăru cu tava aburindă. Am adus la el pireu de cartofi și castraveți murați.

Clientul luase în fiecare mînă cîte un tacîm și așteptase așa sosirea fazanului.

— Dar nu s-a terminat cu asta, prietene Vendelin: unde-s feluritele mușturi? Mie, de pildă, îmi place foarte mult mușturul iute de casă, pe care o gospodină bună îl prepară singură în gospodărie, dar nici mușturul franțuzesc nu-i de lepădat. Iar mușturul englezesc e divin. Așa că adă mușturile, prietene Vendelin, da vezi să nu fie uscate borcanele, adăugă apăsat clientul și luă în lucru pieptul fazanului.

(Acum, la masa vecină, domnul Privát avea timp berechet să se gîndească la acele păduri pe care le străbătuse în tinerețe și unde trăiau fazani. Ce zgomot asurzitor face pasărea asta cînd clocește, cum flutură din aripi, zburînd cu stîngăcie împotriva vîntului, ca și cum vîntul ar sufla în fustele unei femei... În aceste păduri, unde-i place fazanului să locuiască, copacii răsturnați continuă să dea frunză, cum îi cresc mortului unghiile; tufele de porumbră se învinețesc încet-încet în pragul toamnei, și în vale, cerbul își numără mîndru coarnele în oglinda apei. Vînătorii bat pădurile, îndată ce prima zăpadă, zăpada Săgetătorului, le face statul în casă posomorît; cîinii asaltează liniștea luminișurilor din pădure, iar după bubuitul puștilor poți afla dacă braconierii își fac de cap prin preajma locului.)

Vendelin sosi cu toate mușturile ce se pot găsi într-o ospătărie solidă, burgheză. Apoi Vendelin vorbi așa:

— Unora le place și fazanul preparat cu pastă din măcieșe sălbatice, ca de pildă cavalerului Wiener-Waldau, pe care tot eu îl serveam la Cazino. Era un om roșcovan, ca racul de mare sau ca fracurile domnilor toamna. Niciodată nu trimitea înapoi nici o mîncare, o mînca și cerea alta. Era cel mai bun turfist de la Viena la Budapesta, și domnii se împrieteneau cu plăcere cu el. Inelarul de la mîna dreaptă îi era strîmb, obișnuia să spună că i l-a rupt o fetișcană sălbatică nemaiștiind cum să scape...

Odată îmi zice Wiener-Waldau : „Ascultă, dragă Vendelin, eu vreau să te fac om norocos, mergi pe calul prințului Festetich, pe Patience, ori de cîte ori va alerga". Mă gîndisem că voi juca și eu cîndva o dată sau de două ori pe calul domnului prinț, apoi adio Patience, mai sînt și alți cai de curse la Pesta ! Da, rămai că dînsul, cavalerul cel cu deget strîmb, nu mă lăsa în pace. Cînd îi puneam în față meniul, cînd obțineam cu certuri aprige de la bucătar cele mai bune bucăți pentru el, cînd mă opream în spatele său să-i spun și părerile mele personale despre cursele de cai, la care aveam întotdeauna un mare auditoriu în cafeneaua Turf, unde mergeam în zori noi chelnerii, cavalerul îmi făcea doar semn cu degetul strîmb : „Numai Patience ! Cu iapa asta se vor nenoroci bucmekerii !" Eram deci silit să-l ascult pe cavaler, și bănuții îmi sporeau zi de zi ; ajunsesem de puteam da împrumut și colegilor mei chelneri. De cîte ori alerga, Patience cîștiga.

...Se pare însă că clientul nu prea se omora după cursele de cai, căci în timpul expunerii chelnerului nu-și abătu nici măcar o dată atenția de la fazan și nici de la feluritele mușțaruri, ori de la castraveții murați, pe care-i zdrobea între dinți cu trosnete atît de tari, încît domnul Privát își aminti de cîteva călătorii de iarnă, cînd neaua proaspăt căzută e prinsă de un ger mare și sania zboară scîrțiind pe drumul de țară în spatele cozilor cailor cu păr lung. Apucă între dinți aripa fazanului și le închină oscioarelor toată atenția pe care această pasăre frumoasă, trăitoare în sălbăticie, o merita într-adevăr înainte de a fi adus-o braconierii pe piața pestană. Fiecare oscior avea izul său aparte, ca și cum acele păduri, peisaje le-ar fi dat aburul miresmelor de pe unde va fi zburat cîndva fazanul. Ah, mîndră trebuie să fie pasărea asta că a nimerit un cunoscător atît de priceput și nu vreo cucoană fandosită, care culege șuvițele de carne de pe oase cu furculița și cuțitul.

— Patience ! rosti cu buzele unsuroase clientul. Numele mi-e cunoscut.

— Darmite dacă o cunoșteați, domnule, zise chelnerul cel scund, așezînd în fața clientului feluritele mușțaruri. Că nu numai iapa se numea așa, ci și o fată, fiica in-

tendentului de teren, care locuia afară într-o căsuță mică pe vechiul teren hipic, și încă de la vîrsta de cincisprezece ani era supraveghetoare peste femeile acelea care pliveau iarba de pe teren, sau măturau terenul și îl nivelau ca să poată alerga căluții fără să se împiedice. Era fiica intendentului și, în onoarea iepei-minune, călăreții și îngrijitorii din grajduri o numiseră Patience. Vă puteți imagina că fata asta știa ceva, dacă-mi îngăduiți să spun așa.

— Hm, mormăi scurt clientul. Cu fazanul ăsta am cam terminat, Dumnezeu să-l odihnească în pace, că strașnică pasăre a fost!

Clientul luă iar lista de bucate și strigă brusc:

— Ei drăcie, mai-mai să uit de ce am venit propriuzis la Budapesta! Aș vrea să mănînc un rasol de vacă fin, că așa ceva nu se găsește pe la noi la țară. Măcelarul taie o dată pe săptămînă, dar numai cîte o vită bătrînă, lepădată, cu carnea ațoasă, tare, n-are nici un gust, te plictisești de viață pînă o mănînci. Vendelin, fiule, o fi pe-acolo pe la bucătărie o bucățică de carne de vită cu os sau fără os? Nu-mi pasă dacă-i cu coastă, deși îmi place mai degrabă de pe șira spinării. Însă m-ar bucura mai mult decît orice carnea fără os și zgîrciuri, căreia aici la Pesta îi zice *tafelspitz*. Așa ceva aș mînca eu, cu sos de roșii, ceapă nouă, din care își cultivă orice restaurant mai bun în pivniță. Dacă stăpînul se respectă cît de cît, are și ceapă verde.

Chelnerul cel scund zăbovi o clipă nedumerit.

— După pasăre? întrebă.

— Eh, ce-mi pasă mie de ordinea în care serviți aici! Cine sînt eu, ca să-mi prescrieți ce să consum? strigă clientul cu o surprinzătoare nerăbdare. Eu am venit la Pesta să mănînc o carne de vită bună, iar dar cu atîta vorbărie fără folos am și uitat.

Chelnerul cel scund dădu din șervet ca și cum ar fi vrut să alunge un gînd urît, ceva trist, care se pregătea să i se lase pe inimă. Dar porni în grabă spre bucătărie, de unde se auzeau strigătele bucătarului, ceea ce-i un semn bun într-un restaurant. În acest timp, trecu prin salon o fată de la bucătărie ducînd sub șorț un pahar înalt, în care avea vin pentru potolirea bucătarului. Pînă

să sosească porția nou comandată, clientul se delectă urmărind-o pe fata desculță.

Noua comandă era o bucată de carne cu os frumoasă. Pe margini rămăsese belșug de grăsime, care la vreme de iarnă îl încălzește cum nu se poate mai bine pe om. Era un os grozav, de care, după o călătorie lungă, pe ger, s-ar bucura orice om aflat într-un birt depărtat. Numai osul acesta și ar fi fost de-ajuns ca a doua zi dimineață clientul să-și dorească o supă de chimion.

— Văd că-i carne de la Viena ! zise clientul cînd tăie atent cu cuțitul o bucată din ghemul de carne, așa fel ca jumătate din îmbucătură să fie grăsime și jumătate carne curată. Bucata înfiptă în furculiță o presără cu sare și o întinse prin sosul de roșii. Apoi luă temeinic bucata în gură, urmată de un vîrf de cuțit de cartofi, pe care o vîrî în gură fără să se taie. După care întinse mîna la farfuria în care înfloreau albe firele de ceapă nouă, și după ce înfipse capul cepei în solniță, reteză cu dinții din față frăgezimea de ceapă. (Hei, acum îi trecură domnului Privát prin cap felurite amintiri din istoria vechilor ospețe ! De pildă, verande de provincie, ornate cu farfurii și ștergare roșii, de unde se zărea popicăria lungă, lîngă lada căreia se și afla copilul desculț ce așeza popicele, dar popicarii mai zăboveau în verandă, mîncînd unt, brînză, salam, ceapă, și pe care le udau cu vin de toamnă ușor, rubiniu. Slujbașii de la fisc și funcționarii societății de reglementare a apelor își uitau necazurile zilnice în vechiul Alungător de griji ; printre mese circula un proprietar de bodegă cu mustăți mari și căuta să-i facă pe plac inspectorului financiar cu barbă sură. Iată ce-i treceau prin minte domnului Privát, în timp ce ceapa trosnea în dinții clientului, și vîrful capului, aproape chel, îi asudase vizibil.)

Iar chelnerul cel scund, prinzîndu-și la spate între palme șervetul, ca pe o coadă, continuă povestirea sa așa :

— Cum mă simpatiza în chip ciudat, cavalerul Wiener-Waldau mi-a îngăduit ca într-o dimineață să mă urc pe capra fiacrului său, în timp ce mergea la hipodrom, pentru a urmări cursele de galop. Cavalerul acesta era în stare să se scoale în geana zorilor, cînd se ivea ceva inte-

resant de urmărit pe terenul hipic! Iar uneori se ducea la teren direct de la Cazino... Și cavalerul m-a întrebat dacă n-aș avea chef să mă însor cu Patience, fata intendentului. Mi-a declarat că aș fi un om fără griji toată viața, căci aș avea întotdeauna cele mai bune informații despre evenimentele petrecute pe teren, în afară de faptul că el însuși m-ar servi cu cele mai bune ponturi. Fata are nevoie de soț, căci domnii i-au promis că o mărită. Ce să facă, mă rog, stimate domnule, un jucător de curse atît de pasionat cum sînt eu? M-am ambalat și am luat-o pe fata intendentului, deși Patience nu se bucura de o faimă prea bună. Am auzit noi destule despre ea la Cazino, de la domni.

De data asta clientul deveni atent, ajungînd la momentul cînd abia cu chiu cu vai se mai putea lua cîte o șuviță de carne de pe os și numai după ce-l răsucea bine de cîteva ori.

— M-am însurat cu Patience — și cu asta mi-am pus funia în jurul gîtului. Nevastă-mea a vrut îndată să devină o doamnă, mergea la cafenea, s-a împrietenit cu lacheii conților și cu cameristele lor. Îi furau de la stăpînele lor ciorapi și au învățat-o să se boiască. „Chelner prăpădit!" îmi spunea cînd ajungeam acasă în zori. Și bănuții mi s-au topit încet-încet. De cînd m-am însurat cu Patience nu mi-a mai vîndut nimeni nici un pont. Cavalerul își luase alt chelner, jocheii și ceilalți oameni de la grajduri nu mai stăteau de vorbă cu mine după ce Patience nu mai era supraveghetoare de teren, ci doar nevasta unui biet angajat. Și o iubeam foarte mult. Mi-am pierdut slujba de la Cazino, drept care nevastă-mea m-a părăsit și a fugit la Debrecen, unde a devenit casieriță.

Clientul lăsă jos cuțitul și furculița.

— Acum aș bea o jumătate de litru de vin bun, zise, însă nu cu plăcerea de pînă atunci. Privi lung, tulbure după chelner, în timp ce acela pleca în grabă și servia-bil după vin.

Clientul își turnă îngîndurat un pahar și după ce bău plescăi, dar numai din obișnuință.

— Deci, Pasians asta a ajuns casieriță la Debrecen ? întrebă pe neașteptate.

— Da, mă rog. De acolo a pornit procesul de divorț, cînd un nebun de la țară i-a cerut mîna.

Acum, clientul își îndreptă scobitoarea ca pe o suliță spre chelnerul cel scund și rosti răgușit :

— Domnul acela nebun de la țară eram eu !

Chelnerul dădu iar din șervet, ca și cum ar fi alungat un vis urît.

— Da, eu am fost al doilea soț al lui Pasians, repetă clientul și curăță firimiturile din fața sa numai dintr-o veche obișnuință.

— Nu doriți prăjitură ? îl întrebă chelnerul cel scund, și ochii i se înroșiră ca ochii unui iepure de casă.

Își adună puterile și clientul, luă lista de bucate, o cercetă, dar fără a mai vedea, pînă cînd chelnerul cel scund îl ajută să-și revină din încurcătură.

— Aduc o plăcintă cu brînză, spuse și plecă în grabă.

Clientul privea în gol, ca și cum chelnerul ar fi continuat să stea în fața lui. Bău dintr-o răsuflare încă un pahar de vin, după care își drese glasul.

— Plăcinta asta nu-i cine știe ce reușită, zise clientul după ce înghiți cîteva îmbucături fără să le fi simțit gustul.

Chelnerul se opri acum chiar lîngă masă și întrebă gesticulînd din mînă :

— Și pe dumneata te-a părăsit Patience ? Iar a fugit ? Unde e ?

Clientul răspunse disculpîndu-se :

— Eu am vrut s-o educ, să fac din ea o cucoană, căci un om ca mine, care stau la țară, simte nevoia ca printre atîtea slujnice fete de țărani, să fie și o doamnă. Dar Pasians era cucoană numai cînd ședea pe scaunul ei înalt, cu oglindă argintată, din Cafeneaua Haiducilor. Cînd am mers la țară, Pasians a devenit ca și cea mai de pe urmă slujnică. Își făcea drum mereu pe la grajdul cu cai, se urca în pod cînd surugiii dădeau jos fîn, se dăruia slugoilor tineri, a răbufnit din ea sîngele bun, sănătos al țăranului. Îi plăcea să stea la tors cu țărăncile, să spele la fîntînă, a ridicat toporul împotriva mea cînd am bă-

tut-o... De Sîn Mihai l-am trimis la oraș pe un argat, cu care a plecat și Pasians să-și caute slujbă. Zicea că vrea să devină femeie cinstită.

— Adică, a ajuns nevastă de argat ? întrebă iar chelnerul cel scund și ochii săi șterși se aprinseseră de amintiri vechi.

— Nu-ți face griji, îl liniști clientul. Și mie-mi pare rău după ea, dar nu-mi stric pofta de mîncare pentru atîta.

— Eu am decăzut din pricina ei, răspunse chelnerul cel scund. Uite ce cărunt și chel sînt. Dinții mi se clatină în gură. Cînd merg acasă mă lovesc de pereți și mă trezesc sub pat. Uneori sparg cu pumnul un geam fără să știu de ce. Noaptea, după ce-mi termin munca, vagabondez pe stradă, de frică să nu mă spînzur acasă...

— Ei, ei, răspunse liniștitor clientul. Nici eu nu am curajul să țin acasă o armă încărcată. Nopțile de la țară sînt monstruos de lungi.

Chelnerul își rezemă piciorul pe crucea scaunului și continuă așa :

— Din pricina ei mi-am pierdut protectorii, pe domnii cei mari care mă ajutau la cursele de cai, nu mai am nici un cunoscut jocheu, bucmekerul cred că nici n-ar sta de vorbă cu mine dacă m-ar vedea. Mai joc și-acum, dar nu cîștig niciodată. Toate astea din cauza lui Patience. Din pricina ei, Dumnezeu s-o ajute, pe unde-o fi.

— Și eu vin în fiecare săptămînă la Pesta, că musai să văd cucoane care-s tot atît de dinstinse cum era Pasians acolo la cafeneaua aceea.

Chelnerul cel scund mătură masa cu șervetul.

— Cu mama m-am certat tot din pricina lui Patience. Dar și cu cumnatul meu, care-i proprietar de restaurant în Buda. Da, în Buda. Nu mai doriți vin ?

— Adu încă o sticlă ! răspunse clientul și se lăsă pe spate îngîndurat, ca și cum ar fi fost dezamăgit de mîncare.

...Domnul Privát, care șezuse tot timpul vizavi, ca o fiară gata să sară, socoti că a văzut și auzit îndeajuns pentru a aduna în el o scîrbă de viață pe măsură. Se ridică în picioare cu o fericire supraumană și rosti astfel spre masa

învecinată, unde chelnerul cel scund tocmai îi turna vin celui de al doilea soț al neveste-si :

— Numai eu aș ști să vă vorbesc despre Patience, căci am cunoscut-o încă de pe cînd era fată ! Dumnezeu cu voi, fericiților Vendelini !

Bineînțeles, nu era adevărat ce spusese domnul Privát, nici vorbă s-o fi cunoscut pe Patience încă de pe vremea cînd era fată, dar trebuia să-i amărască într-un fel pe acești bărbați, care mai erau în stare să mănînce și să se bucure de amintirea unei femei nevrednice.

(1926)

HANGIŢA,
SAU OASPEŢII VRĂJIŢI

ARANKA ERA NEVASTA HANGIULUI, aşa că mulţi oameni şi de toate felurile cunoscuse ea.

Se apropia de vîrsta de patruzeci de ani, se deprinsese să-i măsoare din ochi pe bărbaţi taman ca pe gîscani sau pe cocoşi — doar că nu-i ridica să-i cîntărească !

Avea un cunoscut, un oarecare domn Pászmáti, negustor de porci, cel puţin aşa se dăduse el la hanul aflat nu departe de Gara Centrală. Domnul Pászmáti sosea întotdeauna dimineaţa foarte devreme cu un tren ce după orar era în aşa fel potrivit, încît provincialii veniţi de departe să nu poată vagabonda nici un ceas inutil prin Pesta, ci să-şi vadă pe loc de treburi. În afară de călători, cu aceste trenuri soseau cizme nemaivăzute, bune pentru noroaie mari, bîte mari, noduroase, pentru alungat ţiinii, bunde ce călătoresc de o sută de ani, cufere care în nopţi lungi au ascultat prin cine ştie ce gară de provincie ţăcănitul aparatelor de telegraf. Firește, soseau în pungile oamenilor şi tot felul de bancnote ce erau atît de mototolite, soioase şi rîncede, de parcă ar fi circulat prin mîinile tuturor locuitorilor ţării.

— Se găseşte prin bucătărie ceva gata preparat ? întrebă acest oarecare Pászmáti cînd deschise uşa cu geam ce dădea direct din ceaţa străzii în han.

Dreptunghiurile de geam erau năpădite de rouă, pe duşumea se vedeau deja urme de cizme înzăpezite, la mesele acoperite cu feţe colorate se buluceau oameni, paltoane, boccele, pentru că încăperea aceasta era doar un bufet.

Dar la înregistrări ședea însăși Aranka hangița, cu părul ondulat, cu obrajii fardați, toată numai în mătase, ca o principesă balcanică, deoarece stabilise cu soțul ei ca în orele de dimineață cîștigul bufetului s-o privească numai pe ea. Așadar Aranka nu se sfia să se așeze la cassa unde în celelalte ceasuri ținea socotelile o casieriță veștedă, plictisită de viață. Aranka avea nevoie de bani și după cum se va vedea, teribil de tare. Așa că se uita aparent foarte bucuroasă la negustorul de porci, care se descotorosea de șalurile și bunzile sale de drum.

— Ce ai, te rog, la bucătărie, frumoasă doamnă ? întrebă iar domnul Pászmáti apropiindu-se cu vechiu-i mers familiar, clătinat, ca de cioară. (Căci anumiți bărbați, în afară de răsucitul mustății și de bărbierit, uneori se împăunează în fața sexului slab cu felul în care merg. Așa și negustorul nostru de porci, care cu mersul său ca de cioară voia să exprime liniștea datorată pungii doldora de bani.)

Femeia de la cassă privi cu un zîmbet înșelător drept în stomacul negustorului :

— E tocmai ce-ți place dumitale, domnule Pászmáti : tocăniță de purcel, dar nu tăiată mărunt, ci cît palma de copil, că mîncarea asta e într-adevăr bună numai așa.

— Tocăniță ? Cu cartofi și gălușți ? cumpăni în sinea sa Pászmáti. Cu sos din belșug ? Am avut o vreme cumplit de rea. La Nyiregyháza am pătruns într-o viforniță de zăpadă, mai-mai să se oprească trenul în plin cîmp, s-au golit ploștile, la Püspökladány nu era decît mîncare stătută, fără urmă de miros și gust. Aveau un fel de gulaș lungit cu apă. Da' eu mai bine-am înghițit ceață, doar știam că dimineața găsesc aici mîncare proaspătă, căută s-o măgulească negustorul pe hangiță.

— Cu mîncarea proaspătă chiar că nu te-ai înșelat, domnule Pászmáti. La mine, slugile se scoală în zori, dar mă aflu și eu de față cînd pun micul dejun, zise femeia și făcu un singur semn spre bucătărie, ce fu îndată înțeles. Un flăcău cu șort albastru părăsi cepul de la butoiul cu bere și aduse din bucătărie într-un platou întins tocană cu boia roșie, pe care o așeză, fără farfurie, pe masa de lîngă cassă.

— Adu și-un colț de pîine, „coltucul", porunci Aranka din locul unde ședea.

Pászmáti luă în studiu bucățile de carne cu os, grase, mult promițătoare, le răsuci în sosul lor, pentru ca bucățile mai cu os să se arate cît mai clar. Chiar dacă nu era de purcel, totuși tocana fusese gătită din porc tînăr — în privința asta avusese dreptate hangița. Apoi Pászmáti își scoase briceagul lung, cu săbioara căruia căută și scoase bucățile cu os.

— Hei, de s-ar mai găsi un ardeiaș verde în lumea asta ! oftă deodată negustorul de porci.

Aranka zîmbi iar, ca și cum ar fi ghicit gîndul oaspetelui :

— Ardeiaș verde nu mai e, că nu se poate păstra cu nici o vrăjitorie, dar avem paprică roșie dulce, din cele cultivate la Zugló de grădinarii sîrbi. Anna !

Slujnica aduse o paprică roșie dulce și o puse în fața oaspetelui, Pászmáti o răsuci de două-trei ori între degete.

— Mușcă — zise — da o mușc și eu !

Apoi începu să taie felii paprica peste tocăniță.

— Uuh ! exclamă la prima înghițitură. Putea mîna mașinistul ăla mai iute, cînd mă așteaptă o mîncare ca asta !

Femeia zîmbi intim.

— Noi, eu și bărbatu-meu, facem orice pentru plăcerea domnului Pászmáti. Noi cumpărăm porcul de la țăran, cînd trag țăranii aici cu căruțele lor. Toate bucatele le luăm de la țărani — pînă și mazărea, și nu de la cofărițe sau vînzători din Pesta, pe mîna cărora se falsifică toate. Țăranii ne cunosc deja, știu că dacă au o giscă frumoasă sau un purcel ca lumea, găsesc aici un cumpărător bun. Chiar ieri am cumpărat o căruță de varză de la un om din Szentendre, pe care o punem după-masă la butoaie.

Domnul Pászmáti ridică privirea.

— Adică, o să călcați varză ? Hm, e o treabă care m-a distrat întotdeauna.

Apoi continuă să înfulece tocănița de porc, fiind și aceasta o treabă destul de interesantă.

Bucățelele grase de pe oase, ca și pieile, zgîrciurile, tendoanele, care nu pot lipsi dintr-o tocană bună, la fel și

părțile mai moi de sub burtă nimereau cu ajutorul briceagului și bucății de pîine în gura domnului Pászmáti, unde produceau o mare bucurie măselelor care mestecaseră toată noaptea ceață sau șpițul din lemn de vișin.

Cînd omul călătorește toată noaptea și înghite fum de cărbuni, limba prinde un iz ciudat. Dar pînă și gîtlejul se dezobișnuiește de înghițiturile gustoase. Cele cîteva pahare de pălincă pe care călătorul le ia ba ici, ba colo, — firește, știind el unde și pe unde trebuie băută pălinca potrivită —, nu pot înviora decît pe scurtă vreme stomacul, ca o cunoștință pasageră cu vreo femeie. Așadar Pászmáti executa temeinic bucățile de tocană. Cînd dădea ici-colo de un pic de parte tare, de o bucată de coastă, își încerca puterile și cu ele, dar apoi renunța la luptă clătinînd din cap, avînd și dinții săi peste cincizeci de ani, deși, ce-i drept, nu-și scosese decît o singură dată în viață un dinte, cu un medic de plasă de la țară, ca să nu poată fi înșelat la tîrg din pricina durerii.

Ștergea binișor platoul cu bucăți mici de pîine, care trebuie înfipte așa fel în vîrful cuțitului, ca în timpul acestei operațiuni să le poți întoarce și pe o parte și pe alta, cînd reveni la tema de adineauri :

— Deci, o să călcați varză ? Și, mă rog, cine o să facă treaba asta nu de toate zilele, la care se cere pricepere ? Măcar atîta, ca straturile de varză să fie toate egale și cu boabe de piper cît se cere. Mulți nu știu cum și de ce nu le reușește varza pînă la murat, de ce se aleg cu dureri în spinare și crampe la stomac. Pentru că bărbatul care-a călcat varza n-a fost îndeajuns de greu.

În timp ce vorbea și se uita poznaș la hangiță, Pászmáti își bombă fără să vrea pieptul lat. Ea îi răspunse lăsînd ochii în pămînt :

— De fapt călcatul verzei ar fi peste tot în lume treaba stăpînului. Varza e mîncare pentru bărbați, noi femeile trăim și fără varză. Dar bărbatu-meu, săracul, e atît de ocupat, încît n-aș putea spune dacă după-masă va avea timp să calce varza.

Negustorul de porci răspunse cu un gest larg :

— Ba mai trebuie văzut și pe cine pui să scoată cotoarele de varză. Nu poți tocmi o femeie tînără căreia îi umblă mintea aiurea. La scosul cotoarelor, ca și la tunsul

oilor, sau la spălatul mațelor de porc, se cere o femeie bătrînă, care află plăcere în treburile astea migăloase.

Brusc, hangița se aplecă și întrebă de la cassă nu fără cochetărie :

— Poate ai avea timp dumneata, domnule Pászmáti, să-mi calci varza ?

— De ce nu ? ! răspunse negustorul. Prietenii mei de negoț sînt încă plecați la tîrgurile de prin toată țara. mai devreme de mîine n-aș putea să mă întîlnesc cu nici unul la cafenea ori la cîrciumă. Și-apoi, tot mi-am pus în gînd ca înainte de masă să mă îmbăiez. Iar după-masă intru în cada cu varză.

Hangița și oaspetele ei se despărțiră atît de misterios, de parcă s-ar fi legat cu jurămînt pentru ceva. Cine știe cu ce surpriză plăcută se va sfîrși acel călcat de varză prevăzut pentru după-amiază.

Pászmáti luă drumul băii din Buda, unde avea de gînd să-și curețe temeinic picioarele.

În schimb Aranka rămase pe loc tot timpul cît din ospătăria din curte îi ajungea la urechi, răzbătînd peste zdrăngănitul farfuriilor, sunetul acela dulce care se năștea atunci cînd oaspetele începea să bată cu vîrful cuțitului în sticlărie, sau mai degrabă în paharul așezat în fața sa.

„Iată, mi-au și sosit mușteriii", își spuse Aranka, privindu-și ceasul, care arăta unsprezece și jumătate, în deplină armonie cu ceasul gării.

Îi plăceau oaspeții ce veneau devreme, pentru că aceștia aduceau cu ei și o foame de lup.

De obicei acești oameni au atîta treabă în oraș, încît un păhărel de tărie — pălincă de struguri, sau țuică de prune — le înlocuiește pe deplin micul dejun, aleargă în grabă mai departe, ca și cum ar vrea să rezolve treburile lor de-o viață întreagă într-o singură dimineață. Bineînțeles că mult înainte de a bate clopotele de prînz, apar în imaginația lor castroanele de supă, cărnurile bine rumenite cu zemuiala lor cafenie, care le iuțesc pașii cuprinși de oboseală.

Dintre mușteriii ce prînzeau devreme, cel mai important cunoscut al Arankăi era domnul Bombai. Era un bărbat cu mustața în furculiță, cu față ca de hîrciog, cu dinții

din față cît lopata, care ar fi fost capabili să dea gata pînă și o vită. Domnul Bombai avea barba înspicată, pe care, cînd se plictisea, de obicei și-o netezea cu o perie mică și o mîngîia tacticos, pînă cînd brusc își amintea de ce își pierde de fapt timpul pe-aici în local și începea să bată furtunos cu lama cuțitului în pahar.

La sunetul paharului se ivea Aranka, apariție ce sporea vizibil iritarea avocatului de provincie. El ar fi preferat să vadă un „chelner viu și adevărat", care să-i aducă supa de la bucătărie, decît pe toate femeile frumoase din lume. Dar, deh, curtoazia e recunoscută și în acel orășel de provincie de unde venea Bombai la Pesta.

— E mult de lucru, începu și de data asta afectuoasă Aranka, lăsînd să-i cadă puțin de pe un umăr eșarfa de lînă. Nici nu-mi pot imagina prînzurile de miercuri fără dumneata, domnule avocat.

Avocatul, care desigur era un om foarte orgolios în tîrgușorul său, răspunse insidios :

— Păi, mai e de lucru și pentru un avocat de țară cum sînt eu, orice-ar spune colegii din Pesta ! Acasă, șicane peste șicane. Aici, la Pesta, alergătură pe la diferite instituții : la Tabla regală, la Curia regală, la minister. Nu, doamna mea, nici modesta noastră viață de provincie nu e chiar atît de invidiat cum cred unii de aiurea. Dar cel puțin acasă obișnuim să prînzim la oră exactă. Cînd trag clopotele de pus supa pe masă, aici la Pesta trebuie să renunți pînă și la această mică plăcere. Spune-mi, Fritz, ce-i cu supa mea ? strigă brusc avocatul, cînd observă apărînd un chelner în colțul salonului, dar chelnerul dispăru îngrozit.

Aranka își coborî brațul și făcu să zornăie legătura de chei agățate de mijloc, parcă vrînd să-l înveselească așa pe oaspete.

— Tocmai dumneata, domnule avocat, ar trebui să știi că treburile, afacerile nu e bine să fie făcute în grabă, trebuie așteptate pînă se coc. Bătrînul judecător curial, ori cel de la Tabla regală, nu se omoară cu firea, oricît ai vrea să-i iuțești dumneata, domnule avocat.

— Ba cum nu ! răspunse cu o rigiditate provincială avocatul. Eu am relații și cunoscuți peste tot, cîndva tata a fost membru al Cazinoului Național. Mulți bani a fituit

la cărți bătrînul, dar cel puțin și-a creat amiciții folositoare. Și-apoi, dragă doamnă, e oricum altceva rezolvarea unor treburi juridice, decît prepararea unui șnițel natur!

— Nu se deosebesc cine știe ce mult, replică Aranka și își așează mîna pe spătarul scaunului pe care ședea oaspetele. Ce-ai spune, stimate domnule, dacă la noi n-ai avea parte de același viciu exact cum au parte în biroul dumitale cei în cauză? Și aici toate trebuie să meargă cu o exactitate de ceasornic, la minut. Pînă nu-i rostită sentința, pînă nu-i gata prînzul, trebuie să aștepte fiecare. Nu putem trimite din bucătărie mîncarea nepreparată.

— Așa pățește omul flămînd dacă nimerește spre ghinionul său în hanul Domniilor voastre, răspunse de data asta cu oarecare resemnare gălăgiosul avocat. Rupse o jimblă imperială, ca s-o tăvălească apoi în sare și boia. Deși știu că-mi stric pofta cu asta.

— Poate doriți un păhărel cu rachiuaș sau un pahar de bere, îi propuse Aranka.

— Cu așa ceva mă pot duce direct în spital. Am un stomac sensibil. Noaptea pot bea și-un butoi de vin, dar ziua stomacul meu nu primește în afară de mîncare nimic.

— Cum se poate una ca asta? Ce vi s-a întîmplat? se miră Aranka uitîndu-se sincer mirată la domnul Bombai, care se lăsă pe spate ridicînd din umeri, ca și cum n-ar fi crezut nici el ceea ce spusese înainte.

— Asta s-a întîmplat așa, că o dată eram bolnav de stomac. Pot spune, o boală rea, omul își pierde cheful, de parcă i l-ar fi luat barza. În asemenea stare munca te scîrbește, lasă că oricum nu prea are ea cine știe ce rost cînd orice mîncare pe care ai îndesat-o în stomac îți vine înapoi. Ți se face lehamite de oameni, cînd îi vezi cum își consumă cu poftă porția, în vreme ce tu, bolnavul, privești cu îndoială mîncarea, și cauți mereu o scuză arătînd din ce motiv dai mîncarea deoparte. Banul nu te mai bucură, oricît de ușor l-ai obține, că tot nu poți cumpăra cu el ce poftești. Eh, mi-am zis, Márton, în curînd închidem taraba, ne pregătim de locurile de pelerinaj, că acolo se fac sănătoși pînă și șchiopii sadea și oamenii nenorociți trupește, de ce nu te-ai înzdrăveni și tu, pe care nu te doare decît burta?

— Hm ! Colici ? îl întrebă hangița întrerupîndu-l.

— Și așa ceva. Dar în primul rînd nenorocirea era veșnica senzație de vomă, care mă apuca după fiece bucată înghițită. Fie că mîncam zeamă de carne, care era febleța mea, fie șuncă afumată, care face bine oricărui bolnav, cît de grav. Eu bineînțeles n-am lăsat să mi se facă stomacul harcea-parcea, că n-aș mai fi putut ieși printre oameni, la restaurant, unde eram nevoit să ies, în situația mea de om neînsurat.

— La noi așa ceva se îndreaptă cu o palincă bună ! spuse Aranka și glasul ei avea o undă de regret că nu l-a putut cunoaște pe stimabilul domn pe vremea cînd suferea de stomac.

— Am băut și eu palincă, înainte și după masă — răspunse oaspetele, dînd din mînă a lehamite — dar era prea tîrziu, căci berile dinainte de amiază, micul dejun și prînzurile sărite din cauza acestora îmi slăbiseră atît de mult stomacul, încît palinca nu-mi mai folosea la nimic.

— Dar doctorul ?

— La doctor, recunoscu sincer, n-am îndrăznit să apelez, știam că în primul rînd o să-mi facă reproșuri că eu, un om inteligent, avocat, m-am neglijat într-atîta, la ce să te aștepți atunci de la un biet țăran ! ? Și-apoi, mă rog, după părerea mea, fiecare om e cel mai bun doctor pentru el. Simte cum, unde și ce îl doare — și zadarnic i-ar explica asta doctorului. Cum ar fi înțeles de pildă un doctor că cea mai gustoasă supă de cartofi, cu smîntînă proaspătă, îmi venea înapoi pe unde o înghițeam ? Îmi era rușine, mă rog, că am ajuns atît de nenorocit, că pentru mine s-a zis cu distracția, cu prietenii, că abia aștept să vină seara, pentru ca în pat să-mi aduc stomacul veșnic dureros în situația să nu mă mai chinuie, să mă lase să dorm. Mă culcam pe partea dreaptă, dar atunci de obicei făceam cîrcel la laba piciorului stîng. Mă culcam pe stînga, atunci, Dumnezeu știe de ce, începea să mă doară bătătura de la degetul mic al piciorului drept, atît de cumplit, de parcă ar fi anunțat o mare schimbare de vreme. Pînă la urmă trebuia să mă stabilesc pe spate, cum stă întins omul în sicriu. Dar culcatul ăsta pe spate prezintă dezavantajul că omul nu primește destul aer și

sforăie cumplit și se trezește înecîndu-se, de parcă l-ar sugruma cineva.

Aranka îl asculta pe bolnavul de pe vremuri simulînd un interes din ce în ce mai viu.

— Zău dacă știm ce de suferințe sînt pe lume!

— Dacă înghițeam broaște, șerpi și gușteri, și tot n-aș fi fost mai bolnav. Mă chinuia setea, și din pricina asta beam vin, dar vai, cu timpul nici vinul nu-mi mai pria. S-a terminat cu tine, Márton!

— Dar pînă la urmă tot te-a ajutat Dumnezeu, își exprimă părerea Aranka.

— M-a ajutat, pentru că și eu vroiam asta, răspunse oaspetele și pe neașteptate își legă șervetul la gît, își trase mai aproape farfuria, luă în mînă lingura, pentru că în clipa aceea apăru Fritz, chelnerul, cu ceașca în care aburea supa cu tăiței tăiați lungi. (Era o cîrciumă ca lumea, cestile de supă mai erau de porțelan, și cu aceleași monograme ca și farfuriile și celelalte tacîmuri.) Oaspetele vîntură de cîteva ori supa, sorbi apoi o lingură și supse în gură tăițeii lungi ce-i rămăseseră lipiți de buză și atîrnau afară.

— Și ce-ai făcut, domnule avocat? întrebă hangița, ca și cum tema asta ar fi interesat-o mai mult decît orice.

După ce izbuti să rezolve prima lingură de supă fierbinte, Bombai începu a vîntura supa cu mai mult curaj. Și după fiecare lingură de supă înghițită arunca o vorbă-două:

— Flămînzeam. Flămînzeam și atunci cînd simțeam o brumă de foame. Flămînzeam ca un cîine. Ca un fachir hindus. Ca Succi, șarlatanul ăla italian, care trăiește de pe urma faptului că face foame. Stomacul mi s-a lipit, mațele mi s-au uscat, că nu consumam nici apă. M-am slăbănogit, de-abia aveam putere să mă tîrăsc dintr-o odaie în alta. Nu-mi doream decît să stau lungit în pat, căci în pat se poate rezista cel mai bine cu burta goală. Pînă cînd într-o zi, pe neașteptate, m-am apucat iar să mănînc. În vecini era tocmai călcat de varză, că nici în perioada cînd eram bolnav nu mă rupsesem de atracțiile mai plăcute ochiului. Mă uitam cum calcă varza și mă gîndeam la acei oameni fericiți care vor mînca din varza aia, fie fiartă, fie umplută, fie simplă, cînd varza se va fi murat.

Și în timp ce priveam călcatul verzei cu ochii mei flămînziți, deodată am observat o fetiță care tăia și scotea cu cosorul cotoarele verzelor. Între timp mi-a întins buiacă un cotor, mănîncă-l, boierule, că tot n-ai mîncat niciodată o bunătate ca asta. Am mîncat cotorul de varză și de atunci n-am nici pe dracu.

— Ei vezi, domnule avocat, Dumnezeu te-a trimis la noi, că după-masă vom avea și noi călcat de varză. Poți mînca la cotoare cîte poftești !

După ce consumă supa, și tocmai studia și pe o parte și pe alta șnițelul natur, pentru a putea stoarce peste el lămîie din belșug, Bombai se uită la hangiță cu o dispoziție mult mai senină decît pînă atunci.

— Și-apoi, ce capăt dacă mă prezint la călcat de varză ? întrebă mieros.

— Vedem noi, răspunse misterios hangița și porni spre bucătărie, căci de afară se auzeau bătînd clopotele de amiază și oaspeții începuseră a se aduna în salonul-restaurant.

Ei, dar în afară de restaurant și bufet, unde Aranka, înzorzonată cu veșmintele-i meridionale, oprea întotdeauna pentru scurt timp pînă și bucățile cele mai gustoase din drumul lor spre gurile pe jumătate deschise, precum și paharele cu bere aflate în mîinile ce se îndreptau spre gîtlejurile încinse de o sete supraomenească, pahare pe care le dădeau de dușcă într-adevăr cu plăcere, însoțindu-le cu înghițituri savuroase, tusete, gemete sau schimburi de vorbă, numai cînd se închidea ușa după fusta galbenă cu tiv albastru a Arankăi, — așadar, zic, în afară de restaurant și bufet, hanul avea și-o cafenea, unde mergeau în majoritate domnii de neam, cărora dintr-un motiv neînțeles le plăcea să stea prin preajma cassei din cafenea, chiar dacă, vai, casierița era bătrînă, și purta întotdeauna ciorapi albi, căci pe ei se poate zări cel mai ușor purecele. Acești domni ce propteau tejgheaua cassei beau fără excepție numai țuică de prune sau lichide asemănătoare, însoțind băutura cu tusete corespunzătoare, fumau țigările cu șpițuri de carton folosite, vorbeau despre porci mistreți negri, ce mîncau ghindă în păduri depărtate, sau despre cai de călărie din grajduri și mai îndepărtate, pe un ton de parcă animalele s-ar fi aflat în imediata lor

apropiere, pentru ca eventualul cumpărător să-i poată vedea pe loc. Dar la vederea năframei Arankăi, în carouri albe și albastre, aruncată peste umeri, pînă și acești domni cu gîndurile plecate departe, se întorceau în timpul prezent și o urmăreau cu mult interes pe Aranka, în timp ce ea număra la cassa din cafenea porțiile de zahăr, cu o iuțeală de parcă ar fi numărat ouă.

După ce aruncă o expertă privire și peste chitanțier, hangița exclamă cu glas bucuros :

— Nene Friedmann, văd că are trecere mustața și în lumea asta săracă, prăpădită.

— Cît mai tremură mîna, nu-i nici o nenorocire, sună răspunsul de la o măsuță rotundă, care era trasă foarte aproape de cassa cafenelei, ca lîngă o sobă unde omul friguros se gîndește să se încălzească.

Domnul Friedmann era un comis-voiajor bătrîn, care foarte rar putea fi convins să-și părăsească cetatea, adică acea masă de colț de lîngă cassă, de unde privea de cele mai multe ori cu un zîmbet ironic viața zbuciumată, gentilă sau urîcioasă ce se desfășura în jurul său. Poate doar lîna îl interesa uneori, lînă pe care rîndășițe pricepute o tundeau de obicei primăvara. Nu se mai bizuia decît pe lînă, singura dintre mărfurile cu care socotea că merită să te ocupi. Cunoștea ca-n palmă prin ce părți ale Ungariei se găsește cea mai bună lînă, și tot din acest motiv era cinic în privința celorlalte treburi din lume. Era un bătrîn cu barba sură, ce se supăra foarte tare pe comis-voiajorii tineri care intrau în cafenea cu pipa în colțul gurii. După părerea sa, pipa nu mai era demult la modă, omul nu-și poate permite asta decît în cercurile familiale. La cafenea, un om normal își comandă țigări la oberchelner, ca să cîștige și acesta ceva.

— Eh, nene Friedmann, începu Aranka, așezîndu-se la masa domnului cel ciufut. Nu cumva ți-ai stricat stomacul ? !

— N-aș crede, — răspunse Friedmann —, pe de o parte pentru că nu obișnuiesc, pe de alta pentru că sînt foarte atent la lucrurile pe care le bag în gură. Azi de pildă am mîncat ciuperci cu ouă, dar întîi am cerut să mi se aducă din bucătărie ciupercile crude, să văd dacă nu există printre ele vreuna care mi-ar putea provoca necazuri.

— Cum, dumneata, nene Friedmann, te pricepi la ciuperci ? se arătă însufleţită Aranka, de parcă acum ar auzi pentru prima oară întîmplarea de mult auzită.

— Mă pricep la ciuperci, răspunse grav bătrînul comis-voiajor de după şpiţul din lemn de vişin. Recunosc dintre ciupercile ţărăncilor şvabe pe cele mai bune, pe care le aduceau la oraş după ploaie de prin părţile Zugiget-ului, pe unde drumul începe a urca spre dealul Şvabului. Pe-acolo cresc cele mai bune ciuperci, pentru că multe duducuţe înamorate obişnuiau să-şi caute refugiu acolo, printre tufe, din faţa cavalerului, pentru a-şi pune îmbrăcămintea în ordine.

— O, ticălos bătrîn ce-mi eşti ! spuse Aranka gentilă, şi răsuci pe masă portchibritul de porţelan, ca şi cum ar fi văzut pentru prima oară ghindele şi inimile vopsite pe portchibrit.

— Simpatică şi stimată doamnă, eu am văzut atîtea lucruri în viaţă, de cînd a dat faliment firma Deutsch şi Haas, încît nu mă mai miră nimic. Ciuperci cu ouă ! E o mîncare foarte bună, hrănitoare pentru un om bătrîn care nu mai are voie să-şi împovăreze prea tare stomacul nici cu ciorbă de fasole cu afumătură de porc şi nici cu rozbratnic* în untură. Da, numai că e extrem de important ca ouăle să fie foarte proaspete, ca ouate chiar în acea zi. Căci în aşa-numitele ouă văzute la lampă nu prea am încredere. De asta adesea îmi aduc eu însumi oul învelit în staniol, pe care-l cumpăr la un negustor de încredere, pentru a fi sigur că e proaspăt.

— Mie-mi aduc ouă destul de bune ţărăncile.

— Ţăranii sînt cei mai mari şarlatani ! exclamă Friedmann înroşindu-se, cuprins de furie, cum obişnuiesc oamenii mai vîrstnici să se aprindă cînd sînt călcaţi pe nervi. Acele ţărănci care aparent umblă atît de sfioase pe trotuarele capitalei, cum păşeşte pasărea de apă cînd calcă pe pămînt, femeile astea falsifică tot, de la ardeiul roşu pînă la smîntînă, pentru că, vezi bine, nu-şi mănîncă ele marfa, ci o vînd încă de la gară mai ieftin decît la dugheană, nevestei proaste a funcţionarului din strada La-

* Rostire incorectă pentru *Rostbraten* (lb. germ.), muşchi de vacă la grătar.

lelelor, care se bucură că poate să-și economisească pentru punga ei personală cîțiva creițari. Un cumpărător din ăsta n-are să bage de seamă poate nici pînă moare că a consumat cărămidă pisată în loc de boia.

— Noi ne procurăm boiaua de la Szeged, răspunse lingușitor hangița. Dacă vrei domnia-ta, domnule Friedmann, îți arăt cutia de lemn originală în care primim boiaua.

Domnul Friedmann însă nu se arătă curios, căci îl obsedau anumite idei pe care ținea morțiș să le desfășoare temeinic în fața hangiței.

— Biata nevastă-mea, Dumnezeu s-o odihnească, nu știa să cumpere altceva decît gîște, dar și pe alea numai pentru că aveam o rudă ce se ocupa cu negoțul de gîște, și care se temea de pumnii mei, așa că ne dădea totdeauna gîște cinstite. Dar, de pildă, ce se pricepe o femeie să cumpere hrean ? De unde să știe o femeie că există dincolo de Tisa o comună de-i zice Pthrügy, unde crește hreanul cel mai iute, cel mai suculent, din care se ține sub nasul suferinzilor de letargie ? Păi, eu am fost la Pthrügy și am adus într-o valiză rădăcini de hrean de acolo. Și azi mai trăiesc din ele, că și hreanul îl poți prepara ca pe orice salată.

Hangița căscă spre Friedmann niște ochi mari, ascultători, ca și cum ar fi dorit să-și însemne pentru toată viața fiece cuvînt al acestuia.

— La noi, pînă acum am servit la crenvurști hrean ras, sau la rasolul de vacă hrean în oțet.

Friedmann mai-mai să răstoarne masa :

— Păi, hreanul pus la borcane cu ardei iute, castraveți, sfeclă, nu-l cunoști ? Și care pînă la vremea iernii prinde un gust de te împaci cu tot mapamondul ? Întotdeauna am spus că aici oamenii nu se pricep să pună la punct o bucătărie, degeaba aleargă hangiul din zori pînă seara, de la pivniță pînă sus în pod. De asta viu eu aici înzestrat cu de toate cînd vreau să mănînc ! Într-un buzunar al jiletcii am paprică roșie uscată, pe care o tai cu briceagul și-o presar fain-frumușel în fiece mîncare ce mi se pune în față, că paprica asta e atît de iute, de drege pînă și mîncărurile care a doua zi ți-ar da dureri de burtă. Am în buzunar și ceapă roșie cu cap mic, poți da ortul popii dintr-o singură mușcătură, dar

nu-i spun nimănui de unde se poate procura, că ar da buzna acolo tot orașul. Am aici în jiletcă veritabilul usturoi, pe care obișnuiesc să-l cumpăr de la un negustor care, știu absolut sigur, merge personal la Makó. Am în permanență la mine piper veritabil din străinătate, fără de care nici nu e de imaginat o măduvioară, iar în pardesiu un borcănel de muștar din care sigur nu se găsește la restaurant, pentru că domnii proprietari de restaurante sînt prea leneși ca să se obosească pînă la locurile unde se vinde marfa cea mai bună. Ce să facă un biet văduv care-i nevoit să ia masa la restaurant? Își aduce în buzunar toate cele cu care se poate condimenta mîncarea și viața. Am timp destul să observ cum e otrăvită populația cu condimente falsificate.

— Nu trebuie să vezi totul în negru, domnul Friedmann, zise hangița pe un ton împăciuitor.

Dar Friedmann nu se dădu bătut.

— Mergeam la cumpărături și în locul bietei nevestii, fie-i țărîna ușoară, că îi plăcea să zăbovească mult în pat. Luam coșul de papură și colindam piețele pestane, să văd unde aș putea găsi ceva pe placul meu, ca să mă înveselească din capul locului în treburile mele zilnice. Că, vezi bine, ești cu totul alt om dacă știi ce fel și ce minune de mîncare te așteaptă acasă, cînd te întorci obosit. Adevărat, că spre sfîrșitul vieții mele de om însurat mîncarea a început să fie afumată, dar nici pentru asta nu era vinovată muierea, ci subchiriașul, care în fiecare zi pretindea să i se servească pînă și la pat rinichi cu măduvioare. De atunci nu mai pot mînca rinichi cu măduvioare.

Un timp, femeia privi vîrful pantofilor ei de everlasting*, pentru că acasă îi plăcea să umble în încălțări comode „din pod pînă-n pivniță", cum zicea ea, apoi se aplecă ușor înainte, cu foarte multă căldură, spre comisvoiajorul ce se retrase ca un arici. Pesemne omul presimțise ceva rău din acest gest călduros, dar era prea hîrșit cu viața, dovadă că exclamă în grabă :

---

* Veche denumire pentru încălțămintea din material moale, elastic.

— Spune-mi, doamna mea, de ce nu se găsește făină de orz în oraș, din care, amestecată cu cartofi, se coace pîinea aceea excelentă, neagră ?

— Eu am făină de orz și am să-ți coc eu însămi odată pîine, ca să fie toate pe placul dumitale. Dar înainte trebuie să-mi faci un serviciu foarte mare, nene Friedmann. După masă avem călcat de varză, și eu n-am destulă experiență în treaba asta, că pînă acum am luat varza de la băcan. Te-aș ruga foarte mult, nene Friedmann, să vii să supraveghezi călcatul verzei.

— Cum adică să supraveghez ? ! Ba am să intru și eu în cadă, că chiar ieri m-am îmbăiat ca de obicei la Rudas, răspunse cu entuziasm bătrînul comis-voiajor, și Aranka se îndepărtă atît de veselă de măsuța de lîngă cassă, ca și cum ar fi primit cel mai grozav cadou.

*

Hanul avea un beci, cu gura spre curte, intrai în el printr-o încăpere cu boltă înaltă, unde se aflau budanele mai mari, goale, ce nu puteau fi rostogolite neobservat, ca de pildă butoaiele mai mici. După această încăpere cu boltă urma adevăratul beci cu vinuri, a cărui cheie n-o lăsa hangiul din mînă, însă încăperea din față se afla în totul la dispoziția hangiței. Se și găsea acolo vestita cadă de stejar, achiziționată nu demult de la dogar.

— Nu aveți niște tobă bună, în care să fie și cele mai faine zgîrciuri, ficați și rinichi ? Asta-i adevărata mîncare de iarnă care se potrivește la călcatul verzei, răsună o voce aspră de sub bolta înaltă, unde în spate căpățînile crude de varză stăteau morman, ca și cum ar fi fost doborîte într-o bătălie, purtată de ele ultima oară cu grădinarul sau cu sperietoarea de păsări. Glasul aspru îi aparținea dumnealui domnului Pászmáti, care apăru în gîrliciul beciului într-o ținută vestimentară cum obișnuiau oamenii de ale căror curele atîrnau zdrăngănind colaci din sîrmă de aramă și din fața cărora își caută salvarea, cu urechile ridicate spre cer, porcii mistreți cu coamă neagră. Auzind vocea asta, dintre căpățînile de varză își înalță capul hangița, care ședea acolo pe un

scăunel și ascuțea o custură pe cureaua de bărbierit a bărbatului ei.

— Dar nu-l văd nicăieri pe tirolez, care de mult trebuia să fie aici, cu pălăria lui mare cu pămătuf de capră neagră ! căută un cusur Pászmáti. Însă femeia ce ascuțea cuțitul, găsi răspuns și la asta :

— Tirolezul care taie varza șade în cîrciumă și își deapănă cu bărbatu-meu amintirile lor vechi, de pe front.

Acum Pászmáti își scoase liniștit scurta de piele, pe care o agață într-un cui de lemn, cui pe care Dumnezeu știe cu ce vrăjitorii îl bătuseră în zidul de piatră brută. Ba mai mult, așezîndu-se pe un scaun cu trei picioare, începu să-și privească picioarele, care erau vîrîte în ghete comode, cu elastic, din carîmbul cărora se ițea obiala albă ca neaua, fină, ca vîrful batistei din buzunarul de sus al cavalerilor. Și hangița privea picioarele lui Pászmáti.

— În viața mea n-am purtat ciorapi, zise Pászmáti pe un ton foarte grav, am putea spune festiv, care se deosebea de glasul său diurn, de afacerist. Am picioare foarte sensibile, nu suport decît obiele din cele mai fine.

— Și domnii cei mari poartă din astea, răspunse femeia ce ședea pe scăunele și luă o căpățînă de varză în brațe. De altfel obielele trebuie schimbate des, nu ca ciorapii.

— Vara îmi înfășor picioarele în hîrtie de mătase, că-i cea mai bună împotriva transpirației, zise Pászmáti și cercetă îndelung picioarele în discuție. Parcă mai și schiță spre ele un bîțîit scurt din bărbie.

— Dar iarna, cel mai bun e totuși flanelul. E drept că se rupe repede, la spălat nu se albește bine, dar e excelent de obială, că nu pătrunde prin el nici zăpada topită. Cei mai mulți călători mor de pe urma umezelii, zise femeia în timp ce scoase cu custura cotorul cîtorva verze. Sunetul tăiatului de cotoare e asemănător cu cel al tăiatului de stuf — în imaginația omului apar peisaje din provincie, unde în ceața de iarnă tăietorii ațîță la buza stufărișului focuri mari din legături de stuf, în timp ce în inima stufărișului pescarii prind cu vintirul de sub gheață țipari mărunți, negri, ce pot da gust atît de plăcut zemii de varză.

— Cînd eram mai tînăr și mă socoteam mai grozav — reluă vorba Pászmáti — îmi sfîșiam obiele din cămășile de in ale iubitelor mele mai vechi, și ori de cîte ori îmi înfundam picioarele în ghete, îmi spuneam : na, cătea, na, na ! Pentru că în fond n-am fost în stare să bat niciodată o femeie, nu mă lăsa inima.

Hangița răspunse așa :

— Deși, crezi ori ba, domnule Pászmáti, anumite femei trebuie bătute ca pe tobă, că bătaia-i adevărat leac pentru ele. Cîte-o femeie nici nu poate fi imaginată fără bătaie. E cîte una de-i stă foarte bine cînd are-o pată verde sau vînătă pe obraz. Este ca și cînd și-ar fi recîștigat cinstea pierdută. Pot spune, nene Pászmáti, că nu mi-a fost milă niciodată de o femeie pe care-a bumbăcit-o bărbatul ei. A avut absolut sigur un motiv.

— Și pe dumneata obișnuiește să te bată bărbatul ? întrebă Pászmáti cu jumătate de gură, ca și cum nu el i-ar fi pus întrebarea trupeșei hangițe, ci cuiva aflat foarte departe de gîrliciul pivniței.

— Dacă ar da în mine, m-aș repezi în el cu cuțitul. I-aș scoate ochii, amîndoi ochii, să rămînă orb pe toată viața, răspunse femeia așezată pe mormanul de verze și învățăiterea ei furtunoasă trăda că ar mai fi avut multe de spus despre treaba asta, dar tocmai atunci apăru la fața locului tirolezul cu mînecile cămășii suflecate, îmbrăcat în pantaloni scurți, verzi, cu respectabila pălărie cu pămătuf din păr de capră neagră, și cercetă cu mustățile-i răsucite în sus mormanul căpățînilor de varză.

— Într-un ceas sîntem gata, decretă tirolezul, care cîntări cu priviri cuceritoare mormanul de varză și își luă din colț rindeaua, cum își ia un cîntăreț harfa, înainte de a-și începe rolul.

Clătinînd din cap, femeia continua să scoată cotoarele de varză, ca și cum nu putea să uite întrebarea de adineauri a lui Pászmáti, tirolezul se așeză pe un trepied, de parcă s-ar fi pregătit să cînte la armonică, iar Pászmáti își repezi capul în sus, nemulțumit.

— Zău, azvîrle-mi un cotor, n-am mai mîncat așa ceva de douăzeci de ani ! Și își și scoase briceagul să se apuce de treabă.

În timp ce Pászmáti ronțăia, hangița îi explică tirolezului cum ar dori să prepare varza pentru iarnă. Cîteva bucăți ar vrea să le pună cum le pun secuii, adică tăiată în bucăți mari, pentru că varza pusă așa, avînd răcoarea ei proprie, înecată în zeama ei, se potrivește mai bine la unele fripturi, cum ar fi mușchiulețul în sînge. Pe de altă parte ar vrea să pună și varză tăiată subțire, în fire lungi, fine, pentru că varza tăiată așa e aproape de nelipsit în gospodăria casei; dar important e ca și cotoarele să fie tăiate cuburi și amestecate în varză, că nu poate fi bucurie mai mare pentru iubitorul de varză decît ca dinții cercetători să nimerească, în loc de o bucată de cartof, un cotor veritabil de varză. Dar cîte și mai cîte avu de spus hangița despre foile de varză și despre cotoarele întregi puse la murat, de parcă ar fi lăsat dispoziții pentru o viață întreagă!

Aici, interveni și Pászmáti în discuție.

— Din partea mea, pot să-ți spun doar atît, doamna mea — începu Pászmáti pe un ton atît de grav, de parcă ar fi fost vorba de aranjarea unui tîrg — să-ți declar deschis că eu, dacă-i vorba de varză umplută, apoi n-aș da pentru nimic în lume varza mai mică pe cea mare. La umpluturi nici nu avem nevoie de foi mari, din cele care acoperă afară căpățîna. Sînt de-ajuns tocmai foile mai mici, mai dinlăuntrul verzei, care-s mult mai gustoase și fragede decît foile dinafară. Odată, în călătoriile mele, după cîte-mi amintesc, am mîncat la restaurantul feroviar din Nyiregyháza niște sarmale de puteai consuma sarmaua dintr-o singură înghițitură. Din sarmalele astea poți mînca mai mult decît din cele mari, care pe deasupra mai au și cusurul că nu se pătrund îndeajuns.

Hangița se sculă de pe scăunelul pe care tronase pînă atunci destul de comod. Se sculă, ca o femeie grasă, care ar vrea să se răcorească. Dar nu făcu asta, ci dimpotrivă, se duse la domnul Pászmáti, se aplecă la urechea lui și îi șopti următoarele, în timp ce tirolezul începuse să taie varza:

— Dragă Pászmáti, dumneata știi de mult că dintre toți bărbații după soțul meu pe dumneata te iubesc cel

mai mult. De-acum cred că o să te iubesc și mai mult, dacă e posibil așa ceva.

*

Pászmáti nici nu apucă să dea un răspuns meritat la cuvintele calde ale hangiței, căci dinspre curte apărură domnii Bombai și Friedmann, care în calitate de vechi oaspeți ai hangiței se cunoșteau și pînă atunci din vedere. Nu veneau chiar braț la braț, cum obișnuiau să vină clienții invitați, care se apucă de braț numai pentru a suporta împreună reprosurile că sosesc cu întîrziere. Dar discutau cu destulă intimitate despre evenimentul la care aveau să asiste.

— Muratul verzei e o treabă la care se pricep cu adevărat numai bărbații bolnavi de stomac, cărora din pricina bolii nici prin rădăcina minții nu le trece să mănînce din varza pe care o pun pentru iarnă, zise domnul Bombai, avocatul din provincie, care pînă și după ce putuse mînca normal rămăsese încă fidel opiniei generale a celor bolnavi de stomac. Dumnezeu știe ce e în filozofia bolnavilor de stomac, vreo amărăciune care nu-i părăsește niciodată, o viață întreagă, cum nu-i părăseau odinioară pe îndrăgostiții fără speranță cîntecele pe care ceruseră să li se cînte pentru a le alunga tristețea.

Domnul Friedmann abordă problema din punct de vedere comercial.

— Oare n-au înșelat-o pe femeie, i-au dat varză cinstită? După știința mea, varza cea mai bună se cultivă în Szabolcs, dar pe care n-o vînd decît angro, cu vagonul. Un vagon, două vagoane, trei vagoane... Nu-mi vine să cred nici în ruptul capului că hangiul ăsta a avut inimă să comande deodată un vagon de varză. Oamenii, vai, sînt meschini.

Cu astfel de discuții se apropiau de gîrliciul beciului cei doi invitați și se opriră stupefiați cînd îl observară pe Pászmáti, care, cu pantalonii suflecați pînă la genunchi, desculț și în mintean, se și afla în cada cu varză, făcînd doi pași înainte, doi pași înapoi, ritmic, serios, aproape cu chibzuială, ca un om ce-și simte chemarea.

— Afaceristul ăsta, zise încet Friedmann către companionul său.

— Îl cunosc, îi răspunse avocatul. Se zice că omul cîștigă foarte bine, e norocos mai cu seamă la porci.

— Chiar că nu mă așteptam la omul ăsta, bombăni Friedmann cu oarecare gelozie, căci bătrînul era invidios din fire, îl rodea cînd altul dădea cu gura prin preajma sa.

Dar, cum spuneam, Pászmáti își și ocupase locul în cadă și arunca priviri insidioase spre cei ce se apropiau, ca și cum cei doi i-ar fi suflat cine știe ce afacere mare. Cînd noii oaspeți o salutară pe hangiță iar lui îi urară succes la călcatul verzei, le aruncă doar o privire peste umăr.

— Numai să nu se bîhlească, zise îngrijorată Aranka cînd se uită în cadă și sub pretextul că așază stratul de varză, îl apucă pe Pászmáti de glezna piciorului, drept care acesta reluă călcatul cu puteri înnoite.

Domnul avocat Bombai, fiind de felul său un om ce repede obosește, doar cînd văzu călcatul verzei, se și așeză ștergîndu-și fruntea pe un scăunel din gîrliciul beciului, în schimb Friedmann se învîrtea vioi prin jurul căzii (întrebînd cît costă), prin jurul tirolezului, care din pricina mușțiucului pipei proptit în canin nu era în stare să dea un răspuns inteligibil, și prin jurul hangiței, care tăia cu atîta avînt cotoarele de varză de parcă ar fi fost treaba cea mai importantă din viața ei.

— Prin ce țări depărtate vor fi umblînd încă fericiții călători care se vor înfrupta cîndva din varza asta! ? exclamă Friedmann, cuvinte după care pașii lui Pászmáti se menținură încă vioi și ritmici, ca și cum n-ar fi învățat toată viața decît să calce varză.

— Nu-s chiar atît de departe călătorii aceia, răspunse hangița din mijlocul grămezii de verze. Eu știu foarte bine că îndată ce dăm cep la cadă și iese moarea cea acră, domnul Friedmann va fi primul care va cere în cafenea varză acră, cu piper și chimion, că varza asta îți drege de minune stomacul.

Domnul avocat Bombai dădu din mînă înfierbîntat:

— Să lăsăm treburile astea de se leagă cu vin aspru, cu carne de porc, ce înnobilează stomacul, astea-s pentru

beţivani, al căror stomac rezistă la orice. Varza murată, aşa rece cum e scoasă din butoi, are doar un singur drept la existenţă. Dacă e servită la heringi oceanici, căci gustul ei se potriveşte excelent cu al heringilor, preparaţi cu ceapă, sfeclă, ardei iute murat. Să lăsăm, doamna mea, varza servită aşa, acum sînt sigur că numai datorită ei am avut boala mea veche de stomac.

Auzind cuvintele rostite cu lamentare de domnul Bombai, hangiţa se ridică în picioare şi se repezi la avocatul din provincie, ca un fluture uriaş.

— Varza mea n-are să-ţi facă nici un rău, domnule avocat, pot jura! Spune-mi, n-ai vrea să calci un pic şi dumneata? îl întrebă cu un zîmbet cum oaspetele din provincie nu mai zărise niciodată pe faţa ei.

— Cum să nu calc! exclamă avocatul şi se şi apucă să-şi desfacă şireturile de la ghetele roşii, aşa-numitele ghete Bergsteier, care aveau trei rînduri de talpă, una din plută (împotriva transpiraţiei), una din piele, iar una din cauciuc, pentru că în provincie nu purtau ghete cu talpă de cauciuc decît intelectualii, inteligenţia.

La rugămintea hangiţei, Pászmáti renunţă să mai calce varza din cadă. Concentrarea gravă îi dispăru de pe faţă şi întrebă cu vădită deconectare:

— Sper că merit paharul cu vin la care de mult tînjesc cu atîta sete!

Hangiţa porni în grabă, cu paşi săltăreţi, spre colţul gîrliciului. Butelca se oferi tăcută paharului. Sticla era aburită şi vinul avea un gust atît de bun, cum nu se află decît în zori, cînd călătorul trebuie să-şi alunge din gîtlej fumul, scrumul şi neplăcerile drumului.

— Eu l-am meritat cu adevărat, zise Pászmáti dînd de duşcă paharul cu vin şi îşi drese discret glasul. Nici la tîrg nu-i atît de gustos vinul, adăugă şi ieşi cu multă grijă din cadă.

Avocatul se şi pregătise aşteptînd în şosetele sale, care erau atît de largi, precum ciorapii ce se trag pe picioarele unui mort. Şosetele zburară jos şi avocatul se urcă în cadă cu chiu cu vai. Dar nu rezistă multă vreme să calce varza, în scurt timp se sufocă, începu să tuşească, şi apucîndu-se de marginea căzii, mai degrabă se făcea că păşeşte.

Friedmann se uită la el cu o mutră ironică și își propti vîrful pantofului drept în călcîiul celui stîng.

— Știam eu că avocatul n-o să reziste mult, că, vezi doamne, de unde-ar putea ști dînsul cum trebuie călcată varza ?

Astfel grăi bătrînul comis-voiajor și aruncă o privire înflăcărată, grăitoare spre hangiță, la care aceasta, sărind în picioare, se duse țanțoșă lîngă bătrînul domn ce-și scotea ghetele și îi șopti la ureche :

— Știi, domnule Friedmann, că dintre toți oaspeții mei, eu de foarte mult te iubesc numai și numai pe dumneata !

(1926)

ULTIMA ŢIGARĂ LA „CALUL BĂLAN“

ÎN ZIUA ACEEA, COLONELUL TREbuia să împuște un om ; trebuia să-l dea gata din însărcinarea Cazinoului, după ce domnii hotărîseră așa în salonul englezesc, numit astfel de cînd îi vizitase prințul de Wales.

Duelul urma să aibă loc după-masă la cazarmă, iar omul care insultase Cazinoul nu mai avea voie să se întoarcă viu de la fața locului. Colonelul ridicase din umeri. Bine, am să-l împușc pe gazetar, spusese cu indiferență. Dar între timp i se făcuse foame. Era unicul semn de emoție din ziua mortalului duel. Îl cuprinse o foame teribilă, cum nu mai simțise niciodată. Îi era flămînd stomacul, flămînde și buzele, și-și rotea inconștient limba prin gura năpădită de aroma unor mîncăruri pe care nu le pusese niciodată pe limbă și nu le simțise niciodată gustul. Îi spuseseră că gazetarul condamnat la moarte în salonul englezesc al Cazinoului, și a cărui execuție i-o încredințaseră, e cel mai bun țintaș din țară ; că gazetarul e atît de sărac, încît seara mănîncă numai jumări, pe care le ține împachetate în hîrtie, și le înfulecă hulpav, că sarea o ține în buzunarul vestei, iar ridichile și ceapa îl așteaptă în sertarul biroului pînă-și consumă jumările, și nu are bani ca să-și poată lua un vin bun, drept care bate drumuri lungi pînă să găsească o cîrciumă ieftină, unde să-și poată astîmpăra cu vin rece stomacul încins.

Colonelul, care cugeta la viață și la moarte cel mult cît o tură într-o partidă de șah, simți o foame ingrozitoare : puseseră stăpînire pe el niște senzații olfactive asemănătoare acelora simțite de femeile aflate într-o anumită stare. „Pînă la urmă am să mănînc și var !“ bombănea în sine colonelul.

Era îmbrăcat în haine civile, iar pe umeri purta o largă pelerină de ploaie ; pantofii galbeni, de culoarea canarului, îi scîrțiiau, și în mînă avea o umbrelă cu mîner drept. Din cînd în cînd se uita la fiacrele închise, încredințat că, travestit cum era, n-are să-l recunoască nimeni acum, în răstimpul micii hoinăreli pe care-o făcea înainte de duel prin orașul plouat. Despre ceasul acesta nu va povesti niciodată nimănui, de aceea, după oarecari ezitări, și după ce privi de jur-împrejur cu precauție, se hotărî să intre într-o măcelărie din marginea orașului. Măcelăreasa — eterna măcelăreasă, cu hainele ei slinoase, cu șorțul ei alb, cu mînecile răsfrînte pînă la coate și brațele opărite — îl salută, privind cu indiferență mustața lui brumărie. Pe deget, inelul i se adîncise destul de profund în carne, semn că era măritată demult ; i se adîncise întocmai cum se adîncesc inelele toamnelor în carnea copacilor. Jumările abureau proaspete, răspîndindu-și aroma și iritînd nasul mic al măcelăresei ; colonelul arătă spre castronul cu jumări.

— O jumătate de kilogram, ceru el.

— E cam mult, domnule, rosti femeia cu o voce atît de sinceră, încît colonelul tresări. Sînt sățioase, ajung cîteva deka acum, la vremea dejunului. Nu m-aș simți prea liniștită știind ce-ați păți cu stomacul. Nu-i o mîncare ușoară.

— Atunci dă-mi de douăzeci de creițari, răspunse morocănos colonelul, ca unul ce nu suferea să facă altul pe deșteptul în fața lui.

Măcelăreasa luă o carte cu poezii din care smulse cîteva pagini, pentru a face o pungă. Colonelul își aminti de gazetarul lui. Auzise că și el scrie poezii.

— Ce fel de poezii-s astea ? întrebă, vrînd să pară, în hainele în care era travestit, un om cu altă ocupație.

— Într-o vreme venea pe-aici un domn bătrîn cu o barbă ca împăratul. El îmi aducea cărți cu poezii. Poate-l cunoașteți. Îl chema Vajda... Vajda János *.

— Îl știu, răspunse colonelul mințind și se roși. În fond n-o să stea să discute la infinit cu o măcelăreasă de pe strada Üllö.

Măcelăreasa alese dintr-un coș cîțiva ardei iuți mai cărnoși și tăie o felie groasă de pîine neagră.

— Luați și astea, spuse cu bunăvoință, întinzînd colonelului pachetele, pentru a le pune în buzunarele interioare ale pelerinei.

Colonelul le luă, fără să știe el însuși de ce-i face în voie și le primește de la femeia asta pe care n-o mai văzuse niciodată.

— Și... la ce cîrciumă le-aș putea consuma ? întrebă vădit dezorientat.

— E pe-aici, pe-aproape, o cîrciumă de-i zice „Calul Bălan". Vedeți că are pe firmă o ulcea și un țigan. Mergeți liniștit acolo : vă dă și sare și vin, spuse măcelăreasa și se uită îngîndurată spre ușa deschisă, parcă așteptînd alți mușterii.

Colonelul își duse două degete la pălăria de vînător, apoi ieși din măcelărie balansîndu-și umbrela și nici nu-și dădu seama cînd, dar se și pomeni șezînd la cîrciuma „Calul Bălan". Omul trebuie să facă doar primul pas pe drumul pierzaniei, al doilea urmează de la sine. Colonelul, membrul Cazinoului, nici în vis nu s-ar fi gîndit vreodată că ar putea ajunge cîndva clientul „Calului Bălan". Auzise, ce-i drept, în salonul Cazinoului, în acel salon luxos, unde pînă și fotoliile de piele erau turnate parcă în bronz, nu numai ornamentele candelabrului, auzise ce chefuri trăgeau tinerii conți în cîte-o dimineață, dimpreună cu tot soiul de birjari, prin anumite cîrciumi de periferie, unde la sunetul armonicii dansau cu slujnicele de la bucătărie, dar el personal nu se gîndise niciodată că va ajunge mușteriul unei astfel de cîrciumi de la marginea orașului. Și iată că acum ședea aici, la o masă acoperită cu pînză roșie, în timp ce

* Scriitor clasic maghiar, poet și publicist (1827—1897).

un tînăr cu mînecile suflecate îi punea în față o farfurie de porțelan, un tînăr care trăia pur și simplu numai pentru a ridica butoiul într-o singură mînă, cînd se umplea cîrciuma de mușterii.

— Cum te cheamă, băiete ? întrebă colonelul pe un ton părintesc.

— János, răspunse cu un aer absent flăcăul.

— Atunci, află, János, băiete, că azi am să-i zbor creierii unui om pe care nu l-am văzut niciodată și pe care au să mi-l așeze în față ca pe un o țintă la trageri.

Se vede însă că flăcăul numit János nu pricepu cuvintele colonelului, pentru că de fapt îl preocupa mai degrabă gîndul să desfunde un butoi, și nu aștepta decît sosirea slujbașilor de la clinică. Era învățat cu sosirea acestor oameni în halate, ce dădeau semnalul că merită să desfunde butoiul cu toată ceremonia cerută de o asemenea treabă. Geambașii, care jucau cărți la o masă din colț sub ochiul atent al trupeșului cîrciumar, se omorau mai degrabă după șprițuri, pentru că le puteau așeza lîngă ei, pe scaun, și puteau pescui scrumul de țigară sau de pipă cînd aveau poftă. Cei cîțiva mușterii „grăbiți", birjari care aveau drum pe-aici, ciocli, curieri oficiali, poștași, vatmani de la tramvaiele cu cai aflați cu felurite treburi prin partea locului, nu obișnuiau să bea decît vin, pentru că vinul e mai acătării decît berea. Numai slujbașii de la clinică erau consumatori de bere serioși. Ei, da, aveau destul timp să dea gata toată berea și să stea la un pahar de vorbă — căci peste drum, la clinică, se încheia activitatea de peste zi și plictisitul profesor, după ce-și spăla la nesfîrșit mîinile, ștampila cadavrele ce puteau fi în sfîrșit înmormîntate, în timp ce pe altele le lăsa — poate pentru că mai aveau nevoie și mîine de ele — dracu să le ia de obiceiuri ! Cum am spus, slujbașii de la clinică se arătau a fi mușterii mai de lungă durată, după ce-și terminau serviciul. Așa că János abia catadicsea să-i răspundă colonelului.

Dar pare-se că ofițerul nici nu așteptase vreun răspuns, pentru că își desfăcu tăcut, în față, pachețelele cu jumări și ardei iuți, mușcă adînc, cu o poftă extraordinară din pîinea neagră și fu gata să se apuce de înfulecat, cînd János apăru iar de după tejghea.

— Bere sau vin ? întrebă cu emfază.

— O cană bună de bere, răspunse colonelul, cu toate că din cînd în cînd avea crize de cord și un medic militar îi interzisese să bea bere. János dădu din cap, știind că în butoiul desfundat ieri mai era cît să umple o cană. Și porni îndată spre cep, dar deodată se opri brusc. Nu, nu merge, totuși, să-i dea omului din berea de ieri, pe care de fapt o destinase unui administrator din partea locului, care-i suflase o fată, ceea ce nu-l împiedica să-și trimită copilul în fiecare seară aici, după bere.

— Mai bine luați vin, spuse János cu glas tare, întorcîndu-și capul spre colonel.

Colonelul sări ca ars : .

— Ai făcut armata ? Așa-s instruiți soldații azi ? Am cerut bere — înseamnă că am poftă de bere. Ei, drăcie !

Cioclii și mușterii ocazionali se uitară la masa colonelului, căci atît în cîrciumi cît și în saloane oamenii sînt la fel de curioși cînd aud o voce ridicată. Cine se încumetă să vorbească tare, înseamnă că nu-i un fitecine.

— *Gib im* *, János ! rosti cîrciumarul, care era adîncit într-o pasionantă partidă de cărți. *Gib im* ! strigă și izbi cu zgomot cartea din mînă peste o altă carte, care nimerise din întîmplare pe pînza albastră de pe masă. După izbitură azvîrli o privire cercetătoare spre colonelul care se încumetase să ridice glasul în cîrciuma lui. Cîndva, stăpînul fusese proprietar de fiacre, cunoștea bine la oameni, dar nici măcar ochii lui nu descoperiră în gentlemanul cu pantofi galbeni pe membrul Cazinoului.

Așadar, clătind de cîteva ori butoiul rămas de ieri, János scoase încă o cană de bere, apoi smulse magistrala și cu forță cepul și deșertă într-un vas, pe gaura cepului, tot ce mai rămăsese pe fund, salvînd astfel totuși cantitatea destinată rivalului său, administratorul, după care făcu vînt butoiului cu piciorul, ca și cum n-ar mai fi avut nevoie de el în vecii-vecilor. Doar noul butoi era deja ocolo, sub tejghea, slujbașii de la clinică se vor bucura desigur văzîndu-l și au să-și țină făgăduiala pe care-o făcuseră lui János de a se ocupa de o mătușă

* Adu-mi ! (Corect : *Gib ihm !* — lb. germ.).

de-a lui de la țară, care voia să-și trateze o veche furunculoză.

În vremea asta, colonelul înfulecă de zor jumările. Unele bucăți erau mai tari, mai bine prăjite, dar altele se topeau în gură ca untul. Ca viața, se gîndea colonelul și își aminti de anii de tinerețe, cînd își făcea slujba prin diferite garnizoane din provincie și din solda lui de ofițer trimitea pe la sfîrșitul lunii, pe ascuns, să i se cumpere jumări de la măcelar, și rămînea acasă înadins, ca și cum s-ar fi pregătit încă de pe vremea cînd era sublocotenent să dea examen pentru a deveni ofițer de stat-major, în loc să urmeze pilda camarazilor săi, care luau masa pe datorie și beau șampanie pe întrecute, tocmai pentru că le era rușine să treacă în cont numai mîncarea. Creditul garnisit cu note de plată cu șampanie : iată ceva de care nimeni n-ar mai fi putut fi surprins ! A învățat și să se radă, pe motiv, cum spunea el, că nu suportă să-i umble o mînă străină pe față. Șanurile și le băga singur în cizme, pentru că ordonanța era nepricepută. Iar alifia cea fină pentru mustață o încuia în scrin, din pricină că o dată surprinsese în ochii ordonanței o privire insidioasă aruncată spre cutia cu alifie. Ah, aceste ordonanțe de pe vremuri : erau în stare să înghită și medicamentele în locul stăpînilor lor, dar nu se puteau abține să nu ia din alifie !

Din cînd în cînd, în timp ce mînca de zor, colonelul înălța cana de bere și o întorcea spre geam, dîndu-și cu presupusul.

„Aș jura că și milogul ăla, pe care-l trimit azi pe lumea cealaltă, bea tot așa ceva, că n-are bani să consume băutură mai bună !“ își spunea colonelul și sorbea din cană cu ochii închiși, parcă închinînd pentru sufletul acelui nefericit.

Îi plăcea berea. Dumnezeu știe ce iz o fi avut berea asta stătută, dar îi plăcea. Parcă înflorea în ea hameiul, calmîndu-l, liniștindu-l, saturîndu-l cu mirosul lui. Căci berea stătută își are și ea amatorii ei, ca și berea proaspăt scoasă de la cep. De ce se bea în unele părți berea din „cizmă“, deși în felul acesta nimeni n-o poate da pe gît dintr-o suflare ? Iar veritabilii băutori de bere, tot oameni unul și unul, de ce nu dau pe gît hulpavi berea

proaspăt scoasă de la butoi, ci așteaptă să se mai așeze, în timp ce privesc cu ochi îngînduraţi gulerul înfoiat? Berea își are și ea taina ei, pe care n-o poate dezlega, de fapt, nici o minte. Iată cam la ce cugeta colonelul în timp ce-și sorbea băutura amăruie și pigulea rămășițele jumărilor, mici bucățele cărnoase pe care încă le mai descoperea în jurul cotorului ardeiului iute, de unde nu era lipsit de deliciu să le ia. Iar pîinea neagră i se părea aproape tot atît de minunată ca acel prófunt* de odinioară, pe care îl mîncase nu mai știa cînd, undeva la niște manevre, și profuntul era îmbibat de mirosul șeii și al harnașamentului. Acum putea să-și rotească mai prietenos privirile prin cîrciuma din strada Üllö, mai cu seamă că mai era destulă vreme pînă la execuția acelui scîrța-scîrț.

„Viața e bizară", se gîndea colonelul, cînd deodată o zări pe crîșmăriță, care, desigur, abia se sculase din somnul ei de după-masă și străbătea alene salonul, înainte de toate pentru a-și cerceta bărbatul dacă nu-l prinde în vreun delict din pricina căruia la noapte, în dormitorul lor, i-ar putea aduce acuzații grave.

— Măzărichea mea! izbucni trupeșul cîrciumar cînd băgă de seamă tiptila apropiere a jumătății lui, în acei papuci de postav fără moarte, ce nu scoteau nici un zgomot. Apoi își smulse din cap pălăria cu ciucuri roșii, pe care altminteri n-o ridica în fața nimănui, și o vîntură prin aer.

— Măzărichea mea! strigă încă o dată, apoi trînti cu zgomot mare o carte pe masă, cum obișnuiesc cîștigătorii. Cu bufnetul acesta socotea de bună seamă că va alunga visele de după-masă ale consoartei, pentru că, printre altele, visele de după-masă ale femeilor mai sînt și periculoase. Uneori ele visează adevărul, și-atunci zadarnic încerci să le readuci la vechile sentimente, sărutîndu-le. De obicei, crîșmărițele care dorm așa, după-amiezele, sînt chinuite de teamă, și întotdeauna sar din pat în pantofii lor de everlasting scoși doar pe jumătate, încredințate că tocmai atunci au să-l suprindă pe

* Veche denumire dată în Ungaria pîinii negre cazone (din lb. germ.).

soț drăgostindu-se cu slujnica. Crîșmarul poate avea el un trecut oricît de onorabil și vrednic de cinstire, se poate el lăuda oricît cu tatăl și mama lui, de la care a învățat ce va să zică o etică familială — căci n-a existat pe lumea asta cîrciumar pe care nevasta să nu fi fost geloasă pe bună dreptate. Deși, la drept vorbind, e foarte greu ca un cîrciumar să scape din casa sa pentru a se deda la patimi nevrednice! Deși, nu-i așa? — e greu să nimerești din crîșma ta în altă crîșmă, străină, unde, firește, poți trage la măsea pe credit, ca unul ce se află în branșa sa; oare de pomană pleacă, seara, muierea cu lădița de bani? Deși, nu-i așa, e aproape de domeniul imposibilului ca un crîșmar cunoscut să se înhaite la aventuri amoroase prin preajma casei, căci treaba asta i-ar aduce neplăceri în negustorie! Iar crîșmărițele, de cînd e lumea și-au pus cu teamă capul pe pernă pentru a-și face somnul de după-amiază. Iată de ce trînti atît de tare cărțile proprietarul acelei cîrciumi numite „Calul Bălan", cînd, protăpit între prietenii săi, își zări soția.

La rîndul său, se uită și colonelul la crîșmăriță.

Era o apariție pe care fiece mușteriu avea dreptul s-o privească, fie cu gînduri deocheate, fie cu altele mai pașnice. Iată cam la ce se gîndi colonelul cînd o văzu pe crîșmăriță:

„Nu-i o femeie lipsită de interes, deși, bineînțeles, nu s-ar putea compara cu contesa Denise sau cu alte cunoștințe. N-ar fi rău dacă printre femeile din popor, ori printre cele burgheze s-ar afla cît mai multe exemplare din astea...".

Care va să zică, din cînd în cînd colonelul era încă năpădit de trufie cînd se gîndea la situația sa. De fapt în după-amiaza acestei zile trebuia să ucidă un om care insultase, în gazeta sa, Cazinoul... Iată însă că în jurul nasturilor jiletcii se clintise un nerv cît un firicel, despre care pînă acum nu știuse prea multe, iar firicelul acesta îl făcu pe stăpîn să simtă iar foamea, monstruoasa lui foame de azi. Dacă ar fi crezut în superstiții, ar fi fost în stare să jure că e un semn ciudat. Dar cum nu era superstițios, urmări parcă de-al dracului cu privirile pline de recunoștință mișcările crîșmăriței, care deveniră deo-

dată suple cînd își găsi soțul înconjurat doar de prietenii săi cartoforl și nu cu slujnicele de la bucătărie. Drept care crîșmărița, recîștigîndu-și buna dispoziție, binovoi să ia aminte de salutul mut, din cap, al musteriului necunoscut.

— Cu ce vă putem servi ? începu crîșmărița cînd colonelul o salută iar.

Vorbind ca și cum s-ar fi aflat în transă, colonelul rosti astfel sub bolta „Calului Bălan" :

— Nu trebuie să credeți, doamna mea, că sînt într-adevăr ceea ce mă arată îmbrăcămintea mea ciudată. Am o situație socială foarte frumoasă și numai unele împrejurări de moment m-au obligat să mă arăt în oraș în niște haine ca ale unui burghez oarecare. Îți repet, doamna mea, totul e să nu fiu recunoscut înainte de a încheia o treabă cu un anumit domn, într-un anumit loc din cartierul acesta. Drept care colonelul arătă într-o oarecare direcție după care crîșmărița anevoie ar fi putut ghici că e vorba de cazarma de pe strada Üllö. Femeia își vîrî mîna în buzunarul șorțului și, nerăbdătoare, scutură legătura de chei.

— Poate vreți să vorbiți cu bărbatul meu, dacă aveți poftă de ceva, rosti apoi răspicat și se îndepărtă lipăind cu papucii ei de postav.

Dar colonelul se dezmetici brusc.

— Numai că treaba asta, chestia asta a mea nu poate fi rezolvată decît de dumneata, stimată doamnă, spuse colonelul cu o hotărîre neașteptată. Aș vrea să mănînc o mîncare mai aparte, din care, cred eu, nu poți găsi decît la „Calul Bălan".

— Cam ce-ar fi ?

— Te rog să nu rîzi de rugămintea mea puțin cam neobișnuită. De pildă, acum aș dori să mănînc niște tocană rămasă de la prînz pe fundul crattiței și bine pătrunsă în sosul ei. Nu contează dacă s-a ars puțin. De altfel, eu zic că tocmai ce rămîne la urmă e mai bun, după ce-a mai fost o dată încălzit. Și am și bani.

— Musteriilor noștri le place să mănînce tucana dis-de-dimineață, spuse crîșmărița.

— Tocana.

— Da, tucană, răspunse crîșmărița. Mă duc să văd dac-a mai rămas ceva la bucătărie. La prînz am avut tucană de vită.

Ochii colonelului prinseră a străluci, cu toate că sprîncenele de mult i se dezobișnuiseră cu așa ceva. După o vreme, crîșmărița strigă din geamlîcul bucătăriei :

— János, du asta la domnul de colo ! Apoi trînti la loc geamlîcul.

Și, într-adevăr, ceea ce aduse János între degetele sale butucănoase era o farfurie cu tocană arsă. Sosul era gros, ca bulionul, și carnea arsă, mai mult niște bucăți cu os, pe care crîșmărița nu le-ar fi servit nici unui mușteriu. Doar era limpede de tot că nu-l va mai vedea niciodată pe acest domn atît de ciudat. Colonelul se uită cu o adevărată admirație la bucățile de carne. Scoase mai la vedere cîteva, cu furculița, mai cu seamă pe cele arse, după care părea că jinduie cel mai mult. Canagiul rămase o vreme lîngă el, puțin înclinat din spate. Era o tocană pe care nici măcar birjarii picați pe-acolo din întîmplare n-ar fi primit-o fără să strîmbe din nas, căci pînă și-aceștia țineau să li se dea mîncare ceva mai proaspătă. După ce-și alese o bucată pe plac (dintre cele cu os), colonelul ronțăi carnea, apoi, pentru a se adapta localului, își scoase cu degetele osul din gură, parcă voind cu tot dinadinsul să accepte mizeria...

— Știi, János, — rosti în timp ce sugea osul —, îmi plac și stridiile, dar astăzi am o poftă ciudată să mănînc niște mîncăruri cu care se obișnuiește să se hrănească într-un anumit loc cineva ; și-mi satisfac această poftă pentru a mă simți în pielea acelui om. Da, vreau să mă simt ca un anume cioflingar nenorocit care la ora asta își scrie pe undeva testamentul, dacă o fi avînd atîta minte. Eu mănînc tocana asta pentru a ispăși ceva. Îmi cer iertare dinainte, îmi anunț intenția dinainte, pentru că nu vreau să comit ceva neprevăzut. Un domn, înainte de a-l plesni pe cineva, se cuvine să-l anunțe dinainte pe acel cineva care va primi, mai devreme sau mai tîrziu, palma. Numai tîlharii lovesc mișelește, pe la spate. Eu îl previn pe domn că n-are să sfîrșească bine. Dar acum, în pragul morții lui, mă împac cu el,

sufăr împreună cu el, deși eu unul n-am într-adevăr nici o vină.

Canagiul se scărpină în ureche cu un băț de chibrit, cu aerul că n-a priceput nici o iotă din poliloghia mușteriului.

— Nu-i prea bine să vă bateți aici. Stăpînul e un om foarte tare.

Colonelul zîmbi pe sub mustață, un zîmbet ce voia parcă să spună că hainele cu care se travestise sînt grozave ; nimeni n-ar fi în stare să recunoască în ele pe membrul Cazionului. Zvîrli o bucată de pîine în sos și-și înfipse furculița în ea.

— Văd că sosul e gătit pe cinste, se pricepe cine l-a făcut ! Simt că a pus și roșii, cu toate că nu se obișnuiește peste tot. Iar ardeii și cartofii au fost prăjiți cum trebuie. Și totuși, partea cea mai interesantă e că toată mîncarea are un gust de parcă ar fi fost gătită foarte demult, pentru niște birjari și alți mușterii care n-au mai putut da pe-aici din cine știe ce motive. Pentru acei birjari care trebuie să aștepte, trebuie să stea în ploaie, să ochească bine pe trecători, și, ca o distracție personală, să caute a ghici care din aceștia i-ar putea fi client, dacă întîmplător trăsura i-ar fi liberă, deși, spre norocul lui, trăsura nu e liberă, numai că „tipul" lui îi face curte cine știe cărei domnișoare undeva la un etaj pe care nu se obișnuiește să-l divulgi birjarului. După cîte văd, e o oră la care nu trec pe-aici birjarii, nu ? se interesă colonelul.

Canagiul habar n-avea el însuși de ce-i răspunde străinului, care nu se asemuia în nici un fel cu mușteriii de-aici. Nu s-ar putea spune despre el nici că a venit de la poliție, pentru a urmări pe cineva, pentru că oamenii poliției repede se dau de gol, dacă nu prin felul cum se poartă, cel puțin prin tonul vocii lor.

Așa că flăcăul trebui să se aplece și mai tare spre mușteriu cînd îi răspunse la întrebare (după ce mușteriul bău din berea portarului) :

— Poate vreți să vindeți un cal, domnule ? Proprietarii de birje vin de obicei pe la șase din Piața Francisc, sau din Piața Gisella — cam de prin acele părți — care de pe unde a avut treabă.

Colonelul mai-mai să moară de rîs. Zău nu strică să te faci civil cîteva zile, ca să cunoşti „poporul". Pe prinţul Rudolf de multe ori l-au condamnat la Cazino că nu se poartă la înălţimea rangului său, dar uite, se dovedeşte că infantele avea dreptate cînd se amesteca, travestit, în rîndurile „poporului". Atîta i-ar mai lipsi, ca Luczianovics, Wampetics, Müller sau vreunul din birjarii Cazinoului să-l găsească aici, la „Calul Bălan" ! Să vezi ce s-ar mai bîrfi a doua zi la Cazino ! Rîse, dar curăţă farfuria lună, ştergînd-o cu pîinea, ba se folosi pînă şi de coajă.

— Se zice că magnaţii mănîncă mult, se întoarse mijindu-şi ochii spre canagiu. Nu ştiu dacă aş putea merge pînă la bucătărie, la cinstita doamnă, căci nu cunosc cum e din fire Domnia sa. Dar aş vrea, în orice caz, să ştiu — nu se mai găseşte oare vreo bucată de carne de porc rece rămasă de ieri ? Firește, mă refer la o friptură de porc rece, din care-a mai rămas numai sfîrcul, capătul, — acel *„abgesschnittess"*, cum i se spune. Numai o îmbucătură, care nu mai poate fi servită ca o porţie întreagă, dar pe care un muşteriu de după-masă, ca mine, o consumă cu plăcere... Sînt convins că şi acel prăpădit de condamnat la moarte obişnuia să mănînce aşa ceva cînd se trezea după o beţie de noapte în locuinţa lui comună sau în azilul său, cum locuiesc oamenii de teapa lui. Sînt convins că-l arde stomacul, îl doare capul, îi vîjîie tîmplele şi poate că acum e chiar la Muntele de Pietate cu paltonul prietenului său.

Muşteriul „Calului Bălan" avea, fără îndoială, noroc la tot ce-i născoceau în această zi nervii stomacali de nestăvilit. Stomacul colonelului, rotunjor ca aproape cele mai multe din stomacurile omeneşti, dracu' ştie cum, dar nu se simţea prea bine în această zi, mereu era răscolit de simptome nervoase, sub înrîurirea cărora se aflau pînă şi gîndurile riguroase ale colonelului. De ce o fi poftind tot soiul de mîncăruri de care n-ar fi avut parte niciodată, decît în această zi de azi, şi, chiar aşa, numai din milă faţă de bietul său adversar, pentru care, din bunătate sufletească, a binevoit să coboare pînă acolo, încît să imite, dintr-un sentiment pur cavaleresc, modul de viaţă sărăcăcios al aceluia. Ca să nu spună că a fost

împușcat de un domn dintr-o lojă a vieții, ci de un ins sensibil în fața nenorocirilor celor săraci. Flăcăul se întoarse, într-adevăr, cu o bucată de carne de porc, mai degrabă o friptură, oarecari urme de scrum de grătar, și cîteva oase ca niște stînci submarine, care puneau la grea încercare dinții. Unora le plac părțile frumoase, netede, uniforme ale antricotului, dar colonelul vru să fie în toate la fel bietului său adversar, încredințat că acel gazetar oarecare nu apucase niciodată bucăți mai bune. Nu ceru în plus decît ridichi și ceapă, deși altădată obișnuia să se abțină de la aceste legume intens mirositoare.

— Puteam să iau gustarea de dimineață la Cazino, și chiar raci, care în lunile astea pot zice că-s buni, îi explică flăcăului, pe care, cu ciudățeniile sale, colonelul îl prinsese încet-încet în cercul său magic. O cunosc și pe domnișoara Finklestein, care livrează de obicei raci pentru bucătăria Cazionului. Înainte de masă, cînd mă plimb prin piață, are obiceiul să-mi atragă atenția ce fel de raci a trimis la Cazino. Rîndul trecut am aflat de la ea că pe lîngă racii de Tisa, mărunți, buni de ciorbă și de umplutură, a trimis la Cazino și un rac excepțional de mare. Racul ăsta n-avea decît un clește — ca o spadă. Iar coada, un adevărat buzdugan. Așa că să mă interesez ce s-a făcut cu el la Cazino. Am alergat deci imediat la Cazino și mi-am anunțat pretențiile asupra racului cu un singur clește. Într-adevăr, a ieșit o porție a-ntiia din el, după ce l-au garnisit pe dumnealui cu încă trei raci. Și cei trei raci mai mici erau din același soi, exemplare rare. Dar nici unul nu se putea compara cu cel bătrîn. Trebuie să fii cu ochii-n patru dacă vrei să apuci o bucată bună. Am dreptate, János ?

Poate că și un om mai important decît canagiul de la „Calul Bălan" s-ar fi fîstîcit auzind cuvintele necunoscutului. Colonelul tăie mărunt carnea de porc rece, apoi se apucă să roadă oasele, pentru a fi în toate privințele aidoma acelui nenorocit, care poate că la fel mănîncă în cine știe ce cîrciumă, dacă o fi avînd bani de masă. Bun din fire, colonelul simți că l-ar fi cinstit cu plăcere pe acel nenorocit, pe care, din hotărîrea Cazinoului, trebuia să-l trimită pe cealaltă lume astăzi după-

masă la ora șase ; bineînțeles, respectivul ar fi nevoit să șadă la altă masă, pentru că nici cel mai milos om nu poate exclude regulile cavalerești. De cîte ori nu-i silit să stea un domn în societate sub același acoperiș de pildă cu dușmanii lui de moarte. La urma urmelor nu poți să faci tevatură din orice întîlnire întîmplătoare. Sfîrcul antricotului era într-adevăr bine fript, iar colonelul, în timp ce mînca, îi făgădui ceva lui János, în sensul că dacă va mai avea vreo treabă prin partea locului (și arătă cu mîna undeva în spatele său), n-are să uite să dea și pe la „Calul Bălan".

— Din păcate nu pot ști dinainte ziua, spuse colonelul cînd tăie ridichea și îi cercetă atent miezul. Se vede după ridiche că bucătăria „Calului Bălan" se află pe mîini bune, de oameni pricepuți, pentru că fiecare ridiche tăiată se dovedi a fi ireproșabilă. Pe burțile lor imaculate apăru o ușoară brumă, și nici urmă, de pildă, de acei viermi bruni care se strecoară ca sobolii spre inima ridichii, nici urmă de acele părți spongioase ori putregăioase, a căror vedere întristează pe cunoscător, făcîndu-l să-și spună că nu mai sînt pe lumea asta nici oameni cinstiți, nici ridichi, căci aspectul exterior te înșală, și pînă și cel mai arătos fruct poate fi putred. Ridichile colonelului însă nu erau înșelătoare. Îi oferiseră într-adevăr ceea ce promiteau de la prima vedere. Erau sănătoase.

Colonelul ronțăi ridichile — această pîine a săracului — ocupație care dăduse de atîtea ori prilej de numeroase aluzii hazlii atît la „Calul Bălan" cît și în felurite birturi mai alese.

— Îmi plac și stridiile foarte mult, rosti colonelul în timpul ceremoniei consumării ridichilor, drept care János se uită speriat la mușteriu : doar n-o fi vrînd să-l pună pînă la urmă pe el la zid necunoscutul acesta ? Dar azi nu mă interesează decît mîncarea în general, mîncarea de post, prin care să-mi ispășesc păcatele, pentru că oamenii trebuie, totuși, să aibă grijă și de conștiința, de sufletelul lor. Dacă-l ciuruiesc pe aghiuță ăla sărac, pe burta plină, cu buna dispoziție dată de o șampanie franțuzească, atunci pînă la urmă mi-ar putea face

vreun reproș că nu ne-am luptat cu arme egale. Eu aș fi vesel și plin de curaj, deci ar trebui să cîștig neapărat, căci norocul e al celor curajoși. Cum îți spuneam, îmi plac foarte mult și stridiile, dar niciodată n-am consumat mai mult de două duzini. De altfel, am avut un prieten care a dat ortul popii pentru că a mîncat douăzeci și opt de stridii dintr-un foc. Douăzeci și opt de bucăți — ce-i drept, dintr-un soi mai mărunțel. E altceva meduza, păianjenul de mare, pe care pescarii obișnuiesc să-l ucidă cu lovituri de topor. Brațele păianjenului de mare, cu sos picant cu ceapă roșie din belșug, borș și mirodenii, e o gustare tot atît de sănătoasă ca și langusta... Nu se găsește la dumneavoastră vreun căpețel de salam? întrebă pe neașteptate colonelul foindu-se neliniștit, ca și cum ar fi simțit miros de salam. Vreau să spun, János, un capăt de salam, care a fost pus deoparte, fiind prea mic pentru a se mai putea tăia din el. Capătul salamului, unde se află sfoara: e o bucată pe care n-o poate ronțăi oricine, dar, slavă Domului, dinții mei sînt sănătoși, cred că aș putea îndoi în ei și-un creițar de aramă.

Canagiul cel tînăr rămase să-l servească exclusiv pe colonel, pentru că în cuvintele străinului era o anumită vrajă, cuvinte pe care le-ar fi putut asculta din zori pînă seara. N-avea decît să caute prin ghețar, căci în ghețarele crîșmelor adesea se nimeresc astfel de batonașe de salam, ce uneori își așteaptă săptămîni întregi omul, pentru ca altădată să și-l afle imediat, în persoana unui vizitiu grăbit, care le va scoate cîndva, în timp ce așteaptă, din buzunarul mantalei.

Așa ajunse colonelul, cu strania lui poftă de mîncare, la brînza Liptauer, usturătoare, cu miros pătrunzător, și care era tăiată în felioare subțiri pe covrigii sărați, pentru că veritabilul cașcaval era de obicei tare. Tocmai era pe punctul să termine de mîncat, cînd în fața „Calului Bălan" se opri, balansîndu-se scurt, încă un fiacru, din care coborî un tînăr înalt și palid.

Dacă ar fi avut fler la îmbrăcămintea civililor, colonelul ar fi observat desigur ocupația pe care hainele tînărului o trădau. Avea o mantilă cu guler de catifea,

așa cum purtau eroii de roman acum un secol. Purta gulerul cămășii răsfrînt și manșete cu dantelă. La gît îi atîrna cu neglijență o lavalieră albastră cu buline albe și fața jiletcii era brodată, o jiletcă albă — ca și cum toată îmbrăcămintea ar fi împrumutat-o de la vreun teatru. Sau poate că a moștenit-o. Avea gleznele subțiri, ca ale unui comediant. Iar slăbiciunea picioarelor era scoasă și mai mult în evidență de pantalonii înguști și negri. Purta pantofi ca de damă, cu tocuri înalte.

Tînărul pătrunse pe ușă cu o față extrem de palidă, ca și cum ar fi căutat ajutor. Trăsăturile sale tulburate trădau o teamă vădită, de nestăvilit, de parcă ar fi nimerit aici fugind de cineva. Părul lung îi cădea peste frunte și urechi. Fața sa mată era chinuită, flămîndă... „Eh, așa cum arată, pare să fie muzicant", se gîndi colonelul, căruia tînărul ce coborîse din trăsură îi atrase îndată atenția, deși altădată de obicei nu se sinchisea de oamenii din jur. Simțea o vagă atracție față de acest tînăr ciudat și nu s-ar fi supărat cîtuși de puțin dacă respectivul, negăsind altă masă, s-ar fi așezat la masa lui. Dar tînărul nu se uită nici în dreapta, nici în stînga, ci înaintă drept spre tejghea, ca bolnavul spre cutia de medicamente. Cu degetele crispate scoase un ban, cu care începu să bată în tabla tejghelei ca un alcoolic înrăit. Canagiul își întoarse capul, de lîngă colonel, să-l măsoare din tălpi pînă-n creștet pe mușteriul nerăbdător.

— Un pahar de țuică tare ! rosti tînărul, cu o voce ca de pe altă lume. Șliboviță, adăugă cu un surîs amar, de parcă și-ar fi bătut joc de el însuși că a ajuns în jalnica situație de a bea șliboviță.

Deși dăduse gata al doilea „rînd" (poate pentru a fi în toate privințele la fel acelui gazetar bețiv), colonelul își clătină încet capul și se gîndi ce-o să ajungă un om ca ăsta, dacă-și pierde vremea încă de tînăr la tejgheaua unei cîrciumi.

Tînărul însă nu dădu nici o atenție colonelului, care-l privea insistent. Se holba la obrazul canagiului, ca și cum ar fi cerut îndurare în cea mai grea cumpănă a vieții sale. Tînărul duse paharul la gură și tocmai era gata să-l dea pe gît, cînd pe neașteptate privirile i se opriră

la fața ironică, disprețuitoare și îngîmfată a colonelului. Deși nu voia cîtuși de puțin, fața colonelului era mult mai jignitoare ca de obicei. Deh, în viața sus-pusă avem nevoie de o anumită expresie, care nu e altceva decît o mască. Sînt oameni a căror adevărată față n-o poți cunoaște decît cînd mor !

Cînd îl zări pe colonel, tînărul holbă ochii atît de îngrozit, de parcă ar fi întîlnit pe dracul sau ar fi văzut moartea. Paharul îi scăpă din mîini și se sparse cu zgomot pe dușumea, deși aceste pahare sînt de obicei groase. Apoi, brusc, tînărul își ridică mîna și își acoperi ochii cu palma, parcă nemaiputînd suporta să vadă înspăimîntătoarea arătare, și se strecură afară pe ușă fără zgomot, ca un strigoi. „La cazarmă !“ strigă un glas suprumat în urechile birjarului, care își repezi atît de fulgerător biciul peste spinările cailor, încît ai fi jurat că e chiar domnia-sa Moartea. (Și, într-adevăr, așa cum reieși din discuția ce urmă îndată, nimeni nu-l mai văzuse vreodată pe acel birjar, cu toate că aici, la „Calul Bălan“, obișnuiau să tragă tot felul de birje, chiar și cînd le era mai peste mînă).

— Da' cu plata cum rămîne ? urlă János. Se ridică și stăpînul de la masa unde juca în tihnă, pentru că de mult nu se mai întîmplase așa ceva în cîrciuma lui, și nu era de suportat, chiar de-ar fi fost vorba numai de cîțiva *filléri*. Aprigul stăpîn tocmai voia să-i dea poruncă lui János să se repeadă după trăsură — dacă-i nevoie, pînă la cazarmă — cînd celălalt străin, colonelul, i se adresă cu o față calmă, întunecată :

— Plătesc eu paharul !

Cuvintele colonelului, deși rostite cît se poate de încet, stîrniră mirarea celor din cîrciumă. Oare ce-o fi avut de împărțit acel tînăr necunoscut cu necunoscutul acesta mai vîrstnic ? Oare ce taină se va fi ascunzînd aici ? În cele din urmă, întrebarea fu dezlegată de un bătrîn și înțelept birjar (ieșit la pensie), cu mintea lui cea sănătoasă. Iată ce le spuse jucătorilor :

— Pesemne îi unchi-su ! și arătă cu degetul spre colonel. Apoi jocul fu reluat, căci slujbașii de la clinică nu sosiseră încă. Sînt zile cînd au de făcut mai multe autopsii.

Colonelul ședea de data asta foarte liniștit, ca și cum din clipa apariției tînărului la cîrciumă l-ar fi cuprins o presimțire tristă și gravă. Și cu toate că nu părea a fi un bărbat cu imaginație bolnavă, îl năpădi ideea destul de stranie că tînărul ar putea fi acel gazetar cu care va trebui să se dueleze chiar azi pe viață și pe moarte. Asta, deși el, colonelul, nu-l văzuse niciodată pe gazetar, el trebuind să facă totul din însărcinarea Cazinoului, adică ceea ce se numește a da satisfacție, chiar dacă s-ar încheia cu moartea sa. Încă impresionat de proaspăta întîmplare, János, canagiul, își reluă locul lîngă masă și începu să i se plîngă colonelului, după ce stăpînul se apucă iar de joc.

— Frumos am mai arăta dac-am avea numai mușterii din ăștia, care sparg paharul și-apoi o întind pe neplătite !

Colonelul clătină din cap și între timp își consultă de cîteva ori ceasul de buzunar. Mai avea cam un sfert de ceas pînă la duel, la care ținea să se prezinte la ora fixată (cazarma era la două minute, în pas măsurat, de plimbare). De fapt, considera inutil ca înainte de duel, pe care, oricum, nu-l putea evita, să facă cunoștință mai pe-ndelete cu civilii, cu martorii și doctorii prezenți. Secundanții săi, doi colonei, ca și medicul său, Koszaka Emil, vor fi prezenți desigur la fața locului. Și, pe de altă parte, nimeni n-are dreptul să presupună că P.E.G., colonel de husari pensionat, ar putea întîrzia de frică. Doar că voia să evite discuțiile inutile. Cînd se va da semnalul, va trage, apoi va aștepta, cu mîna în buzunar, dacă adversarul mai poate să-i dea riposta. Dar, bineînțeles, adversarul nu va mai putea apuca să tragă. Deși se spune că o dată, un muribund a mai izbutit, cu ultimele lui puteri, să tragă, și a nimerit ! Dar e o prostie să crezi în așa ceva, o minune ca asta se întîmplă numai o dată la o sută de ani.

Dacă l-ar întîlni, într-adevăr, pe acest tînăr cu aspect cam zănatic acolo, în perimetrul de călărie, stînd în fața pistolului său, așa cum era îmbrăcat, cu mînușetele lui înalte și albe, ar fi o țintă sigură — dacă acest tînăr mizer și neînsemnat ar fi într-adevăr adversarul său, ei bine, în cazul acesta treaba ar fi cît se poate de

neplăcută, dar n-ar schimba cu nimic situația. La urma urmelor colonelul nu avea nici în clin, nici în mînecă cu persoana respectivă, nici cu rudele ei, nici cu vreo iubită de-a lui, ori cu tatăl sau mama lui, — în chestiunea asta hotărîrea a fost luată de Cazino, iar hotărîrea Cazinoului era fără drept de apel...

— Dă-mi și mie din șliboviță aia, rosti în cele din urmă colonelul aproape fără voia lui, de data asta părîndu-i oarecum rău că se identificase atît de mult cu adversarul, care la o adică nu era decît un gazetar cu o jiletcă brodată cum se obișnuiește să se poarte la duel.

János nu pricepu îndată cuvintele, nefiind el chiar Mafalda să ghicească cît ai bate din palme gîndurile, dar pînă la urmă îi veni mintea la cap și-l turnă șliboviță într-un păhărel parcă la fel cu cel pe care-l scăpase din mînă adineauri tînărul domn. După ce-o mirosi puțin, colonelul ridică paharul și-o dădu pe gît cu o mișcare hotărîtă. Era într-adevăr o șliboviță tare, așa cum le place, se vede, acelor birjari care nimeresc pe cel mai cumplit viscol aici, la marginea orașului, după ce și-au petrecut toată ziua cu tot felul de indivizi lipsiți de rost. Ori poate că șliboviță asta era preferată de acei birjari care toată viața transportau cadavre la institutul de alături, pentru disecție. Nici vorbă — toată lumea din împrejurimi bea cu plăcere vestita șliboviță de la „Calul Bălan" — și-atunci, de ce nu i-ar fi pe plac colonelului ?

— Eh, acum însă putem pleca, spuse colonelul după ce tuși cu fereală de cîteva ori, căci n-ar fi vrut pentru nimic în lume să se bage de seamă că șliboviță birjărească îl cam tuflise oleacă. Dar o băuse ca pentru acel scîrță-scîrță pe hîrtie.

La plată, se prezentă din bucătărie jupîneasa, și încă înarmată cu o tăbliță și cretă, ceea îl făcu pe colonel să rîdă cu poftă. Se gîndi ce haz ar avea dacă într-o bună zi Stettner, chelnerul-șef de la Cazino, s-ar apuca să facă socoteala pe-o tăbliță, iar restul l-ar scoate din buzunarul șorțului, în loc să-l prezinte pe-o tavă de argint. Drept mulțumită că are de-a face cu femeia, colonelul alese din portmoneu o bancnotă nou-nouță, atît de netedă, încît puteai jura că nu s-a atins nimeni de ea. Știind ce va să zică să cinstești banul, femeia făcu socoteala, cu capul

ușor înclinat înainte, blajină, cu seninătate, ca și cînd ar fi făcut un lucru extrem de important, pentru care primise mandat însăși de la viață.

— Nădăjduiesc că toate au fost bune, nu ? întrebă cînd dădu restul, după ce mai făcu să foșnească o dată bancnota, așezînd-o în portmoneul ei bărbătesc. Poate doar tucana...

— Tocana a fost pe cinste, răspunse iritat colonelul, încercat de bănuiala că femeia pronunță așa anume ca să-l sîcîie.

Apoi începu să caute în portțigaret, după ce se uită atent la comorile sale constînd în diferite soiuri de țigarete, pe care uneori le păstra săptămîni întregi, pentru a le fuma în cele mai potrivite prilejuri. Găsi îndată țigara nimerită pentru tînărul canagiu, pe care i-o și întinse, ca pe o decorație, dar pentru el nu izbuti, la repezeală, să-și aleagă una. Pînă la urmă se stabili la o havană mai pîntecoasă, cum nu mai fumase nimeni în această încăpere, de cînd exista „Calul Bălan".

Nu, de data asta nu mai voia să se asemene în nici o privință cu acel cioflingar, după ce binevoise a-l vedea la față și constatase că nenorocitul a scăpat paharul din mînă, — după ce respectivul îl zărise și-l recunoscuse pe colonel, pentru că ofițerul făcuse pariu că toți îl cunosc în oraș. Și cu atît mai mult adversarii săi.

Nu, groaza aceea de nedescris nu s-ar fi potrivit cîtuși de puțin pe altă față, decît pe fața adversarului.

Își aprinse grav și festiv havana, după ce rupse tacticos de pe ea banderola de hîrtie roșie-aurie. Ce tîmpit fusese, să-și uite măcar pentru o după-amiază rangul, situația lui socială, cercul de prieteni și modul său de viață obișnuit, pentru a „cobori" pînă la un necunoscut, la obiceiurile proprii aceluia, ca un fel de concesie pentru faptul că în seara asta îl va ucide, scăpîndu-l de necazurile ce le avea în viața asta pămîntească. Cel ce-și cere iertare pentru ceva, e un prost cum nu s-a mai pomenit, — de altfel nici vorbă nu poate fi de o iertare adevărată, își spuse colonelul în timp ce-și aprindea havana cea scurtă și pîntecoasă. În lături cu cel ce se teme să-și riște viața, parcă spunea prima trîmbă de fum pe care-o

suflă colonelul, cu aerul că ar fi vrut să mătură dintr-o suflare tot ce se petrecuse cu el în după-amiaza aceea.

Havana era într-adevăr gustoasă, așa cum se cuvine să fie ultima țigară.

Și odată cu acest tablou, în care am descris cum a fost aprinsă havana, am încheiat cu „Calul Bălan", ca și cu toți acei domni care ar mai fi putut nimeri din cine știe ce parte a orașului acolo ; am încheiat, pentru motivul că în privința asta avem rezervele noastre. Desigur, slujbașii de la clinică vor fi sosit în cele din urmă, doar nimeni nu stă și ziua și noaptea la clinică să facă autopsii ! Vor fi sosit din diferite colțuri ale orașului și cioclii care-au cărat cadavrele, căci și treaba asta își are oarecari răgazuri. Iar pe-nserat vor fi tras în dreptul circiumii birjarii de fiacre, care-și aveau grajdurile pe undeva prin preajmă. Așa că se va fi nimerit destulă treabă la tejghea, iar pe ușa deschisă dinspre bucătărie va fi năboit birosul „tucanei" proaspete.

János, jupîneasa și ceilalți avură destulă vreme să uite de colonelul care-și rotise în după-amiaza aceea amenințător ochii holbați, deși la drept vorbind era bine dispus — doar stătuse de vorbă cu plăcere pînă și cu tînărul canagiu. Cînd, deodată, pe-nserat, apăru un căruțaș înfîrziat ce transportase cadavre, și se proțăpi lîngă tejghea încruntat, de parc-ar fi fost nemulțumit de ocupația sa ; își scărpină cu laba unui picior glezna celuilalt și nu scoase nici un cuvînt pînă nu dădu pe gît două păhărele din șlivovița cea tare.

— A trebuit să transport un colonel, sau cam așa ceva, îmbrăcat în haine civile, rosti după ce-și șterse mustața cu o batistă murdară, și János mai apucă să răsufle puțin și să poată asculta. Domnii ăștia poartă toată viața uniforme strălucitoare, n-avem treabă cu ei niciodată, că are grijă de ei armata. Dacă mor în uniformă. Da' vezi că omul meu s-a îmbrăcat civil înainte de-a muri — așa, ca s-avem și noi de furcă cu el. Ziceau că a murit împușcat în duel, la cazarmă. Au stat și și-au tot bătut capul pînă adineauri unde să-l care. Pînă la urmă, vorba aia, mai sîntem și noi, musai să-i transportăm pe toți. De-acu-i acolo, în strada Szvetenay.

Canagiul nu-i răspunse, căci tocmai atunci intră un birjar din cei ce lucrau în centru ; omul avea mulți cunoscuți pe-aici, așa că trebuia să fie atent cum îl servește, că era iute pus pe scandal.

Spre miezul nopții, cînd mușteriii se mai rărira, János își putu rezema în sfîrșit spinarea de muchia tejghelei și se gîndi la ciudățeniile mușteriului de după-masă. Nu, nu-i venea să creadă nici în ruptul capului că el ar putea fi acel cadavru oarecare ce fusese transportat. Acel mușteriu, în urma căruia rămăsese acolo, în colț, fuiorul unui fum de țigară atît de fin.

(1928)

GAZETARUL ŞI MOARTEA

CONDUCEREA CAZINOULUI ÎL CONdamnă la moarte pe gazetarul Széplaki Titusz în camera unde membrii cazinoului obișnuiau să țină conferințele secrete, judecățile de onoare, tribunalele de duel, după ce cîndva, la banchetul organizat în această cameră în onoarea prințului de Wales, Albert, domnii se năpustiseră unii asupra altora cu sticle de șampanie, smulseseră din mîinile țiganilor-lăutari viorile și suflătoarele, pentru a se bate și cu ele. De atunci în această cameră de neagră amintire nu se mai încăierase nimeni, dimpotrivă, ea fusese pusă în slujba onoarei. Așa se metamorfozează viețile încăperilor, ca și ale oamenilor care stau în aceste încăperi. Numai femeile pot fi atît de impudice și labile ca odăile !

Széplaki scrisese în gazeta sa un articol jignitor la adresa Cazinoului : iată de ce trebuia să moară. Pentru executarea sentinței, Cazinoul desemnase, dintre membrii săi, pe colonelul de husari în retragere P.E.G., cunoscut drept cel mai bun țintaș de elită din Ungaria. Cu asta, soarta gazetarului era pecetluită. Putea să-și dăruiască liniștit încă din viață bunurile pămîntești, dacă își va fi făcut cumva testament, nemaiavînd de acum încolo nevoie de ele.

Așa cum se obișnuiește cu prilejul unor nenorociri în familie, Széplaki se gîndi înainte de toate să ceară un avans de la gazetă, avans necesar pentru a-l împăca pe gazetar cu viața și cu moartea.

Căpătînd avansul, gazetarul părăsi cu paşi vioi strada Bodzafa, unde luptase ani în şir la un birou duşmănos, războindu-se cu pene proaste, cerneluri diluate cu apă, spalturi şi mai duşmănoase, care nu vroiau să iasă bine tocmai cînd Széplaki se crampona să-şi vadă apărute cele mai bune articole. Cu avansul în buzunar, Széplaki hotărî să moară ca un domn.

Dar, ia să urmărim cum devine Széplaki domn înaintea morţii sale previzibile.

*

Înainte de toate trebuia să-şi facă rost de o pălărie onorabilă, pentru că din pricina vieţii de noapte a stăpînului (cînd tot nu se prea vedea nimic clar) pălăria gazetarului începuse a avea o stare apropiată de cea a pălăriilor lăsate la cafenea în loc de plată. Oaspetele o şterge, iar pălăria aşteaptă pînă îmbătrîneşte. Foarte rari sînt clienţii care să se fi întors vreodată după pălărie, după ce plecaseră pretextînd că dau o fugă, doar pînă aici, în apropiere. Széplaki îşi făcuse rost de pălării, umbrele, bastoane de promenadă numai din cafenea — o, nu pe căi ilicite, ci simplu, cu ajutorul Olgăi, care era casieriţă la cafeneaua unde îşi petrecea gazetarul nopţile. Dar nu se cuvine să presupunem nimic urît în prietenia dintre Széplaki şi Olga. Pur şi simplu, gazetarul se oprea lîngă cassa cafenelei, ca orice client care-şi petrecea noaptea în cafenea. Stătea şi-i povestea Olgăi tot felul de lucruri auzite la redacţie. Prelegeri din care Olga putea cunoaşte tot mapamondul politic sau literar. În schimb, Olga nu-i trăda nimic că ar interesa-o cineva în mod deosebit despre care Széplaki îi povestea fel şi chip de întîmplări. Şi, de asemenea, nu se arăta surprinsă nici cînd era nevoită să intervină la oberchelnerul cu favoriţi împărăteşti în cîte-o situaţie inevitabilă pentru un gazetar (printre care şi pentru Széplaki) în legătură cu nişte pui pané, jamboane, salată pariziană cu oţet şi ulei, sardine, cremvurşti cu hrean, salam, felii de pîine cu unt, heringi cu ceapă, fleici, cîrnaţi afumaţi, adică hrana obişnuită a gazetarilor fără bani.

După cum nu se mira Olga nici cînd Széplaki, uscăţiv, palid, strîngîndu-şi pălăria sub braţ, îi relată cu gra-

vitatea-i de martir, că de-acum nu-și mai poate ocoli soarta fatală, trebuie să moară de tînăr, lipsit de orice speranță, înainte de a-și fi putut termina grandioasa operă, la care visase permanent în mari chinuri, ca orice gazetar de stil vechi, și de la destinul căruia nădăjduia o schimbare în bine a propriei sorți, operă de care însă nici nu se apucase, deși se lăuda că lucrează noapte de noapte la ea. Széplaki stătea nebărbierit, cu buzele vinete și privirile împăienjenite lîngă cușeta Olgăi. Aștepta vreo minune din partea Olgăi, ca un om gata-gata să se înece și care e în stare să se apuce pînă și de un fir de pai. Dar Olga rămase nepăsătoare în tovărășia basmalei, pelerinei și pălăriei sale, obiecte ce atîrnau la îndemînă, pentru a se putea salva la nevoie de cine știe ce clienți beți. Deși în alte împrejurări, în treburi mărunte, cum ar fi să obțină pentru gazetari țigările necesare sau banii de dat noaptea portarului, ce curaj nemaipomenit dovedea femeia asta ! Totuși, după ce cîntări bine situația, mortala situație a lui Sz. T., schiță un zîmbet veșted și rosti o sentință amară, valabilă și asupra propriei sorți :

— Într-un fel sau altul, tot trebuie să murim odată, zise.

— Dar cu o pălărie spartă ca asta ? ! izbucni indignat condamnatul la moarte.

Olga era o meridională, repede își schimba toanele, așa că și-acum izbucni îndată din ea bunătatea-i înnăscută, cînd cercetă pălăria lui Széplaki.

— Ai dreptate, e foarte uzată ! Nu mai poate fi nici măcar călcată, zise învîrtind cu grijă femeiască pălăria în mînă. Apoi, părăsind cassa, plecă într-o mică încăpere, unde cei de la cafenea păstrau diferite obiecte.

Olga se întoarse din odăiță cu o pălărie verde de vînător și cu un așa-numit baston-parapleu. Întîi scutură de praf pălăria cu pamblică verde, sub care erau prinse niște gheare de vultur și un pămătuf de capră neagră.

— A lăsat-o aici un client, care ne-a făgăduit că pleacă de la cafenea drept în apa Dunării. Probeaz-o, Titusz.

Széplaki își puse pălăria pe cap și o vreme se studie în oglinda cafenelei. Se privi din toate părțile. Îi plăcea pălăria, dar nu vru să-și trădeze plăcerea în fața Olgăi, motiv din care îi spuse așa :

— Interesant e că pălăria asta îmi amintește de un orășel de provincie unde am copilărit cîțiva ani. Cu pălării din astea apăreau de regulă acele perechi de oameni cu pantaloni verzi, în spinare cu tot felul de sîrme și cuțite ce zornăiau, la vederea și mirosul cărora cîinii începeau să latre ca turbați, simțind la acești oameni mirosul sîngelui de animal.

— Boșarii ! exclamă Olga și de data asta se uită și ea cu o umbră de umor la pălărie, căci fată provincială fiind, cunoștea ce rost aveau acei flăcăi vagabonzi care scopeau animalele. Te asigur, Titusz, că nici un coleg de-al dumitale nu are o pălărie ca asta. Au să crape de invidie cînd o să te vadă cu pălăria asta ! Mi-a cerut-o și redactorul „Armoniei", dar nu i-am dat-o. Aveam de gînd să-l încunun cu ea pe vreun poet nou, talentat, tînăr, dar azi nu mai sînt poeți talentați.

Széplaki nu-și scoase din cap pălăria de vînător, crezînd că așa arată ca un gentry *. Stătea cu o undă de veselie pe față, de parcă în clipa asta l-ar fi părăsit și strîngerea de inimă, mai precis o apăsare pe care o simțea de ceasuri întregi, încît aproape că-l sufoca.

Apoi Olga îi întinse bastonul-parapleu.

— Spune drept, Titusz, a avut vreodată un parapleu ca ăsta, care totodată e și baston de promenadă, vreun *Zeitungschreiber* ** din Budapesta ?

Ce-i drept, Széplaki rămase în admirația ciudatului baston de promenadă, care atunci cînd se strica vremea putea fi folosit ca parapleu. Probă îndată parapleul, ridicîndu-l deasupra pălăriei.

— De obicei, parapleuri din astea primeau cadou gospodarii bătrîni, de nunta de argint, ca amintire pentru cei douăzeci și cinci de ani de căsnicie...

— Te cred, răspunse Olga.

---

* Termen uzual în Ungaria, desemnînd cea mai înaltă categorie a nobilimii maghiare.

** Gazetar (lb. germ.).

— Sau, dacă nu, acei soți burghezi, care în anii îndelungatei lor căsnicii s-au ales cu atîtea cadouri mărunte de la soție, de ziua lor onomastică, ori de naștere, sau de alte aniversări, încît au de toate, pînă și echipament de scule pentru fumat. Pe cînd buzunarul meu de la jiletcă e plin de tutun scuturat.

Titusz nu vorbea fără un dram de emoție cînd răsucea în mînă acea raritate. În ciuda faptului că fața îi era întunecată, în ochi începu a-i licări o speranță, de vreme ce îi trecu prin minte și gîndul că poate va rămîne în viață după duel și va mai apuca să trăiască un timp, stăpîn pe pălăria verde și pe bastonul-parapleu.

*

„Orice s-ar spune, Olga asta e o femeie de treabă", își spuse în sinea sa Titusz cînd ieși din cafeneaua Ferenci, și nici în ruptul capului nu se gîndi să-și îndrepte pașii spre redacția din strada Bodzafa, chiar dacă acolo ar fi stîrnit surpriză cu noile sale achiziții, dar s-ar fi expus totodată și riscului ca redactorul-șef să-i încredințeze tocmai în noaptea premergătoare morții sale prelucrarea știrilor litografiate. Mai bine moartea, decît să vadă în noaptea asta plăci litografiate ! Mai bine să-și piardă slujba, decît să lucreze noaptea asta ca o slugă, el, proprietarul unei pălării noi și al bastonului-parapleu ! S-ar degrada pe el însuși dacă ar mai ședea și-acum în redacția cu miros urît și s-ar milogi, s-ar căciuli după lucru, numai să se poată afirma cumva, cu orice preț ! Așa procedează numai gazetarii tembeli, care n-au făcut nimic în viață, și nici măcar un duel n-au avut. Un duel — aici în Lágymányos, undeva prin împrejurimi, pe malul Dunării, unde și altminteri te-ar trage în ea apa fluviului, darmite dacă ai mai avea și pistoale încărcate — cum povesteau vechii martori de dueluri.

În Piața Călugărilor ceasul din turn sună ora zece, cînd Széplaki, silit de o nestăvilită pornire interioară, se îndreptă spre Cazinoul Național, unde tribunalul de onoare pronunțase sentința capitală.

Întîi îndrăzni să studieze doar de pe partea de vizavi a străzii Hatvan clădirea cu un singur etaj, arătînd

ca o cetate medievală, pe poarta căreia, larg deschisă, trăsurile intrau una după alta și roțile se opreau zgomotos în fața scărilor acoperite cu un covor roșu, de pluș. Apoi, după ce nobilii coborau din trăsuri și portarul cu uniformă de husar vișinie trîntea portierele de se clătina lampionul atîrnat sub arcade, trăsurile erau mînate spre interiorul curții, de unde, ocolind fîntîna arteziană, ieșeau pe poarta dinspre Strada Frumoasă. Ferestrele Cazinoului erau întunecate și cu storurile trase, ca și cum acolo n-ar fi avut nimeni nevoie de aer, deși era o noapte călduță, de toamnă, cînd aerul e plin de praf de stele.

Retrăgîndu-se sub o poartă, Titusz al nostru privea cu ochi absenți clădirea sobră, în care nu interesa viața sau moartea, ca și cum acei domni care vizitau casa asta închisă ar fi putut trăi și muri și în alt chip ! Ce s-ar întîmpla, de pildă, dacă Széplaki ar trece strada și s-ar interesa de la husarul în uniformă vișinie despre colonelul de honvezi în retragere P.E.G., pentru a-l cunoaște în sfîrșit pe domnul acela care mîine avea să-i zboare creierii ? ! Poate că husarul nici n-ar sta de vorbă cu el, sau dacă l-ar recunoaște l-ar repezi, pentru că o slugă din asta veche a Cazinoului cunoaște tot, pînă și regulile unui duel. Adversarii nu au voie să aibă contact între ei înainte de duel, spun regulile, și Széplaki s-ar umple rău de ocară. Poate că dacă ar fi avut încă pălăria cea veche ar fi făcut asta, dar această pălărie de „boșar", cum își și botezase pălăria nouă, îi insuflase o certă mîndrie. Preferă să-și părăsească locul de pîndă și, ajungînd la strada Kerepes, traversă strada Hatvan pe partea dinspre Cazino, de unde se întoarse prefăcîndu-se că se plimbă indiferent, și nu aruncă nici o privire spre cetatea medievală cînd trecu prin fața porții acesteia, ci doar balansînd pe braț bastonul-parapleu cu mîner curbat. Bastonul se balansa și din cînd în cînd îl lovea în genunchi pe Széplaki, parcă vrînd să-i dea curaj. Stăpîn al unui asemenea baston-parapleu, nu te puteai într-adevăr umili pînă la a cere îndurare pentru o prăpădită de viață. Și Titusz, ca și cum ar fi avut cu adevărat treabă pe acolo, se îndreptă spre eleganta stradă Frumoasă, pentru a dobîndi prestanță în fața portarului,

care, după impresia sa, îl urmărise din poartă cu ochi ironici, dispreţuitori, de parcă numai sluga aceasta obraznică ar fi ghicit de ce se plimbă gazetarul prin preajma Cazinoului... Titusz coti intrînd pe strada Frumoasă, trecu prin faţa ferestrelor întunecate, în spatele cărora desigur acum şedeau domnii la cină şi-l admirau pe colonel ca pe cine ştie ce raritate de crustaceu marin.

Tot plimbîndu-se pe străduţele întunecate din centru, Széplaki nimeri în piaţa Ferenci, unde îl duceau paşii dintr-o veche obişnuinţă. Între timp, cugetase că el e cel mai mare prost, un tembel care acum, după ce „tot oraşul" ştia de duelul fatal, nu se duce la un restaurant de lux, să se arate lumii, de vreme ce „toţi" vorbeau de cazul său. Şi asta, pentru a-şi arăta neînfricarea, hotărîrea, curajul, treabă pe care ar face-o cu atît mai uşor cu cît are o pălărie şi un baston ca lumea pentru a se arăta acolo. Dar şi pentru a savura plăcerile oferite de interesul arătat de toţi, care desigur pot valora mult, dovadă că mulţi luptă fără istov pentru asemenea plăceri. Cînd mai ajunge gazetarul anonim Sz. T. în situaţia de a arăta oamenii după el, uite-l trecînd acolo pe gazetarul care, slujind chemarea sa, nu se teme nici de moarte ?... Cînd au să-i mai dea atenţie în cercurile unde duelurile sînt la mare cinste ? Cînd mai devin privirile ironice, dispreţuitoare, agresive, batjocoritoare, iarăşi respectuoase în jurul său, dacă nici măcar în seara asta — ultima noapte, pe care cu avansul în buzunar, ar putea-o petrece fără griji, distrîndu-se ?

În imaginaţie, Széplaki se şi vedea în mijlocul salonului unui restaurant foarte select, unde lăutarul îi cîntă numai şi numai lui şi femeile îmbrăcate ca la teatru îşi întorc cu răsuflarea tăiată căpşoarele spre el, căci acum el e cel mai important bărbat din oraş, care se pregăteşte să înfrunte leul — sau moartea sigură. Şi pentru ce ? Pentru cinste.

„Ţi-ai putea permite o cină mai aleasă, îl sfătui uşuratica pălărie de vînător. De pildă un biftec într-un restaurant select unde nu numai biftecul e scris corect în englezeşte, ci se şi pricep să-l prepare cum trebuie".

„Cu un ou ochi", adăugă bastonul-parapleu în timp ce bocănea pe trotuar în dreapta lui Széplaki.

„Ai bani și nu știi să fii domn, adăugă cu reproș pălăria, în timp ce Széplaki continua să țină direcția ce conducea spre cîrciumioara aflată în clădirea „Athenaeum"-ului. N-ai să devii niciodată domn dacă ai să irosești și ocazia asta. Trebuie să te duci la Hungaria sau la Bristol, să te observe oamenii, să vadă că mai exiști și tu și că nu pregeți să mori pe cîmpul de bătaie al onoarei. Dacă nu-ți place biftecul, se găsește întotdeauna în Cartea de bucate o specialitate pe care chelnerul ți-o servește înclinîndu-se. Vreo pasăre... sau de pildă iepure, care poate fi savurat de pe la mijlocul lui august. În sosul acrișor al spinării de iepure înoată foi de dafin, și vei avea noroc în duel dacă vei găsi în carne o alice. Nu trebuie să mănînci raci, la vremea asta racul e o marfă prea ieftină pe piață ; tot nu te-ai putea descurca cu așa ceva, căci pentru consumarea racilor se cere multă dexteritate. Dar consumă de pildă vreun mușchi în sînge, pînă la prepararea căruia chelnerul îți va arunca priviri pline de scuze. Imaginează-ți că are duel redactorul-șef, un duel pe care toate ziarele îl trîmbițează de zile întregi ! Ce izbînzi ar cuceri dumnealui pînă la duel ! Tu n-ai nici măcar atîta minte să faci cunoștință cu o cucoană curioasă, din lumea bună !"

Széplaki mai-mai că se dădu bătut în fața pisălogelii ce răsuna în bocănitul bastonului și în fosnetul pămătufului de capră neagră, care parcă-i spuneau : fii om de societate, fii domn măcar o zi, pînă mori !

În acest timp, pașii îl purtară pe lîngă taraba unei cofărițe, care vindea la lumina unui lămpaș tot felul de fructe. La vremea asta, fructele cele mai scumpe erau strugurii și nucile, fiind încă o noutate, încît ziua oamenii nu se îndurau să dea atîția bani, dar noctambulii ușuratici se bucurau la vederea lor. Pentru a-și îngădui într-o zi atît de neobișnuită o extravaganță, Széplaki îi ceru femeii să-i cîntărească într-o pungă de hîrtie struguri și nuci, plătind fără să se tocmească.

*

„Nu m-am născut domn, chiar dacă mîine trebuie să mor cam așa, ca un domn", își spunea în sinea sa, nefericit, Széplaki, în timp ce intra cu punga sub braț

în mica cîrciumioară de noapte, care propriu-zis era deschisă de dragul zețarilor ce lucrau noaptea și a altor mușterii de noapte, despre care se putea presupune că sînt treji, intră în local numai pentru a se hrăni și nu pentru a petrece. Pe cîrciumar îl chema Kersántz, iar gazetarii cu viață de cafenea nu-l vizitau decît rar, pentru că zăbava la Kersántz era mai scumpă decît viața de cafenea, cu cafele negre ori caputiner ; aici, cel ce vroia să-și petreacă trează noaptea, trebuia să mănînce și să bea. La Kersántz trebuia să cheltuiești, și credit nu aveau decît tipografii, care sîmbătă de sîmbătă se achitau cinstit. Nu, nici măcar un redactor-șef n-ar fi căpătat pe credit nimic — din care cauză Széplaki nu era, am putea spune, întru totul mulțumit cînd voia să-și petreacă ultima noapte în această cîrciumă de noapte gospodărită cinstit.

Se așeză comod la o masă de colț, ca un om care știe absolut sigur ce are de făcut.

Nu-i scăpă atenției că Kersántz, un șvab tăcut, cu mustăți roșcate, care, așezat la tejghea, își măsura cu grijă vinurile, ca un farmacist porțiile, că mutul Kersántz acordă pălăriei noi a lui Széplaki și bastonului-parapleu o privire destul de elogioasă. S-o fi gîndit, poate, că bastonul ăsta va ajunge oricum pînă la urmă în proprietatea sa ? Cine-ar putea pătrunde gîndurile unui cîrciumar ? ! Numai oamenii fără bani cred că stăpînul nu e preocupat decît să-i pîndească mereu pe ei, să n-o șteargă neplătiți din cîrciumă.

Széplaki ceru apăsat o carte de bucate de la chelnerul scund pe care cîrciumarul îl făcu atent, spunîndu-i discret „János", că a sosit un oaspete. Nici asta n-o mai apucase pînă atunci Széplaki ! Orice s-ar spune, cîrciumarii au ochi să vadă și ce se află în buzunare !

Cînd îl zări pe domnul Széplaki la masa din colț, János își făcu cruce. Se apropie cu precauție, de parcă ar fi văzut o fantomă.

— Am auzit că domnia-voastră a fost ucis în duel.

— Muzica viitorului ! răspunse rîzînd Titusz, în limbajul folosit pe vremea aceea de gazetari față de chelneri. Da, János, deocamdată asta-i doar muzica viitoru-

lui. Altădată fii mai atent, respectiv destupă-ți urechea cînd tragi cu ea pe la masa lui Marich.

Fața lui János, ce nu era în stare să țină un secret, schiță o surpriză și mai mare.

— Așa e, la masa lui Marich vorbeau azi-noapte tipografii că viața dumneavoastră nu mai valorează nimic, că v-au și împușcat.

În încăperea din fund a cîrciumii cu boltă de piatră era o masă lungă, pe care vizitatorii mesei, zețarii, redactaseră cu litere frumoase, mari, următoarea inscripție : Masa lui Marich. (Domnul Marich fiind pe atunci cel mai stimat zețar, care se putea lăuda că el culesese articolul de Paști al lui Deák Ferenc. *) Iar domnul Marich, un domn respectabil, înalt, plin de prestanță, apărea zilnic după miezul nopții la acea masă, pentru a prelua șefia.

Titusz se simțea măgulit că afacerea sa fusese discutată și la masa lui Marich, unde se așezau cei mai onorabili tipografi, dar se comportă totuși ca și cum nu l-ar interesa însuflețirea lui János, care nu mai prididea să se lovească uluit cu șervetul peste genunchi, ca și cum ar fi vrut să se trezească pe sine însuși din somn.

— Avem bojoci acri, zise de parcă abia și-ar fi amintit că, atunci cînd apărea pe la cîrciumă, Titusz cel mai des obișnuia să consume mîncarea asta destul de ieftină, bună de potolit stomacul. Cerea întotdeauna o jumătate de lămîie la porție și o lăuda pe bucătăreasă, care „nu pregetă să taie bojocul în bucățele pătrate, căci numai așa se fierbe atît cît e necesar !"

Titusz nici nu dădu atenție ofertei lui János, mormăi doar cu jumătate gură că chelnerul vrea să-l „acrească", vezi bine, ca și cum nu i-ar fi destul de acre stomacul, viața, profesia și cheful.

— Aș mînca niște cocoș ! exclamă Titusz cînd observă că mîncarea asta e cea mai scumpă pe modesta listă.

---

* Om politic liberal maghiar (1803—1876), promotor al ideii creării statului dualist Austro-Ungar. Referire la un vestit articol anticonservator publicat în primăvara anului 1865, cunoscut sub denumirea „articolul de Paști".

— Zeamă de pui, da !

— Cocoș, așa am zis, care n-a fost ciocănit la cap încă de tînăr, ca unii redactori fără talent ! Care-a rămas cocoș, de le-a fugărit pe slujnicele tinere, iar pe dădacele tinere le-a ciocănit !

Cine știe cît ar mai fi preaslăvit scriitorul nostru cocoșul, pe care voia să-l consume în seara asta — cerînd pînă și pintenii acestuia de la János, care se îndepărta spre bucătărie, ca să nu mai vorbim de ficat și de pipotă — cînd pătrunse pe ușa cîrciumii o mustață roșcovană.

Printre mustățile roșcovane există felurite caractere. Cele mai multe sînt nervoase, rele, neglijente, care tocmai din pricina culorii lor nu merită a fi îngrijite. Însă mustața noastră roșcovană era aceea a o suta mustață roșie, care exprima umor, seninătate, mulțumire, bucurie, ca și cum sub ea colțurile gurii ar fi stat mereu gata să schițeze un zîmbet. Mustața asta roșie merita ca stăpînul ei s-o lase să crească mare, s-o pomădeze, s-o mîngîie des, ca pe un cîine drag. Deasupra mustății roșii era o pereche de ochelari rotunzi, care, cu ramele de os, cu ușoara lor mișcare pe vîrful nasului, cu șnurul agățat pe după urechi aparțineau și ei ochelarilor veseli, în spatele cărora ochii se zăreau întotdeauna plini de bunăvoință. Sub mustață, atrăgea atenția cravata, de fapt o lavalieră legată cu mîna, cu buline albastre și albe, și avînd totuși un ac ce înfățișa un cap de porc mistreț, cu un ochi de rubin.

Și, ce-i drept, acest ac era purtat de un negustor de vînat, numit Aranyosi Andor, nume pe care și-l cîștigase demult, cînd fusese gazetar, înainte de a se apuca de negustorie.

— Bine că te-am găsit aici, Titusz ! începu gazetarul de pe vremuri, care stînd aproape, pe strada Bástya, venea des la cîrciumioara asta, vorba lui : pentru a mai savura puțin miros de tipografie. Am citit din gazete că ai anumite relații cu cercurile magnaților, cu Cazinoul Național, cu grofii. Ți-aș oferi să cercetezi vechiul meu Calendar al Saloanelor, pe care l-am scos pe vremea cînd voiam să creez o legătură între lumea scriitorimii ungare și cea a magnaților. Un conte, un scriitor, — o

contesă, o scriitoare... Așa concepusem conținutul Calendarului, în succesiunea asta, cu interviuri, poezii, portrete.

— Nu-i rea ideea, răspunse gazetarul. Dar deocamdată sînt condamnat la moarte.

Însă Aranyosi nu era omul care să renunțe atît de ușor la planul său, pentru îndeplinirea căruia își părăsise la ceasul acesta tîrziu din noapte locuința din strada Bástya.

— Azi literatura nu merge pe un drum bun. După ce-a născocit în foaia sa umoristică figura lui Pokrócz Adám, Csete Lajos nu mai scrie decît despre feroviari. Ce vreți de la conductori și de la cantonieri ? Trebuie scris despre conți și contese, ca treaba să aibă un sens. Cît timp lumea literară nu se confruntă cu lumea magnaților, nu va exista literatură maghiară !

— Confruntă, bine zici, răspunse Széplaki. Cum ți-am spus, deocamdată sînt condamnat la moarte. Și beau un „Csete" !

— Da, tocmai ăsta-i baiul, rosti Aranyosi, redactorul de pe vremuri al Calendarului Saloanelor, după ce își arătă și lanțul de ceas, de care atîrna un colț tot de porc mistreț, firește suflat în argint. Cîrciumarii au numit șprițul după Csete Lajos și nu după contele Andrássy sau prințul Festetics. De asta nu exprimați nimic, voi, scriitorii unguri moderni. Noi, cei vechi, am fi putut călăuzi într-o direcție firească literatura. Ne-ați smuls pana din mînă, ne-ați făcut perimați, iar acum, poftim, ai ajuns aici, să înfrunți Cazinoul, întreaga lume a magnaților.

Titusz îi răspunse cu cinism :

— Șprițul „Csete" e cea mai bună invenție. O parte vin, o parte apă minerală, o parte sifon.

În fața unei asemenea încăpățînări, negustorul literat clătină din cap a dezaprobare.

— Eu mi-am păstrat relațiile cu lumea magnaților, de altfel n-am avut motive să le stric. Eu îmi obțin și-acum fazanii din pădurea contelui Berchtold.

— Nu mănînc niciodată fazan ! răspunse în felul său anarhist Széplaki.

— Toți iepurii împușcați pe domeniile contelui Degenfeld îi prelucrez eu, că am contract cu el.

— Am trăit pînă acum și fără friptură de iepure!

În clipa aceea, negustorul de vînat zări pălăria vînătorească ce atîrna pe cuier, împodobită cu pămătuf de capră neagră și gheare de vultur, pe care o transformă îndată într-un obiect al argumentației sale :

— Deși, cine te-ar judeca după pălărie, amice, ar crede fără doar și poate că aparții societății boierești, zise negustorul de vînat.

— Nu vreau să aparțin de nimic, răspunse Titusz și aruncă o privire disprețuitoare spre pălăria trădătoare ca și spre negustor.

Brusc, mustața roșie arătă, fără nici o tranziție, că în ea se ascunde o mînie perfidă, ca în orice mustață roșie.

— Atunci consideră vizita mea ca inexistentă, deși am făcut-o tocmai în interesul tău!

Și negustorul, conștient de importanța, prestigiul, averea sa, se îndepărtă clătinînd din cap, după ce constată că zadarnică îi fusese încercarea de a împăca literatura maghiară cu lumea magnaților. Desigur, acasă îi povesti cu părere de rău nevestei sale cît de nerecunoscători sînt scriitorii maghiari în fața celor mai bune intenții.

Simțea și Széplaki o oarecare nemulțumire cînd rămase singur la masa din colț cu János și cu puicuța friptă. Poate că ratase tocmai ultima ocazie de a se împăca cu adversarul său... Cine să cunoască drumurile întîmplării ? N-ar fi poate totuși mai bine să redactezi Calendarul Saloanelor și să apuci a trăi ziua de mîine ?

— Ți-am zis să fie cocoș ! îi spuse Széplaki chelnerului care, în lipsa altui client, se oprise lîngă gazetar, foarte mirat că mortul mînca mușcînd hulpav carnea de pe copanul puicuței.

Cum János nu-i răspunse, pentru că nu știa ce să-i răspundă, Széplaki continuă nerăbdător :

— Nici aici la Kersántz nu mai e servit omul după dorința sa. În condițiile astea chiar că nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să renunțe la local. Eu, slavă Domnului, am cele mai serioase motive să renunț. Și

cu asta, basta ! exclamă Széplaki și ridică la frunte cornul sărat pe care-l ținea în mînă.

— Basta ! repetă chelnerul și plecă de lîngă client, ca și cum nu s-ar fi simțit bine în preajma acestuia.

Nu mai încercăm să descriem aceste meditații, ținem să notăm doar atît, că printre ele figura des un cal murg, pe care gonea un călăreț cu pantaloni pepit, cu joben, și un titlu sub tablou „Viața fugind". Oare n-ar trebui să fugă și el (Széplaki), decît să se cramponeze prosteşte în fața unei țevi de pistol ucigașe ?

Făcuse deja o mulțime de gogoloaie mici din miez de pîine, răspîndite pe fața de masă, cînd se deschise iar ușa, ba mai mult, chiar în cnoarea lui Széplaki.

„Uite că impulsionez traficul cîrciumii !" își spuse surprins Széplaki, recunoscînd în noii sosiți pe domnii pe care-i solicitase să-i fie secundanți la duel. Acești ajutori de duel nu făceau parte din tagma gazetărească, ci erau așa-numiți adevărați domni. La vederea lor, lui Széplaki i se contractă dureros pînă și diafragma, încît numai cu mari eforturi izbuti să-și păstreze în stomac mîncarea consumată adineauri. Îl durea, categoric îl durea fiecare fibră, simțea cum îi aleargă prin tot trupul un fior rece, iar fața i se crispă înghețată la vederea domnilor, care îl salutară joviali pe Széplaki, anunțîndu-l că îl căutaseră „peste tot" în oraș, pînă cînd în sfîrșit cineva de la redacție le spusese că dacă nu-l vor găsi pe gazetar nici în cîrciuma asta, atunci nu se mai putea întîmpla decît un lucru, și anume că Széplaki a șters-o din oraș.

— Cine-a spus asta ? întrebă distrat Széplaki, ca și cînd s-ar fi obișnuit de mult cu gîndul de a fugi.

— Ne-a spus Szolyvai Aladár, zise unul dintre secundanți.

Acest Szolyvai era un dușman deschis al lui Széplaki „la foaie", avînd mereu de obiectat că numele lui Széplaki apare mai des tipărit decît numele Szolyvai.

— Iar a mințit Szolyvai, ca de altfel de atîtea ori ! exclamă gazetarul cu un acces de furie binefăcător, care îi refăcu pentru o bucată de vreme energia sufletească.

— Și alții exprimă păreri asemănătoare, rosti acum al doilea secundant. Susțin că Széplaki Titusz nu va

aștepta ora duelului, ci o să părăsească orașul. Dar din păcate zadarnic ar face asta, căci prietenii colonelului, conform regulamentului de serviciu al ofițerilor, v-ar găsi oriunde și v-ar tăia bucăți, așa cum le cere datoria.

Secundantul care spusese acestea era un domn înalt, ciupit de vărsat, cu nas mare, cu un accent slovac în rostire, care în viața cetățenească era pictor, dar numele său figura mai des în istorioarele cu dueluri decît în pictură. Cea mai mare parte a vieții și-o petrecea la mesele de restaurant, unde își distra comesenii cu întîmplări de groază din istoria duelurilor, pentru că de aproximativ douăzeci de ani avea oarecari implicații la duelurile ce aveau loc în Ungaria.

Celălalt secundant era un omuleț periculos, cocoșat, cu fața acoperită de o barbă firavă, neagră, rară, cu un nelipsit frac și un țilindru înalt, cu o pereche de pistoale, pe care le purta în buzunare, cu un baston cu șiș, cu un cuțit mare de vînătoare ținut în buzunarul fracului, iar comportarea sa agresivă era cunoscută pe tot teritoriul capitalei unde se ivea vreo problemă de rezolvat prin duel.

Cocoșatul era o figură de roman, care observă îndată bastonul-parapleu așezat de Széplaki în colț și îl studie cu dispreț.

— Cu o singură lovitură a bastonului meu aș putea frînge joarda asta preoțească. Asta se potrivește în mîna unor pastori blajini, zise și așeză la distanță de „mîndria" lui Széplaki bastonul său cu zornăit metalic.

Cît privește ocupația, cocoșatul era profesor de stenografie, dar nu prea apuca să-și exercite profesia, pentru că prietenii săi îl împovărașeră cu problemele lor cavalerești. Îl chema Toronygombi și se lăuda că acest nume nu de toate zilele fusese dăruit familiei sale de către Maria Tereza.

Toronygombi se așeză lîngă perete, după ce în prealabil privi în stînga și în dreapta, pentru a ști din ce parte ar putea fi ținta unui atac perfid, ca de pildă : agresiunea unui om beat, apropierea unui scandalagiu, o jignire neașteptată, o lovitură fățișă, căci acest secundant era pregătit în permanență pentru orice eventualitate. După ce se așeză, scoase unul dintre pistoale din

buzunarul pantalonilor, apoi pe celălalt și se asigură că focoasele sînt în regulă.

— Noi avem treabă cu Cazinoul, și Cazinoul are mîini foarte lungi, rosti cu glas scăzut cocoșatul și ochii săi bazedovieni luciră enigmatic. Nu-i bănuiesc pe domni de nici un act necavaleresc, însă ce-ar fi dacă vreunui servitor, lacheu, chelner, ucenic, birjar i-ar da prin cap să-l răzbune pe stăpînul său ?... Hm, ce zici, Lóczi, n-am dreptate ? Și rîndul trecut, hamalii l-au bătut măr prin preajma Cazinoului pe redactorul acela gras care-a scris în foaia lui ceva neplăcut despre ibovnica unui conte.

Domnul ciupit de vărsat și apelat cu numele de Lóczi, dădu din cap aprobator, căci nu-i plăcea să discute orice fleac fără folos. Lui nu-i plăcea să vorbească decît despre dueluri și nu despre bătăi între birjari. Și Lóczi continuă îndată, cu accentul său slovac, să repovestească acea întîmplare pe care o povestise de nenumărate ori lui Toronygombi (căci ședeau ziua-noaptea în restaurant), întîmplare pe care o începuse undeva pe drum :

— Cum îți spuneam, Pista, rana părea mortală. Pe cinstea mea dacă mai dădeam doi bani pe viața contelui Pincsi, glonțul contelui Bimby îi străpunsese ficatul. Da, ficatul... Pe mine tot timpul m-au ciupit înfiorător mușchii de toamnă, că în apropierea locului unde s-a stabilit duelul era un grajd... Am fost nevoiți să căutăm un popă, ca măcar contele Pincsi să moară ca orice catolic... Doar știi că eu țin foarte mult la credință, unchiuleț meu a fost episcop la Rózsahegy... Pe cinstea mea, mă asaltau muștele ca dracii...

— Da, muște îndrăcite, întări Toronygombi, după ce Lóczi condimentase întîmplarea de atîtea ori povestită cu noul pasaj, cu muștele. Nu, domnul Lóczi nu vorbise încă niciodată de aceste muște care obișnuiesc să-i ciupească pe duelgii.

*

După care domnii încheiară în scurtă vreme zăbava lor de la cîrciumă, ca și cum n-ar fi vrut decît să se convingă că Széplaki n-a șters-o din oraș. Nu făceau

parte din adevărații băutori, care sînt în stare să șadă ceasuri întregi în local într-o contemplare tăcută și bînd pe-ndelete, ci erau numai un fel de vizitatori, care intrau în cîrciumă doar de dragul unei flecăreli zilnice, iar acolo nu-i interesa de fapt nici ce mănîncă, nici ce beau, într-atîta îi preocupa ce aveau de spus. De dragul unor istorioare pline de aventuri eroice, ar fi zăcut oricît în cîrciumă, mai ales dacă se puteau implica și pe ei în șuvoiul întîmplărilor.

Tristul gazetar nu se arăta un ascultător pe măsură, devenise încă de la povestirea lui Lóczi neatent, aproape pînă la a fi necrescut, zadarnic îi făcea semne nervoase, amenințătoare cu sprîncenele micul profesor de stenografie. Titusz rămase distrat chiar și atunci cînd Lóczi destăinui în sfîrșit că groful Pincsi își datora norocoasa însănătoșire propriu-zis unchiului-său, parohul din Rózsahegy, vestit în Țara de Sus prin faptul că cel căruia îi făcea ultimul mir nu murea niciodată.

— Tu, de fapt, de ce credință ești ? îl întrebă pe neașteptate Toronygombi pe Titusz, nu fără un scop.

— Sînt romano-catolic, răspunse absent gazetarul.

— Asta puteai să ne-o spui din capul locului, rosti misterios secundantul.

...Dar în clipa cînd domnii se ridicară hotărîți să-l părăsească pe auditorul lor distrat, gazetarul tresări.

— Luați-mă cu voi, oriunde v-ați duce ! exclamă Sz. T. și își puse pe cap pălăria verde de vînător, după care își luă în mînă bastonul-parapleu, ca și cum ar fi vrut să demonstreze că poate avea un aspect exterior potrivit companiei unor domni adevărați.

Ce-i drept, pălăria și bastonul-parapleu avură un oarecare efect asupra secundanților, dovadă că, răzgîndindu-se, se uitară unul la altul și, în cele din urmă, Toronygombi decretă :

— Fie, nu-mi pasă, poți veni cu noi, dragă amice. Noi avem întîlnire la cafeneaua „Orfeum" cu niște domni din provincie, care vor să ne ceară sfatul în rezolvarea unui caz cavaleresc din Dunántúl. Așa că n-o lua în nume de rău dacă o bucată de vreme te vom lăsa singur.

Pe secundanți îi aștepta în fața circiumii cea mai bună trăsură de închiriat din Budapesta, pentru că pe vremea aceea, cînd aveau vreo treabă prin oraș, secundanții de dueluri umblau în trăsuri cu doi cai. Pietonii își făceau cruce văzînd această excelentă trăsură străbătînd cu domnii aceia gravi orașul, în timp ce pestanii mai răsăriți începeau îndată a se întreba oare pentru cazul cui mînă Manó atît de nebunește, și nu numai o dată, de-a lungul străzilor Koronaheroeg și Váci, în vreme ce pictorul ciupit de vărsat saluta în dreapta, iar Toronygombi își tot ridica solemn jobenul în partea stîngă a trăsurii, chiar și cînd nu zărea nici un cunoscut — dar în orice caz saluta, pentru că un domn aflat în trăsură trebuie să salute întotdeauna primul.

Dar acum era noapte, secundanții nu se prea sinchiseau că stimatul gazetar se cățărase grăbit pe capră lîngă birjar, nevrînd a-i deranja în șederea lor pe cei doi domni din trăsură. Bidiviii trăsurii se opriră la o simplă apăsare pe hățuri în fața cafenelei de noapte scăldate într-o lumină misterioasă, în timp ce portarul corpolent, îmbrăcat în pantaloni de husar, se repezi să-i întîmpine, de parcă ar fi sosit niște oaspeți mult așteptați.

Aici, îi învălui încă din vestibul un aer călduț, dar curat, în care abia se simțea obișnuitul miros al vînzătorilor de tarțamuri, — mai degrabă plutea doar un miros de parfum, ca și cum abia de curînd ar fi străbătut vestibulul o divă elegantă, o cîntăreață de cabaret, care, miloasă, își lăsase în jos de pe umăr capa cu pene de lebădă, să se bucure și personalul de serviciu. Violonistul, un burtos cu barbă sură, executa discret cîntece romanțioase, cu iz franțuzesc, cu barba așezată în toată lungimea ei pe vioară, făcînd astfel impresia că trage arcușul pe acea barbă.

Demult, pe vremea cînd era „june gazetar“ și învăța „școala vieții“ la Pesta, Széplaki venea mai des în acest loc, dar de cînd se deschisese cafeneaua „Ferenci“, unde era la modă o viață mai lejeră și mai veselă, — iar Titusz începuse să „îmbătrînească“ și dădea mai puțină importanță îmbrăcămintii sale —, Széplaki părăsise localul select. Într-adevăr, cine ar mai rezista să se îmbrace

în fiecare zi în frac și să mintă despre tot felul de „soarele" la care chipurile era invitat ? Așa ceva e pentru un gazetar începător și nu pentru un redactor copt pînă și pentru a muri.

...Iată de ce Széplaki nu mai intră în salonul cafenelei, ci luă loc doar în aripa exterioară, unde gîndea să chibițeze lîngă o sticlă de bere, pînă ce înăuntru amicii săi își vor fi rezolvat treburile. În această parte a cafenelei jucau biliard actorii de la Orfeum, și majoritatea stăteau cu pălăriile pe cap la mesele de marmură, ca și cum aici ar fi fost mai multă libertate decît înăuntru în lumea plușurilor și catifelelor, unde cînta orchestra.

— Nu, nu m-am născut domn și totuși trebuie să mor ca un domn, mormăi a doua oară Széplaki la masa din colț, de unde urmărea îngîndurat partida de biliard dintre comicii Baumann și Gyárfás de la Orfeum, și cugeta că acești comedieni își vor continua partidele lor distractive și după ce el demult va fi în pămînt, cu un glonț de pistol în inimă sau în frunte — cum va pofti colonelul.

Dar în clipa aceea gîndurile i se răsturnară pe neașteptate, pentru că aproape unul după altul veniră să-l felicite următorii :

Un samsar de statură înaltă, ce se arăta a fi om trufaș cu mustața-i pomădată, în vreme ce aici își alesese jovial o singură ocupație pentru a-și omorî orele plictisitoare ale nopții, și anume să noteze pe o tablă neagră situația partidelor dintre actori.

Un chelner cu mustața cănită, și el înalt de statură, care veni din lumea feerică a salonului dinlăuntru al cafenelei, pentru a-l felicita pe Széplaki, despre drama căruia citise în ziare.

Turf Karolin, vînzătoarea de flori, care pe vremuri fusese amanta contilor, iar acum la bătrînețe îi spuse gazetarului : „Îți dau o floare, dar nu primesc bani pentru ea".

Directorul comercial al cafenelei, care arăta ca un locotenent îmbrăcat în civil, și care se înclină atît de adînc în fața gazetarului, cum n-ar fi făcut altminteri nici în fața unui milionar.

Garderobiera, care în mod confidențial își și pregătise între buze acul cu gămălie și în mînă numărul de garderobă pentru a lua în primire echipamentul lui Titusz, însă care nu îndrăzni totuși să se atingă de bastonul-parapleu așezat pe masă...

În timp ce primea felurile saluturi, Széplaki își dădu seama că șade cu pălăria pe cap, cu acea pălărie de boșar care pînă acum își făcuse datoria pretutindeni pe unde trecuse. În oglinda cu rame aurite își putea zări din toate unghiurile pălăria, al cărei pămătuf din barbă de capră neagră se înălța țanțoș oglindit în geamul ferestrei de aerisire.

„Văd că totuși însemn ceva în viața asta — cugetă Széplaki în sinea sa — chiar dacă nu mai am de trăit decît douăzeci și patru de ore, dacă mă gîndesc bine."

Însă iată că acum, cînd Széplaki era gata să ajungă victima gîndurilor negre, soarta îi sări iar în ajutor, pentru a-și uita o vreme necazul. Treabă care se petrecu așa : un cap blond, pudrat, de femeie apăru la peretele care despărțea lumea selectă de cea a zilelor de rînd, și capul femeiesc privi spre Széplaki cu un zîmbet de parcă ar fi cochetat cu tristul gazetar din vitrina unui salon de coafură. În alte împrejurări, poate că fața lui Titusz ar fi îmbrăcat o seriozitate de conjunctură la vederea acestui obraz vopsit, inexpresiv, de păpușă, dar acum, în noaptea asta, gazetarul își ridică mîna la pălărie și salută ca un ofițer. La care femeia apăru în întregimea făpturii sale. Părea un model ieșit din vitrina unui magazin de îmbrăcăminte de damă din centru, pe care vitrinierul agățase o plăcuță cu inscripția „modă pariziană". Era o făptură feminină proastă și rea, pe care gazetarul o cunoștea încă de pe vremea cînd în „viața de noapte" îi ziceau spălătoreasa. De atunci devenise ibovnica unui meșter tîmplar, și ca manechin se interesase de gazetarul care a doua zi avea să dueleze cu cel mai bun țintaș al Cazinoului Național. Desigur, chelnerul cel înalt și cititor de ziare trădase Elzei Mágnás că gazetarul condamnat la moarte se află în aripa din afară a cafenelei, drept care manechinul considerase că merită să se miște din păunoșenia sa.

Elza studie de la distanță pălăria lui Titusz, ca și bastonul-parapleu, și abia după aceea se decise să se apropie de masa lui Titusz. Dar Széplaki, ca om nobil ce era, veni în ajutorul acțiunii damei de la Orfeum, se sculă de la masă și se apropie de Mágnás Elza, în timp ce își scoase cuviincios pălăria din cap și își controlă mersul de parcă ar fi rămas pînă azi elevul școlii de dans din Gyoma — pășind spre femeie în vîrful picioarelor, cu o curtoazie vădit bărbătească.

— Dacă aș avea noroc, m-ai face fericit să poftești la masa mea ! zise gazetarul, ca și cum nu el ar fi rostit aceste cuvinte, ci altcineva, despre care pînă acum habar n-avea și care se strecurase pe ascuns în el. Desigur Ábrányi Kornél *, care în tinerețea lui Titusz fusese idealul gazetarilor. Dar în același timp gazetarului îi veni în minte și Déri Gyula **, cel numit Ledéri în cercurile gazetărești, care de asemenea era vestit pentru comportarea sa elegantă în anturajul femeilor, deși purta banii de aur în buzunarul de sus al jiletcii, desigur pentru a nu i se putea fura.

— O explozivă, mademoiselle ! strigă Titusz după ce conduse la braț la masa sa monumentul de frumusețe și mătură cu pălăria de pe marmură scrumul de țigară.

Șampania fu adusă în grabă, ca în lupanarele vechi cu local și muzică, femeia urmări cu un zîmbet palid aranjamentul, fiind obișnuită în fiecare seară cu așa ceva. În schimb, Széplaki jubila :

— Spune-mi, dragă Mágnás Elza, ce-aș putea face ca dumneata să te simți o dată într-adevăr bine dispusă în viață și să mă săruți ?

Dama de la Orfeum îi răspunse într-o doară :

— Înainte de toate, pune-ți pălăria pe cap, domnule redactor, că răcești la tărtăcuță, îi spuse îngerița proastă de la Orfeum, împopoțonată cu capă din pene de struț, argintie, mătăsoasă, ca venită de pe altă lume, și îl ajută pe gazetar să-și pună pălăria pe cap șmecherește, pe-o sprînceană. Apoi îi apăsă în jos borurile

* Scriitor și vestit gazetar (1849—1913).

** Scriitor și publicist (1854—1919).

pălăriei, cum era moda în acea vreme — cu mîinile ei nelucrate, albite ca miezul de nucă.

*

Cînd Toronygombi și tovarășul său se întcarseră din salonul interior al cafenelei în cel exterior la prietenul lor părăsit, starul cafenelei Orfeum și gazetarul se arătau a fi în cea mai călduroasă prietenie. La îndemnul lui Széplaki, Mágnás Elza scăpase deja la pămînt un păhărel subțire ca o membrană, ba chiar plin cu șampanie, astfel că trebui să vină femeia ce făcea curat. Distracția domnească a clientului lor îi impresionase categoric pe secundanți. Oricum, nu poate fi ultimul om unul care stă la masă cu Mágnás Elza! Abia acum începură secundanții să realizeze că de fapt omul lor însemna ceva în viața asta.

— V-ați terminat treaba? întrebă cu glas tare Titusz. Sper că sînteți iar ocupați cu un caz mortal, nu?

La care dama le zîmbi recunoscătoare celor doi domni, ca și cum de mult i-ar fi cunoscut pentru curajul lor temerar și comportarea lor eroică. După consumarea cîtorva pahare de vin, pictorul ciupit de vărsat vru să se lanseze iar, după obiceiul său, într-o întîmplare eroică, dar Toronygombi, piticul, nu-l lăsă să vorbească.

— Mai bine hai să-l învățăm pe amicul nostru Széplaki cum trebuie să se comporte la duelul de mîine. Măcar pentru a nu aduce rușine pe capul nostru!

La ceasurile acestea din zori salonul dinafară al cafenelei era destul de gol. Numai nenea Blau, un om bătrîn, ședea în colț, și, ca orice jucător înveterat la bursă, aștepta întotdeauna un om bogat, care ar putea fi amestecat și în secretele vechiului joc de bursă. De asemeni, se tîra de colo-colo Patti, prestidigitatorul, cu peruca lui falsă, cu vîrsta sa de o sută de ani (cît se spunea că ar fi avut) și cu pachetul de cărți în palmă. Așa că profesorul de stenografie avu loc să-și măsoare cu tot avîntul cei treizeci de pași în cafenea, pe care-i număra cu glas tare rezemîndu-se pe bastonul său cu stilet.

— Unu, doi... treișpe, douăștrei,... treizeci, și acum cinci pași avans. Te rog, Lóczi, dirijează tu ! strigă cocoșatul din celălalt colț al cafenelei.

Pictorul ciupit de vărsat se ridică într-adevăr de lîngă pahare și îl înșfăcă pe Széplaki de umăr.

— Vino să-ți arăt unde să stai, zise, apoi îl așează pe Széplaki pe o anumită dală de pe pardoseala cafenelei. Aici te oprești, și aștepți comanda. Primul cuvînt e : Atențiune ! A doua comandă : Gata ! A treia — număr pînă la zece, în care timp trebuie să-ți descarci pistolul, stînd cu profilul spre adversar, pentru a-i oferi o țintă cît mai redusă. Așadar : atențiune, gata — unu, doi, trei, patru...

În același timp un bubuit de pistol sfîșie draperia muzicii discrete. Stînd în partea opusă a salonului, profesorul de stenografie își scoase cu adevărat pistolul și trăsese. O lampă încetă, cu un zornăit sec de cioburi, să mai trăiască.

— Respectivul trebuie obișnuit cu bubuitul pistolului, spuse apoi Toronygombi, care se făcuse palid. Nu se întîmplă nimic rău. Mágnás Elza mîngîie mîna gazetarului întors înapoi. În schimb, cînd oberchelnerul sosi cu nota așezată pe o tavă, avînd o privire ce amintea de tîlhari, Titusz al nostru se gîndi că după ce va plăti nota, nu-i mai rămîn decît cel mult zece creițari pentru dat portarului, dar numai sustrăgîndu-i abil din pourboire-ul chelnerului. Mágnás Elza dispăru spre toaletă. Domnii se urcară în trăsura lor și îi mai strigară de acolo gazetarului :

— Mîine după-masă la patru jumătate la cazarma Franz Joseph !

*

Sub influența binefăcătoare a șampaniei consumate, Titusz nu reuși să înțeleagă exact nici măcar în clipa despărțirii situația fatală în care se băgase. Mergînd agale pe bulevardul Andrássy, se scotocea prin buzunare după banii pe care obișnuia să-i pitească, s-ar putea spune de el însuși ! I se părea firesc să nimerească în vreun buzunar peste un ban de cinci forinți, pe care și-l pusese acolo din avansul luat de la casierie, cum de

altfel făcea întotdeauna cînd gazetarii bine dispuși se reținea unul pe altul în redacție, pentru „scuturarea" buzunarelor... „Viață de boem!" strigau cînd uneori îl dezbrăcau pe Titusz ca pe un nou născut. Acum însă orice căutări se dovediră zadarnice; chiar dacă i-ar fi rămas vreun ban în vreun buzunar secret, îl ascunsese atît de strașnic de el însuși, încît nu-l mai putea găsi decît cine știe cine după moartea sa, un om care va vinde pantalonii lui Titusz și în timpul tocmelii forintul de argint va pica din buzunarul pantalonilor. Constatînd asta, porni cu pași iuți spre cafeneaua Ferenci, unde spera să mai găsească o societate numeroasă, care își petrecea trează noaptea pentru a discuta despre viață și moarte.

Dar spre marea sa surpriză cafeneaua Ferenci era goală, gazetarii lipseau din jurul mesei rotunde de lîngă cassă, unde de regulă ședeau pufăind plini de conștiința importanței lor, sau umilindu-se în umbra lipsei de bani. Numai Olga era la locul ei, moleșită, melancolică, fără speranțe, ca întotdeauna cînd se apropiau zorile și se sfîrșea încă o noapte fără să se fi întîmplat nimic. Dezmeticit, gazetarul se opri lîngă cușeta cassei și zise astfel:

— Olguța mea, sufletelule, a răsărit ultima zi cînd mai poți hotărî dacă vrei să-mi fii nevastă.

Olga nu auzea asta pentru prima oară de la Széplaki, dovadă că nu schiță nici un dram de surprindere la cuvintele gazetarului. Numai privirea îi deveni mai melancolică, iar iglița îi tresări în mînă.

— Olguțo, continuă cu însuflețire Titusz, ca și cum cu vorbele sale umflate, ce păreau să-l distreze și pe el însuși, ar fi vrut să-și șteargă din minte noaptea petrecută în orgie și banii duși pe copcă. Olga mea, aș muri mult mai liniștit dacă numele mi-ar rămîne pe mai departe, fie și dacă mi l-ar purta o văduvă. Văduva Széplaki! Nici nu sună atît de rău cum ai crede, Olga.

— Văduva Széplaki Titusz, rosti Olga și luă creionul, cu care scrise pe marginea chitanțierului: văduva Széplaki Titusz; și își încercui numele, ca și cum ar fi vrut să-l păstreze pentru veșnică amintire.

Titusz flecărea entuziasmat, ca bărbații care apucă rar ocazia să poată vorbi și despre ei.

— Dacă mor, nu rămîne de pe urma mea nici măcar o pisică... Ziarele au să-mi mai pomenească numele o zi, două, apoi nimeni în țara asta n-o să-mi mai rostească numele. Nici măcar întîmplător. Dar dacă ar rămîne o văduvă Széplaki pe lumea asta, care din cînd în cînd poate mi-ar vizita mormîntul, situația mi s-ar ușura îndată, colea jos, în groapă. Oamenii ar spune, eh, totuși, n-a fost ultimul om Széplaki ăsta, înainte de a muri a considerat că e o datorie de onoare să-și țină promisiunea pe care i-a făcut-o de atîtea ori casieriței de la cafeneaua Ferenci. Amintirea mea s-ar învălui într-un fel de nimb, că n-am trăit în zadar, de pe o clipă pe alta, de pe un minuțel pe altul, ci am avut și eu cît de cît o țintă în viață, pe care am realizat-o.

Cuvintele sale emoționante avură într-adevăr efect, dovadă că Olga își întinse o mînă în sus după sticla de rachiu, în timp ce în cealaltă mînă făcu să sclipească un păhărel, despre curățenia căruia ținu să se convingă ridicîndu-l în zare.

— Cred că asta-i țuica de prune pe care-o beau de Paști sfinții ovrei. Stăpînul bea întotdeauna din asta.

Széplaki dădu de dușcă licoarea, cu un zîmbet obosit, parcă de adio. Băutura îl învioră atît de mult, încît vru iar să vorbească. Dar Olga se uită serioasă la el și îl trimise acasă, înainte ca Széplaki să fie năpădit de noi efuziuni sentimentale.

— Mai vorbim mîine.

Titusz îi răspunse cu voce răgușită :

— Crezi ?

— Așa simt eu ! răspunse Olga și îi întinse lui Széplaki mîna.

*

S-o fi mirat pălăria verde de vînător sau bastonul-parapleu cînd, după o lungă plimbare, Széplaki ajunse la locuința sa ?

În zori, Széplaki se azvîrlea întotdeauna în pat de parcă s-ar fi întors de pe cealaltă lume. Pentru a deveni iar copil, un copil care, ghemuindu-se ca în pîn-

tecul mamei, se culca sub un ferpar prins în ramă neagră, atîrnat pe perete, chiar deasupra capului. Acest ferpar — sau cum i se spune azi : anunț mortuar — conținea un text scurt ce arăta că văduva Széplaki Róbert s-a stins la vîrsta de treizeci și doi de ani, după o grea și îndelungată suferință. Această Széplaki Róbertné era mama lui Titusz, iar singura avere a lui Titusz era ferparul. Nu era cine știe ce bogăție, dar suficientă pentru un bărbat sensibil.

Să descriem odaia lui Széplaki ? Era cît o alună găurită. Dar gaura cheii, prin care s-ar fi putut spiona, era întotdeauna înfundată cu o bucată de zdreanță. Pe partea exterioară a ușii, în culoarul casei vechi din centrul orașului, curentul de aer flutura în permanență o foaie de hîrtie pe care scria : „Viu imediat !“, dar locatarul nu venea niciodată.

În picioteala sa, pe gazetar îl vizitară următorii :

Un mic ucenic de cizmar, care strîngea în pumn o fițuică atît de murdară, de parcă ar fi venit pe lume cu ea. Puștiul stătu o vreme cu gura căscată în fața ușii, ca și cum ar fi văzut-o pentru prima oară, cu foaia aceea ciudată, apoi ochii săi lucitori se abătură spre curtea casei și se alipiră convoiului ce-l urma pe un cîntăreț orb, care, cum se obișnuia pe vremea aceea, intra din curte în curte.

Un croitor, pe care gazetarul îl cunoștea după pași, croitor care-l vizita, ca un îndrăgostit, de ani de zile, și dacă izbutea să se strecoare înăuntru pe ușă, începea întotdeauna declarînd că n-a trecut decît întîmplător pe-aici, și zău nu ca să-l sîcîie pe domnul Széplaki pentru „fleacul ăla“. Oftaturile croitorului mai-mai că se puteau auzi în fața ușii, se ciucea în dreptul găurii cheii și-i striga de acolo gazetarului tot felul de drăgălășenii :

— Doar vreau să vă văd, domnu' gazetar. N-am venit decît să vă urez noroc. Am venit numai ca să vă liniștesc un pic, că mai devreme sau mai tîrziu vine și rîndul meu. Dă-mi drumul să intru, dragă domnu' gazetar, jur că n-am adus nici o factură cu mine !

Dar Titusz se ghemui și mai tare sub plapumă, de unde slobozi cele mai parșive și disprețuitoare cuvinte. La urma urmelor nu degeaba lăsase scris pe ușă că vine

imediat. N-avea decît să aştepte croitorul, dacă îi face plăcere! Croitorul plecă, dar se întoarse pe neaşteptate şi făcînd pe indignatul strigă pe gaura cheii:

— Zău dacă nu te dau în judecată dacă nu-mi dai drumul să intru imediat!

Croitorul aşteptă, dar Széplaki nici nu se clinti, deşi începuse a-şi face reproşuri pentru acea foaie fatală pe care o agăţase pe uşă.

Şi Széplaki (pentru că la urma urmelor era un om bun) ascultă cu părere de rău paşii ce se îndepărtau descurajaţi de uşa sa. Nu vroia într-adevăr să-l necăjească pe omul acela cumsecade, însă nu putea face excepţie cu el.

Dar de data asta se auzeau apropiindu-se nişte paşi de se cutremura casa. Se auzeau urcînd pe scara în spirală care, ca la toate casele vechi din centrul oraşului, lega parterul cu etajul, scară la vederea căreia Titusz se întrebase adesea cum se vor fi putut coborî de sus sicriele cu morţi? Erau paşi ce vesteau primejdie, încrîncenaţi, aproape de asalt, care se apropiau de uşa lui Titusz de parcă ar fi adus cel puţin o somaţie oficială. Paşi necruţători, duri, ca ai dorobanţilor ce urmăresc un răufăcător. Gazetarul cunoştea pe cel ce-i stîrnea: era domnul Munk, negustorul cu vînzări în rate, un om fără pic de milă faţă de mustriiii săi. Domnul Munk era un bărbat robust, înalt, roşcovan, care-şi fixase un singur ţel în viaţă şi anume ca toţi locuitorii capitalei să-i plătească rate. Cînd văzu foaia agăţată în uşă, domnul Munk izbucni într-un rîs sarcastic.

— Foarte bine, stimate domnule redactor! exclamă. Zău că-i foarte bine!

Şi se putea auzi cum scrîşnea din dinţi, pufnea şi îşi ştergea cu un batic de pînză fruntea îmbrobonată de sudoare.

— Scandal! strigă de mai multe ori şi îşi făcu rost de undeva de un scaun, pe care se aşeză în faţa uşii.

Gazetarul se gîndea care din duşmanii săi i-o fi dat domnului Munk scaunul. Poate administratorul... sau o vecină, o moaşă, care nu spera nimic de la Titusz? Oamenii-s răi şi răzbunători, îşi spuse Titusz posomorît, acolo, sub ferpar, ca şi cum deasupra sa ar fi atîrnat

propriul ferpar. Nu simțea nici o picătură de energie pentru a-l înfrunta pe domnul Munk; se simțea atît de neputincios, încît asta aproape că-i făcea bine, — cel puțin nu trebuie să facă nici o mișcare, ca un om grav bolnav, care se resemnează cu soarta sa și mai speră cel mult într-o minune. Dar în fața domnului Munk nu mai putea ajuta nici o minune, se așezase în fața ușii, de unde i se auzeau răsuflarea, gîjîielile, rîgîielile, tusetele, de parcă, așteptînd, domnul Munk s-ar fi exersat să fie cît mai respingător. Ba în mîna domnului Munk mai foșni și niște hîrtie sau așa ceva, apoi agresorul își răsfoi carnețelul cu însemnări, se putu auzi limpede scîrțîitul creionului său în timp ce-și completa însemnările. Viața are asemenea momente cumplite, cînd omul nu poate scăpa de o povară chinuitoare care-i apasă inima. Domnul Munk era o povară grea.

Din pricina torturii, gazetarul stătea lungit în pat mai mult mort decît viu, nu îndrăznea nici măcar să se clintească, pentru că așa îi mai rămînea speranța ca domnul Munk să creadă în cel mai bun caz că doarme și nu-și va slobozi acel glas îngrozitor, agresiv, insuportabil, cu care obișnuia să-și urmărească datornicii pînă pe lumea cealaltă.

În aceste clipe, gazetarul ar fi preferat să se afle în fața pistolului colonelului, decît sub paza domnului Munk. Pistolul bubuie într-o frîntură de secundă (cum se convinsese chiar azi-noapte), pe cînd domnul Munk poate să șadă ceasuri întregi în fața ușii. Iar domnul Munk nu se plictisea cîtuși de puțin, cum ar crede cineva. Tușea. Silențios, ca orășenii. Apoi ca țăranii, care vor să-și găsească și în tușit o plăcere. Aștepta. Se scărpina în palme, în cap, își curăța urechea cu un băț de chibrit, gemea de satisfacție la cîte una din treburile acestea — apoi își freca gleznele una de alta. Există oameni care nu se plictisesc niciodată, pentru că-și găsesc întotdeauna o ocupație cu trupul lor. Așa și Munk, care, cînd nu mai izbuti să găsească altă distracție, își scoase ghetele din picioare și rămase în ciorapi, pentru a-i fi șederea cît mai comodă.

Noroc că există întîmplări care îi dezechilibrează pînă și pe cei mai decișii „așteptători". O astfel de întîmplare

fu în viața domnului Munk faptul că într-un turn apropiat, din centrul orașului, răsună clopotul. Clopotul de amiază, care stîrnește în fiecare om un gînd anume, chiar dacă pe respectivul om îl cheamă Munk. La început, domnul Munk înjură încet, apoi se apucă să înjure tare, lovind în ușă cu pumnii și picioarele, fără oprire, ca și cum și-ar fi propus în sinea sa să provoace un scandal în „ultima zi" a gazetarului. Dar acum gazetarul răsufla tot mai ușurat, calculînd cît are să mai reziste domnul Munk să-l asalteze. Ce-i drept, domnul Munk rezistă destul de mult cu bubuitul, avînd el un antrenament corespunzător pentru astfel de treburi. Însă și Titusz, călit de suferința ce durase ceasuri întregi, era pregătit pentru ultimul asalt, și găsi că ar fi o prostie să se predea tocmai acum, cînd se apropia de sfîrșitul bătăliei. În timp ce afară, domnul Munk ajunsese pînă la blesteme, Széplaki ședea deja pe marginea patului, știind că pînă la urmă domnul Munk va asurzi sub bubuiala propriilor blesteme.

*

Domnul Munk plecă înfrînt, oprindu-se cînd și cînd pe trepte, ca și cum și-ar mai fi stors mintea să găsească ceva, dar în cele din urmă răsună și ultima sa răbufnire, ca o amintire care cu timpul devine plăcută. Scăpînd de domnul Munk, Széplaki își studie, de data asta la lumina zilei, pălăria și bastonul-parapleu. Erau arătoase și ziua, chiar dacă noaptea impresionau mai mult. Acum se putea observa o ușoară învechire, de pe urma faptului că zăcuseră multă vreme în odăița cafenelei. Gazetarul se consolă însă cu gîndul că la drept vorbind obiectele nou-nouțe n-au valoarea celor folosite, dovadă că și boierii își „formează" pantofii noi, dîndu-i la purtat o vreme valetului. O bună bucată de timp stătu deci să-și admire obiectele, pînă cînd i se puse în jurul inimii o strînsoare ciudată, mortală, care i se ivise atît de brusc, încît era mai-mai să cadă înapoi la pat. Își aminti de duelul de după-amiază, la care propriu-zis nici nu mai avusese timp să se gîndească din pricina vizitatorilor săi. Omul, cînd are alte neplăceri, uneori uită pînă și de moarte.

Tot timpul cît se ocupă cu spălatul dinților, cu spălatul lipsit de speranță, cu îmbrăcatul trist, gîndul morții nu-l părăsi nici o clipă. Aproape că se gîrbovise de frică — de plînsul ce-l asedia și căruia nu izbutea să-i dea dezlegare, oricît și-ar fi dorit să plîngă în lege.

„Dacă aș putea plînge, m-aș simți îndată mai bine", mormăi în sinea sa Széplaki cînd se așeză pe un scaun, simțind cum îl încearcă mereu mai tare plînsul. Dar nu vroia nicicum să se dezlege. Numai femeile au norocul să plîngă cînd vor. Nu. Lacrimile lui Széplaki nu reușeau să izbucnească, oricît le chema. Se îmbrăcă așa, din cap pînă-n picioare, și trebui să pornească în lumea mare fără să plîngă.

Și totuși avu noroc, căci, intrînd în sediul gazetei sale, îl găsi acolo pe însuși redactorul-șef, căruia îi mersese buhul că nu putea refuza nici o cerere, fie din vanitate, fie din capriciu, de parcă ar fi ținut să demonstreze cît de puțin îl interesează banii, în ciuda faptului că avocații acționau în fiecare săptămînă o licitație împotriva sa. Széplaki îl salută lipindu-și zgomotos călcîiele, ca husarii, îi mărturisi sincer redactorului-șef că avansul primit ieri îl cheltuise pînă la ultimul creițar și că nu mai are bani pentru masa de prînz. Salutul avu succes, sau poate că pălăria și bastonul își făcuseră datoria? Redactorului-șef îi plăcea cînd colegii săi de breaslă își păstrau demnitatea „pe cîmpul de bătaie al onoarei", drept care îi întinse zece forinți subalternului, care din această clipă privi cu adevărat mai vesel spre evenimentele de după-amiază. Și, ca urmare, intră în cîteva cîrciumi, pînă să se stabilească la una, unde mai era rasol de vacă, adică mîncarea lui preferată. Soarta se arăta a-i surîde, căci carnea cu os era într-adevăr atît de frumoasă, încît clienții de la celelalte mese îl priviră cu invidie. De altfel, aceasta e mîncarea după care se uită pînă și cei mai indiferenți consumatori, cînd chelnerul trece cu tava pe lîngă ei. O măsoară din ochi, o apreciază, o invidiază și îi inhalează discret aroma. Bucata de carne adusă gazetarului era considerabilă, fusese pusă deoparte pentru proprietarul localului, care renun-

țase la ea pentru plăcerea necunoscutului cu pălărie de vînător și baston-parapleu. Și, drept recunoștință, Titusz comandă două porții de sos. Sos de hrean în oțet.

*

De fapt, soarta lui Széplaki se schimbă abia după consumarea norocosului rasol — și anume atît de radical, încît poate că Titusz mai trăiește și astăzi pe undeva, dacă n-a murit. Glonțul colonelului nu l-a nimerit. În schimb, glonțul său l-a nimerit în plin pe colonel, care, din pricina rănii, muri ca un ostaș viteaz ce era.

Trăsura cu care se întorsese Titusz de la locul unde avusese loc duelul, fu plătită de omul de serviciu al redacției. Dar fără a-i face nimănui vreun reproș.

(1928)

STRADA PROFETULUI

— STRĂZILE SE DEOSEBESC UNA DE alta întocmai ca oamenii. Există străzi norocoase, dar și nenorocoase, pe care e la fel de periculos să mergi cum te-ai plimba pe muchea unui acoperiș de casă. Eu, de pildă, mă minunam ori de cîte ori scăpam cu pielea întreagă din Strada Profetului, spuse un domn (la masa „Amicilor de Vineri").

Domnul care-și începuse astfel povestirea părea categoric o persoană de încredere. Avea o față serioasă, ca a unui buldog, pe care, cînd ajunge bătrîn, stăpînii îl așază la fereastră să se bucure de soare, bineînțeles pe o stradă lăturalnică. Era un negustor ieșit la pensie, cum se mai găseau pe vremuri în vechea Pestă. Avea o rentă anuală și o avere fixă. De treburile negustorești se mai ocupa doar într-atîta, că uneori, după o matură chibzuință, se înviora și se lăuda în gura mare că s-a retras din cariera negustorească la timpul cel mai potrivit. Fusese comersant de lapte, și la vremea povestirii noastre nu-și mai putea nimeni clădi case la Pesta din afaceri cu lapte.

Încă dacă ne uităm mai atent la brățara de la încheietura mîinii domnului, pe care, atunci cînd domnul își ridica brațul, zornăiau felurite jujuuri, suveniruri, țarțamuri aparent nefolositoare ; dacă privim lanțul scurt ce-i ieșea din jiletca albă, de modă veche, așa-numitul lanț ofițeresc, la capătul căruia atîrnau de asemenea felurite suveniruri, ca și cum de fapt membrul „Amicilor

de Vineri", domnul Lapte, s-ar fi ocupat toată viața numai cu colecționarea acestor mărunțișuri, — fără să vrem ne gîndim că negustorul retras la pensie cu care stăm (sau ședem) față în față nu e un fitecine. În afară de trifoiul presat într-un cub de sticlă, mai atîrnau deasupra jiletcii albe un taler cu Sfîntul Gheorghe, un ursuleț, un cîine și o pisică de aur, un cui aurit, apoi un ac de cusut, o ancoră și un magnet înfipte într-o plăcuță de aur, un cap de vulpe cu ochi de rubin, o cruciuliță, un ineluș, un mic con de brad din aur, o căniță atît de măruntă, încît nu s-ar fi putut bea nici măcar un licăr de rouă din ea. Printre suveniruri se afla și o casetă de aur cît o cutie de chibrituri, în care domnul Lapte păstra desigur un lucru secret, cutiuța care desigur va fi deschisă numai după moartea sa de o mînă ce habar n-are despre lucrul acela tainic : o fotografie, o șuviță de păr sau o măsea, lucruri pe care oamenii obișnuiesc să le păstreze în mici casete de aur pînă pășesc pe cealaltă lume.

Bineînțeles, nici inelul cu pecete din piatră de carneol nu lipsea dintre țarțamurile înșirate pe lanțul de ceas ; însă în piatră erau săpate litere de modă veche, gotice, pe care azi nu le mai știa citi nimeni.

Iar în seara asta, în timp ce făcu să zornăie mărunțele obiecte-talisman la masa „Amicilor de Vineri", onorabilul domn își puse mîna stîngă pe gura paharului umplut cu vin roșu de Burgundia, de parcă ar fi făcut un legămînt că nu se va atinge de băutură pînă nu-și va încheia povestirea.

(Pentru liniștirea cititorului, vom spune din capul locului că în consens cu regulamentele „Amicilor de Vineri", domnul Lapte era pregătit în prealabil să înfățișeze povestea — deci, orice intervenție sceptică sau orice zîmbet cinic nu l-ar fi atins.)

*

— Strada Profetului se află în spatele bisericii Sfînta Tereza ; face parte din străzile răcoroase, visătoare din vechea Pestă, cînd proprietarii mai aveau dreptul să-și ridice case și fără aprobarea magistratului, începu membrul mult onorat al „Amicilor de Vineri" în

atenția unanimă. În zona aceea, în umbra turnului stăruie un fel de aer vetust, o curățenie, o răcoare plăcută, care le amintea trecătorilor că nu se cuvine să strigi, să te iei la trîntă, să chiui, să asmuți un cîine asupra altuia, să întărîți pe doi oameni încăierați, să dai cu bastonul în grilajul de fier de pe geamurile și ușile prăvăliilor... Și nici alte treburi de felul ăsta nu se petreceau pe Strada Profetului pe vremea mea. Și totuși, ori de cîte ori aveam drum pe acolo, răsuceam și de trei ori în palmă colțul de lup, pe Sfințișorul Antal și toate cele obiecte mici, făcătoare de minuni, care înainte de război îi ajutaseră de atîtea ori pe budapestani. De fapt, pe strada aceea locuia un mare dușman al meu, căruia nu-i știam sigur nici numele, nici făptura, ba nici măcar sexul, putea fi la fel de bine ori bărbat, ori femeie. Acest dușman trimitea asupra mea toate peripețiile ce mă ajungeau acolo în Strada Profetului.

De obicei, tocmai cînd vroiam eu să traversez acea stradă se iveau gonind atelajele pompierilor. În cîteva secunde caii pompierilor m-ar fi călcat în picioare, pentru că bineînțeles mi se puneau niște cîrcei ticăloși în picioare. Niciodată nu mi-am amintit cum am ajuns pe celălalt trotuar. Pentru ca acolo să mă ia în primire alte peripeții. De sub o poartă rece și întunecoasă tocmai atunci țîșnea, căutîndu-și salvarea, un hoț, urmărit de toți locatarii imobilului. Hoțul o ștergea iepurește, iar locatarii mă călcau în picioare. Făceam cunoștință cu îmbrîncelile portarilor, cu palmele unor bucătărese trupeșe, cu copii țipînd, care alergînd după hoț dădeau buluc peste mine, mă doborau, ba uneori chiar eram bănuit că hoțul mi-a dat mie obiectele furate.

Exact în același timp cînd aveam eu treabă pe Strada Profetului, cuiva îi dădea prin cap să-și ude florile înșirate la geam în glastre, și îmi turna o parte din apă în cap, de parcă s-ar fi gîndit și la mine. Pe acoperișul casei meșterii țiglari se cățărau tocmai cînd treceam eu pe acolo și țiglarii îi făceau atenți pe pietoni strigînd, însă, firește, abia după ce azvîrleau felurite spărturi de pe acoperiș.

Iar ferestrele de subsol se deschideau tocmai cînd ajungeam în dreptul lor, pentru ca de acolo, dinăuntru,

să pot auzi certuri de familie, ca și cum eu aș fi dus lipsă de așa ceva. Zadarnic le făceam semne oamenilor să închidă fereastra. Nu. Ei țineau morțiș ca și alții să tragă învățăminte din cearta lor, drept care se așterneau și mai temeinic pe treabă.

...Deși, cum am mai amintit și adineauri, altminteri era una dintre cele mai liniștite străzi din capitală. De pildă, nu asmuțeau niciodată una asupra alteia potăile mici scoase la plimbare.

*

— M-ar putea întreba vreunul ce căutam atunci în strada aceea, unde dușmanul meu ascuns după perdelele unei ferestre îmi azvîrlea pe cap atîtea belele ? Nici eu n-aș ști la repezeală să dau un răspuns, căci de atunci toate acele fenomene adverse au dispărut de mult. Poate că dacă treceam mereu pe acea stradă cînd aveam ceva treburi prin zonă, o făceam numai pentru a proba pînă cînd va mai ține forța dușmanului meu, împotriva căruia trebuia să mă apăr cu mici obiecte, cu talismane îndelung încercate, cu felurite descîntece. Toate obiectele mele mici, făcătoare de minuni, le-am plimbat pe lanțul de ceas și pe brățară în Strada Profetului, și pe lîngă astea, firește și acele obiecte veritabile pe care le purtăm sub haină fără să se vadă... Dar nu și nu, zadarnică a fost orice încercare. N-am putut evita nici măcar cea mai măruntă nenorocire, aceea de a-mi sparge ochelarii pe strada cu pricina, fără de care nu-mi văd nici măcar vîrful nasului. Mi se spărgeau ochelarii tocmai cînd mă pregăteam să merg la Administrația Financiară, unde trebuie să caști bine ochii.

Au trecut ani, s-au scurs alții în șir, dar supărarea dușmanului meu din Strada Profetului nu s-a potolit. Am încercat să trimit în locul meu alți oameni, cunoscuți sau prieteni de-ai mei, în strada ostilă. S-au întors zîmbind. Nu li se întîmpla nimic rău, nici măcar nu le trecea prin față vreo pisică neagră.

Pînă cînd o dată, cînd s-a nimerit să am timp mai mult, am hotărît să iau la rînd cutiile cu listele locatarilor de pe Strada Profetului, pentru a afla numele dușmanului meu. Însă pe parcurs am renunțat și la acest

plan, pentru că, vezi bine, adversarii de genul ăsta, necunoscuți, nu locuiesc niciodată sub adevăratul lor nume. Se ascund mai abitir decît șerpii veninoși.

Dar am trecut pe-acolo și, în haine de împrumut, eram aproape de nerecunoscut. M-am îmbrăcat în haine de temnicer, pentru a-i stîrni dușmanului meu respectul. Atunci, și mai și, fie că pica o vază de flori de sus, fie că mă pomeneam bușit în picioare de o femeie bătrînă, rostogolită pe trotuarul alunecos. Dar ce țoale care mai de care mai deosebite n-am pus pe mine, cum se nimerea, — o dată am străbătut strada îmbrăcat în gaci și cămașă țărănească, doar-doar oi afla în felul ăsta ceva. M-am pomenit făcut ciuciulete de o zămîrcă puturoasă azvîrlită de la etaj, fără a putea fi descoperit făptașul. Am schimbat paltonul cu un cunoscut de-al meu, un birjar, și m-am urcat așa, în bunda lui mare, cu miros de cal, pe capră, să studiez strada. Și deodată mă pomenesc că mîrțoaga mea o ia la goană, înnebunită, cu mine cu tot, și nu s-a oprit pînă-n strada Andrássy de parcă i-ar fi băgat cineva iască aprinsă în ureche.

Așa mi-am irosit cîțiva ani bunișori din viață : certat cu Strada Profetului, ba chiar purtîndu-ne ură, fără a descoperi taina, care firește mă incita din ce în ce mai mult.

Apoi, într-o zi, cînd pașii m-au purtat iar într-acolo, m-am întîlnit față în față cu un alai de nuntă, care se îndrepta spre biserica Sfînta Tereza, pentru a săvîrși fericita ceremonie. Nu e cine știe ce mare lucru să întîlnești și altădată prin preajma bisericii astfel de oameni zîmbitori, însă eu, ținînd seama de firea mea, am evitat întotdeauna grupurile de oameni veseli, fără griji, ce par fericiți. N-am izbutit să înțeleg niciodată cum poate fi omul fericit fie și o clipă, cînd îl pîndesc atîtea nenorociri și tot soiul de grozăvii în lumea asta zbuciumată. Cine rîde tare, rămîne cu gura căscată. Cine dansează, își rupe piciorul. Cine bea, se îmbată și ajunge de rîsul lumii. Cine merge la nunți, mai devreme sau mai tîrziu se însoară și el, iar asta absolut de prisos.

Dar, cum vă spuneam, în ziua aia m-am amestecat fără voia mea cu nuntașii ce dănțuiau. Nu m-au întrebat nici cine sînt, nici ce sînt, al cui oi fi, dacă-s din partea

mirelui, sau sînt unchiul miresei... M-au primit între ei foarte fericiți, m-au tîrît cu ei în biserică și după ceremonie, așa cum e obiceiul, au dat mîna și cu mine, urîndu-mi noroc, și m-au onorat și pe mine femeile cu sărutările lor ca-ntre rude, apoi le-am sărutat și eu ca între rude pe soțioare și pe fete... Și în ziua aceea, în timp ce înaintam chiar în mijlocul alaiului de nuntă, nu mi s-a întîmplat nimic neplăcut. E clar că dușmanul meu m-a confundat, nu m-a căutat printre oamenii fericiți.

(1928)

SPIȚERIȚA

ÎN VREMEA ACEEA MĂ ATRĂGEA CA un făcut numai Nordul; doream să călătoresc pe spații largi, cu fața roșie ca paprica, prin cît mai multe orășele vechi, adormite, unde liniștea oamenilor era tulburată vizibil pînă și de sunetele și clinchetele unor sănii străine ce treceau prin piața medievală. Așa am ajuns în X, cu trei-patru sute de ani în urmă în timp, într-un han din care gazda nu se uitase de ani în șir pe geam afară, știind că, oricum, tot nu se oprește nici un călător în fața crîșmei. Cum călătoream incognito, m-am prezentat pe numele unui grof. Dar prea puțin îi interesase chestia asta.

„Ei, grofule, mi-am spus în sinea mea, ce ai de gînd să faci în orașul ăsta?"

Pe-atunci încă nu mă plictiseam niciodată, pentru mine lîncezeala sau orgoliul erau treburi necunoscute, îmi plăcea viața pînă și pe poduri, de unde nu poți vedea decît scurgerea apei.

Proprietarii hanului „La surorile blajine" erau patru femei.

Dintre cele patru, două — părînd surori gemene — conduceau treburile ce țineau de odăile de locuit, din care pricină umblau în rochii frumoase, lungi, negre, făceau cu plăcere tot ce avea de făcut o fată în casă, și rămăseseră fecioare, spre a putea fi mereu sprintene și proaspete. Pe una o chema Emilia — numai în Nord se numesc așa aceste fete în casă — și era melancolică

precum o creangă de chipru păstrată undeva în amintirea cuiva.

— Recunosc, a fost un soldat. Avea drum spre Lehia, dacă nu m-a mințit, dar nu s-a mai întors niciodată, mi-a zis Emilia cînd după scurtul meu popas pe acolo m-am arătat curios să aflu visele femeilor din partea locului. Se numea Vladimir, domnule, dacă te interesează.

După ce Emilia m-a inițiat cu drăgălășenie și îngăduință în taina ei, în speranța că voi avea de spus o vorbă despre dispărutul Vladimir, am făcut cunoștință cu sora ei geamănă, Helén, care s-a arătat de asemenea binevoitoare să-l distreze cu poveștile ei pe un domn ce se plictisea.

— Eu m-am amestecat în treburi mai încurcate, îmi spuse Helén, după ce-o convinsesem că-și plasează în loc bun taina. Omul meu a fost un coșar, care-a plecat de aici în America, că aici sînt prea mulți coșari. Oszkár nu vroia să învețe altă meserie, era de părere că după maică-sa și taică-său nu poate fi nici el decît tot coșar. A plecat în America. Spune-mi, domnule, un coșar are viitor în America ?

— Întrebarea e, dacă-ți sosesc sau nu scrisori din America ?

În loc de răspuns, Helén și-a vîrît mîna în sîn și mi-a arătat o scrisoare cu timbru american. La care am liniștit-o, spunîndu-i că un coșar poate trăi oriunde în lumea asta, de vreme ce pretutindeni există coșuri.

După ce am izbutit să cîștig în acest fel încrederea celor două surori, am purces să văd de treburile de la parterul hanului. Așa cum am arătat din capul locului, bucătăria și cîrciuma se aflau în grija celorlalte două surori. Astea însă erau femei măritate, care firește se pricepeau mai bine decît fetele mari la gospodărirea banului. Însă prin voia sorții, amîndouă rămaseseră văduve încă de tinere. Bărbatul Georginei murise la o vînătoare de urși, iar soțul Junonei a înnebunit brusc într-o zi, a plecat de acasă și nici că s-a mai întors vreodată.

— Mare blestem, domnule, că sîntem atît de aproape de graniță, mi-a zis Juno cînd s-a apucat să-mi povestească mai pe larg cazul. Ajunge să faci un pas, că te și pomenești în altă țară. Alte orașe, alte fete. Nu-i adevărat că lumea e peste tot la fel. Sînt și case mai vesele decît casa noastră. Soțul meu s-a plictisit și-a plecat. Ce pot face eu, o biată femeie, împotriva voinței unui bărbat!

Tot atunci mi-a relatat și Georgina, că, oricum, n-ar mai nimeri un bărbat atît de curajos cum era vînătorul de urși, așa că nici prin gînd nu-i trece să se mai mărite. Hangițele, spre deosebire de fecioarele de sus, erau muieri bine legate, zdravene, sub care se zguduiau scîndurile dușumelelor cînd mergeau. Mai ales Juno își lua tare avînt cînd pășea, pentru că avea asupra ei tașca cu bani. Mai-mai că se azvîrlea ca pe o pîine mare cînd umbla printre mușterii să facă socotelile cu creta și tăbliță de ardezie. Cînd și cînd tăblița scîrțiia sub degetele ei, la care Juno arunca o privire încruntată asupra oaspetelui, a dirigintelui de poștă, a cărăușului, a funcționarului, care datorită ocupației lor erau și oameni de cîrciumă. Uneori trecea strada și spițerul să-și bea paharul de bere, și vorbea despre muribunzi ca despre niște cunoscuți de-ai lui de care abia se despărțise în spițerie. Era un om serios și vorbea foarte convingător despre faptul că la primăvară hangițele ar trebui să facă o popicărie care le-ar sălta simțitor afacerile și ar spori deverul.

Mă aflam cam de trei zile la han, deși trăsesem acolo arătîndu-mi intenția de a pleca foarte curînd, așa că femeile îmi puteau încredința liniștite secretele lor, cum se obișnuiește față de un astfel de străin pe care n-o să-l mai vadă niciodată. Oaspetele le va scrie cîndva cu degetul înmuiat în vin numele pe o masă de cîrciumă și întîmplarea se va încheia pentru totdeauna.

Un vagabond aflat în trecere poate avea mai mult credit la hangițe chiar și decît organistul din plasă, deși organistul holba de ani de zile ochii după gleznele zvelte ale Junonei și îi făgăduia că cea mai apropiată compo-

ziție i-o va dedica ei. Ei nu, las' să rămînă organistul acolo la masa aia de colț pe care și-o rezervase de ani de zile !

La fel stăm și cu dirigintele poștei, un domn cu mustață destul de schimbătoare, care visa mereu o popicărie pe care ar vrea s-o facă la capătul clădirii hanului. Dar hangițele nici măcar nu-l ascultau pe diriginte, ținînd ele la cinstea lor, care iute se știrbește într-un orășel mic, unde orice cuvințel are importanță.

Vă puteți așadar imagina deruta femeilor cînd au văzut că-mi prelungesc zi cu zi vizita ce-o anunțasem scurtă. Au început să mi se adreseze cu „dumneavoastră" și să se teamă de mine, că eventual am să profit de tainele ce mi le încredințaseră. Și tare mult ar fi dorit să nu fi existat acele ceasuri de confidențe. Ce mai vrea aici călătorul ăsta suspect, care cu graba lui, cu repezeala lui de om străin, le-a furat săruturile mai iute decît oricare altul din partea locului, care așteaptă de ani de zile fără speranță ? Ce mai vrea aici flăcăul ăsta ciudat, care a început să se intereseze acum de la clienții cîrciumii de viața lor de familie, de nevestele lor și cînd se îmbată unii reușește să-i facă a vorbi despre secretele lor de acasă, despre obiceiurile nevestelor și fiicelor lor, dacă merg la biserică sau nu, despre capriciile acestora ?

Mai ales dirigintele poștei nu putea fi nevinovat de aceste treburi și povestiri, căci, vezi bine, călătorul îi arătase din capul locului atîta stimă, de parcă ar fi vorbit cu cel mai de seamă cetățean al orășelului.

— Diriginții de poștă știu tot, de fapt ei sînt ca prefecții — confidenții guvernului. Au întotdeauna ochii deschiși și află pînă și cel mai tainic gînd, i-am zis dirigintelui de poștă, care într-adevăr mi-a povestit niște cazuri din viața societății locale.

A doua zi, cînd clopotul răsună în întuneric, pentru a chema la liturghia din zori pe dreptcredincioasele din orășel, am sărit și eu în picioare pentru a le studia la liturghie pe femeile despre care îmi vorbise cu o seară în urmă dirigintele poștei, moțăind lîngă un vin negru

foarte greu, puterea ursului. Mă interesa în special soaţa spiţerului, al cărui bărbat îşi numise dugheana „La coroana leşească", aici, în Nord, iar despre spiţeriţă era ştiut că e sufletul fiecărei mişcări sociale. Crescuse la mînăstire şi le ţinea cont prietenelor ei dacă merg cu regularitate la liturghia din zori. Pînă şi numele îi suna fermecător: o chema Cecilia. Ce uşor poate fi asociat acestui nume cuvîntul sfîntă!

„Cecilia", repetam în sinea mea cînd străbăteam piaţa prin ninsoarea deasă, drept în direcţia unde se zărea luminînd uşa bisericii. Afară, aerul avea deja un miros matinal, dar înăuntru, în naosul bisericii, stăruia încă un aer greu, somnoros, aproape înţăcţuşat, ca şi cum vizitatorii şi-ar fi adus din paturi visele abia destrămate. Chiar şi luminările din altar se luptau cu frigul şi visele, scoţînd flăcări mari ori de cîte ori sosea un nou vizitator. În băncile negre de lemn, bărbaţii şi femeile, înfofoliţi în bunde, blănuri, marame, de semănau cu tot atîtea boccele mari, arătau ca şi cum s-ar fi aflat de pe acum pe lumea cealaltă, unde vor şedea mereu cam aşa, spre a ispăşi pentru visele uşuratice din viaţa lor.

Am mers în vîrful picioarelor printre bănci, am înaintat de-a lungul primului şir pe lîngă o femeie în blană şi cu pălărioară ce stătea acolo în genunchi, şi inima mea a simţit că ea trebuie să fie spiţeriţa.

După cît mi-am putut da seama, era o femeie blondă, şi anume un blond-cendré. Cecilia avea o gură bună, sănătoasă, destul de mare, potrivită şi pentru a consuma heringi cu ceapă şi, eventual, pentru a goli după aceea un pahar cu bere. Şi nasul îi era cărnos şi destul de mare pentru a simţi tot soiul de mirosuri în viaţa asta. Ochii îi erau cenuşii, dar aveau o strălucire ca şi cum ar fi fost permanent lustruiţi de un gînd. Cecilia părea o veritabilă cetăţeană cu miros de pîine de casă şi dulceaţă. Trebuie să fie o soaţă aducătoare de bucurie o astfel de femeie, care observă pînă şi cele mai uşoare arome din mîncare, dar are şi o poftă teribilă, de-i place tot şi şterge farfuria după ce mănîncă.

Plin de cucernicie, pe care mi-am arătat-o îngenunchind în faţa soaţei spiţerului, deodată am auzit în jurul

meu un zgomot ușor. În jurul meu se rotea un năsturel, mai precis un mic nasture de palton de blană, care venise Dumnezeu știe cum la mine în vizită.

Nu mi-a fost greu să stabilesc al cui e nasturele, cînd după terminarea liturghiei am zărit-o pe spițeriță căutînd ceva pe dalele de piatră ale bisericii. M-am apropiat de ea politicos și i-am întins nasturele pe care-l găsisem. Și în același timp m-am prezentat.

— Vă mulțumesc, a rostit pe un ton care pe atunci, după atîtea dezamăgiri și înșelări, mai degrabă îmi lega inima. Nasturele e într-adevăr al meu. Ar fi trebuit să scriu pentru altul la Löcse, că în orașul nostru nu se găsește un nasture la fel. De altfel, soțul meu mi-a vorbit nu o dată despre dumneavoastră, de cînd ați venit în orașul nostru. Călătoriți într-adevăr din cauze atît de romantice, cum i-ați povestit soțului meu ?

Nu mai țin minte ce i-am spus spițeriței despre motivul călătoriei mele, din care cauză am considerat că e mai bine să mă despart la ușa bisericii de femeia pe care o cunoscusem.

— Aștept un curier de la Pesta, i-am spus simplu, în timp ce pășeam spre han prin zăpada proaspăt căzută.

Cecilia mergea pe cealaltă parte a pieței și pe ascuns mă uitam cînd și cînd după statura ei potrivită de înălțime, care și în privința asta exemplifica ordinea solidă, burgheză.

La prînz, amicul meu spițerul a sosit la han zîmbitor, îmbujorat, aproape încins. M-a îmbrățișat cum se obișnuiește în provincie, și mi-a așternut pe față o pupătură zgomotoasă.

— Amice, prietene, sufletelul meu, puiuțule, nici nu mi-ai spus pînă acum că ești un om bisericos, evlavios ! Bineînțeles, pentru asta-i de vină aerul de cîrciumă, că așa-i omul : îi place să uite de treburile sufletului. Dar cum s-ar putea vorbi aici de religie ? Nevastă-mea mi-a spus că tu ai fost cel mai avîntat în rugăciuni. Nu trebuie să te rușinezi de credință, dragă prietene.

În timp ce minunatul meu prieten, spițerul de plasă, își manifesta astfel efuziunile, Georgina, care diriguia

cîrciuma, ieşi pe neaşteptate din bucătărie şi trecu pe lîngă masa noastră cu priviri neastîmpărate, ca de vrăjit şerpi, şi deloc promiţătoare a bine. Mai ales eu nu aveam cum să confund privirile ei, doar eram versat în problemele femeieşti. Mi-a pierit glasul, cu toate că aş fi dorit să vorbim cît de mult despre Cecilia. Însă eram sigur că dacă voi mai rămîne mult în han, pînă la urmă am să fiu otrăvit. Drept care am plecat. De teama conflictelor muiereşti.

Asta e povestea spiţeriţei.

(1928)

NEGUSTORIE DE VINURI

SZLANKAMENKA EMILIA ERA VESTITĂ printre altele că-i făcea pe bărbaţi să îmbrace vestoane cu capetele mînecilor cusute, astfel că nu-şi puteau scoate mîinile din mîneci nici cu forţa.

Eh, frumos îţi şade ! exclama Szlankamenka Emilia rîzînd cu poftă cînd izbutea să-i ajute pe bărbaţi a îmbrăca astfel de vestoane şi cînd aceia vroiau să o şteargă la repezeală pentru a comite alte infamii (căci, după părerea Emiliei, bărbaţilor nu le umblă mintea decît la atentate îndreptate împotriva femeilor. „Nici nu-i bărbat, cine nu-i aşa !“ zicea Emilia cu melancolie.) Firește, Szlankamenka, o femeie de origine italiană, care stabilindu-se în preajma Balatonului, pe dealul Kisörs, purcese a se ocupa serios de negustoria cu vinuri, nu cosea pe ascuns doar vestoanele, paltoanele, pardesiile personale ale bărbaţilor, aşadar Szlankameka cosea şi mînecile unor vestoane pe care le dădea împrumut unor oaspeţi în afară de orice bănuială, pentru ca oaspetele să se simtă cît mai comod. Avea de pildă un halat turcesc, albastru-cenuşiu, lung pînă la genunchi, cu flori roşii, care, prin felul cum era croit, se potrivea propriu-zis la orice statură bărbătească, la mijloc trebuia legat cu şnur de perdele şi emana din el un miros aromitor de fum de ţigară, ca şi cum în acest halat bărbaţii ar fi fumat numai tutun virgin şi viaţa li s-ar fi părut liniştită ca o noapte cu lună lîngă oglinda unui lac. Uneori Szlankamenka cosea şi mînecile acestui halat făcut pentru o

nevinovată zăbavă în cerdac sau o tolăneală pe o canapea răcoroasă de piele, astfel că domnul aflat ca la el acasă, în halat, se pomenea deodată că nu poate face nimic cu mîinile.

— Mai demult, cînd eram lipsită de experiență și proastă, mă mulțumeam să trag un sac peste picioarele bărbaților, un sac pentru picioare, din acelea care se poartă iarna în sanie, spuse cu blîndă melancolie Szlankamenka. Îi puneam pe bărbați să-și dea cuvîntul de onoare că nu-și dau jos sacul, dar n-a existat bărbat să se țină de cuvînt.

Nu e de mirare, așadar, că Piricsi, care era un bărbat întotdeauna dichisit, de parcă ar fi venit chiar în acel sfert de ceas de la un bal costumat, îmbrăcase și el halatul vrăjit, după ce își plasase minciuna că de ani de zile cea mai fierbinte dorință a sa era s-o cuncască personal pe Emilia, despre ale cărei virtuți auzise pînă și dincolo de Tisa. După propria mărturisire, Piricsi era negustor, se ocupa de cumpărări și vînzări, căci „viața asta maghiară coruptă" nu mai permitea ca omul să-și trăiască frumos, cavalerește anii ce i-au fost hărăziți.

— N-am decît patruzeci de ani și am măritat fete preț de un milion de forinți, fără a-mi da însă prin cap să mă însor și eu, povesti în timpul discuției Piricsi, pentru a deschide și o fereastră mai largă spre lumea sufletului său.

— Și tot așa dorești să trăiești și în continuare ? întrebă Szlankamenka în acea amiază însorită de iarnă, cînd Piricsi se hazardase să facă afirmația de mai sus. (Poate că acest tip cu mustăți lungi, care înainte de a-și pomăda mustața înfigea bețe de chibrit în spicul mustății, pentru ca după îndepărtarea acestora în locul bețelor să vîre niște cîrlige mărunte, așadar, poate că acest tip ar fi tras de timp cel puțin pînă la asfințit. Dar nu ; el mințea pînă și la prînz, în plină strălucire a soarelui !)

— Așa dorești să trăiești și în continuare ? întrebă cu perfidă afabilitate Emilia, și peste cîteva minute îl puse pe Piricsi să se vîre în halat, ale cărui mîneci erau cusute. Piricsi, după un vechi obicei al acelor bărbați care în afară de înjunghiere, împușcare cu pistolul, jurăminte false, blesteme, sugrumări, considerau o simplă drăgă-

lășenie pînă și un halat cu mînecile cusute, strigă rîzînd:

— Să fiu spînzurat, dacă e nevoie vreodată să ispășesc în acest chip pentru dragostea unei femei! Înțeleg că damele au tras după mine cînd am vrut s-o șterg călare, dar o robie ca asta n-a mai fost inventată poate nici de la amazoane încoace!

Cu un zîmbet cochet pe buzele făcute pentru sărut (de pe care sunau plăcut și înjurăturile haiducești în urechile unor femei), cu privirea sa vicleană ce descheia șireturi și jupoane, privire pe care poeții o numesc răscolitoare de suflete, cu mustața-i pomădată ca un atelier de frizerie, cu cîteva ciupituri de vărsat de culoarea unei pipe din spumă de mare, cu fața sa arogantă, pe care după mărturisirile sale o acoperiseră mai multe sărutări femeiești decît cele depuse pe stolele confesionalelor, cu buna lui dispoziție diabolică, — Piricsi ședea așadar cu mîinile dispărute în mînecile cusute, înfundat adînc într-un fotoliu, de parcă nu s-ar fi simțit niciodată mai bine ca în captivitatea Szlankamenkăi.

— Păi, atunci vorbește-mi ceva despre femeile pe care le-ai măritat, deși le-ai fi putut păstra și pentru dumneata, nu? aruncă întrebarea în acea zi de iarnă Szlankamenka Emilia, pe acel deal cu vii de la Kisörs, unde locuia singură într-o căsuță veche de vară în care băgase și cîteva sobe de tuci, ținea cîini și-o pușcă, iar invitațiile la bal la Tapolca le folosea cel mult pentru a astupa cu ele crăpăturile dintre scîndurile odăii mici. Povestește-mi și ceva lucruri sincere, domnule Piricsi, pînă să trecem la vînzarea vinului, pentru care de fapt m-ai căutat. Dacă ești un adevărat negustor de vinuri și nu un pungaș, un spărgător, un trișor sau ucigaș, atunci o să-mi răspunzi sincer. Dacă totuși te va duce mintea la rele, atunci am să-i scriu pe tabla de ardezie bătrînului meu paznic de vie, care-i surd, să-i cheme pe jandarmii din Tapolca.

— Cred că, oricum, ăsta va fi sfîrșitul cîntecului, pentru că pînă acum nici un negustor de vinuri n-a plecat de aici, de la domnia-ta, fără cătușe. Ori și-a lăsat aici inima, ori punga, răspunse încet Piricsi, pentru că în general cunoștea cum să se poarte cu femeile. Mi-au spus la Tapolca să am grijă de mine înainte de

a pleca la negustoreasa de vinuri, a cărei minte o stimează tot jurul Balatonului. Le-am răspuns că mie, oricum, mi-e totuna, de vreme ce mi-e scris să mor ucis în bătaie. Întrebarea e doar : cînd și unde ? Iar dacă tot trebuie să mor, cel puțin să mor din dragoste.

— Ai răspuns bine, spuse Emilia, dar vinul meu de Badacsony, acela de trei ani, tot nu ți-l dau la prețul pe care mi l-ai oferit.

— Nici eu nu l-aș da în locul domniei-tale. Mai bine l-aș vărsa în Balaton, decît să ajungă bunătate de vin în mîna unui arîșmar bun de spînzurat, că tot îl falsifică acolo. Dacă timp de un an nu și-ar vinde nimeni vinul în Ungaria, apoi altfel ar sta de vorbă cumpărătorii. Mărturisesc că eu de fapt n-am venit prin părțile astea să cumpăr vin. Dar-ar piatra-n negustorie, mi-ar plăcea să beau o dată și-un vin pe cinste, din cel ce nu saltă la preț. Ce pot fura, ce pot cîștiga, ce pot înșela de pe urma vinului ? Dracu să ia tot negoțul cu vin, aș vrea să mai trăiesc și pentru dragoste, că azi-mîine am patruzeci de ani și de fapt cea mai frumoasă lume a unei femei am văzut-o numai atunci cînd am măritat-o. Ehei, doamnă Emilia, de cîte ori n-am vrut să-l dau la o parte pe logodnic, pentru a mă așeza eu în locul lui în fața altarului ! Nu există carieră mai fericită decît cea de mijlocitor de căsătorii. M-am născut cu o inimă simțitoare, mă simțeam nefericit pe întreaga viață cînd uneam pe o femeie de-a mea cu un bărbat. Nu m-am dus la nici o nuntă. Trăiam la marginea orașului, într-un fel de cîrciumioară, în apropiere de fierărie, unde auzeam bufnetele ciocanelor. Așa îmi loveau și inima, ca pe fierul neștiutor. Dar hai să las treburile astea delicate. Care-i ultimul preț la vinul ăla de doi ani, de Badacsony ?

Deși se ocupa nu de ieri, de azi cu negoțul de vinuri, Szlankamenka Emilia rămase multă vreme îngîndurată, privind în gol.

— Cît ai oferit ultima dată ? întrebă apoi, ca și cum ar fi uitat demult.

Piricsi, care își păstra bărbăția, gravitatea, sîngele rece pînă și în halat, se uită la Emilia cu niște priviri ce parcă cereau scuze.

— Ca să-mi închei povestea vieții : am fost un mijlocitor de căsnicii atît de lipsit de noroc, încît le măritam întotdeauna tocmai pe femeile de care eram și eu îndrăgostit și mă preocupa soarta lor. Înainte de nuntă îmi luam adio de la ele, ne jurăm dragoste veșnică, ne respectam fidelitatea, ne scriam în secret, am grijă de viitorul lor, primesc să fiu naș, de văduve mă îngrijesc mai de departe, de orfani mă ocup să fie educați. În multe părți se roagă niște suflete pentru mine ! M-aș mira să nu ne putem înțelege la preț în privința acelui vin !

Acum, Emilia căzu și mai mult pe gînduri auzind cuvintele negustorului de vinuri. Apoi, ca și cum ar fi primit un semn în cugetările ei, rosti așa :

— O să ne înțelegem cumva asupra unui preț, doar văd că am de-a face cu un om de bună-credință. Dar ce-o să facem cu livrarea, cu transportul, cu trenul, cu actele de livrare ?

— Astea lasă-le în seama mea, spuse Piricsi și cu ajutorul Emiliei își scoase halatul. Dacă dorești, te și mărit, cu toate că mi se rupe inima.

Că multe chichițe mai are și negustoria de vinuri !

(1929)

BOALA UNGUREASCĂ

LOCUIAU DOI FRAȚI ÎN MÓD. ȘI MAI exact doi gemeni — chiar dacă n-ar crede vreunul că mai există și azi oameni atît de rari. Unul dintre gemeni, Ubul, își petrecea viața rîzînd, plin de speranțe, într-o dispoziție angelică ; nu exista zi atît de cenușie încît el să nu rîdă măcar de cîteva ori, de se cutremurau toate în jurul său. Rîdea cu hohote pînă și atunci cînd i se agăța un pinten de celălalt. Era un om de o bună dispoziție înfricoșătoare. Nu exista mamă să fi născut un făt atît de trist încît să-l fi putut indispune. Se pornea întotdeauna pe rîs cu atîta avînt, de parcă atunci s-ar fi apucat să rîdă pentru prima oară în viață. Și cu toate acestea nu se îngrășase. Era un domn cumsecade, foarte săritor, care în registrul populației era consemnat ca moșier în Módul Sărac.

Pentru că pe cele două maluri ale Tisei se aflau două sate Mód : Módul Bogat și Módul Sărac, cum se nimerește des pe cursul Tisei de Sus, unde satele se iubeau și de la distanță. Peste Tisa, în Módul Bogat, locuia fratele geamăn al lui Ubul, un oarecare Ulrik, pe care părinții îl botezaseră așa, pentru a nu se nimeri pînă hăt departe vreun copil cu nume asemănător. Bătrînii săi fuseseră oameni suciți. Le plăcea să se distingă cu orice chip din societatea aceea de toate zilele care înfățișa cîndva poporul maghiar. Ulrik era un locuitor înstărit și ar fi fost și el moșier, dacă s-ar fi putut ocupa de ceva în afară de boala sa. Era un bolnav pasionat. Își achiziționase sumedenie de cărți, pînă și cărți de vise,

din care putea citi despre boli. Dar cunoștea și rugăciunile speciale pentru bolnavi, căci pe lîngă cunoștințele sale medicale, mai era și om dreptcredincios. La urma urmei, tot Bunul Dumnezeu e cel mai bun medic, poate trata orice boală, dintre care la casa lui Ulrik se găseau de regulă patru soiuri. Bolile curente erau cele de inimă, plămîni, stomac și de ficat. Însă cînd uneori obosea o vreme în lupta sa cu medicamentele și aparent se însănătoșea, îndată se instala o nouă boală în locul celei vechi. Așa, de pildă, așteptau în rezervă rinichii, migrenele, înțepeneala gîtului, șchiopătatul. Uneori îl dureau și unghiile picioarelor, încît Ulrik nu s-ar fi atins de ele nici pentru toate comorile pămîntului. Iar cînd nu mai era nici un alt bai, Ulrik începea să se sufoce în somn și se mira teribil că a doua zi se trezea și că mai avea putere să coboare din pat.

— N-am murit azi-noapte, îi transmitea fratelui său geamăn, Ubul, în Módul Sărac, cu barcagiul opincar care făcea pe poștașul între cei doi frați.

Ubul îi răspundea cu o liniște vrednică de invidiat :

— Bizuie-te pe prorocia țigăncii, frate Rik. Țiganca ți-a prorocit că vei muri din pricina unei femei frumoase. Și anume, că vei muri izbit în moalele capului.

*

După toate acestea, cititorul va fi înclinat să creadă că în Mód nu se poate întîmpla nimic ce ar merita să fie consemnat : Ubul rîdea mereu (pînă și de faptul că motanul tărcat al vecinei a furat carnea din bucătăria găzdoaiei sale, carne pe care găzdoaia tot o pusese deoparte pentru a o șterpeli de la el, de la Ubul). Ulrik își urmărea bolile, din pricina cărora stătea lungit zile întregi în pat sau pe canapea, pentru a putea studia toate exact (peste zi bea vin și-și nota separat la al cîtelea pahar, la ce soi de vin, în ce împrejurări îl asalta de obicei o boală sau alta, de pildă că unghiile picioarelor începeau să i se înroșească, să i se încingă și să-l doară cînd bea vin de Máriapocs) ; așa-numitele probleme universale, care îndeobște interesau omenirea, nu-i amuzau suficient pe frații gemeni. Deși în realitate îi amuzau, dar pe fiecare în felul său.

— Ce-ai face dumneata în locul lui Kossuth Lajos* ? îl întrebase pe o foiță de hîrtie Ubul pe fratele său geamăn, atunci cînd Kossuth Lajos fusese grav bolnav la Torino.

Fratele geamăn întorsese foița și-i scrisese pe dosul ei :

— Mi-aș pune lipitori pe spinare, că lipitorile sug sîngele stricat.

Ubul îi răspunsese :

— Nefericitule ! E vorba de o chestiune națională, nu de o boală trecătoare ! Nu există boli pe lume, decît numai dacă și le dorește omul.

Apoi își scriseseră despre altă problemă de mare interes :

— Ce-ai face în locul lui Farkas Menyhért, care a devalizat loteria mică din Timișoara ?

— I-aș chema la patul meu de bolnav pe doctorii lui Franz Joseph, că doctorii ăștia trebuie să se priceapă la prelungirea vieții**.

Sau alt schimb de scrisori :

— Ce-ai face dacă ai avea bani cît Rotschild ?

— I-aș face pe toți jidani în Ungaria, căci pentru banii mei toți sînt jidani, răspunsese Ulrik.

— Eh, se vede că se îndreaptă starea bătrînului, spusese Ubul rîzînd cu poftă cînd preluase de la poștaș ultima misivă. Începe să gîndească inteligent ! Pînă la urmă parcă văd că se însoară.

Pentru că gemenii erau bineînțeles holtei și anume din motivul că nici unul nu vroia să facă el „primul pas". Ubul cel sănătos zicea așa :

— Rămîn numai eu cu grijile mele, cu necazurile, să văd numai eu cum mi se prăpădește picul de avere, căci alt muritor, fie și cea mai bună femeie, n-ar putea rîde împreună cu mine de farsele vieții. Mă răstorn cu fața-n sus și gata balul. E nebun omul pe care-l interesează cum va fi înmormîntat.

Pe celălalt mal al rîului bolnavul Ulrik socotea așa :

---

* Om politic și publicist maghiar (1802—1894), unul dintre conducătorii Revoluției antihabsburgice din 1848—1849 din Ungaria.

** Aluzie la vîrsta înaintată a lui Franz Joseph (1830—1916), împărat al Austriei (1848—1916) și rege al Ungariei (1867—1916).

— E foarte adevărat că uneori ar fi bună o femeie potrivită, cu care să poți discuta despre feluritele boli trupești ce-l năpădesc adesea pe om. Dar nu există pe lume femeie atît de bună, încît să accepte în loc de un om, fie și cea mai mică boală. Dacă-i vorba doar de un fleac de ameteală, despre care știu destul de sigur că încă nu înseamnă chiar moartea, ci doar o stare proastă trecătoare, doar un mic semnal dintre atîtea multe, doar un mărunt prilej de a ne pune pe gînduri să avem grijă ce facem cu focul, cu apa, cu eforturile, cu veselia, cu călătoriile, cu bătutul cîrciumii, cu cămeșuțele, cu planurile de viitor, cu insomniile, cu mircurea și sîmbăta, cu cizmele strîmte, cu pălăria nouă, cu pomada de mustăți, cu patimile prea mari și pasiunile moștenite din străbuni ; — dacă ar fi vorba doar de un mic condiment ce semnalează cum se răcesc, amestecă, îngrețoșează, ghemuiesc, răscolesc, ametesc într-o clipă toate în interiorul omului — cînd propria inimă ne va ajunge un dușman mai mare decît cei mai mari dușmani, fiind în stare să și muște — cînd stomacul nostru răsfățat pornește un război încrîncenat împotriva noastră și aproape că refuză toate acele drăgălășenii cu care l-am distrat în viața noastră, cînd bucatele bune, vinurile bune, dulciurile înghițite cu potfă încep a ameți pe intestinele noastre, — nici atunci nu există femeie care să primească fie și cea mai mică indispoziție în locul nostru.

*

Da, însă bărbații își pot face orice legămînt, istoria a clătinat pînă și cele mai puternice caractere : zarurile lui Ulrik și Ubul au fost aruncate și anume din clipa cînd Csapó Gizella s-a întors pe meleagurile Tisei de Sus, pentru a continua aici să aducă fericirea în familiile boierești. Csapó Gizella aparținea de altfel acelor femei de la sfîrșitul veacului care se înrudeau cu toate familiile boierești cît de cît bune de ceva. Cum ? În ce fel ? Însăși Csapó Gizella își descoperise această știință numai atunci cînd taică-său plecase în America luînd cu el banii orfanilor. Firește, luase și zestrea Gizellei. De atunci, fata rămasă singură locuia pe la rudele ei. Aici o jumătățică de an, acolo un Crăciun, ici-colo cîte un

Paşte. Acum se întorsese tocmai din Dunántúl, după ce pusese ordine în gospodăria unchiului ei parohul. Această fetişcană harnică, cinstită, sănătoasă, era o mană cerească oriunde punea piciorul. Acolo unde se muta Csapó Gizella, nu mai putea fi nici un necaz, cel mult să fugă vechile slujnice în cele patru vînturi.

— Of, îl uciderţi pe omul ăsta ! spuse cînd cercetă cu atenţie gospodăria lui Ulrik, cel ocupat cu feluritele-i boli.

Azvîrli la gunoi sticluţele de medicamente negre, înspăimîntătoare, căci Gizella îşi purta peste tot farmacia ei de casă. Luă fotoliul şi canapeaua în care tocmai zăcea Ulrik beteag de inimă, le aşează în grădină sub un copac mare şi îi porunci lui Ulrik să nu mai cuteze a se atinge nici de puls, nici de ceas.

— Păi, atunci ce să fac ? întrebă Ulrik, din moment ce distracţiile sale constau tocmai în treburile mai sus amintite.

— Priveşte-ţi întîi piciorul stîng, apoi piciorul drept, că dacă picioarele încep să ţi se umfle, nu mai mă pun chezaşă pentru nimic.

— Ştiu. Atunci sînt terminat. Dar măcar pînă atunci ce pot face ?

— Gîndeşte-te că tot al doilea om din Ungaria e bolnav de inimă. Unul într-un fel, celălalt altminteri. Nu poate fi altfel într-o ţară unde oamenii nu ţin posturile, umblă şi primăvara în bundă, fac foc în odăi şi în luna mai, fumează ziua-noaptea, mănîncă cele mai grase părţi din carne, li-e de-ajuns o singură notă pentru a se îndrăgosti de slujnica cea desculţă, într-o ţară unde suferă oamenii de-a binelea pentru o casieriţă de la oraş, beau vinul (cînd nu se mai poate altfel) cu ochii închişi, îşi bat mereu capul să rîdă cu poftă de ceva, le place să cotrobăie cu mîinile în locuri murdare, calcă cu picioarele pînă şi în noroiul cel mai adînc dacă acesta se află sub fereastra unei fete frumoase, înjură cu glas tare pentru că asta îi bucură sufleteşte, citesc gazeta pentru a se consola cu bucuria maliţioasă pentru slăbiciunile altor oameni, asmuţesc un cîine asupra altuia, lipesc cu ceară barba cantorului de masa la care bea (Ulrik dădu din cap aprobator, căci nu se simţea inculpat în acest caz), orbesc bufniţa, leagă coji de nucă de

cozile pisicilor străine, bătrînelor le spun cotoroanțe, nu admiră pozele atîrnate pe perete decît dacă șed la taifas în odăița din fund, nu urcă în pod decît dacă urcă scara în fața lor o femeie grasă, la piață cumpără grătar numai de la femei balaoacheșe, deși știu că e un adevărat pericol, sînt încredințați că și-au îndeplinit îndatoririle zilnice dacă duminică își pomădează mustața, dacă uneori doboară nouă popice dintr-o singură lovitură (Ulrik dădu iar din cap, el nu doborîse niciodată nouă dintr-o lovitură), dacă pun purgative în vinul țiganilor muzicanți, dacă la tîrgurile mari din capitala comitatului le apucă de mînă sau de fund pe tutungițe, dacă iarna ajung teferi acasă de la o onomastică, dacă nu le lipsește nici un nasture de la jiletcă, dacă pot lovi cu bîta un cîine, dacă au plîns zdravăn unde nu i-a putut vedea nimeni, dacă în vis și-au vărsat tot amarul ce-i roade, dacă o dată cu lăsarea întunericului se pot refugia în pat din fața tuturor pericolelor ce le dau tîrcoale casei. Nici nu se poate altfel într-o țară în care oamenii suferă de secole întregi ! (Acum dădu și mai tare din cap Ulrik).

Csapó Gizella își rosti cuvîntarea dintr-o suflare, pregătită fiind evident pentru această expunere ; vorbi fără emoție, fără mînie, fără repros, ca un om care, oricum, s-a lămurit de inutilitatea vieții.

Însă Ulrik bolnavul privea doar malițios în gol.

— Știu ce vorbesc cînd afirm că noi bărbații sîntem plini de hibe.

Și chiar în acea zi îi trimise scrisoare fratelui cel sănătos :

— Ce-ai face dacă stăpîna casei dumitale ar fi Csapó Gizella ?

Ubul îi răspunse îndată :

— Mi-aș face testamentul !

— Nici gînd, scrise pe dosul foii de hîrtie bolnavul. Și simți că starea i s-a mai ușurat după ce luase hotărîrea să accepte lupta cu Csapó Gizella. O astfel de infirmieră îi trebuia lui, căreia să-i poată dovedi că n-a greșit niciodată împotriva curei prescrise. Dar că tot nu se poate vindeca.

(1929)

CUM TREBUIE SĂ CĂLĂTOREŞTI

BINEÎNŢELES, ŞI ACEASTĂ ÎNTÎMplare bizară s-a petrecut tot cu Ulrik — cînd, vroind el să se lecuiască de feluritele-i boli (vreo şapte), în cele din urmă se hotărî să-şi părăsească pentru o bucată de vreme conacul de la ţară, să-şi întrerupă corespondenţa cu doctorii, şi să lase deoparte cărţile medicale vechi şi moderne, după care voia să-şi vindece inima, stomacul, plămînii, ficatul, rinichii, picioarele umflate şi cheful tot mai subţire, nu atît din motive de economie, cît pentru că se credea mai deştept decît medicii.

Dar hai să-i lăsăm acum această obsesie domnului Ulrik, să rămînem la puls, pentru a cărui măsurare exactă îşi comandase un ceas de aur în Elveţia, cum nu avea nimeni în tot ţinutul, ba nici pe toată Tisa de Sus, pentru că aici pînă şi cei mai la modă domni aveau cel mult ceasuri de buzunar cu lanţ scurt, „ofiţeresc", pe care nu-i cine ştie ce pagubă să le pierzi la vînătoare (cu toate că e greu să pierzi un astfel de ceas). I-l adusese cineva din Elveţia, de la Glasshütte, şi îl ţinea într-o husă din piele de căprioară, nu-l scăpase niciodată în lavoarul cu apă, nu-l izbise de pămînt, căci numai aşa „garanta" fabricantul din Elveţia că ceasul cel scump îşi va face mereu datoria. (Mai arată şi ungurii umblaţi prin America nişte ceasuri de buzunar cu care poţi sparge şi nuci, dar Ulrik n-a jinduit niciodată să meargă în America, în schimb avea grijă de ceasul său elveţian ca de ochii din cap.) Ajunsese o adevărată idee

fixă, că va trăi cît timp va funcționa ceasul... Iar, într-o zi, ceasul de buzunar i s-a oprit. Și aproape în aceeași clipă lui Ulrik, moșierul de pe Tisa, i se opriră bătăile inimii.

— Zadarnic e ceasul, zadarnică orice știință, zadarnic m-a botezat tata cu numele rar de Ulrik, pentru a nu mă ajunge o moarte banală, ca pe alde János, Mihály, Pista ! strigă Ulrik înainte de a-l părăsi definitiv viața, pe care în secret o iubea, ca pe orice sau pe oricine cu care te poți tocmi.

Numai că, uite, se afla în preajmă găzdoaia lui, căreia i se încredințase încă de trei ani, gîndind el că numai astfel o va putea ține în frîu pe această Csapó Gizella, fără de care limba de tras cizmele, papucii ascunși sub pat, și bătăturile ce prevesteau că vine vremea rece erau pentru el un adevărat blestem... Și sosi în grabă și „Flegman" (cel poreclit așa pentru că era flegmatic) — secretarul, infirmierul, cîinele său, directorul bunurilor sale, unicul său om care după fiecare discuție îl sfătuia pe domnul Ulrik să se arunce în Tisa, că așa se rezolvă situația în care domnul Ulrik a ajuns datorită încăpățînării sale, și pe care domnul Ulrik îl alunga în fiecare zi cu pușca de vînătoare din casă, ba adesea mai și trăgea după el, cînd alicele pentru vrăbii nu-l mai puteau ajunge din urmă pe „slujbașul particular", cum își spunea Flegman dîndu-și aere — așadar sosi și „F", cel alungat abia ieri, și împreună cu Csapó Gizella îl scuturară bine pe onorabilul domn, întorcîndu-l la viață.

— Copii, trebuie să călătoresc în Elveția, să-i pot arunca fabricantului ăluia în cap ceapa asta de aur ce nu mai e bună de nimic ! zise domnul Ulrik cînd se întoarse de pe lumea cealaltă.

Stăpîna gospodăriei și directorul bunurilor sale se priviră unul pe altul. În general se urau, domnul Ulrik socotind că, din punctul de vedere al felului său de a trăi, așa e mai bine, drept care organiza minunate certuri între ei, căci nimeni nu izbutea să asmută slugile una împotriva alteia ca acest boier grav bolnav, care în fiecare seară visa că de cum se lasă noaptea Flegman se întoarce și aduce cu el coțofenele moarte pe care le atinseseră alicele sale în loc să fi nimerit călcîiele lui

Flegman, — sau că apare Csapó Gizella în dormitorul său, pentru a-l pofti să vină din Tiszántúl lîngă patul său pe Csinderski, un notar de țară din lumea veche, demis din slujbă, care mai încercase o dată s-o mărite pe Csapó Gizella cu stăpînul ei. (Noroc că izbutise să găsească gîtlejul lui Csinderski și să-l îmblînzească cu cîteva sticle de vin din beciurile de „stat", căci acești notari fatali iubesc tot ce provine din tezaurul unguresc).

— Planul de călătorie e firesc, eu însumi ți-am recomandat de mult domniei-tale să mai schimbi aerul, rosti acum Flegman, în timp ce cîntărea ceasul de aur și îl răsucea în palmă clătinînd din cap.

— Eu am să pregătesc pentru drum ceva de-ale gurii, că numai bețivii și comis-voiajorii intră în restaurantele căilor ferate. Cel puțin un domn nu poate fi imaginat pe tren fără friptură preparată de acasă, zise Csapó Gizella.

— După cum nici o doamnă adevărată fără lucru de mînă, care poate fi făcut ziua-noaptea, nu ? adăugă Flegman.

— Chiar așa, există asemenea ocupații, răspunse Csapó Gizella. Oriunde poți broda pe un tulle negru rar, pînă și în anticameră la Franz Joseph.

Flegman :

— Ba mie-mi plac mai mult broderiile mari, de pus pe piane, că după ele poate avea călătorul și-un oarecare folos, dacă s-ar ivi vreo schimbare bruscă de vreme, însă acum putem face excepție de la regulile obișnuite de călătorie, de vreme ce e vorba de o treabă a domniei-tale. Am văzut aici într-o comună învecinată, la jidov, o hîrtie din aceea pe care o folosesc cei mai de lux măcelari din Pesta la împachetat marfa. Asta-i la modă acum, nu șervețelele ! Să nu se observe chiar de la prima gară că sîntem de la țară, ca țăranii care își cară la Pesta în geamantan afumături, borcane cu compot, castraveți murați și ciuști, pîine coaptă în casă, ba pînă și scobitori, de parcă la Pesta nu s-ar putea găsi. Azi, nici plosca nu mai e la modă.

— Trebuie să-ți iei domnia-ta o sticlă cu cafea, zise Csapó Gizella. Că nu poți găsi în orice stație apă bună

de băut, cum găsești de pildă la Püspökladány, unde e fîntînă arteziană.

Flegman se gîndi dacă merită să răspundă la vorba asta femeiască, dar pînă la urmă, din stimă față de starea sănătății onorabilului domn, îi răspunse totuși.

— Știu, cucoană, vrei să zici că ți-ar crăpa obrazul dacă l-am trimite la drum pe domnia-sa cu plosca, cum l-au trimis pe notarul din Peleske. Dar se găsesc destule lucruri folositoare „aici în vecini", din astea care-s la modă. Cafea caldă, perie de haine, pieptene, săpun, limbă de pantofi, foarfeci de tăiat unghiile, periuță de dinți, sticle mici cu medicamente și toate cele necesare unui călător, care încap într-o taşcă de piele. Am să aduc o taşcă din asta „din vecini".

— Cu peria de haine nu mă pot hrăni, vorbi acum și domnul Ulrik încă muribund. Ba umpleți-mi plosca lui bunicu-meu cu vin din partea locului. Cel mult înfășurați în șervețele niște pahare mici, delicate, pentru a nu trebui să mă rușinez în cupeul trenului. Nu-mi pasă, pot fi ele cît de mici, ca acelea pentru gustatul vinului, cată să sorbi doar cîte-o gură, să țină mai mult, omul deștept scoate un fluierat, plescăie din limbă, mormăie, clatină din cap sau fredonează cînd consumă conținutul unor pahare din astea, ca nu cumva tovarășii săi de drum să creadă că își bea vinul cu sorbituri mici din zgîrcenie... Și-apoi, sînt gări unde-ți poți umple plosca.

Flegman :

— De pildă la Ocsa, unde pe vremea mea se vindea un vin bun, de se oprea călătorul din drum. Mai precis la Grossinger, care era vestit pentru faptul că-l cîntărea nevastă-sa, așa bătrînă cum era, înainte de a-l lăsa să plece la Pesta. Și îl cîntărea și cînd se întorcea de la Pesta. Era o persoană geloasă. A dracului de geloasă, întări Flegman.

— Eh, să nu ne certăm, — spuse acum domnul Ulrik, înviatul din morți, —, haideți cu mine la Pesta, unde vreau să-mi potrivesc ceasul. Nu mi-ar plăcea să ajung în situația lui Grossinger, dracu să-l ia pe cel care-a născocit cîntarele ! Păi, nu-i totuna pentru un boier ca mine dacă mai place femeilor sau nu ?

La care Flegman își roti curios privirile prin odaie, ca și cum ar fi căutat un străin căruia i-ar fi fost adresate cuvintele domnului Ulrik. Un străin pe care domnul Ulrik ar vrea eventual să-l facă fericit. Ca pe atîția auditori ai săi în decursul vieții... Apoi Flegman se văzu nevoit să rostească cu jumătate glas, însă inteligibil : — Cu cine vorbește bătrînul ? Poate cu tat-su ? — În timp ce Csapó Gizella începu să lăcrimeze. Și declară că acum recunoaște : nu are treabă cu domnul din Dunántul (cu acel oarecare și des amintit Radics Kazimir), care mai degrabă a dispus să fie transportat la spitalul din Veszprém, decît să răsplătească bunătatea lui Csapó Gizella.

— Bine, dar în fond ce-ai fi făcut cu Kazimir ? întrebă domnul Ulrik, care auzise foarte multe despre înaintașul său din Dunántul.

— N-am crezut că e capabil să moară fără mine, cînd nimeni nu s-a purtat cu el atît de frumos ca mine ! răspunse Gizella.

Evident, nici domnul Ulrik nu l-ar fi crezut în stare de așa ceva pe Radics Kazimir, care ascultase nopți întregi povestea vieții extravagantului domn din Várpalota, căruia femeile îi povesteau despre obiceiurile foștilor soți, moravurile, dorințele, însușirile lor bune și rele...

— Apoi pe mine nu mă cheamă Kazimir, totuși cu mine veți veni la Pesta ! spuse Ulrik ridicîndu-se în șezut. Nu e expoziție pe țară, nici zi de Sfîntul Ștefan, nu-i concurs de făcut plăcinte, nici măcar de tras cu funia, totuși, veniți amîndoi cu mine, chiar dacă nu vreau decît să-mi dau ceasul de aur la reparat. Făceți-vă bagajele, pregătiți-vă cum poftiți, nu-mi pasă chiar dacă vreți să vizitați fotograful din Pesta, eu nu doresc decît să am pace în jurul meu măcar în puținul timp ce-mi mai rămîne de trăit.

Înainte ca domnul Ulrik, cu un picior încă în groapă, să-și fi rostit următoarea cuvîntare-program, practicul Flegman luă măsuri ca să fie chemat îndată „din vecini" Irinyi, care pe vremuri fusese șef de gară la Szolnok, și astfel se pricepea cel mai bine cum se călătorește cu trenul la mari depărtări.

— Dacă omul vrea să-şi aleagă traseul normal, trebuie să consulte un specialist, zise Flegman şi şeful de gară pensionar şezu toată ziua lîngă patul domnului Ulrik, pentru a pune la punct toate amănuntele voiajului pe calea ferată. Avea acest Irinyi o mustaţă deasă, roşie de atîtea ceţuri, îngheţuri, nopţi reci petrecute pe afară din pricina întîrzierii unor trenuri. Însă îndată ce veni vorba de mersul trenurilor se simţi iar el însuşi, în timp ce Flegman, aşezat la masă, „consemna în scris" toate sfaturile pe care le dădea feroviarul de pe vremuri.

— Văd că vreţi cu tot dinadinsul să călătoriţi noaptea, cu trenul personal, deşi aşa pierdeţi acel „tabletto", pe care-l serveau pe vremea mea chelnerii pe la prînz la mine la Szolnok, şi zău că merita să călătoreşti numai pentru el ! Doar pentru un forint de argint îţi aduceau în tren o mîncare de nu mai simţeai foamea pînă la Püspökladány ! Aveau supele alea servite în cesti şi fripturile alea un gust ciudat, gîdilător, care bineînţeles erau proaspăt preparate, parcă văd cum sosea de la Hatvan sau Cegléd, sau mai ştiu eu de unde (că mie nu-mi prea plăcea să călătoresc) telegrama conductorului, că trenul personal e aşteptat de atîtea şi atîtea porţii de „tabletto". Am cunoscut odată pe un director de fabrică de maşini de cusut, care îşi comanda din toate porţie dublă. Ba uneori comanda să i se prepare pe loc şi un şniţelaş natur, „cu o lămîie întreagă lîngă el", atunci cînd trenul sosea în gara mea fără întîrziere, aşa că aveam cincisprezece minute în cap. Directorul ăsta îmi făcea semn cu paharul de bere proaspăt scoasă de la butoi, şi-mi spunea că tare bine ar fi să existe mai mulţi şefi de gară ca mine în Ungaria. Firește eu aduceam vorba de şeful din Sátoralyaújhely, care nu lăsa să plece nici măcar trenul ce mergea spre graniţă, aşadar nici trenul internaţional, pînă nu se convingea personal că fiecare călător a servit prînzul. Cine ştie ce-i mai aşteaptă pe călători după ce trec graniţa ? ! Şi toate laudele le îndreptam spre el. Dar directorul fabricii de maşini de cusut îmi răspundea din geamul trenului că-i pare foarte rău, dar acum avea treabă nu la Újhely, ci la Miskolc. „Eh, amice — îi

strigam — atunci nu-l uita pe Vidacs Jancsi, șeful de gară de acolo, ăla aranjează cu multă plăcere toate conflictele cavalerești ivite între călători pe parcurs ! E cel cel mai bun martor de dueluri din toată Ungaria !"

...Iată ce plăcut îi vorbea domnului Ulrik șeful de gară pensionar adus „din vecini", în timp ce Flegman, ținînd în față un caiet pe care-l adusese de undeva special cu acest scop, nota tot ce era de știut. Cînd și cînd, își răscolea cu plaivasul tîmplăresc mustățile și îl îmbia pe binevoitorul șef, pe buzele căruia parcă mai stăruia ceara roșie, să bea din păhărelul zvelt, verzui din fața sa.

— Asta-i pregătirea necesară pentru călătorie, zise șeful după ce gustă iar din conținutul paharului. Să luăm cît mai puține bagaje cu noi. Iar sticluțele astea, încap și-o duzină în buzunarele bundei. Ferească-l Dumnezeu pe călătorul care-și ia pe drum niște cufere ce trebuie să le predai la biroul de transporturi-marfă. La orice transbordare ai bătaie de cap. Ți le azvîrlă de colo-colo niște hamali pe care nici măcar nu știi cum îi cheamă pe numele mic. Aici nu te mai poate ajuta nici șeful gării. Nemernicii ăștia nu-s buni decît să joace duminică după masă popice la popicăria gării. Crede-mă, Ulrik — îi spuse pe bună dreptate șeful —, eu nu mi-aș depune niciodată cuferele la vagonul de marfă ! Funcționarii de la transporturi-marfă sînt cei mai înrăiți jucători de cărți, mulți bani trec prin mîinile lor !

Așa vorbi șeful de gară de pe vremuri și mai cercetă o dată cu privirea sticluțele, pe care după părerea sa pînă „și Domnul-Dumnezeu" le-a făcut pentru folosul călătorilor. Numai că trebuie avut grijă ca aceste sticluțe minunate să nu fie umplute undeva cu apă din puțurile gărilor, — că încă de pe vremea lui (a lui Irinyi) se dădea cu carbol, se văruia, se stropea, se făcea curat pe peroanele căilor ferate, în sălile de așteptare, mai cu seamă cînd se zvonea că ar bîntui holera... Un șef de gară trebuia să știe tot, doar veștile erau aduse zilnic de conductorii ce veneau ori plecau, chiar dacă ziarele nu scriau nimic despre epidemii, manevre militare și alte „secrete de stat". Căci un șef de gară de pe vremuri nu se afla pe lumea asta doar pentru a saluta îmbrăcat în pantaloni bine călcați și cu mustața pomădată

pe acele cuconițe curioase care se zgîiau pe ferestrele trenurilor și uneori nu-l uitau cu anii pe șeful de gară. „Eram siliți să dăm cu carbol împotriva holerei", spuse Irinyi. Și tot din acest motiv nu-și amintea ca vreun alt șef de gară, fie din Püspökladány, fie din Szolnok, ba chiar și șeful gării „Kossuth Ferenc" din Cegléd să fi gustat cîndva din puțurile gărilor, altminteri lăudate de-a lungul și de-a latul țării, și-apoi nici Zsigmond, celebrul inginer, n-a gustat din fîntînile arteziene, deși el forase cele mai bune fîntîni din Ungaria.

— Așa stăteam oarecum și noi cu apele noastre, cu fîntînile noastre, doar le salutam, ca pe femeile frumoase.

— Dar tot nu mi-ai spus încă, amice Irinyi, cum trebuie să călătorim pentru ca un om ca mine, un călător așezat ca mine să nu aibă necazuri cu holera, cu bătăușii, cu felurite chestiuni cavalerești, cu puțurile cu apă rea, sau cu gropile cu var ?

— Călătoria nu poate fi învățată după carte, pînă și marele Stanley a trebuit să voiajeze personal în Africa, pentru a putea cerceta în amănunt totul, răspunse fostul șef de gară.

*

— Și-acum, — rosti domnul Ulrik —, după ce domnul specialist în călătorii, mult stimatul Irinyi, a binevoit să-și spună părerea despre călătoria pe care vrem s-o facem, vă rog să-mi spuneți și voi părerea voastră — se răsuci spre slugile sale, spre găzdoaia sa Csapó Gizella și spre „Flegman"-ul său, domnul Ulrik, încă nehotărît. Eu personal n-am mai pus piciorul într-un tren de mai bine de zece ani, pentru că o dată m-au chemat să joc popice într-o gară de cale ferată, de-am jucat o săptămînă în șir fără oprire și de atunci mi se trag toate beteșugurile.

— În nici un caz nu e voie de jucat popice, nici măcar la Gödöllö, unde pe vremuri era cea mai bună popicărie din țară, construită inițial cu aprobarea lui Franz Josef, mergeau acolo să joace popice și slujbașii domeniilor regale, rosti șeful de gară de pe vremuri.

Flegman, cel mai important sfetnic al domnului Ulrik, vru o clipă să se lase pradă reveriilor legate de amintirea popicăriilor, dar apoi renunță dînd din mînă :

— Ai dreptate domnia-ta, azi nu mai merită să joci popice, nu se mai joacă pe bani „Krigsparti"-urile *, cel mult pe bere la butoi, dracu mai are chef să asude de dragul cîrciumarului.

Fostul șef de gară frunzărea îngîndurat mersul trenurilor.

— Pe vremea mea trenul personal staționa cam patru, cinci ore la Miskolc, fie că mergea la Kassa, fie la Pesta. Erau călători care preferau trenul de noapte tocmai pentru că puteau întrerupe călătoria plictisitoare cu o petrecere plăcută. Restaurantul era luminat permanent cînd personalul sosea după miezul nopții. Iarna, oaspeții soseau în toiul pomenii porcului, dar și vara începeau a rostogoli îndată butoaiele de bere, le dădeau cep la miezul nopții, așa ceva nu vedeai în toată țara decît la Miskolc ! Se adunau acolo și grupurile vesele din cîrciumile orașului și absolut sigur întîlneai un cunoscut. Era vestită o călătorie la Miskolc prin faptul că trebuia să treci măcar de două ori peste Zsólca, adăugă Irinyi.

— Nu merită să treci de două ori peste Zsólca, zise Csapó Gizella, bănuind că ochii lui Flegman au scăpărat scîntei cînd a auzit de Miskolc. (Uneori Flegman zadarnic încerca să-și ascundă simțămintele.)

— Dar la fel poți vedea de două ori din cupeul trenului turla dublă a mînăstirii din Máriabesnyo cînd trenul ocolește ținutul pe acolo, rosti șeful de gară, pentru a nu se da bătut din pricina gării din Miskolc. Nu zic să coborîți neapărat la Máriabesnyó, eu unul n-am fost acolo decît de pelerinaj, că nu găsești loc de dormit nici pe argint curat, dar omul poate dormi în jurul mănăstirii în iarbă, acolo sub cerul liber poate ceti deasupra creștetului stelele bolții de august și septembrie, să asculte răsuflarea femeilor, fetelor și să cu-

* Partide de luptă (din lb. germ.), aici în sensul de partide crîncene.

gete la dragostea ce-l chinuie, și împotriva căreia își caută leac la pelerinajul de la mînăstire. Că așa-i omul, odată-l pălește dragostea cînd se culcă în iarbă, zise Irinyi. Firește, în septembrie.

— Eh, pînă atunci mai e mult, — răspunse Csapó Gizella — nu trebuie grăbit timpul, fiecare lucru la vremea lui. De altfel nu-i recomandabil ca domnia-sa domnul Ulrik să doarmă-n iarbă udă de rouă, dacă ține la sănătate, asta o poate face și aici acasă, în grădină.

Fostul șef de gară privi puțin jignit că pînă și la cea mai nevinovată propunere i se găsesc observații de către unii, începu să-și încheie nasturii vestonului și se uită melancolic la mersul trenurilor, ca într-un caiet de amintiri :

— Noi, feroviarii, călătoream întotdeauna altfel, mai practic decît civilii. Știam cu ce viteză merge trenul și mai știam aproximativ în ce gară pe cine vom vedea cu banderola de serviciu pe braț. Îl salutam pe șeful de gară de pe vremuri, îi lăsam vorbă prin macagiu cînd șeful se nimerea să nu fie tocmai atunci la gară, cînd avea treabă prin oraș sau încă nu terminase cu bărbieritul, ceea ce rar se întîmpla. Și zău, cînd auzeam vești bune pe fereastra cupeului, de pildă un botez, o nuntă sau o onomastică, apoi nu stăteam mult pe gînduri și coboram, că noi călătoream cu bagaje puține. Niciodată nu era nevoie ca din pricina asta să oprești mai mult trenul, coboram din el repede și la timp. Fie în Maramureș, fie în Füzesabony. Ascultă ! exclamă pe neașteptate plin de însuflețire fostul șef de gară apucîndu-l pe Ulrik de braț. N-ar fi mai bine ca în loc să-ți duci ceasul la ceasornicar la Pesta, să-l duci la un inginer de căi ferate din Maramureș, care știe să repare orice fel de ceas ? Adevărat, nu-l poți găsi pe inginerul ăsta decît cu mare greutate, cu mocănița, că locuiește sus între munți, dar în jos tîrtîneața merge mai repede. Și-apoi poți vedea și ursul în zmeuriș, iar inginerii de căi ferate se adună întotdeauna oricît de departe cînd se aduce un ceas la reparat. Ascultă, mă ! strigă cu însuflețire domnul Irinyi. Te asigur că dacă-ți încre-

dinţezi ceasul inginerului ăluia, nu te întorci acasă fără nevastă !

*

Domnul Ulrik răsuci şi pe faţă şi pe dos sfaturile fostului şef de gară şi răspunse cu viclenie :

— Apoi tocmai de asta nu cutez să plec de acasă, că mi-e teamă să nu mă însoare mai ştiu eu cine pe undeva...

(1929)

MUZICA DIN TURN

A EXISTAT ȘI AȘA CEVA ÎN ACEA insulă unde am locuit scurtă vreme...

Turnul avea un foișor circular, noaptea în foișor puteau fi văzute spirite, luna privea prin geamurile sparte ale morilor din Újpest și în foișorul turnului, pe partea dinspre Óbuda, apărea făptura regelui Richard al III-lea, în umbră, neagră, dar fantomatică, știut fiind că această insulă va fi veșnic plină de fantome, orice-ar zice unul sau altul. Luna se ridica, iar în foișorul turnului apărea Richard, își rotea privirile asupra insulei și dădea ocol în tăcere turnului.

În același timp, la picioarele turnului se afla o cîrciumă din care la miezul nopții erau azvîrliți afară mușteriii. Cîrciumarul era iubitor de ordine, la cîntatul cocoșilor îi plăcea să fie în pat, căci altminteri se scula nevastă-sa, o muiere subțire-n glezne dar îmbelșugată-n piept, pe care parcă și soarta o născuse mumă bună de alăptat precum și soață multaprigă și aspră. Cîrciumarului nu-i plăcea ca muierea să-i vină peste cap la miezul nopții, devenise teribil de gelos, se uita bănuitor pînă și la flașnetarul ce ședea ghemuit într-un colț și în special amenința cu pumnul spre fantoma ce umbla în foișorul turnului, deoarece întotdeauna pe la miezul nopții cîrciumarul, altminteri bun la suflet, gîndea în sinea sa că nevastă-sa se scula de dragul fantomei și mai devreme sau mai tîrziu se va cățăra pînă sus în foișor la fantomă.

— Nu, fraților, nu ! le răspunse în ceasul miezului de noapte cîrciumarul voinic chefliilor, care erau în stare că cînte pînă și cîntece nemțești, numai să-l bine dispună pe cîrciumar. Nu vreau să am conflicte cu poliția. Din cauza șprițurilor voastre, ăștia mă tîrăsc la chestură, îmi bat ferestrele în cuie, și-mi fuge nevasta. Duceți-vă frumușel acasă, dragii mei prieteni, și zicînd acestea, cîrciumarul zăvorî ușa, cum fac toți cîrciumarii de secole întregi cînd muștericii încep să discute de ce nu au măcar o slujnică s-o salte puțintel pe masă.

Așadar, muștericii plecară, și o vreme nu se mai auziră din beznă decît vorbele lor batjocoritoare ce-l încărcau cu tot felul de bănuieli pe cîrciumarul cel urîcios, și în cele din urmă hotărîră să-l trimită pe unul înapoi, care să ciocăne la geamurile dormitorului și s-o roage pe crîșmăriță, născută Rózsakerti Ilona, ca noaptea asta să-l bată neapărat pe bărbat-su cînd o vrea să se culce. Pentru o treabă ca asta îl desemnau de obicei pe Flandriai, un tînăr slab, ciolănos, cu cap smochinit și priviri de trișor, care ziua trecea în tot orașul drept cel mai mare ticălos (poate pentru că-și bărbierea fața), dar noaptea era necesar ca un cîine.

Flandriai se întoarse așadar fără să ezite la cîrciuma ale cărei ferestre se întunecau rînd pe rînd, și ciocăni în fereastra pe jumătate închisă, ce părea a aștepta un semn în spatele cîrciumii.

— Ilonka ! rosti Flandriai cu un glas de parcă ar fi vrut să intre în rai.

— Lasă-mă în pace ! răspunse Ilonka dintre pernele ei. Acuși sosește bărbatu-meu, mai are doar de mestecat vinul de mîine și să-i adauge niște boască.

Flandriai o amenință astfel din geam :

— Pînă la urmă tot îl bagă la răcoare pe falsificatorul ăla bătrîn, că s-au săturat de jaful pe care-l face ! Dar ar fi păcat de dumneata, Ilonka, să te ofilești aici cu anii dumitale tineri, cu frumusețea, sănătatea, drăgălășenia și inima dumitale caldă, cu sufletul dumitale exaltat, aici, în dormitorul cîrciumii. Faci cea mai mare greșeală împotriva dumitale dacă primești sărutul acelui falsificator știrb, cu dinți găunoși, că bărbatul dumitale

se spală pe dinți cel mult cu pălinca pe care-o fierbe în cazanul cel mic...

Drept care, la auzul acestor cuvinte, Rózsakerti Ilona nu-l alungă de la geam pe Flandriai. Dar pentru că nevasta cîrciumarului de fapt se plictisea în odaia ei din dosul cîrciumii taman ca o puicuță bătrînă care tot mai ciugulește de jos chiștoacele aprinse care i se aruncă în față, în acea noapte Ilonka se ridică într-adevăr din pat și, îmbrăcîndu-și pelerina, sări pe geam afară.

— În turn ! îi șopti Flandriai, pentru că se și auzeau urletele cîrciumarului în beznă, după ce se stinseseră toate luminile în jurul lor.

— În turn, Ilonka !

Ilonka se supuse și împreună cu tînărul cel ciolănos o porni în goană spre turn, deși știa foarte bine că acolo se vor întîlni cu fantoma. Femeile sînt mai curajoase decît bărbații, și din aceeași pricină Flandriai simți încă de pe la mijlocul scării de metal mustrări de conștiință pentru faptul că o ademenise pe femeie, lasă că și altminteri nu-i plăcea să se cațere în turn. În față înainta Ilonka și se descurca de minune prin bezna din turn.

„Doamne, ce se întîmplă dacă au să zăvorască jos ușa turnului ?“ se gîndi Flandriai.

Dar Ilonka nu se pierdu cu firea și vorbi așa în întuneric :

— Nu trebuie să-ți fie frică atîta timp cît mă vezi pe mine. Îți făgăduiesc că n-am să mă arunc din foișorul turnului, n-am să strig după ajutor, n-am să mă sperii de fantomă. Dar dacă vrei să te întorci, încă te mai poți întoarce. Cred că bărbatu-meu, care stă la pîndă, s-ar bucura foarte mult de treaba asta, abia că ar putea veni după mine.

— Și ce s-ar întîmpla cu dumneata, minunată Ilonka ? întrebă Flandriai, care se și plictisise de excursia asta fără țintă. Numai nebunii umblă noaptea prin turn. Ce s-ar întîmpla cu dumneata, minune cerească ?

În vremea asta perechea de dezertori ajunse în foișorul turnului, dar Ilonka nu-i răspunse pe loc lui Flandriai, pentru că se afla drept în lumina lunii și se mi-

nuna de propria-i umbră aruncată pe zidul turnului. Glasul Ilonkăi răsună ușor îndurerat cînd rosti :

— Nu-i nevoie să sminteşti de cap pe orice crîşmăriţă, dargă Flandriai, crîşmăriţele nu mor din dragoste, ci de regulă mor întîi crîşmarii şi muşteriii. O crîşmăriţă trăieşte cît e lumea. Şi pentru că, aşa cum te-ai purtat nu-mi mai poţi fi cavaler, dragă Flandriai, de-acum îmi vei fi slugă. Vei rostogoli în sus butoaiele de bere, aici în turn.

— Eu ? întrebă Flandriai şi ochii i se injectară de sînge.

— Da, stimate prietene, că nu se aruncă în oala cu zeamă o crîşmăriţă ameţită cu vorba, dacă un găinar o şterge de-acasă cu dragostea lui de două parale şi amuşină după aromele, vinurile şi fripturile altor cîrciumi. Ai să fii canagiu la mine, frăţioare, zise Ilonka de parcă ar fi vrut să se răzbune pe un iubit părăsit şi ajungînd în odaia turnului, lăsă în jos trapa în faţa cavalerului înţepenit în întuneric.

*

Poate că stimatul cititor a şi răsuflat uşurat văzînd că tembelul de Flandriai scapă, cu preţul acestei pedepse, de vicisitudinile viitoare, în ciuda faptului că nu şi-a putut evita soarta.

Iată ce s-a petrecut mai departe :

Pentru că, pătînd ruşinea, nu se mai putea întoarce la bărbatul ei, crîşmăriţa trăi aşa cum putu în turn, unde nu peste mult amenajă o cîrciumă — chiar deasupra capului soţului părăsit. Pentru a-şi atrage clienţi în cîrciuma aflată atît de sus, tocmi pe nişte trîmbiţaşi să sufle în cornuri, scoase nişte artiste cîntăreţe sub razele lunii pe foişorul turnului şi aduse din oraşul cel mai apropiat un dirijor cu burtă mare, vestit nu numai pentru că bea dintr-un foc un butoi de bere, ci şi pentru că femeile şi bărbaţii îmbrobodiţi de femei erau înnebuniţi după muzica pe care le-o oferea.

— Nu-i aşa că nu îndrăzneşti să vii în crîşma din turn ? îl întrebă pe Flandriai o doamnă cu ciorapi ne-

gri, care altminteri își păstra bunul renume neieșind decît noaptea în grădină și își punea pe față o mică mască de mătase pe care uneori o lipea cu un gest drăgălaș de buzele cavalerilor cînd aceia începeau să cînte îmboldiți de dragoste. Nu-i așa că nu îndrăznești să vii sus în localul Ilonei ? îl ațiță cucoana pe cavalerul cuprins de teamă.

— Nu-mi plac scandalurile femeiești, răspunse Flandriai. Dar ca să nu te îndoiești de curajul meu, adorata mea, te conduc cu dragă inimă în cușca lupului, sub turn, unde acum stă doar cîrciumarul părăsit singur cuc și-și bate capul cum s-ar putea răzbuna pe femeia infidelă care sus în turn pune de se cîntă cele mai vesele cîntece și se îmbogățește zi de zi mai mult.

Iată ce spuse Flandriai și rămase a zăbovi sub turn, în vechea cîrciumă ajunsă în paragină, pînă cînd sus în turn cucoana cu ciorapi negri își va fi făcut plăcerea de a dansa pe săturate. În timp ce aștepta, Flandriai se împăcă cu cîrciumarul și de cele mai multe ori stăteau în doi, cu capetele vîrîte unul într-altul și vorbind de norocul rar al Ilonei.

— Am știut dintotdeauna că-i strigoaică, de asta o trimiteam la culcare seara devreme, mormăia gros cîrciumarul în timp ce scotea o sticlă năpădită de pînza păianjenilor, pe care-o ținuse pentru ocazii festive. Trebuia s-o fi zidit pe muierea asta !

— Eu cred că ar fi fugit și-așa ! răspunse Flandriai și linciorea vinul cu zăbava cu care numai un bărbat înșelat poate să-l bea.

— Mi-a luat cu ea norocul, zise tristul cîrciumar trecîndu-și privirile peste mesele goale. Vechii mei mușterii se cațără toți în turn, pînă și cei care trebuie cărați în brațe, ca pe grofii bătrîni.

Flandriai îi răspunse așa :

— Iar pe mine m-a nenorocit. Am înnebunit după liliacul ăsta negru, pe care trebuie să-l trimit în fiecare seară în turn pentru ca să am tihnă. Învață să danseze de la crîșmăriță...

— Ba să-i înnebunească pe bărbați.

— Și să bea, cum se potrivește unei dansatoare.

— Și să-i ude pe cavaleri din foișorul turnului, ca aceia s-o bage în seamă.

Cîrciumarul și mușteriul turuiau repede, cum fac bieții bărbați aflați aproape de sfîrșitul vieții. Ce se poate vorbi o noapte întreagă despre una sau două femei ? m-ar putea întreba un om inteligent. Dar în foișorul turnului, trîmbițașii nu întrebau nimic, ci își suflau notele, tot mai veseli, tot mai nebunește, pe măsură ce luna se apropia de turn. Cîntărețele se aplecau afară pe geamuri, de începeau să bîțîie pînă și spînzuraților care-și puseseră capăt zilelor pe creanga unui copac din insulă. Grofii bătrîni, căpitanii și alți cavaleri afanisiți vărsau șampania sub masă, pentru a-și putea cheltui banii, în timp ce dansatorii mai tineri furau de undeva din oraș pinteni noi, castaniete sau pomezi, poezii sau caiete de cîntece, pentru a cîștiga favorurile Ilonei. Era turnul nebunilor, unde fiecare oaspete își aducea tot, pentru a fi observat de muzicanții din turn, pentru a obține acces acolo unde vestitul dirijor înaripa muzica, pentru ca fiecare să se dezlipească din adîncuri, din griji, din monotonia zilelor de rînd, luîndu-și zborul în sus, spre turnul nebunilor.

Doar cei doi bărbați triști stăteau la picioarele turnului și-și vărsau amarul unul în paharul celuilalt, pentru ca într-un fel sau altul să nu uite de jurămîntul făcut, de ură, de infidelitatea femeilor, de zădărnicia muzicii din turn și de păcatele poleite, — cîrciumarul aducînd vinul și oaspetele bînd.

— În curînd vin zorii, se consolară unul pe altul.

Și, într-adevăr, muzica din turn amuți. Se scurseră cîteva minute mai lungi decît tăcerea mormintelor.

— Ce e ? strigă de jos în sus cîrciumarul.

Muzica tăcea în continuare, ca doliul.

— Nu s-o fi întîmplat vreo nenorocire ? ! întrebă oaspetele.

Dar îndată se auzi din înălțime, de pe acoperișul turnului, glasul răsunător, rebel al crîșmăriței :

— Nu mai are chef dirijorul ! Îi dau un sărut celui ce-mi cară sus în turn un butoi de bere !

Iubitul de cîndva și soțul părăsit se uitară unul la altul.

— Hai să dăm foc turnului, a sosit ceasul ! exclamară într-un glas. Dar apoi prinseră a se înghesui, care să ducă mai repede butoiul sus în turnul nebunilor.

În duseră amîndoi.

(1929)

ILONKAY

1

CE FEL DE OM ERA ILONKAY ?

Numele său putea fi găsit în albumul de amintiri al tuturor casierițelor de cafenea din acea parte a țării pe care o străbătea linia societății de căi ferate din nord-est (de pe Tisa).

Însă niciodată nu-și scrisese numele pe polițe, obligații, cărți de logodnă, pentru că în privința asta se jurase la mormîntul mamei sale : taică-său, fie-i țărîna ușoară, tocmai din pricina ușurinței cu care semna orice, nu putuse avansa mai sus de gradul de locotenent, nici măcar departe, lîngă graniță, la regimentul de grăniceri, la Novi Sad, Bröd sau în Bosnia, unde fuseseră trimiși pe vremea lui Franz Joseph ofițerii datornici, dar altminteri încă apți de armată.

Tocmai din stimă față de tatăl său, Ilonkay îmbrățișă în loc de cariera militară, una civilă. Era inginer (sau așa ceva) la Societatea de reglementare a Tisei, din care pricină călătorea foarte mult cu genți din piele de cal, în scurtă neagră din blană de miel, în cizme cu carîmb înalt, impermeabile, în cămașă gri de flanel sub gulerul căreia avea o cravată roșie trasă printr-un inel, ce semăna cu un inel de logodnă, pe care Ilonkay Berci (așa îl botezaseră după numele mic al tatălui) îl făcea adesea cadou unor femei întîlnite în călătoriile sale.

Dar de altfel pe atunci cravata cu inel era o modă la bărbați, și nu prea avea de ales printre cunoștințele feminine cînd, după munca de peste zi, după zilele pe-

trecute lîngă coturile viclene ale cursului Tisei, seara ajungea roșu ca racul sau înghețat pînă la oase, răgușit și pătruns de ploaie, obosit de cît se înjurase cu țăranii, încărunțit sub cerul liber, ca nins de promoroacă, ca floarea-soarelui uitată pe cîmp. Și, pe bună dreptate, ce mai avea de ales seara, cînd ajungea la oraș sau la vreun han, unde putea să-și agațe căciula în cui lîngă foc, își putea întinde picioarele, pipăi spinarea, și în sfîrșit își înmuia cu un lichid cald vocea înțepenită în gît, cina pe pofta inimii și cu ochii săi obișnuiți cu întinderile sălbatice de apă locuite de zgripțori, căuta ceva de văzut, o făptură asupra căreia privirile să i se poată rătăci visătoare?

Cine era acea făptură? Casierița, care noapte de noapte ședea la cassa cafenelei din orășelul de provincie, cu părul frumos pieptănat, cu fața pudrată și mirosind a săpun parfumat. Se numea Manci și citea romane.

(Poate că există bărbați cărora soarta le-a menit să-și petreacă viața printre femeile din cea mai cultivată clasă a societății, pe parchet sau covoare, în săli de bal, în lojă sau fotoliu, în armonia creată de inteligență, visînd, mereu îmbrăcați la patru ace, în ambianțe plăcute, în salon sau în parcul unor localități balneare. Bărbați care învață de la femei manierele alese, cum să se comporte în societate, sau limba franceză. Bărbați care nu văd niciodată un cuțit de bucătărie în mîna nevestelor lor, care ascultă muzică frumoasă și o fredonează în suflet.)

Poate că există bărbați care-și întind gîturile după dansatoare pe sîrmă, păzesc în culisele teatrelor coșurile cu îmbrăcămintea actrițelor, îndeplinesc oficii cavalerești ținînd trena unor cucoane cochete, cară în sufletele lor sentimente ucigașe, mor pentru o femeie ca la teatru, dar în schimb golesc pocalul dulce al dragostei cu aceeași evlavie ca în piesele de teatru, cînd în ultimul act doamnele și cavalerii lor, slujnicele și servitorii își unesc inimile.

Poate că există bărbați care, orbiți de iubire, le răpesc într-adevăr pe femeile nefericite de lîngă soții lor, pe domnișoarele topite de dor din mînăstire, pe castelană, pe regina balului, pe logodnică de lîngă altar....

Bărbați, femei, a căror unică și mare pasiune e viața lor !

Lui Ilonkay nu i-a fost dat așa ceva, era nevoit să se mulțumească doar cu atîta, că în regiunea unde trebuia să regularizeze cursul Tisei, începînd de la Csap și Tokay pînă tocmai la Szolnok, să-și înscrie numele în albumul de amintiri al casieriților de pe la cafenele și restaurante, să-și aștearnă acolo gîndurile, poezioarele concepute peste zi, de vreme ce serile și le petrecea fără excepție în anturajul casieriților sau a unor femei cu ocupații asemănătoare.

2

FEMEILE MAI SUS AMINTITE ÎL IUbeau pe Ilonkay cu toate răgușelile, gîjîielile, gîfîielile, gemetele sale, cu reumatismul, artrita apărute încă devreme în membrele sale, iubire care însemna o distincție mai mare decît orice ordin regal, pentru că în vremea aceea bărbații cei mai de seamă ai țării le curtau în masă pe casieriței de cafenele ; aceste fete singuratice, care migrau dintr-un oraș în altul, erau pretutindeni răsfățate unde se stabileau pentru o bucată de vreme.

Apariția unei casierițe noi la „Mielul de aur" din micul dar minunatul orășel Győr, la „Coroana" din Ungvár, la „Hungaria" din Debrecen și în felurite cafenele din țară, stîrnea o vîlvă de parcă ar fi sosit o trupă teatrală, cu tot calabalîcul, să distreze orașul. Bineînțeles că și pe ruta nord-estică a căii ferate, unde-și trăia anii Ilonkay Berci, la fel erau onorate casieriței. Erau primite cu serenade nocturne, se destupau sticle de șampanie în onoarea lor, domnii mucegăiți de prin satele și de pe moșiile din jur înhămau atelajele, și bătrînii cavaleri își azvîrleau halatele cînd auzeau că a sosit o casieriță în oraș. Se iscau dueluri, pe care cucoanele din ținut nu le mai puteau provoca. Veneau iar la modă parfumurile bărbătești și se cîntau cîntece aduse de noua casieriță dintr-un alt colț al țării.

Și tocmai aceste casierițe răsfățate, aceste femei cărora li se făcea curte asiduu de toți și care-și puteau

alege pe plac din grosul cavalerilor din ținut, cavaleri ce asaltau cassa fie de tîrgul cel mare, fie în cursul săptămînii, îi făceau complimente, spărgeau prea bine dispuși ferestrele, sau trăgeau cu pistolul în oglinzi și iuțeau sîngele în țigani, fluierau, cîntau sau se luau la trîntă, — tocmai aceste casierițe ce-i făceau pe cavaleri să stea într-un picior, îl iubeau pe Ilonkay cu toate defectele lui.

Le plăcea barba lui, pe care nu apuca s-o radă decît duminica, le plăceau ridurile de pe fața sa bătută de vînturi și ploi, le plăcea mustața lui de culoarea lutului, pe care și-o rodea cînd era nervos, cînd treaba nu mergea cum ar fi vrut. Îl învățaseră cele mai noi dansuri, îl învățaseră felurite cîntece sentimentale aduse de călători din capitală sau din cine știe ce colț îndepărtat al țării, îl învățaseră acele complimente, declarații de dragoste pe care le auziseră în decursul vieții de la cei mai rafinați bărbați, care țineau să se distingă din rîndul celorlalți cavaleri prin frazele lor ieșite din comun.

Îl luau sub ocrotirea lor pe Ilonkay, pentru că era mereu somnoros, obosit, fără chef.

Uneori, femeile foarte curtate sînt atît de uimite de lenea bărbaților, cum la fel se pierd cu firea bărbații cînd se izbesc de indiferența unor femei.

Așadar, aceste casierițe îl învățaseră pe Ilonkay Berci să joace cărți (casierițe care la rîndul lor învățaseră de la cei mai vestiți cartofori), tot ele îl învățaseră să le curteze, după ce îi făcuseră cunoscute acele metode de a face curte care le reținuseră atenția, rămînîndu-le în memorie. Unii oameni își bat capul o viață întreagă pentru un compliment cu care să poată cuceri o inimă de femeie, în timp ce Ilonkay primea de-a gata complimentele gîndite de alți bărbați. Nu e ușor să rostești cuvinte pe placul femeilor ; se concentrează pentru ele majoritatea bărbaților, astfel ca vorbele rostite să nu zboare ca zumzetul unei muște pe lîngă urechile femeilor, dar Ilonkay nu mai trebuia să-și omoare capul pentru acele cuvinte, în timp ce reglementa cursul Tisei și serile asculta în cafenelele diferitor orașe pe casierițe.

De ce îl educau, ciopleau, instruiau, șlefuiau pe Ilonkay casierițele ?

Și-l plămădeau pentru ele, pentru că inginerul (sau așa ceva) părea exact omul care o conduce în fața altarului pe casieriță atunci cînd dorește ea !

— N-o s-o ducem rău, Manci, dacă ne unim cu timpul viețile, spunea simplu Ilonkay în cele mai multe orașe unde zăbovea mai multișor pe lîngă cassa unei cafenele.

Iar dacă la Tokay sau Szolnok nu-l credeau imediat, Ilonkay continua foarte serios :

— Eu n-am timp să mă mocoșesc cu o femeie, s-o dădăcesc mult, s-o școlesc mult, că-s om ocupat. Dacă-mi iau nevastă, apoi trebuie să fie o femeie care să cunoască viața măcar cît mine. Nu mă pot alătura unei viteluțe fără experiență, încăpățînate, s-o învăț eu pînă și cum trebuie să mugească. Sînt un om ocupat, mie-mi trebuie o femeie *fix und fertig* *, care știe ce are de făcut fără să-i mai spun.

Și, adevărat că Ilonkay nu putea rosti ceva mai frumos, mai bun, mai mult, nici în Tokay, nici în Gyongyös. Or, de regulă acestea le spunea chiar din prima zi, dacă se nimerea să aibă niscai treburi prin vreun orășel.

3

ÎȘI ȚINUSE PROMISIUNEA ILONKAY ?

Promisiune în urma căreia se alesese din partea femeilor cu o educație de care n-ar fi avut parte nici dacă ar fi pătruns în cafenea într-un landou tras de patru cai. Promisiune în virtutea căreia se educase în anturajul femeilor ca și cum ar fi audiat cursurile înaltei școli Teresianum din Viena.

Odată, Ilonkay, tocmai cînd învățase mai bine de la casieriță locală ce anecdote le plac femeilor (căci sînt destule femei care și-ar da și moștenirea din rai pentru

* Expresie uzuală, echivalentă cu „un om și jumătate" (din lb. germ.).

o anecdotă bună, cu tîlc), odată, aflîndu-se în X., Ilonkay s-a întîlnit cu un vechi prieten.

Miguel, așa se numea tipul, se născuse tot prin zona de graniță, dar în loc de carieră civilă își alesese cariera militară, netrăgînd însă învățăminte din exemplul tatălui său, care avansase numai pînă la gradul de comandant de companie, căci Aghiuță nu-l lăsase niciodată să se prezinte corespunzător la examenul de ofițer de stat major. La vîrsta cînd fusese avansat locotenent, Miguel ajunsese într-o școală de cavalerie și funcționase ca ofițer adjutant la caruselul vienez, apoi la cel praghez. Atașat pe lîngă directorul caruselului, se dezobișnuise să mai poarte sabia, umbla mereu în pantaloni căptușiți cu piele, cu curea, cu pinteni prinși la cizme, cu cravașă, într-un veston ușor, ornat cu epoleți de dragon, încît mai mult sau puțin ajunsese el însuși cal la repetițiile ținute pentru sărbători ecvestre, cînd trebuia să le învețe a dansa cadriluri sau dansuri de luptă călare pe numeroase vaci bătrîne (prințese) sau pe bătrîni măcăcioși (generali), toate acestea intrînd în atribuțiile acelor nefericiți ofițeri de cavalerie care erau repartizați printr-o întîmplare sau alta pe lîngă maestrul de carusel. Miguel și-ar fi dorit ca toată viața să-i fi făcut curte chelneriței de la Rother Stadt din Viena, așezat lîngă o halbă de bere sau o sticlă de vin sau, ca ofițer într-o garnizoană din Cehia, i-ar fi plăcut să le sufle altora de sub nas o casierită, și uite că destinul îl pedepsise să plimbe în manej generălese capricioase și dame veștede împopoțonate cu cruci și stele, să ridice din talaș doamne de onoare suferind de migrene, leșinate și căzute acolo din șa, să descopcieze costumul de călărie de pe prințesele bătrîne cărora le venea rău, pentru a putea avea aer, cu toate că Miguel le spusese nu o dată că în monarhie nu are voie decît o singură femeie să călărească în corset strîns tare, pentru că numai ea are un mijloc corespunzător, iar acea femeie nu e nimeni alta decît Înălțimea-sa împărăteasa!

— Dracu să-l ia pe contele Waldstein! începu Miguel cînd se întîlni cu vechiul său amic Ilonkay.

(Acest Waldstein era maestrul de carusel din Viena.)
— Dracu să-l ia pe Vásárhelyi ! îi răspunse Ilonkay. (Căci Vásárhelyi regulariza Tisa.)

Pe vremea întîmplării noastre, Miguel trecuse deja de procedura care mai devreme sau mai tîrziu se ivește în viața fiecărui maestru de călărie, obligatorie la vîrsta cînd ajunge locotenent la școala de carusel, și anume că într-o zi o veștedă și drăgălașă damă de onoare căzuse în timpul plimbării chiar în mijlocul manejului, și atît de rău, încît nu binevoi să-și revină definitiv decît cu condiția ca neatentul locotenent s-o ducă în fața altarului în capela celei mai apropiate mînăstiri.

— Spre nenorocirea mea, în Austria sînt atîtea mînăstiri, că nu poți ridica obiecții împotriva tuturor ! exclamă Miguel în timp ce-și relata întîmplarea. Firește, s-a zis cu cariera militară, din pricina geloziei soației a trebuit să dezbrace și uniforma, au aici lîngă Tisa un mic conac de familie, cu mai multe blazoane decît holde de pămînt, și acum Miguel și soția sa trăiesc acolo retrași.

Și dacă îi va da mîna, va vizita cafeneaua din X., că tot mai izbucnește în el flacăra pasiunii, să mai stea de vorbă și cu femei care n-au crescut în mînăstiri de călugărițe și la curtea vieneză.

Așadar, asta era drama lui Miguel, pe care o povesti îmbrăcat într-o redingotă verde-închis, în pantaloni bufanți gri, în mînă cu un baston cu cap de ogar și în cap cu un joben lucios, în cafeneaua Szlipinger (cafenea care se numea de fapt altfel, numai domnii distinși îi ziceau Szlipinger, căci aducea cu numele vagoanelor de dormit internaționale, „Sleeping-Car"-urile, ca o iluzie opusă realității).

Dar Manci merita într-adevăr trandafirul pe care Miguel îl șterpelise din sera neveste-sii și îl ascunsese în joben înainte de a i se aduce calul de călărie pentru a merge cu el în X. Manci era o femeie simpatică și melancolică, fiecare gest al ei trăda amintirea unei iubiri nefericite... avea o taină, așa cum le grăia zîmbetul ei lînced, pierdut, acelora ce știau să citească pe fața femeilor. Multe gînduri îi vor fi împovărat capul, pieptănat, neglijent, coafat cîtuși de puțin după vreo revistă

de modă, ci aranjat după o idee personală, ușor blond, ca o adevărată himeră feminină, pe care și-l rezema în braț cînd își rotea privirile de la cassă. De cele mai multe ori vorbea despre un tînăr, care cu zece ani în urmă se aruncase în Tisa de pe pod și i se pierduse orice urmă. Cine a fost și ce a însemnat acel tînăr în viața lui Manci ? N-au decît să dezlege cei ce se pricep să citească în aceste inimi de femei. În preajma lui Manci, Miguel era extaziat de bluziţa ei de mătase croită militărește, Ilonkay de fusta ecosez, croită englezește, în care (și cu pantofi cu fluturași) ieșea cînd și cînd de după cassa unde trona... Însă și după părerea clienților mai puțin interesați ai cafenelei Szlipinger, Manci avea un zîmbet neobișnuit, care îndată ce-i apărea pe față, atrăgea atenţia oricărui bărbat bun de ceva.

4.

ÎN CE PRIVEȘTE MANCI, ZADARNIC ar fi invocat Ilonkay principiul său că n-ar accepta să ia de nevastă decît o femeie cu experienţă, versată, luminată în toate privinţele, că nu are timp să-și însoţească nevasta în toate școlile, „de la grădiniță pînă la aerostat", visele lui Manci colindau departe de Ilonkay, despre care nu știa nici măcar ce ocupaţie are, — astfel că din același motiv Ilonkay se retrase de lîngă cassa cafenelei. Curiozitatea sa se îndreptă spre soţia lui Miguel, cea care se azvîrlise de pe calul ce gonea, pentru a se arunca în cîrca unui bărbat ! Astfel de producţiuni se aseamănă răpirilor, despărţirilor și altor iubiri făptuite cu mijloace forţate, care nu încep și nu se sfîrșesc cu un simplu „Kistihand", cu „sărumînile". Așa că Ilonkay acceptă cu plăcere invitaţia lui Miguel în relicva familiei, cum își numise locuinţa de la ţară fostul instructor de manej.

Doamna Miguel era superstiţioasă ca orice doamnă de onoare care nu avea bucurii sau necazuri decît de pe urma unor împrejurări sau a unor persoane străine, și tot din acest motiv se temea să cunoască oameni noi, care puteau să-i aducă schimbări inutile în viaţa ei obiș-

nuită, astfel că întotdeauna cerea informații despre vizitatorul anunțat.

— Are un nume ca de actor ambulant, oare și în privința caracterului e așa ? îl întrebă pe Miguel, fiind singurul bărbat pe care-l putea întreba ceva.

— Femeile mor după el, îi răspunse Miguel. Toate casieriţele trăiesc cu el ca logodnice.

După părerea lui Miguel, pentru o doamnă de onoare o astfel de informație era suficientă spre a-l primi cu cea mai mare răceală pe vizitator, că soții de obicei nu invită oaspeți în casă pentru ca femeia să-i aștepte cu inima bubuind de emoție. Las' să se mai distreze cîteodată și femeia, își spun în sinea lor bărbații, care le prezintă soțiilor lor tot soiul de înghițitori de săbii, scamatori, jongleuri.

Dacă în afară de locotenentul cavalerist încă nesters din memoria picolițelor, servantelor de la cofetării și casieriţelor, doamna de onoare ar mai fi avut și altă cunoștință bărbătească, acesta ar fi întrebat-o desigur ce rost are să-i calce pragul un inginer ce bate noroaiele, care-și stoarce creierii ce poezioare să aștearnă în albumele de amintiri ale casieriţelor, cînd ea se gîndește la lucruri mult mai mari ? !

Dar cum doamna de onoare de pe vremuri nu avea, de cînd se măritase ferm, alte cunoștințe bărbătești în afară de valeții de pe cărțile de joc, nu e de mirare că în timp ce juca cărți, distracție pe care doamna o respecta zilnic, ca pe o ceremonie, în loc de valeți îi apăru totuși cartea necunoscutului Ilonkay.

(Așa ceva nu e de mirare la niște femei cu suflet atît de sensibil, care-și amintesc de sărutările de mînă primite ba ici, ba colo de la oameni mai vestiți, își păstrează ca amintire cuvintele aruncate lor în treacăt de vreun prinț bine dispus sau plictisit, își pun bine în sertarul scrinului bucăți de dantelă din rochia care „le adusese noroc“ vreodată...). Și, la fel și Miguel — care acolo, în conacul său de la țară, nu-și putea îmbrăca redingota verde închis, mulată pe trup, decît atunci cînd avea treburi serioase la oraș — și care tot din acest motiv se gîndea la oraș (și la casierița de la cafenea), după cum tot din acest motiv amintea cu vorbe de laudă

și invidie în povestirile sale despre prietenul său Ilonkay (care se putea așeza lîngă Manci cînd poftea).

— Are o viață, ca un catîr alb, spuse Miguel, comparație cu care îi onora numai și numai pe bărbații pe care-i invidia. Nimeni n-a văzut pînă acum un catîr alb, evident nici Miguel, care pe vremuri se ocupase mai mult de cai, dar tocmai de asta erau vrednici de invidie oamenii ce semănau cu catîrii albi.

Cînd Ilonkay apăru în conacul de la țară, era aproximativ așezat acolo unde trebuia în mintea fostei doamne de onoare, care în dragostea ei riscase pînă și să fie călcată de cal atunci cînd s-a aruncat din șa în brațele lui Miguel.

5

DACĂ ILONKAY, TOT ÎNVÎRTINDU-SE în jurul casieriței, n-ar fi învățat acele tertipuri necunoscute la curte ori unei boieroaice care locuiește într-un conac de la țară, inginerul tot ar fi putut stîrni interesul doamnei de onoare, căci proprietară fiind, nu-i era indiferent cum anume e regularizată Tisa, despre ale cărei capricii am auzit cu vîrf și îndesat în vechea țară.

Doamna Miguel avea o bucată bună de pămînt pe care uneori apele Tisei o acopereau ani întregi, încît pămîntul nu rodea decît trestie și papură pentru rogojini. Tot din șapte în șapte ani Tisa își spunea ce-și spunea și-i restituia proprietăresei pămîntul, după care ar fi putut crește și curmali pe dumnezeiasca moșie. Apoi, mai era nevoie de inginer (sau de așa ceva) și pentru a dirigui Tisa, așa fel încît acest pămînt dumnezeiesc să stea an de an în slujba stăpînului său. Uneori soarta moșiei depinde de un astfel de om mustăcios, ridat, cu gît roșu, cu scurtă din blană de miel.

Cum printre catrafusele și hainele sale, pe care le adusese în căsnicie, nu se puteau găsi hărți corespunzătoare după care să se poată studia cursul și debitul Tisei, — între calabalîcurile bărbătești nu existau decît lista de nume a damelor și domnilor ce figurau în carusel, reguli privind dansul armelor, despre cadrilul hi-

pic, şi bilete necîştigătoare la concursurile hipice — Ilonkay putea minţi cum poftea despre Tisa şi împrejurimile ei.

Şi cum doamna de onoare (soţia lui Miguel) nu învăţase la viaţa ei decît să iasă cu trăsura la anumite ore, să se îmbrace de trei ori pe zi, să stea la un taifas plăcut, fie în dialect vienez, fie în franţuzeşte, cum a învăţat la călugăriţe, începînd lecţiile cu Tatăl nostru, înainte de a se apuca de ceva ; şi cum în afară de asta doamna de onoare izbutea să se plictisească excelent, de parcă ştiinţa asta ar fi fost predată separat la Curte, să se plictisească din inimă, din suflet, cu toată mintea, cu tot pulsul, cu toată răsuflarea, cu toate gesturile şi mişcările trupului, numai să se plictisească, încît pînă şi strămoşii atîrnaţi pe perete încremeneau de mirare, convinşi că nimeni nu ştie să se plictisească mai bine decît ei... Aşadar cum soţia lui Miguel era o asemenea creatură, luă şchiopătatul lui Ilonkay drept o atenţie, de parcă invitatul s-ar fi apropiat de ea complimentînd-o, cum fac oamenii şchiopi, care-şi compensează acest defect căutînd a fi cît mai sprinteni.

La început doamna de onoare crezu că sosirea lui Ilonkay îi va provoca dureri de cap, pentru că aparţinea acelor femei pentru care orice schimbare începe cu dureri de cap. Înainte de a se obişnui cu un cîine nou sau cu o cameristă nouă ; înainte de a îndrăgi vreun vals nou sau o fantezie muzicală ; înainte de a se obişnui într-adevăr cu nişte pantofi sau cu un cunoscut de-al lor, simţea o durere de cap cumplită. Culori de îmbrăcăminte, eclipse de lună, schimbări de vreme, zile de treisprezece, de marţi, oameni cu barbă roşie, ţipete de pasăre, pasienţe ce n-au ieşit, anumite zgomote ciudate, — iată ce dirijează dispoziţia unor femei. Cînd sosi Ilonkay la conacul de la ţară, în ogradă tocmai spărgeau mac. Nu se arăta nici o altă schimbare.

Bineînţeles, doamna de onoare aminti despre diferite cunoştinţe de la Curte, dintre care Ilonkay nu cunoştea pe nimeni, şi astfel nu exista pericolul să iasă niscai bîrfe de pe urma vizitei.

Cînd îi veni rîndul la vorbă, Ilonkay îi povesti soției lui Miguel întîmplările auzite și însușite spre folosul lui de la casierițe.

Îi vorbi de bărbați necunoscuți (negustori de porci), care rup în două dintr-o singură încercare un pachet de cărți de joc franțuzești ; apoi de alții (negustori de cai), care cu o apăsare a palmei fac să se cutremure orice cal ; despre oameni care cu nu singur pumn doboară marginea unei mese de marmură ; care beau cel mai tare vinars cu paharul de vin și n-au nici pe dracu, dansează două-trei dansuri și li s-a și dus beția din cap. Și îi povesti o întîmplare cu Zsibai „pe care poate l-ați cunoscut și domnia-voastră, doamnă", care era cel mai mare risipitor, bețiv, bătăuș știut în toată țara, și și-a prăpădit toată averea. Cînd abia îi mai rămăsese ceva, se însurase, luînd-o de nevastă nici mai mult, nici mai puțin decît pe casierița cafenelei din Sátoraljaújhely ! Cu asta i s-a înfundat de-a binelea lui Zsibai, ziceau cei ce cunoșteau cum s-a întîmplat. Cînd de fapt s-a petrecut tocmai invers ! Alături de casierită, Zsibai s-a schimbat, n-a mai fost zărit niciodată la vremea nopții, nu mai punea piciorul în cîrciumă, ocolea de departe amiciţiile vesele, îi privea cu milă și blîndă iertare pe țiganii lăutari, ba i se schimbase și aspectul exterior. De unde pînă atunci fusese vulpe, acum, în căsnicie, mustața a început să i se înroșească, la fel și tîmplele, ca la oamenii vicleni, hotărîți să-i tragă în piept pe alții.

— Pentru că în cariera militară n-a prea avut succese, zise doamna de onoare.

Miguel răspunse cu entuziasm în locul lui Ilonkay :

— Da de unde ! Cînd a intervenit schimbarea asta în soarta lui ajunsese locotenent !

— E greu să faci față în cariera militară. Eu de cîte ori întîlnesc un colonel, mă uit la el cu gura căscată, zise de data asta sincer Ilonkay. Atîtea pericole îl pîndesc pe un ofițer, începînd de la țigările fine pînă la domnișoarele ce foarte ușor se îndrăgostesc și care vor cu orice preț să se mărite acolo unde sub fireturile aurite ghicesc o inimă caldă. O casieriță cel puțin își cunoaște lungul nasului, nu vrea să devină ofițereasă.

...Și Ilonkay continuă lăudînd-o în conacul de țară pe casierița lui, de parcă ar fi ținut cu orice preț să-i provoace gazdei dureri de cap. Pînă la urmă Miguel începu a-l trage de veston, deși din partea lui ar fi stat pînă dimineața să asculte lauda casierițelor.

6

DAR ÎN CLIPA ACEEA, CUM STĂTEAU la masa rotundă din sufragerie, Ilonkay simți o apăsare de picior pe cizma sa impermeabilă, din piele de vițel. Apăsarea unui picior de femeie, ba chiar repetată, pentru ca semnul nu fie echivoc.

N-a umblat el Ilonkay degeaba la acea școală atotștiutoare, pentru a nu înțelege îndată semnul!

Prima apăsare îl atinse pe vîrful piciorului, cealaltă prin dreptul gleznei. Cu atîta mister, cum numai femeile pot transmite ceea ce nu pot rosti cu grai viu.

Nu pot fi numite nefericite acele picioare bărbătești pe care le ating picioarele femeilor!

Lui Ilonkay i se opri vocea doar o frîntură de secundă, apoi răsună iar, primind avînt de la apăsarea piciorului. O, cîte și mai cîte mai cîte știa să povestească despre casierițe, care întotdeauna sînt la locul lor cînd un bărbat se oprește din drum și vrea să le spună cine știe ce nebunie! Cînd vrea să-și exprime, fără nici o obligație, fără să judece, fără consecințe, omagiul, stima sau dragostea față de sexul frumos. Ba uneori și supărarea sa. Șade casierița acolo în local, adună lamentările călătorilor, din orice depărtări ar fi venit, pe roți sau pe jos; le ascultă dezamăgirile în amor, dar la fel ascultă și cuvintele debordînd de fericire pe care le rostesc logodnicii despre logodnicele lor.

— Dumneata desigur obișnuiai să le vorbești de rău pe femei la Szlipinger, nu? se întoarse brusc doamna de onoare spre Miguel.

— N-aș crede, îl ajută Ilonkay pe prietenul său. La Szlipinger e acum o casieriță mai aparte. O ființă cu inimă bună.

După masa de prînz, Ilonkay căută un prilej pentru a cunoaște pantofii de damă care i-au făcut semn. Erau niște ghetuțe de mătase neagră, cu carîmb înalt, cum nu îndrăznesc să poarte decît casierițele.

7

DUPĂ MASA DE PRÎNZ, BĂRBAȚII SE înțeleseră din priviri și o șterseră de acasă.

Evident își făcură drum în orășelul din apropiere și spre casierița aflată în inima orășelului, căci Miguel își căutase vestonul verde și își geluise cu briciul de două-trei ori obrajii brăzdați de cicatrici (ca ai majorității ofițerilor de manej), își legase peste un ochi o băsmăluță neagră, ca întotdeauna cînd își bătea capul cum să facă pe cocoșul în fața femeilor.

Doamnei de onoare nu i-ar mai fi păsat de asta, dar nu peste mult i se tăie răsuflarea, cînd văzu că nici măcar Ilonkay cel cu mustață roșcată nu rămăsese să afle ce urmări pot avea cele două semne cu piciorul făcute pe sub masă, apăsări de picior în urma cărora de obicei orice bărbat devine curtenitor. În exprimarea simțămintelor femeiești, întotdeauna a avut un rol mare telegrafiatul pe sub masă, o astfel de telegramă conținînd mai mult decît orice cuvinte, priviri sau strîngeri de mînă. O apăsare de picior după masa de prînz sau după cină nu poate fi interpretată greșit... Tocmai din această pricină își chemă doamna de onoare la răspundere pantofiorii de mătase neagră. Pantofii proveneau de la negustorul din Viena de unde obișnuiesc să-și cumpere toate doamnele de la curte cînd trec în trăsuri cu umbrar verde, la pas, prin fața dughenelor și își cumpără tot felul de lucruri, panglici, nasturi, copci, catarame, lucruri folositoare unei doamne de onoare ce nu poate ieși în fiecare zi în oraș la cumpărături. Doamna de onoare privea pantofii zvelți, cu talpă albă, frumos arcuiți, ca și cum i-ar fi acuzat că bărbații dispăruseră din conacul de la țară ca fumul. Pantofii nu-și făcuseră datoria, deși

în chestiuni de rafinament nu putuse concura cu ei poate nici o altă pereche de pantofi din Ungaria. Inima nevestei lui Miguel era strînsă de dezamăgire și amărăciune. În asemenea momente, lacrimile plutesc în aer ca norii. Însă zadarnic era pregătită batista. Ea, martora atîtor baluri de cîndva, atîtor dansuri de cîndva, unor zîmbete irosite, care-a șters atîtea lacrimi ce-au urmat unor întîmplări de demult. Acum însă batistuța ar fi fost doar un prea mărunt ajutor în furtuna sufletească ce-o năpădise pe doamna de onoare după plecarea celor doi bărbați. Unul din bărbați fiind soțul ei, care ar fi trebuit să rămînă aici lîngă ea, pentru a suporta criza de furie care evident ar fi izbucnit din doamna de onoare după proslăvirea casierițelor. Celălalt bărbat ce-o șterse ? Eh, acela mai treacă-meargă !

După accidentul de la manej, doamna de onoare învățase să călărească întocmai ca o amazoană, așa că dădu ordin să pună șaua pe un cal, pentru a porni în goană în urma dezertorilor.

Abia ajunseseră Miguel și Ilonkay la cafeneaua Szlipinger în preajma acelei casierițe cu zîmbet neobișnuit, abia își rostise Miguel în fumul de după-amiază, în aroma de cafea, în atmosfera de sală, de așteptare a cafenelei de provincie ce avea de spus lichiorului de anason, ca și idolului vizibil pe deasupra păhărelului cu lichior, — că la conac doamna de onoare se și afla în șa !

La cafeneaua Szlipinger, Miguel povestea despre vremurile de altădată (ca majoritatea ofițerilor de manej cînd se reazemă comod de cassă) și își privea în oglinda din spatele zînei propriul trecut. În oglindă vedea cafeneaua „Elefenat“ din Graz, căci se încăpățîna superstițios să creadă că la Graz a fost el cîndva cel mai fericit în viață. Trei femei îi potoliseră dragostea. Slujnica de la hotelul „Elefenat“, „camerista“ hotelului „Elefant“, care era superioara celei dinainte, zisese Miguel cugetînd la ranguri și titluri. A treia dragoste, care-i picase în brațe în același timp, ba chiar în aceeași zi, era o profesoară de pian din Graz, o profesoară de pian care dădea și concerte, — „așadar poate fi numită și artistă de concert“.

Casierița îl asculta cu acel zîmbet straniu pe buze pe ofițerul de manej de odinioară, căci era una dintre cele mai distinse casierițe dintre colegele ei de breaslă, care știa cum nu se poate mai bine să dea dreptate bărbaților atunci cînd își goleau în fața ei tainele inimii. De fapt asta e adevărata chemare a unei casierițe de cafenea, să preia acele secrete ale bărbaților pe care nu le-ar spune altor femei. Cui i-ar fi putut spune veselul Miguel, în afara casieriței de la cafeneua Szlipinger, povestea cu fetele din Graz ? Nimeni nu ar putea asculta cu asemenea înțelegere și zîmbete încurajatoare aventura cu personalul feminin de la hotelul „Elefant" cum o ascultase casierița de la cafeneaua Szlipinger. Ba îl mai și încuraja pe Miguel !

— Și nu și-au smuls părul din cap femeilea alea ? întrebă îngîndurată, în timp ce își rezemă pe două degete bărbia și fața în formă de inimă.

— Eu am plecat din oraș, așa că nu știu ce s-a mai întîmplat după aceea, îi răspunse Miguel.

Însă în acest timp doamna de onoare parcursese deja o bună parte din drumul care despărțea de centrul orașului conacul considerat relicvă de familie. Așa cum călărea, nu s-ar fi putut crede că odată ar fi căzut din șa pe talașul din lemn de fag sau pe zgura roșie care acoperă manejurile. Ședea zdravăn în șa, cu gura strînsă sub voal și cu cravașa lovea cînd și cînd în tufele ruginii de toamnă, atunci cînd gîndurile îi dădeau în clocot. Bineînțeles, ea nu auzise niciodată din gura lui Miguel întîmplarea de la Graz, pentru că niciodată nu ajunsese în situația ca Miguel să i-o poată povesti. Tot din acest motiv n-ar fi putut înțelege cum adică să-i destăinuiești unui bărbat o istorie atît de rușinoasă, cum era și aceea de la Graz, dacă ne gîndim bine ?

— De asta nu pot uita Grazul, deși altminteri nu mă interesează cine știe ce mult orașul, nici turnul său cu ceas, spuse Miguel pe deasupra păhărelului de anason, în vreme ce prin ceața lăsată timpuriu doamna de onoare cobora de pe cal în fața cafenelei Szlipinger și încredințînd calul unei slugi, intră în localul cu miros urît.

În oglindă, casierița aștepta poate ca Miguel să-și mai aducă aminte de o întîmplare, astfel ca să nu-și considere totuși viața trăită pînă atunci drept un lanț de nefericiri. Ședea acolo și Ilonkay, și se uita cu obișnuita-i privire încurajatoare la casieriță, privire care și acum, ca întotdeauna, exprima același sentiment cu care bărbatul se uită la femeia pe care și-o dorește de nevastă. Dar de altfel privirea lui Ilonkay era cunoscută pretutindeni pe unde societatea de căi ferate din nord-est străbate Ungaria, iar altceva oricum nu putea rosti cu ochii săi. Cînd deodată doamna de onoare apăru cu cravașa ridicată în aceeași oglindă a cafenelei, în care Miguel își privise frumosul trecut, iar Ilonkay viitorul nesigur. Și cravașa lovi, și anume fața nevinovatei casierițe, față de pe care bărbații, care se nimereau prin X., citeau în unanimitate că acea casieriță are un secret ce-i face privirea cînd drăgălașă, cînd melancolică. Cravașa lovi și societatea se destrămă.

8

— ÎNTRE BĂRBAȚI NU SE POATE ÎNtîmpla așa ceva, fu de părere Ilonkay, cînd după cîțiva ani, la un nou cot al Tisei, îi povesti unei noi casierițe istorioara asta, ca pe-o amintire de neuitat a vieții sale.

Manci, care îl învăța pe Ilonkay Berci cîntece noi, obiceiuri noi, anecdote noi, născute între timp, căci inginerul (sau așa ceva) nu se izola niciodată din fața noilor descoperiri, aruncă și azi o privire mirată la curtezanul ei, ba chiar o privire curioasă :

— De ce ? Păi bărbații nu sînt geloși ?

— Ba da, recunoscu Ilonkay, dar sînt mai rezonabili. Recunosc că există lucruri despre care de pildă soțiile lor nu le pot vorbi. Femeia nu-i poate face semn cu piciorul mereu numai soțului. Ar fi și straniu ca soții să vorbească veșnic numai despre treburile lor. Crezi că acea cîntăreață de concert sau pianistă de concert, despre care îi vorbea bietul Miguel casieriței, nu dorește și ea să-și povestească undeva secretul ei ? Bineînțeles că

nu i-a povestit soțului despre Miguel, ci altcuiva, poate chiar în același ceas, în același minut cînd Miguel vorbea de pianistă, pentru că inimile continuă încă ani în șir să se simtă una pe alta.

Manci, căreia Ilonkay încerca să-i explice acest lucru complicat, își ridică acum ochii de pe broderia pe care o ținea în poală.

— Deci dumneata crezi că acum doamna de onoare vorbește undeva despre dumneata, de vreme ce o pomenești și dumneata pe ea ?

— Simt asta în genunchi, în picioarele pe care mi le-a apăsat odată. Dacă există dreptate, atunci doamna de onoare vorbește acum undeva, cuiva despre mine.

— Ce iluzie ! răspunse Manci.

Dar după o bucată de timp își înnădi ideea, după ce în Y., unde Ilonkay regulariza în vremea aceea Tisa, tot nu avea să se gîndească la altceva.

— Eu cred că totul nu e decît o gelozie bine jucată din partea doamnei de onoare, nu atît pentru prietenul dumitale Miguel, cît pentru dumneata !

— Drept să spun și eu m-am gîndit la asta, o femeie care se azvîrle de pe cal, e în stare de orice ! răspunse Ilonkay și iar nu mai vorbi ani în șir despre doamna de onoare, despre Miguel, despre X., despre Manci din X. și despre cafeneaua Szlipinger, de vreme ce tema era epuizată. Nici noua Manci nu se mai arătă curioasă de aventura domnului inginer (sau așa ceva).

(1930)

VALEA ACROBAŢILOR

1.

PE VREMEA CÎND CAVALERII NU purtau încă pantaloni bufanţi şi domnii se înfăţişau în pantaloni cinstiţi, burlan, sau cel mult în pantaloni aşa-zişi de hornar, mulaţi pe gambe, atît pe strada Ciocîrliei din Buda Veche cît şi pe bulevardul Andrássy din Pesta, trăia un as în arta vieţii, care fie iarnă, fie vară, umbla în costum de baie, avea o şcoală în în Zugliget şi vroia să-i conducă înapoi la natură pe adepţii săi, ce se îndepărtaseră pentru o vreme de ea.

— Jos cu pălăria ! era prima deviză a acestui domn retras la pensie. Şi le poruncea prietenilor să-şi scoată din cap jobenele lucitoare, pălăriile de vînătoare împodobite cu pămătuf din barbă de capră neagră, cu cureluşă de piele şi cu colţi de mistreţ, ba nu cruţa nici şepcile de casă brodate şi cu canaf, primite în dar, ca amintire de la femei, şepcuţe cu care acestea vor să obţină favorul ca gîndurile ascunse sub ele să le fie închinate numai lor.

— Jos cizmele ! comanda în continuare apostolul, care multă vreme rătăcise pe drumurile întortocheate ale vieţii pînă să nimerească drumul adevărat, fusese dansator, însărcinat cu afaceri amoroase, organizator de banchete, secretar intim pe lîngă cucoane înstărite şi bărbaţi cu bani, ba uneori vîna şi pe propria barbă prin Pesta, ca un ogar. Iar la vîrsta cînd ajunsese predicator al unei noi metode de viaţă, dispunea ca adepţii săi să se plimbe desculţ prin iarba înrourată, îşi spunea

Ioan Kneipp de Nepomuc, și înșira la perete încălțările cu care adepții săi bătuseră atîtea drumuri greșite, ca și cum ar fi condamnat la moarte prin împușcare toți acei trufași pantofi de dans, bocanci, acele apărători de piele roșie, care pe vremuri luau mințile femeilor. Ba, condamna la spînzurătoare pînă și cizmele de lac, care semănau la gît cu cizmele călăreților de circ, sau se făceau armonică, aidoma cizmelor husarilor din Jászkun.

— Jos pantalonii ! dispunea Ioan Kneipp de Nepomuc.

Această a treia condiție nu mergea însă atît de ușor, „ca unsă", cum gîndea învățătorul. Fiecare avea un pantalon vechi sau nou la care ținea foarte mult. Un pantalon pepit cu dungă ascuțită ca tăișul baltagului, care cîndva urmărise ca un copoi haitele de cucoane pe străzile capitalei ; niște pantaloni îndrăciți, de scamator, în care zornăiau amulete purtătoare de noroc cînd stăpînul își înfunda mîinile în buzunare ; un pantalon de călărie alb, cu șezut din piele de căprioară, al cărui strămoș fusese pantalonul de polițai, însă negru, cu șezutul din piele văcsuită ; pantalonii-hornar, escamotați, mulați pe glezne, seducători ; dar nici măcar pantalonii de turist, gătiți cu nasturi din corn de cerb, nu cedau ușor apelurilor misionarului. Existau și pe atunci domni care în afară de un singur pantalon nu aveau nimic și își așteptau norocul de la acest pantalon unic, însă cu doi craci, de vreme ce mustățile cu doi craci nu-i mai puteau ajuta să-și schimbe soarta.

Numai față de cămăși avea îngăduință Ioan Kneipp de Nepomuc, cămăși care puteau fi lungi pînă la genunchi, cum poartă fantomele ce tremură sub clar de lună, sau ca niște cămășuțe din cele în care se plimbă femeile cînd sînt neliniștite ; puteau fi de culoarea șofranului, ca ale femeilor ce dansează numai în cămașă ; sau de culoare veștedă, cum poartă bătrînele, care iarna culeg crengi uscate din livada de pruni.

Aerul lecuiește orice boală, fie artrita, care denaturează extremitățile membrelor omenești ca pe crengile copacului cînd îmbătrînesc, fie rănile, a căror lecuire, migăleală, îngrijire ajunge aproape singura distracție a unor bătrîni. Vîntul de după-amiază e folositor împo-

triva bolilor de plămîni. Vîntul de primăvară, ce bate după o iarnă lungă, topește inima încremenită, dar și circulația sîngelui istovit, și îl amestecă pe tăcute, înainte de a se face ca piftia în om. Vîntul de toamnă, cu sunetele sale ca de clarinet, pune în mișcare nu numai picioarele celui spînzurat în copac, ci și picioarele despre care stăpînul lor credea că sînt mîncate de cari, că au devenit fragile ca niște coceni de porumb. Și totuși picioarele albe ca osul se întăresc în vîntul de toamnă, ca picioarele ploștii. Vara, cu prilejul plimbărilor făcute în zori sau a tumbelor prin iarba udă de rouă, trupurile uscate, slabe țîr, primesc umezeli noi. Și bine face cel ce izbutește încă să se cațere în copaci, de vreme ce și corbii trăiesc mult datorită faptului că majoritatea timpului stau și se leagănă în vîrful copacilor...

Cam la atîta pot fi rezumate învățăturile practice ale lui Ioan Kneipp de Nepomuc.

Sihastrul nu accepta femei la școala sa. Nu pentru că femeile n-ar trebui să se lecuiască de boli, dar maestrul știa că, oricum, femeile nu primesc sfaturile bune.

2

PRIMUL ACCIDENT DIN VALEA ACROBAȚILOR i se întîmplă lui Czimeri, — mult dincolo de gara pînă la care mergea cîndva trenul tras de patru cai, căci de acolo, de la gara Vérmezö, drumul o lua în sus spre Piscul Șvabului.

Aici, în colțul de pădure pustie, Czimeri, fostul avocat de tribunal ieșit la pensie, se bucura de viață ca un mînz. Se retrăsese din cariera sa pentru a scăpa de aerul greu al încăperilor înțesate cu inculpați și apărători. Se tolănea prin iarbă, se cățăra în ramurile copacilor, făcea plimbări regulate, lungi, descult, simțindu-se încă un om tînăr, pe care-l așteaptă încă o misiune, după ce își va fi încheiat temele din pădure. Cu ceasul în mînă, privea răsăritul soarelui, executa treisprezece tumbe prin iarbă, cînd le venea rîndul, făcea două sute de exerciții de respirație, cînd vremea era frumoasă, stătea într-un picior cîte un sfert de ceas, se culca pe

partea stîngă pentru a-și căli inima, dar se ferea de orice mișcare inutilă. Printre altele, să privească mai multă vreme spre Piscul Șvabului, căci pe Piscul Șvabului locuia o cucoană care cu culorile-i blonde și lila, cu conversațiile-i subtile, nesfîrșite, aproape neobosite, purtate în cele mai potrivite ocazii, nu-l plictisea, nu-l punea pe gînduri, ci dimpotrivă, îi întreținea o bună stare sufletească, amuzîndu-l. Mai mult ca sigur, această cucoană de pe Piscul Șvabului se strecurase în inima lui Czimeri pe acea nervură ce leagă inima de ochi, așa cum stabilise de altfel și profesorul universitar Klug Nándor de la Universitatea din Pesta. Totuși, Czimeri se abținea să privească de mai multe ori spre Piscul Șvabului decît cerea exercițiul, atunci cînd trebuia să-și rotească încet, grav, atent privirile asupra peisajului ce-l înconjura. Peisaj în care era înglobat și Piscul Șvabului, ca și alți munți.

Tare s-ar fi mirat cucoana de pe Piscul Șvabului dacă ar fi știut că zadarnic ia lecții de canto cu un maestru italian, zadarnic își prinde la pălărie voalul lila, cu care cucerise cîndva admirația lui Czimeri, zadarnic imploră norii să aducă o ploaie zdravănă acolo unde, potrivit prescripțiilor maestrului, Czimeri trebuia să se plimbe, — ba mai mult, că atît de discutatul Czimeri nici măcar nu se străduia să se uite mai îndelung la Piscul Șvabului, unde își avea locuința de vară Leonora.

Nu degeaba-i antrena Ioan Kneipp de Nepomuc pe elevii săi, care într-adevăr, în afară de sănătatea lor, păreau să fi uitat tot ce-i lega de trecut. Nu-i interesa decît să urmeze cu strășnicie cura, să se gîndească la viața lor anterioară dezlegați de orice, liberi, fără simțire, fără vreun scop, ca și cum ar fi trăit-o altcineva și acum s-ar fi gîndit la ea doar ca la o lectură. Acesta era de fapt adevăratul țel urmărit de Ioan Kneipp de Nepomuc. Se zice că printre elevii săi se afla și un domn care pe vremuri umbla de colo-colo prin Pesta în mantilă de vrăjitor și pantaloni de șarlatan, de arăta ca un maestru de scrimă, și aduna mici obiecte, mici amintiri de la femeile care se supuneau vrajei sale. Pînă și acest colecționar înrăit se schimbase la

școala Maestrului. I se opusese inelului cu diamant pe care i-l arătase o femeie cu scopul de a se întoarce de dragul ei la viață.

— Lasă pumnalul acela lucios! strigase îngrozit prietenul de pe vremuri al podoabelor femeiești și îi întorsese capul în somn.

Ce mai spera oare, în această școală ce făcea minuni, Leonora cu dragostea ei credincioasă, ce-i dădea numai bătăi de inimă și-i tăia răsuflarea, acolo unde nici inelul nu mai avusese efect?! Elevii strîngeau măcriș, pentru a participa și cu propria strădanie la gospodărirea lui Ioan Kneipp de Napomuc.

3

LEONORA STRĂBĂTEA PĂDUREA, căci întotdeauna mergea pe jos pînă pe Piscul Șvabului, pe acel drum romantic care urca din Zugliget pe deal; și pe drum își zicea așa:

„E drept că pensionarii respectă cel mai mult viața, lor nu li-e totuna cîți ani trag de pensia binemeritată de pe urma muncii lor, cîți ani se miră casierii cînd se prezintă să-și ridice pensia, cîți ani îi invidiază bătrînii, cunoscuții pentru viața comodă pe care și-a făurit-o pensionarul, — și totuși nu-l înțeleg pe Czimeri că-și consacră tot timpul acrobației. La urma urmelor poți cădea și din copac, dacă toată ziua te urci în copaci!"

Dar pe cît pătrundea mai adînc în pădure, pe atît se scufunda și în gîndurile proprii, care o conduceau într-o fundătură a dragostei și tot din acest motiv ofta înnebunită:

„De ce-l iubesc eu pe omul ăsta? De ce mi l-a scos soarta în cale, ca să-mi pierd într-o clipă liniștea, pofta de viață, fericirea, ca o proastă? De ce nu mă pot gîndi la altul, ci mereu numai la Czimeri, cînd sînt atîția bărbați pe lumea asta, care nu se plimbă în costum de baie prin pădure?!"

De obicei gîndul acesta o chinuia pe Leonora atunci cînd, pătrunzînd în pădure, se ascundea în tufe și printre copaci, să-l pîndească pe Czimeri, care își făcea acolo exercițiile fizice. E drept, îi era rușine de ea însăși, de pînda la care se așeza, dar nu izbutea să se abțină, ca și cum ar fi fost vrăjită. Simțea că trebuie să stea la pîndă, pentru a-l vedea pe fostul avocat cum se leagănă prin copaci. I s-ar fi rupt inima dacă nu l-ar fi putut vedea pe Czimeri dîndu-se tumba prin iarbă și scoțînd niște strigăte lipsite de orice înțeles uman, dar care exprimau totuși faptul că Czimeri conversa cu natura, vorba lui : li se adresa plantelor pe limba lor, știut fiind că ele nici nu clintesc din ureche cînd savanții în științele naturii încearcă să li se adreseze în limba latină.

— Doamne, dacă s-ar mai îmbrăca iar o dată avocatul, de dragul meu! ofta între tufe femeia. Aș fi mai fericită ca oricînd dacă l-aș vedea iar într-un veston Franz Josef, ca pe vremuri.

Bineînțeles, cu Czimeri nu era de glumit, îndată ce observa că cineva îl urmărește în adularea naturii — era de-ajuns să vadă o umbreluță de femeie — se alarma și o lua la goană înapoi la frații săi și la „master" Ioan Kneipp de Nepomuc, care sălășluiau într-un loc împrejmuit cu sîrmă, de unde nu se mișcau tocmai din pricina vizitatorilor nepoftiți.

— Iar umblă prin pădure cineva, un slujbaș! îl anunță Czimeri pe maestru, la care societatea golașilor se retrase în casă, strigînd nervoși, indignați.

4

ÎN TIMP CE, DISPERATĂ DE DRAgoste, trecea astfel prin valea acrobaților spre Piscul Șvabului, Leonora văzu deodată un om cu joben negru ieșind din acoperișul de țigle al unei case, care după ce ce își roti privirile începu a face tot felul de treburi drăcești. Scoase o oglindă în care își netezi mustața, apoi ținu oglinda sub razele soarelui așa fel încît îi arăta felu-

rite lucruri pe care era curios să le vadă, ba mai vedea și lucruri de care nu era curios, cum i se arătă de pildă chipul unei femei ce se îmbăia într-o curte învecinată sub un cort, arătare cu atît mai stranie cu cît pe Piscul Șvabului nu se găsește destulă apă, așa că oamenii folosesc mai degrabă apa de ploaie, pe care o strîng sub scocuri în butoaie.

Apoi omul ieșit din acoperișul casei scoase o lentilă de sticlă, care cum se știe duce raza acolo unde dorește omul. Omul așezat pe acoperiș conduse raza drept între ochii femeii ce ședea în cadă și se jucă astfel multă vreme cu ea.

După ce Leonora urmări atentă această apariție de după-amiază, nu-i trebui o noapte întreagă de cugetări pentru a întoarce în folosul ei cele văzute.

Făcu și ea rost de o lentilă de sticlă, pe care o ascunse în haină cînd porni a-l pîndi pe Czimeri în valea acrobaților, și rîdea dinainte în sinea ei ce joc va face cu cel ce se îmbăia la soare.

Și, într-adevăr, Leonora se urcă în vîrful unui copac, unde așteptă să apară Czimeri în luminiș, pentru a-și face obișnuitele exerciții. Și cînd Czimeri ieși în goliciunea-i naturală dintre tufe pentru a se da tumba, sau să stea o bucată de vreme în creștetul capului, Leonora începu să plimbe cu îndemînare raza strecurată prin lentilă în felurite puncte ale trupului lui Czimeri, și prelungi acest joc pînă cînd pielea lui Czimeri începu să fumege în diferite locuri. Dacă ar fi fost praf de pușcă, ar fi trebuit să explodeze, dar oricum păreau niște arsuri provocate de razele de soare în diferite locuri pe pielea sa. Czimeri se pîrli zdravăn, fără să observe de unde-i vin arsurile. Plecă fără o vorbă, dar scîșnind din dinți, să-și lecuiască rănile, meșterul și elevii lui aducîndu-i la cunoștință că are pe spinare arsuri cît palma, pe care el firește nu avea cum să le vadă.

Vrînd, nevrînd Czimeri se văzu nevoit să-și tragă pantalonii peste părțile arse, gîndind că a doua zi are să-și reia exercițiile.

De-acum încolo îi fu ușor Leonorei să-l facă pe Czimeri a-și încălța și pantofii (și anume cu ajutorul unei raze de soare bine potrivite, care îi luă lui Czimeri pielea

de pe talpă, ca și cînd și-ar fi expus tălpile umblînd în vîrful capului). După pantaloni și pantofi urmă pălăria. Aici fu nevoită să manipuleze lentila mai multă vreme, pînă cînd izbuti să obțină o arsură frumușică pe capul lui Czimeri, tuns chilug. Chiar în vîrful capului.

Czimeri își trase șmecherește pălăria pe frunte, dar nu mai folosi la nimic. Se îmbrăcă totuși ca un domn, pe care acum Leonora, ieșind din tufe, îl putu striga fără nici o umbră de jenă:

— Îți mulțumesc foarte mult, dragă prietene, că în sfîrșit ți-ai încălțat cizmele și așa pot sta de vorbă cu dumneata, cum de mult îmi doresc. Recunosc, am fost tare neliniștită din pricina dumitale, cînd nu vroiai să te îmbraci. Adevărul e că societatea nu are ce face cu un bărbat neîmbrăcat, oricît de bune i-ar fi intențiile. Iar de dumneata n-are cine știe ce nevoie societatea, să nu uităm asta.

— Toate ar fi bune — răspunse Czimeri — dacă n-aș avea o rană atît de groaznică în cap, cît un „Becicherec Mare". (Așa se numea în lumea veche banul de cinci coroane.)

— Lasă, ne vom strădui s-o lecuim, doar de asta sîntem femeile pe lume, ca să vă îngrijim.

După ce rosti aceste cuvinte cu drăgălășenie, se așeză și Leonora în iarbă, acolo în valea acrobaților. Căci atîta se tot zgîise pe ascuns la exercițiile acrobatice, pînă cînd i se făcuse chef și ei să se bucure de aerul liber. Dar nu întinse treaba mai departe, ca o anumită marchiză din vremea regilor francezi, care juca rolul unei păstorițe. Se lungi în iarba verde și cu fusta îi acoperi lui Czimeri creștetul capului, pentru a nu-i da prin minte și alteia să-l rănească din vîrful copacului pe bărbatul pe care-l iubea atît de mult. De ce? Poate pentru că era acrobat.

(1931)

FUGA PRINȚESELOR

1

PE VREMEA CÎND ÎN VIENA, DUPĂ Carol al IV-lea, puterea fu preluată de tovarășul Holtz, nobilii își căutară salvarea în toate cele patru vînturi, astfel că femeile (doamnele) rămaseră singure, de vreme ce, oricum, lor nu li se putea întîmpla vreun rău mai mare, oricine-ar fi poruncit în Viena. Așa se nimeri că prințesele Maria Cristina Pia și Elisabeta Ludovica se pomeniră că au rămas „singure-singurele" în castelul din Laxenburg, unde se retrăseseră în zilele revoluției, căci aproape toți cei pe care se puteau bizui părăsiseră Viena.

Cîteva zile cele două prințese se luptară cu beteșugurile lor, care se ascund în toate femeile și nu așteaptă decît o ocazie spre a izbucni.

Niciînd nu găsiră aceste beteșuguri un prilej mai bun decît în aceste zile zbuciumate, cînd s-ar fi îmbolnăvit pînă și cel mai sănătos om. Maria Pia se pomeni în stare de război cu bila, această parte veșnic bolnavă a trupului. Nu degeaba numise doctorul Kerzl dischinezia biliară drept o boală femeiască, pe care însă bărbații nu trebuie s-o ia în serios. Drept urmare, abia ajunsă acolo, în castelul de vînătoare din Laxenburg, Maria Pia se blestemă că s-a născut femeie. Elisabeta Ludovica își simțea inima de parcă i-ar fi sunat ultimul ceas, ca și cum în loc de inimă i-ar fi vîrît cineva în piept un bolovan.

Cu toate acestea cele două prințese se pregătiră de drum, să-și găsească salvarea în Ungaria, așa cum își părăsesc păsările cuibul cînd arde pădurea.

2

AJUNGÎND ÎNTR-UN SĂTUC DE LÎNGĂ graniță, automobilul cu care merseseră pînă acolo li se defectă fără șanse de a mai putea fi reparat. Însă hangiul avea cai buni,obișnuia să-și trimită caii să alerge la concursurile de trap de la Baden și Pesta, treabă de care era foarte mîndru. Pe surugiul cu mustață roșcată care călărea de obicei caii la concurs, îmbrăcat în pantaloni albi și veston albastru cu buline albe, îl chema Knikker. Hangiul le dădu cai, Knikker acceptă să le transporte pe cucoanele străine mai departe prin Ungaria cu trăsura cea mare, pe care o aduse în față, după care Knikker își puse pe cap — în loc de șapca de jocheu — o căciulă mare, care-i acoperea și urechile. Se lăsase un ger cumplit și cerul era acoperit de nori grei.

— Ce știu alții cît suferim noi ! rosti Maria Pia, care în tot acest timp își dusese fierea în căușul palmelor, ura toată viața, se gîndea blestemînd la toți cei ce o „părăsiseră" și se simțea atît de rău, încît nu mai considera că merită să-și ascundă părul negru ce începuse a i se albi.

— Nu ne vor crede ! exagera Elisabeta Ludovica, care se mai bizuia totuși pe vreo minune în urma căreia se va trezi din visul ei urît și deodată toate vor ajunge iar la locul lor în jurul ei.

Afară, pe capră, Knikker, surugiul cu mustață roșcată, își spunea în sinea sa :

„Știu eu ce știu, cunosc ce le trebuie unor cucoane din astea fine ! Trebuie să se curețe de murdăria culeasă pe drum."

Drept care îndreptă oiștea trăsurii spre Füred și, tăind prin ninsoare, îngheț, dezgheț, aburi și ceață, care toate-s vechi cunoștințe ale surugiilor, pătrunse cu atelajul în mica localitate balneară de lîngă graniță, ale

cărei ape calde erau vizitate de locuitori veniți de departe, în timp ce localnicii se ocupau mai degrabă cu alte treburi, cîștigîndu-și existența ca bărbieri, untari, circiumari, moașe, maseuri, jucători de cărți și diverse ocupații pentru distrat străinii.

Mica clădire a băii aburea și acum printre turțurii ce atîrnau de pe jgheab.

Cele două prințese priviră cu aversiune la clădirea veche, silitroasă, care părea mai degrabă făcută pentru bărbați, dar din clădirea băii apăru o femeie cu față măslinie, îndesată, aburind toată, și le liniști pe prințese, spunîndu-le că bărbații nu vin la baie decît vara, iarna vin doar cucoane cu diferite beteșuguri.

— Ce zici, ne îmbăiem ? o întrebă Maria Pia pe verișoara ei.

Elisabeta Ludovica, care era binișor mai tînără decît verișoara ei și era dispusă spre romantism, ca orice femeie bolnavă de inimă, se bucură că poate face baie.

— Curățenie ! Curățenie ! exclamă plină de însufletire.

Knikker, surugiul roșcovan, luă exclamația drept un semn de recunoștință adusă lui și își bombă pieptul, ca și cum el ar fi inventat curățenia.

3

CADA ERA DOAR DIN LEMN, OGLINDA de pe perete era chioară, mobilele erau acoperite cu rogojini, în schimb în camera de baie se aflau marițe. Fereastra era tăiată la mare înălțime, încît nici cel mai înalt bărbat n-ar fi putut vedea ce se petrece înăuntru.

Cele două prințese se îmbăiau în aceeași cadă, și în același timp, căci la vederea apei calde nici una nu vru să-i dea prioritate celeilalte. În apa termală, o bucată de vreme uitară de oboseala și neplăcerile drumului, de peripețiile pe care le avură în timpul „fugii". Ședeau fericite față în față în cadă, de parcă s-ar fi îndrăgit toată viața. Maria Pia acceptă ca Elisabeta Ludovica să-i stropească umerii veștejiți și ea însăși azvîrli cîteva palme de apă în ceafa verișoarei ei. Dar, ca de obicei, Eli-

sabeta Ludovica deveni „obraznică", și o rugă pe Maria Pia s-o ude bine pe spate, treabă pentru care se întoarse cu spatele spre Pia. Cucoana vîrstnică amuți și ieși din cadă, pentru a fi prima care umezește cearșaful.

— Dumneata n-ai bătături? o întrebă Pia pe verișoara ce se lungise singură în cadă.

— Niciodată n-am avut bătături care să mă deranjeze, răspunse Elisabeta și scoase piciorul din apă, știut fiind că dintre cele două prințese ea avea picior mai mic, mai frumos, la care se holbau destui ochi seara cînd dansau la palat.

Însă Maria Pia, după ce își îmbrăcă bluza și fusta, trase de funia clopoțelului, fără s-o mai intereseze goliciunea Elisabetei.

— Poate ai de gînd să atragi aici tot personalul?! izbucni Elisabeta în cadă. Măcar dă-mi la-ndemînă cearșaful!

Mai-mai să se încaiere, dar noroc că apăru băiețița cu sculele ei. Se așeză pe scăunel.

— Am și brici, dacă doamnele doresc să fie bărbierite, zise ascuțind briciul pe o curea.

— Nădăjduim că știi ce ai de făcut! zise Maria Pia și, uitînd de conflict, se abandonă plăcerilor oferite de tăierea bătăturilor și de bărbierit.

— Cum te numești? Aha! Nagy Sándorné. Ai grijă de piciorul meu stîng, Nagy Sándorné, unde între două degete am niște piele îngroșată.

— O! Asta-i bătătură, bătătură sadea! exclamă femeia cercetînd locul arătat.

— Nu-i bătătură, doar niște piele îngroșată, că nu ești prima care mi-o taie! răspunse cu vădită asprime Pia.

Asprime din care Nagy Sándorné înțelese că are de-a face cu două doamne nobile și nu cu nevestele vreunor chiriași de prin jur.

4

FEMEIA TOCMAI ÎȘI VEDEA DE BĂRbieritul cucoanelor, pentru că, prințesele se bărbie-

reau încă de pe atunci sub braț. Erau adesea silite de obligațiile lor să îmbrace rochiile de bal. Maria Pia se bărbierea și pe față în timp ce Elisabeta Ludovica se săpuni doar în locul mustății. Cînd deodată Knikker, surugiul, ciocăni la ușa băii.

— Au venit doi jandarmi sau ostași care le caută pe doamnele călătoare, se auzi vocea lui Knikker.

Cele două prințese păliră.

— Să nu intre cine ține la viața lui! strigă bărbierița și ieși afară cu briciul în mînă.

Scurtă vreme, afară pe coridor nu se auzi decît vocea ei, clocotind, bulbucind și scoțînd aburi, de parcă ar fi fiert ceva pe foc. Se întoarse roșie la față și continuă bărbieritul.

— Căutau niște prințese din Viena. Da eu le-am spus că la mine-s baroana din Szombathely și fiică-sa. Am făcut bine?

Maria Pia și Elisabeta Ludovica se uitară una la alta. Dar Maria Pia nu putea răspunde imediat, căci bărbierița îi umbla cu briciul pe bărbie. Însă după ce femeia termină treaba asta gingașă și șterse spuma de pe bărbia prințesei, Maria Pia o întrebă:

— Și au crezut că am o fată atît de vîrstnică?

Elisabeta Ludovica aștepta cu ochii larg deschiși, ca o pisică, răspunsul bărbieriței.

— Bărbații cred orice, răspunse pe ocolite isteața bărbierița și își ascuți iar briciul, pentru a-și continua munca.

„Asta a fost cel mai critic moment din viața mea, oare vor crede că sînt mama Elisabetei?" îi scrise prințesa unei prietene, după ce pericolul se îndepărtă. „Bineînțeles, n-au crezut! Dar ne-au lăsat să plecăm mai departe."

(1931)

FALSUL ANDRÁSSY GYULA

1

PE VREMEA CÎND VĂRSATUL DE vînt era încă o boală de toate zilele pe care n-o putea lecui, ca azi, pînă şi cel mai mărunt medic de plasă, în Ungaria oamenii ciupiţi de vărsat erau destul de frecvenţi.

Dumnezeu ştie de ce, dar oamenii ciupiţi de vărsat aveau o anumită trecere la femei, poate tocmai din cauza particularităţii lor.

Erau unii cărora le rămăseseră încă din copilărie cîteva semne mici chiar în locurile cele mai vizibile. Ici o gropiţă, colo alta, ca locurile de culcuş ale iepurilor pe şes. De altfel despre aceştia se şi cîntau felurite cîntece.

Chiar dacă-i un pic ciupit
Este scumpul meu iubit!

Era un cîntec foarte potrivit pentru a fi fredonat la urechea unui bărbat ce-şi dorea fericirea.

Poate că femeile considerau că oamenii ciupiţi de vărsat sînt mai uşor de cucerit, mai maleabili, mai supuşi decît ceilalţi, dovadă că se măritau cu plăcere cu aceştia.

Îl iubesc cu-adevărat
Că-i cu semne de vărsat...

zicea mai departe cîntecul omului ciupit de vărsat. Nu toate buzele femeieşti îndrăgeau feţele netede. Ce s-ar

fi făcut bărboșii ? ! Sau mai ales oamenii cu fața ciupită rău, ca răzătoarea.

E drept că cele mai înspăimîntătoare exemplare de oameni ciupiți de vărsat se aflau printre țigani, printre diblași și contrabasiști, atît de ciupiți, încît nu prea puteai să-i slobozi printre oameni fără a avea și instrumentul la ei.

Însă domnul despre care vorbim azi făcea parte întîmplător dintre bărbații cu ochi negri, păr creț, față măslinie, statură impunătoare, sau chiar am putea spune dintre bărbații frumoși. Ba parcă arăta și mai viril decît ceilalți bărbați, tocmai din cauza acelei boli periculoase prin care trecuse rămînînd cu pielea întreagă.

Umbla prin lume întotdeauna cu pași legănați, aproape ca de dans, ca și cum ar fi îngînat în sinea lui o melodie (și nu blesteme, cum se obișnuiește azi), și făcea impresia că acuși-acuși își dă drumul la voce prin gară, unde urmărea să i se încarce niște cai, sau la tîrg, unde se simțea întotdeauna bine dispus printre samsari, deși nici aceștia nu sînt oameni prost dispuși...

Ori că acuși-acuși are să înhațe o nevestică rămasă pe peron cu gura căscată sau vreo muiere cu fuste creț uitată pe-acolo, pe care s-o danseze...

Că acuși-acuși se azvîrle pe cal, pentru a-l face să zburde prin fața barăcilor cu talaș din care spionează întotdeauna un ochi de fată...

Era o fire de haiduc.

Se numea Andrási Gyula, în privința ocupației făcea parte dintre acei domni unguri care profesau pentru prima oară meseria de comis-voiajor, descoperind principiile unei vieți noi. Nimeni nu-i știa adevărata adresă, cînd era acasă locuia parcă în Tiszolc sau în Kótaj, dar mai mult călătorea, învîrtindu-se printre cai și domni, asigurări pe viață pentru oameni șubrezi și printre femei.

— Eh, uite-l pe fratele geamăn al lui Andrássy Gyula *, ziceau în restaurantul gării domnii din oraș, așezați la o bere, cînd îl vedeau pe samsarul boieros sosit cu vreun

* Conte, om politic maghiar (1823—1890), promotor al dualismului Austro-Ungar.

tren. (Bineînțeles, se gîndeau întotdeauna la Andrássy Gyula cel mai vîrstnic, care cîndva avusese un rol atît de mare în imperiu, încît împăratul îi încredințase pînă și îmbolnăvirea împărătesei, drept care aceasta s-a războit cu propriu-i soț. Dînsul avea față din asta țigănoasă, păr creț și ondulat, priviri cînd visătoare, cînd neastîmpărate, întocmai ca acest Andrási, care colinda tîrgurile cu scopul de a afla ce s-ar putea cumpăra ieftin și vinde scump.)

2

— AM LUAT CU OARECARE EMOȚIE strychnina prescrisă împotriva bolii mele de Jósa Andris, dar m-a liniștit spunîndu-mi că și Andrássy Gyula are nevoie de otrava asta pentru a-și menține sănătatea, rosti *Andrási al nostru*, cum îi ziceau prin părțile Tisei de Sus, unde se mai dospea orgoliul național și populația găsea timp și de glumit. (Exista un Rotschild aparte — „Rotschildul județului". Aveam și noi un „Cicero al nostru" — „oratorul județului", un „Fabius Cunctator al nostru", un „Petőfi al nostru" bătrîn, care nu scrisese niciodată poezii, era jude cadastral, însă leit Petőfi, ba aveam și un „Görgei * al nostru", pe care în fiecare zi de sărbătoare patriotică oamenii îl alergau pe stradă, deși nu făcuse rău nimănui.)

Cutia cu medicamente în care Andrási ținea periculoasa otravă circula din mînă în mînă. Și chiar în restaurantul gării, unde domnii mergeau după-amiezile de dragul plimbării și al berii. (Lumina lunii de iarnă era emoționantă, urmărindu-i printre plopi pe muștericii ce se întorceau clătinîndu-se spre casă, sau țîșnind în calea lor printre frunze. Firește, Andrási, eroul zilei, care înghițea hapurile otrăvitoare, mergea în față, căci nu era de colea să înghiți de trei ori pe zi otravă pentru șobolani.)

---

* Vezi nota de la pag. 8.

Unul dintre domnii rămași în urmă, dintre cei mai chibzuiți, zise :

— Nu prea stau cine știe ce bine treburile monarhiei de vreme ce s-a îmbolnăvit și Andrássy Gyula !

La care altul mormăi :

— A dus o viață cam ușuratică, s-a învîrtit mult printre fuste, ba pînă și printre nevesticile slovacilor din Tőketerebes. Nu stătea să aleagă : fustă să fie ! Îmi povestea nevastă-mea, care-i de fel din Zemplén, că va avea pe cine să îngrijească Kenderffy Kati. Și scapă și Bismark de adversarul său.

Astfel vorbeau patrioții noștri pe drumul luminat de razele lunii.

Scumpă, înșelătoare, maghiară lumină a lunii ! Pe vremuri, sub razele tale putea interveni fiece bărbat ungur în politica înaltă. Viena, unde în fiecare zi se hotăra soarta Ungariei, se afla la numai un salt de orăcăitul broaștelor, de lumea sonoră a lacurilor. (Viena, unde Andrássy Gyula merge călare în vizită la domnitor, îi duce buchete de flori împărătesei, în timp ce pe bătrînul Bismarck îl ia naiba în Germania. Eh, dar, ce-i drept, îi și strigau cu numele său pe ciinii de vînătoare cînd vînătoarea dădea greș !)

Dar tineretul îl însoțea totuși pe eroul zilei, pe Andrási cel ou pas ușor, dansat, pe drumul luminat de lună, pentru că multe se pot învăța de la omul acesta umblat, dacă nu altele, măcar cele de știut despre femei.

— Și Jósa András ți-a interzis și femeile ? îl întrebară pe prietenul tuturor despre prescripția doctorului.

Andrási le răspunse cu o înțelepciune demnă de un samsar :

— Zadarnic îi predică doctorul Jósa unuia care pînă la vîrsta de patruzeci de ani nu s-a plictisit de femei ! Eu unul rămîn la maxima pe care-am auzit-o odată la Kassa : „Nu-și află o soțioară / Tot la alta vrea să moară".

Ce-i drept, astfel de maxime îi cam știrbeau prestigiul lui Andrási, căci după opinia generală, datorită asemănării sale cu adevăratul Andrássy Gyula se așteptau la o conduită plină de prestanță din partea sa. (Mai ales de cînd acela a început a boli și a vizita felurite loca-

lități balneare.) Dar oare ce nu place tineretului din tot ce se poate deduce despre femei și aventuri galante!?

— Tot la alta vrea să moară! repetau și se gîndeau la adevăratul Andrássy Gyula, căruia falsul Andrási îi strica astfel „renumele"

3

ZI DE ZI SOSEAU VEȘTI TOT MAI rele despre contele Andrássy Gyula, despre starea fizică a mîndriei monarhiei, și în aceeași măsură bolea și Andrási din părțile Tisei de Sus.

— Acum e sigur că are ceva legătură cu adevăratul Andrássy, altfel ar fi de neînțeles cum se poate una ca asta, vorbeau în restaurantul gării, în care cînd și cînd Andrási, ajuns mai mult o umbră, se mai uita înăuntru prin geam. Așa cum a avut pe vremuri parte de succes la femei, la fel își suportă acum bolile. S-ar putea spune că cei doi Andrássy s-au născut sub aceeași stea.

— Au să sfarme pietre în mine, zise cu o undă de lăudăroșenie falsul Andrási, pășind pe aleea cu plopi pe unde îl urmaseră tinerii bărbați, dornici să învețe. Uite ce-au făcut din mine femeile, mulțimea de iubiri nebunești, flori, voaluri, farduri, paciuliuri, frufruuri, alunițe, corsete, centuri, jartiere, sau mai știu eu cum să le mai spun femeilor, că le-am uitat și numele.

— Bluzițele și frumoșii armăsari, îl ajutau adepții pe samsarul ce mijea ochii spre lună acolo pe aleea cu plopi, unde pășea agale, ca un flăcău pribeag ce și-a luat adio de la ai săi.

— Din păcate am făcut parte dintre oamenii ce încep să chelească în spate, în creștetul capului, și nu în față, pe frunte. Cine chelește în față e respins de femei, dar cine chelește în spate, femeile trag de el.

— Au tras de dumneata? îl întrebă tinerelul studios.

— În special partea mai aristocratică a lumii femeiești, așa cum și bietul meu tiz a avut mereu necazuri cu doamne încoronate, domnișoare prințese, contese din

provincie. Femeile astea sînt obișnuite să-și impună voința, ori că le place bărbaților, ori nu.

— Să auzim cine-s contesele din provincie ! implora tineretul zălud.

— Protestez pentru tonul ăsta ! răspunse samsarul ce semăna mai degrabă cu umbra plopului (peste care poate că moartea sare călare pe calul ei, căci nu-l recunoaște pe șosea pe Andrási. Îl ia drept șanț).

— Atunci să auzim măcar cine-s prințesele cărora tot nu le mai poate dăuna asta, îl rugă societatea pe Andrási, căci cui nu i-ar face plăcere să audă ceva despre treburile săvîrșite de femei ? !

— N-am să rostesc nume, dar de altfel știți și voi cine se aseamănă cu aristocrația în viața noastră grunjoasă, noroioasă, de călători pedeștri. Casierițele, fîrtate ! Ocolește-le pe casierițe, oricîte zîmbete ți-ar trimite din cușeta lor, de poți să le confunzi cu zîmbetele unor doamne de neam regesc. Cîte orașe, atîtea casierițe. Una seamănă cu frumoasa contesă poloneză cu care și-a dat tizul meu randevu, în timpul unui congres la Berlin. Alta seamănă cu o contesă rusoaică tot de pe atunci pe care a trimis-o Bismarck pe capul tizului meu pentru a-i smulge secretele. A treia e leit prințesa italiancă — aia cu ochi mari, venețieni — pe care o foloseau italienii ca spioană. Fiecare femeie își are copia ei undeva, — dacă umbli mult prin toată lumea, o găsești. Și acum sfarmă pietre în mine, cu cleștele, că mă ia cu frig numai cînd mă gîndesc la asta !

4

— NICI NU E NEVOIE SĂ CITEȘTI ȘTIrile din ziar despre starea sănătății lui Andrássy Gyula, putem vedea aici, în fața noastră, zi de zi în ce stare se află bolnavul, decreta directorul restaurantului gării, un oarecare domn Juhász Etele, care, ca orice jucător de cărți, era predispus să creadă în superstiții. („Aud că Ludovic al XI-lea, regele Franței, era și mai superstițios decît mine", spunea adesea.)

Și oamenii priveau lung după Andrási, cînd își părăsea patul de suferință de dragul cîte unui mînz frumos, sau se plimba cu trăsura în Prater, respectiv pleca hurducîndu-se într-o brișcă nenorocită pînă la tîrgul de cai, își schimba unul după altul doctorii, să vadă care i-ar putea fi mai folositor (ca și rudei sale de nume), respectiv mergea și la Sfînta Fecioară Maria din Pócs, unde trecuseră pînă atunci în pelerinaj atîția necredincioși cînd simțiseră nevoia de credință.

Cu timpul, Andrási nu se mai scula decît pentru cîțiva mînji de prins la șaretă, pentru că renunțase la călărie, cu toate că înainte nu putea fi imaginat decît călare pe un cal iute și focos. Dar pe măsură ce-i avansa boala, dădu prioritate cailor de trăsură.

— La Bratislava am fost cel mai fericit, pentru că eram tînăr și atunci am cunoscut-o pe nevastă-mea, Katinka, povestea întins pe patul de spital, cum poate în același timp povestea și adevăratul Andrássy Gyula.

Apoi sosi și ziua morții lui „Andrási al nostru", la fel ca și cea a adevăratului Andrássy Gyula.

Unii știau absolut sigur că au murit în aceeași oră, ba chiar în același minut, „ceea ce de altfel, lăsînd deoparte orice superstiție, se poate întîmpla oriunde în lume" — zise Juhász Etele și răsucindu-și în jos mustața bălaie, se gîndea oare cu cine va trebui să moară el în același timp?

— Dacă ar mai trăi Reding Itel (din cărțile de joc elvețiene), poate ar muri în aceeași zi cu el, zise un domn glumeț, care nu-și pierduse umorul nici în ziua morții lui Andrássy cel mare și a lui Andrási cel mic.

Și cînd îl așezară pe catafalc pe „Andrási al nostru", de stătea în sicriu cu barba lui rărită și decolorată, părăsind pentru totdeauna restaurantele din gări, cvartirurile aflate în fiecare zi altundeva, prietenii buni, samsarîcurile și armăsarii de cursă, veni pentru prima oară la sicriul său părăsit cineva din lumea „ciorapilor", dispretuită la bătrînețea sa, din lumea dragostei, a florilor, a voalurilor, a alunițelor, paciuliului, frufruului, pudrelor, corsetelor și jartierelor, pentru a așeza o coroană la

căpătîiul său. O femeie îmbrăcată în negru, care de atunci n-a mai părăsit veşmintele de doliu.

— Oare i s-a întîmplat şi adevăratului Andrássy chestia asta ? întrebau patrioţii ce tremurau în judeţul nostru plini de respect faţă de patrie, cînd mai venea vorba ici-colo despre Andrási.

— Dar oricum ar fi fost, un lucru e sigur, că nici unul din cei doi Andrási n-au suportat să stea degeaba. Amîndoi doreau şi făceau ceva, unul imperii, celălalt tîrguri bune. Cine ar putea şti, la urma urmelor, care din cei doi valorează mai mult ?

(1932)

DOMNUL CARE S-A TRANSFORMAT ÎN CAL

1

DOMNUL PRUNĂ DEVENI CAL — ŞI în programul de curse din *Gazeta Hipică şi Vînătorească* îşi continuă viaţa sub numele de Ţuică.

Poate că nici nu era o treabă neobişnuită din partea lui Prună, care toată viaţa se învîrtise printre comis-voiajori, geambaşi cu cravaşe, jochei rămaşi numai piele şi os, negustori de fîn cu mustăţi mari, bookmackeri şi proprietari de cai de prin cafenelele budapestane, în special pe străzile ce dădeau spre hipodromul Gyep, unde cafenelele şi restaurantele purtau firme ca „Turf", „Comoara mea", „La pinten".

Cît timp umblase în două picioare, Prună purtase joben şi îşi făcuse cămăşi în culorile grajdurilor ce se aflau tocmai la modă (şi în plin succes), cînd în culori roşii şi negre, cînd aurii şi argintii. Pînă în acel moment, Prună fusese colaborator al *Gazetei Hipice şi Vînătoreşti,* unde scria „ştiri intime" despre mînji ce alergau pe Gyep, despre jocheii, dresorii şi proprietarii lor, de vreme ce nimic altceva nu-l interesa pe lume în afara concursurilor, care pe atunci se mai desfăşurau aici, în apropierea oraşului, începînd din cele dintîi zile ale primăverii pînă toamna tîrziu. Aşadar Prună îşi petrecuse cea mai mare parte a vieţii pe hipodrom şi cu oamenii ce se ocupau cu caii. Nici nu se mira că în anumite perioade de timp vîntul îi smulgea pantalonii de pe gambe, la fel îi lua şi jobenul purtat pe-o sprînceană, şi zadarnic ar fi întins mîinile după obiectele plecate, căci îi crescuseră co-

pite în locul mîinilor, pe care în scurtă vreme i le potcovîră, iar iubitorul de sport se transformă într-un cal de curse cu numele de Ţuică, din moment ce avea toate calităţile pentru noua carieră.

2

AVEA PRUNĂ UN CAP DE CAL, DE nu l-ar fi recunoscut nici frumoasa sportlady care întîmplător îi era prietenă, căci domnii (chiar şi de rang mai mic) ce se ocupau de sport, aveau întotdeauna o prietenă care se însufleţea pentru hipodrom la fel ca altă femeie pentru dragoste. O astfel de dragoste sportivă îi legase pe Doianişori şi Prună, pînă cînd acesta nu deveni Ţuică.

— Mereu spunea, săracul, că după părerea lui în ultima vreme concursurile nu mai sînt cinstite, din care cauză are să se erijeze el însuşi în cal de curse, pentru a-şi da concursul la limpezirea lucrurilor. Are să facă el ordine în socotelile celor ce fixează handicapurile, zise Doianişori, cu tristeţea unei femei părăsite, după ce zadarnic îl aşteptase pe Prună la hipodrom, pentru ca acesta să-i dea sfaturile şi pronosticurile potrivite.

Rămînînd singură, cuconiţa se interesă ba ici, ba colo, în special de la vechii prieteni ai lui Prună, de la samsari şi de la maeştrii îngrijitori despre care am mai amintit, şi care fireşte o traseră în piept pe femeie, aşa cum se obişnuieşte la turf, unde nimeni nu spune „adevărul".

Amare zile urmară pentru Doianişori după transformarea lui Prună în cal! Suferi dezamăgiri de pe urma pronosticurilor lui Biciuşcă, vestitul furnizor de ovăz; se lăsă amăgită de Slăbănogu', care mereu alerga prin jurul bookmackerilor, cărîndu-le în tribună bere, vin, gustări, fiind astfel informat în treburi, dar cu toate acestea nespunînd niciodată adevărul. Se ambală în legături amoroase cu Coadădecal, un specialist în pronosticuri, unul dintre cei mai antipatici şarlatani din Pesta, dar care nu-şi trăda pronosticul bun, pe care-l ştia singur,

nici în cele mai intime momente alle ceaiului luat împreună cu femeiușca noastră.

„Ce să-i fac omului ăstuia ca să-mi spună în sfîrșit?“ se întreba adesea disperată Doianișori, în timp ce își irosea zadarnic drăgălășeniile pe șarlatanul înrăit, care rîdea cu poftă după concursuri. „Am spus dinainte că Terchea-Berchea n-o să-și poată păstra avansul, dar nu m-a ascultat nimeni!“ „Mi l-au tot oferit pe favoritul lor, dar nu înghit eu gălușca asta!“ Și Coadădecal, antipaticul specialist, îi tot da înainte cu astfel de remarci din care se putea deduce că știa din capul locului rezultatul curselor, dar nu suflase nimic nimănui, nici măcar lui Doianișori.

Cuconița se lămuri curînd cu specialistul și se întoarse din toată inima înapoi la Prună, despre care știm deja că, sub numele de „Țuică“, așa cum prescrie obiceiul de a se numi caii de cursă, stătea în majoritatea timpului în antrenamente și dresaj la Geambașu, într-un „grajd“ mai mic, din provincie, unde îi învățau la tot felul de șiretlicuri pe caii ajunși în robie aici, pentru ca atunci cînd li se ivește ocazia, să-și cîștige nu numai obrocul lor, ci și pîinea Geambașului, pateul de potîrniche, rachiul, tutunul de pipă, ca și cheltuielile făcute cu amantele sale.

3

DOIANIȘORI SOCOTI CĂ CEL MAI bun lucru ar fi să-l caute ea însăși pe Țuică în acel grajd aflat la marginea capitalei, printre niște loturi de porumb și salcîmi uscați ale căror ramuri goale păreau să aștepte cînd își va spînzura în sfîrșit propria piele domnul Geambașu pentru fărădelegile săvîrșite.

Domnul Prună cel transformat în cal își petrecea aici zilele printre flăcăi cu mutre înspăimîntătoare, băietani cu fețe de șuți, jochei cu dinți înnegriți de cît roseseră harnașamentele, băieți de grajd arătînd a răufăcători.

Lesne se poate imagina cum ciuli urechile acolo în grajd cînd auzi din curte glasul lui Doianișori, care se

interesa de la domnul Geambaşu despre starea calului de curse. Ce lecţii a învăţat pînă acum, pentru ce distanţe e antrenat, ce apetit are şi ce calităţi ? Oare nu se încăpăţînează, ca în viaţa sa anterioară, cînd nu vroia nici în ruptul capului să se abată de la cîte un pronostic, de la cîte un calcul cu handicap, sau să ţină seama de vreo observaţie ? A primit şi vreo lovitură de bici ? şi de ce ?

Domnul Geambaşu îi răspundea mai mult mormăind, nu prea avea încredere în cuconiţă, pentru ca aceea să-i mulţumească recunoscătoare pentru lămuririle obţinute.

— De altfel, mîine e înscris la Cursa Necîştigătorilor, acolo va putea arăta cît valorează, se mărturisi în sfîrşit domnul Geambaşu, plictisit de atîtea întrebări puse de cuconiţă.

— Aşadar Ţuică al nostru primeşte botezul la cursa secundară ? ! exclamă oftînd Doianişori, ca şi cum ar fi auzit o noutate excepţională, deşi ştia deja din *Gazeta Hipică*, doar citise rubrica de ştiri hipice....

— Are să-l încalece Kozarek, flăcăul acela cu mînă forte, care de obicei îl călăreşte şi la antrenamente ! mai adăugă Geambaşu şi îşi vîrî nişte tutun în gură, ca întotdeauna cînd se plictisea de discuţie.

Doianişori porni grăbită spre grajd, cu un aer de mireasă, ca şi cum ar fi trăit cele mai frumoase evenimente din viaţa ei, şi în curînd dispăru în grajd, unde se afla Ţuică împreună cu alţi cai.

Zărindu-l pe Ţuică, Doianişori îl îmbrăţişă pe după gît şi îl udă cu lacrimi.

— O, ce sacrificiu ai făcut pentru mine, scumpul meu ! strigă, convinsă că Prună se transformase în cal numai de dragul ei.

— Nu-i cine ştie ce distanţă, doar o mie două sute de metri ! răspunse Ţuică, pentru a potoli lacrimile femeieşti. Aş fi în stare să alerg şi peste două mii de metri, numai să dovedesc că bănuielile mele sînt întemeiate.

4

BINEÎNȚELES ÎN NOAPTEA PREMERgătoare cursei, femeia dormi acolo lîngă calul ei, căci tot n-ar fi putut dormi altundeva pe această lume.

Calul nu poate fi lăsat singur înainte de concurs, trebuie avut grijă de hrana sa, de adăpat, de toanele în care se află, și mai ales să nu-i dea ceva ticăloșii de geambași, ceva care i-ar reduce capacitățile.

De altfel, între timp, Doianișori făcuse cunoștință cu toată suflarea grajdului.

Era acolo o iapă, care și pe vremuri răspundea tot la numele Carolina, cînd ocupația ei consta în a agăța ghirlande de flori pe gîtul conților bătrîni și a cailor de cursă victorioși. Undeva își confundase treaba, nimerind în calea domnului Geambașu, care-o ochise pentru a cîștiga anumite curse.

Florăreasa devenită iapă îi vorbi cu încredere, ca între femei, lui Doianișori despre situația de aici, unde domnul Geambașu face cele mai mari ticăloșii.

— Niciodată nu poți ști ce vrea, îl înșală pînă și pe maestrul său de grajd, iar nevesti-sii îi spune că dacă e vorba să cîștige cu caii săi, apoi vrea el însuși și nu cunoștințele bărbătești ale nevestei sale ! se plînse Carolina.

Printre cai se mai afla și jucătorul de turf Rudi Weiser, care pe vremea vechilor curse hipice locuia mai mult în trenuri, pentru a putea vedea toate concursurile organizate în monarhie. Cînd i s-au terminat banii și creditul, a devenit bineînțeles cal, pentru a-și depune sudoarea muncii pe altarul pasiunii sale. Era încă trufaș, deși devenise cal de obstacole bătrîn, pe care Geambașu îl amenința mereu că-l extermină dacă greșește obstacolele.

— Nici nu-ți închipui, doamna mea, ce frică mi-e de șanțul cu apă ! Viața nu-i toată o sărbătoare ! Cînd e bătrîn, nimeni să nu meargă la curse de cai, o făcu atentă vestitul Rudi pe cuconița care întîlnise multe și de toate pe diferite terenuri, fie la Tátralomnic, fie la Siófok.

Într-un colț, în dreptul unei iesle goale, stătea Dobrin, vestitul bookmacker și hangiu, vrăjit în cal, și privea jalnic la cuconiță, cu ochii săi aproape orbi.

— Zadarnică-i primăvara, după cum zadarnice și cursele de toamnă, noi nu ne mai putem recîștiga vechea formă. Îți trebuie tinerețe pînă și pentru a cîștiga la o cursă hipică. Pe vremea cînd eram student la drept, am jucat un forint la hipodromul de pe strada Szerecsem și am cîștigat cu el o sută de forinți. Ar mai fi posibil așa ceva azi, cînd mi-am părăsit studiile de drept, am dispărut dintre bookmackeri, m-au părăsit iubitele, prietenele și prietenii, și azi mai primesc un litru, doi de ovăz numai dacă-i amintesc Geambașului de vremurile de altădată? Nu-l lăsa pe Țuică să concureze, el mai e cît de cît tînăr, poate să se realizeze și în altă profesie, spuse Dobrin cel vrăjit în cal și care la fel trebuia să-și cîștige pîinea cea de toate zilele cu mare trudă, învățîndu-i pe caii tineri cum să trișeze.

5

FEMEIA STĂTEA LUNGITĂ PE PAIE în vecinătatea lui Țuică și discuta în șoaptă cu calul posibilitățile de a doua zi.

Vrăjitul Țuică își înfățișă destul de lucid situația.

— Fiind primul meu concurs, nu prea pot conta pe protecție, prea puțini îmi cunosc trecutul, calitățile, originea, despre care pot să-ți șoptesc doar atît : că este foarte apropiată de a lui Rascal. Dacă cercetăm mai atent *Stud Book*-ul și *Racing Calendar*-ul, putem găsi firul roșu care mă leagă ca individualitate de Rascal. Firește, asta n-o știu decît experții, zise Țuică, umflîndu-se în pene și acum, în starea sa de cal, ca și pe vremea cînd era colaborator la *Gazeta Hipică și Vînătorească* și umpluse tîrgul că știe tot, mai bine decît oricine, doar ține de profesia sa.

— Deci, după cîte simți dumneata, ai să cîștigi cursa? întrebă tremurînd Doianișori, care ori de cîte ori vorbea în secret despre „chestiuni de curse" se pierdea cu firea ca un bolnav de inimă ce tremură pentru viața lui.

— Simțurile mele sînt cele vechi, doamna mea, cu toate că mi-am schimbat situația ; noi, bărbații, rămînem fideli celor ce au fost drăguți, credincioși, binevoitori cu noi. Asta simt eu, doamna mea, dacă tot e voie și se poate vorbi despre acestea, răspunse faimosul cronicar sportiv de pe vremuri, lăsînd-o să înțeleagă limpede că nu se schimbase nici acum, cînd era cal.

— Da, reluă cuconița. Așadar crezi că aș putea face un oarecare pariu la mașina automată, cu prilejul victoriei dumitale de mîine ? Ar fi interesant de știut, măcar pentru faptul că încă n-am obținut niciodată un pronostic pentru un armăsar ce aleargă individual, gîndindu-mă să joc, sau să nu joc pe el ? Te rog să-mi vorbești deschis, doar am pierdut atîția bani pînă acum la curse !

Țuică tocmai vroia să răspundă, cînd ticălosul de Geambaș, care stătuse tot timpul lipit de peretele grajdului și trăsese cu urechea, pentru a spiona de ce își petrece femeia noaptea în grajd printre cai, deschise brusc ușa și intră cu un lămpaș aprins în mînă.

— Sper să nu gîndești, doamnă, că aici poți afla niște secrete de grajd, care oricum nu sînt făcute să le cunoască și alții ! începu Geambașul cu asprimea cu care se purta cu caii încredințați lui. Trecutul domnului Prună a fost dat uitării de cînd a devenit cal și a ajuns în grija mea. O fi fost el așa și pe dincolo mai demult, acum e așa cum vreau eu. Te rog să părăsești, doamnă, grajdul !

6

DOIANIȘORI SE SCULĂ CU INIMA tristă pentru a da ascultare neîndurătorului Geambaș. O privea trist și Țuică, dar nu-i putea vorbi nimic, nici despre dragoste, nici despre posibilitățile din concurs. Pentru că iar se transformase în cal, îndată ce femeia plecase de lîngă el.

De dragul adevărului istoric, trebuie să spunem că, oricum, Țuică n-a cîștigat concursul la care fusese înscris.

(1932)

TRIBUNALUL DE ONOARE*

1

ÎN ÎNCHISOAREA DE STAT DIN VÁC începu o lume haiducească, din ziua cînd domnii Péceli și Pándi (amîndoi din județul Pesta) poposiră acolo, pentru a-și ispăși pedeapsa cu care erau datori Ministerului de justiție al regatului ungar.

Péceli avea de ispășit două luni, Pándi numai șase săptămîni, Pándi fiind condamnat la Szolnok, unde judecătorii sînt mai îngăduitori cu daraverile domnilor din societatea înaltă.

În orice caz, pe cei doi duelgii i-au băgat la răcoare împreună, pentru ca o vreme să fie pace în județ. Dacă li s-ar face chef de duel în închisoarea din Vác, n-au decît să dueleze unul cu altul.

Dar închisoarea regală ungară, pendinte de Penitenciarele naționale, avea și dreptul de a proceda la deschiderea, continuarea, dezbaterea acțiunilor penale privind atentatul la onoare, și în sfîrșit pronunțarea pedepselor cu închisoare. Căci la această închisoare se afla un tribunal permanent, care se pronunța și în legătură cu evenimentele din afară (sau de pe cealaltă lume). Poșta funcționa ireproșabil în închisoarea de stat, ziarele, scrisorile soseau punctual, iar pentru mai multă siguranță scrisorile expediate de aici erau prevăzute cu sigiliul închisorii de stat a regatului ungar și semnătura directorului Balkay. O scrisoare trimisă de la Vác era ca un

* În vechea Ungarie, tribunal constituit ad-hoc, pentru rezolvarea unor conflicte de onoare sau cavalerești.

document oficial, purtînd sigiliul cu îngerul ocrotitor al naţiei. Dacă nici în închisoarea de stat din Vác nu izbuteau să repare ştirbirea onoarei, apoi nu mai putea ajuta nici papa de la Roma.

În plasa Vác, preşedinte permanent al tribunalului de onoare era căpitanul în retragere Zubovics Feodor, ce locuia la Verőcz (altul poate că n-ar fi primit această slujbă ciudată), dumnealui căpitanul Zubovics Feodor fiind vestit datorită faptului că inventase torpila de uscat, apoi ieşiseră adevărate legende despre curajul său: cică odată îl făcuse arşice pe un faimos spadasin, după ce devenise temut în capitală pentru arţagul său; altă dată oprise trenul într-un loc unde acesta nu avea voie să se oprească, dar unde Zubovics voia să se urce în el.

Într-adevăr, Zubovics se prezentase prompt, după primul apel, la închisoarea de stat din Vác, îndată ce aflase că domnii Péceli şi Pándi poposiseră pentru o vreme acolo şi constituiseră, respectiv reînnoiseră Tribunalul de onoare general, care, prin hotărîrile sale, era şi în trecut o forţă socială cam de importanţa Curiei Regale Ungare* în alte probleme. Acolo pronunţaseră sentinţe numeroşi cavaleri dezonoraţi, ori cavaleri de vază, în cazurile ajunse în faţa lor, dar şi în cazuri citite din ziare, asupra cărora găseau că e cazul să se pronunţe, firesc, după examinarea de rigoare.

— Eh, care-i necazul? întrebă într-o după-amiază de miercuri Zubovics (nu mult înainte de Crăciun), cînd în orele de vizită (de la patru la şase) apăru în vorbitorul cu miros de şoareci al închisorii de stat, care era cea mai mare încăpere a clădirii, avînd în mijloc o masă lungă, vopsită în verde, pe un perete tabloul lui Franz Josef, scaune din lemn de stejar masiv şi din paltin, parcă făcute pentru a-i suporta ani întregi pe cei ce se aşezau în ele.

La sosirea lui Zubovics, plutonierul, care ţinea în această perioadă a anului locul directorului plecat la vînătoare sau pe la diferite onomastici, scoase din scrin şi prezentă Cartea de onoare. Această carte cu coperţi

* Denumirea fostului Tribunal suprem al Ungariei, desfiinţat în anul 1949.

de lemn fusese inaugurată în 1867, cînd cu prilejul încoronării lui Franz Josef se decretase legea ca domnii ce sînt condamnați din motiv de duel să nu fie tratați ca răufăcătorii de rînd, pentru că uneori duelul poate interveni și între civili, atît timp cît există femei pe lume. În Cartea de onoare erau consemnate numele bieților deținuți ce-au trecut pe aici, vîrsta și cugetările lor, ca într-o carte de amintiri de la băi. Uneori Cartea de onoare era numită și Carte de plîngeri, dar în majoritatea cazurilor această carte era folosită spre a se imortaliza în ea sentințele rostite în închisoarea de stat asupra evenimentelor dinafară.

Zubovics Feodor era un domn cu mustăți lungi, cotoiești, ciupit de vărsat, sprinten, cu glas strident, mai degrabă din categoria mijlociilor decît a uriașilor. Își aruncă ochii măslinii peste ultimele însemnări din Cartea de onoare. Apoi autentifică cu propria iscălitură însemnările ce-i erau pe plac și lui. Își scrise cu litere mari numele sub doleanța unor deținuți, care cereau ca, avînd în vedere că iarna lumina cade din altă direcție decît vara, clădirea închisorii să fie întoarsă spre partea unde bat razele soarelui.

— Iată o observație foarte prețioasă ! notă sub această dorință Z. Feodor, cu speranța că intervenția sa va avea efect.

2

PÉCELI, CARE PÎNĂ ȘI ÎN ÎNCHIsoare se plimba cu cravașa folosită la vînătoare, iar în anumite zile își prindea pintenii la cizme, de parcă s-ar fi pregătit de drum, raportă motivul constituirii tribunalului de onoare.

Povesti că în ziua cînd sosise el la Vác, la numărul 7, unde avea norocul să locuiască, apăruse o femeie care înainte de orice se arătase foarte mirată că-l găsește pe el în locul vechiului încarcerat. Era o femeie din Vác, pentru că, interesîndu-se ea de vechiul locatar, pronunțase cuvintele cu un ușor accent slovac. Era o provincială, dovadă că nu-i dădu crezare lui Péceli, care-o

anunțase că întemnițatul dinaintea sa fusese pus în libertate și se sorea pe undeva în ziua de aur a libertății. „Toți bărbații-s la fel", spusese femeia și se uitase sub pat și în dulapul pentru haine. Cînd se convinsese că nu-l găsește pe pușcăriaș nicăieri, izbucnise fără să vrea, oftînd : „Și cîte minciunele i-am trimis !"

— Kaiser-smarn ! exclamă Zubovics ca și cum abia acum ar fi început să-l intereseze cazul.

Péceli continuă, povestind că abia a plecat femeia cu minciunelele, a doua zi a apărut o altă femeie, care contrasta cu prima prin faptul că sosise cu trenul de Pesta, și îndată ce văzuse cămașa de turist și batista pestriță a lui Péceli, părea dispusă a crede că înaintașul lui Péceli o ștersese. Înaintașul lui Péceli purta fără excepție lenjerie din pînză de Rumburg, lenjerie de care se îngrijise tocmai respectiva doamnă. Îi declarase că ultima oară îi adusese în închisoare trei perechi de ciorapi scurți.

— Fuszekli ! exclamă Zubovics și începu să bată darabana pe masă.

Péceli continuă, raportînd apoi despre o a treia femeie, a cărei origine n-o putuse stabili, căci plîngea de abia i se putea înțelege vreun cuvînt. Dar printre lacrimi, printre hohote, se distingea totuși cîte un cuvînt care trăda ceva, cum ar fi „cunoștință", la auzul căruia Péceli tresărise mîndru, de parcă l-ar fi descoperit el însuși. Zubovics se văzu silit să-l tempereze :

— Poate din pricină că-l iubea ! spuse rotunjind bine cuvintele în gură. Deși nu mi-a plăcut niciodată să mă amestec în treburi femeiești, căci n-a existat acea judecătorie cavalerească care să fi pus pe tapet vreodată procese în care să se nimerească fie și numai un nume de femeie ! Hai să rămînem la regulile acceptate de cavalerii Mesei Rotunde încă pe vremea regelui Arthur. Mai precis, să căutăm bărbatul, orice-ar spune franțuzul decadent cu expresia „Cherchez la femme".

Trebuie să recunoaștem că Zubovics știa să conducă astfel de dezbateri, domnii din județul Pesta îi recunoșteau priceperea, stăpînea niște expresii pe care puțini le cunoșteau.

— Dosarul domnului de la numărul 7 a fost clasat ? întrebă președintele.

— Exceptînd pe cei cîţiva meşteri croitori, cizmari, negustori de pînzeturi din localitate, care chipurile l-ar fi căutat cu facturi pe Nagyidai, nu pot specifica mai mult despre înaintaşul meu, care şi-a executat la numărul 7 cele două luni de pedeapsă, inculpat fiind pentru trei dueluri, poate doar că a rămas o duhoare în urma lui în celulă, de parcă ar fi murit şi putrezit în ea.

— Asta e de consemnat, ca blam pentru personalul închisorii. Nu au trimis la timp telegramă după el, să afle unde a vîrît obielele şi lenjeria pe care n-a mai vrut s-o poarte. Asta se poate întîmpla şi în altă parte, nu numai în închisoare, al cărei miros ciudat, cum se ştie, nu poate fi îndepărtat multă vreme din îmbrăcăminte, răspunse preşedintele.

Aparent, cazul lui Nagyidai cel plecat ar fi fost rezolvat la dezbaterile tribunalului de onoare, dar tocmai atunci urmă la rînd Pándi, şi Pándi (un tînăr cu ten măsliniu, cu capul chelit devreme, care din acest motiv îşi lăsase favoriţi îndată ce intrase în slujbă la o judecătorie de ocol din provincie) făcu propunerea să fie audiat Csacsotka, cunoscutul dascăl cu vederi panslave, care şi el era locatar al închisorii de stat ungare, deşi deţinuţii ceruseră nu o dată ca agitatorul să fie mutat în altă închisoare a Ministerului de justiţie.

Auzind numele, preşedintele se cutremură vizibil, dar apoi oftă :

— Misiunea noastră cere ca din cînd în cînd să intrăm în contact cu tot felul de oameni !

Csacsotka fu adus de paznicul închisorii. Era un omuleţ cenuşiu, ca un zidar care stă toată ziua pe schele. Sub sprîncenele albite de mortar, ochii apoşi îi străluceau de viclenie. După cîte se vorbea, primea de la nu se ştie ce comitet o leafă pentru că stătea în închisoare. Dacă nu bani peşin, tot felul de caşcavaluri şi pîine de casă, aduse poştal din Ţara de Sus.

— Pe Nagyidai pînă şi Dumnezeu l-a plămădit să fie pretor, îşi începu depoziţia deţinutul condamnat pentru contravenţii naţionaliste. Ştia să facă pe filoslovacul, ştia să danseze dansuri slave, ştia să fie „ungur“ cînd era cazul. Da, era taman ca un „ungur“.

După ce îl onoră cu cele mai alese laude pe Nagyidai, care după părerea sa putea fi numit un adevărat om, Csacsotka tocmai vroia să se retragă din tribunalul de onoare, cînd Pándi își răsuci mustața înspicată ca a împăratului, pentru a putea vorbi cu solemnitatea cuvenită.

— Să ne spună preaonoratul domn deținut, aici, în fața completului, ce anume a fost de fapt cu acel „Flegma, Ponyatovszki" ?

— O aiureală ! bîlbîi Csacsotka. Aiureală curată, nici nu merită să ne batem gura cu asta !

Însă președintele, (cum spusese mai tîrziu), dacă tot s-a înfundat într-atîta în „noroiul ăsta", vru să se informeze temeinic.

— Te-am chemat aici, domnule deținut, ca să ne spui tot ce cunoști domneata despre cazul adus în discuție. E o datorie a oricărui domn la care apelează tribunalul de onoare.

Așa că fostul agitator nu mai avu de făcut altceva decît să povestească pe rînd cele ce urmează.

3

ÎN CEA DE A DOUA SĂPTĂMÎNĂ a detenției sale, Nagyidai, acest distins domn, începuse să ofteze, să geamă, să nu mai aibă somn, treabă care lăsase urme și asupra stării sale fizice. Hainele sale păreau croite pe altul, omul care punea foc în sobe și care obișnuia să-i distreze pe deținuți cu anecdote vechi din vremea tîlharilor de drumul mare nu mai izbutea să-l facă să rîdă. Ceva începuse a-l apăsa pe Nagyidai pe suflet, ca și cînd s-ar fi gîndit cel puțin la o iubită infidelă. Apoi, într-o zi, declarase că e un ticălos cine va mai duela vreodată în viață.

Președintele exclamă :

— Așa a spus ?

— Cuvînt cu cuvînt, întări martorul.

Şi Nagyidai, pentru a nu rămîne doar cu declaraţia, începuse a se antrena cu scopul de a-şi continua de acum înainte viaţa fără să mai dueleze, de îndată ce va fi pus în libertate.

Făcuse rost de un lanţ de priponit taurii, cu care se lega de pat, şi anume cu spinarea, de nu se mai putea mişca. După ce se lega astfel zdravăn, îl ruga pe Csacsotka să se aşeze în mijlocul încăperii şi să-l înjure de acolo. Să-l facă ticălos fără căpătîi, ucigaş, trişor, lotru bun de spînzurat, ba şi mucos căcăcios, că el nu se va simţi jignit, orice cuvinte dezonorante i-ar adresa dascălul panslav. Îl ruga pe Csacsotka să nu se zgîrcească nici cu înjurături la adresa propriului tată şi fraţilor săi morţi, pentru că multe dueluri avuseseră loc în Ungaria din pricina răposaţilor. Să nu cruţe nici onoarea eventualilor săi protectori, putîndu-i numi fără teamă hoţi de cai, iepuri fricoşi, mitocani, găinari pe toţi necunoscuţii care s-ar fi înrudit cumva cu Nagyidai. Legat cu lanţul, Nagyidai nu răspundea nimic, decît aceste cuvinte, pentru propria potolire : „Flegma, Ponyatovszky !“ Pentru că aşa vroia să se pregătească bunul domn ca, întorcîndu-se în libertate, să poată suporta jignirile mai mici sau mai mari cu care avea să se întîlnească în lume.

Csacsotka, care-l stima pe domnul Nagyidai ca pe nimeni dintre unguri, se supusese poruncii lui Nagyidai. Aşezîndu-se în mijlocul odăii, începea să înjure spre domnul legat cu lanţurile, cînd în slovacă, cînd pe ungureşte, bălăcărindu-i pe toţi acei pe care-i cunoştea sau îi putea cunoaşte Nagyidai. Sfîrşea prin a-l face pe rînd ba „Slovac cu burtă roşie“, ba „jidan căcăcios“ pe Nagyidai, dar acesta rezista pînă la urmă, gemînd cu plăcere între lanţurile sale.

„Dă-i înainte, Csacsotka. I-ai uitat pe naşă-miu şi pe naşă-mea“, îl îndemna din pat Nagyidai şi îi asuda chica, de ieşise din el cel puţin pe zece ani orice fel de durere cauzată de guturai sau de aerul rece.

După ce termina această fază a exerciţiilor, Nagyidai continua să se antreneze pentru a se putea ţine de cuvînt.

„E un om de nimic cel care mai duelează vreodată în viață ! Calcă-mă pe bătătură, dragă amice !"

Așa îi spunea, ba chiar îi poruncea apăsat, cel mai vrednic de cinste domn ungur, dascălului din Țara de Sus, și acesta era nevoit să se supună, căci în faza asta Nagyidai exersa fără lanțuri și ședea pe margine rotindu-și ochii scăldați în sînge.

Csacsotka călca pe bătătură, sau cel puțin pe vîrful bătăturii martirului, drept care acesta scotea un sîsîit, dar nu spunea decît atît :

„Flegma, Ponyatovszky ! Eh, și-acum mai arde-mi una-n ceafă, dragă amice, și cu asta am terminat cu grosul antrenamentului".

...Aici, Zubovics scotea deja flăcări, ședea cocoțat pe masă, tremurînd din toate încheieturile, și făcea cucurigu ca un cocoș.

— Nu îndrăzni să recunoști că i-ai mai tras și palme lui Nagyidai ! Nu îndrăzni, dacă ții la viața dumitale ! Pînă și domnii mai de rînd neagă, dacă pe parcursul afacerii s-a petrecut vreo leziune corporală, cu alte cuvinte fizică. Hai să ne păstrăm măcar în limitele cavalerismului.

Arătă cu ochi străfulgerînzi spre ușa vorbitorului, pe care ieșea Csacsotka împreună cu paznicul său de închisoare, înainte de a fi apucat să spună cum și-a continuat exercițiile domnul Nagyidai, pregătindu-se de ziua cînd va fi pus în libertate.

4

PREȘEDINTELE TRIBUNALULUI DE onoare al țării șezu o vreme îngîndurat, apoi încet-încet această nemișcare deveni un ușor clătinat din capul rezemat în palme, pe care și-l întoarse spre Péceli :

— Ia te uită ce minuni produce închisoarea ! zise Zubovics. Frînge pînă și caracterele cele mai tari și gesturile cavalerești. Cine ar fi crezut că poate exista în Ungaria un bărbat cu sentimente cavalerești, care să se autoflageleze cu un dascăl slovac pentru ca afară, în

lume, să-şi respecte un jurămînt ? ! Nu-i de mirare, domnule Péceli, că patul în care înaintaşul dumitale a stat legat cu lanţuri miroase a om mort ! Să punem cruce asupra acestei chestiuni !

Completul de judecată se mai consultă cum şi în ce fel să-şi formuleze sentinţa asupra cazului de faţă. În cele din urmă aleseră soluţia cea mai bună : să nege întregul caz. Cel mult — hotărîră cei prezenţi — va trebui ca numele complicelui Csacsotka să fie radiat pentru totdeauna din Cartea de onoare a închisorii regale ungare, pentru a nu mai sta ca mărturie a unor cazuri trecute. Aşa hotărîră.

(1932)

DOMNUL CARE A ÎNFLORIT CA VIȚA

1

Comisarul oenologic

Am vizitat cam o mie de beciuri în Ungaria, spuse într-o zi consilierul L., cînd vorbeam de Ungaria de odinioară, pierdută în frunzișul mort, în bolta înnorată, în ceața amintirilor, temă pe care oamenii o îndrăgesc la un pahar de vorbă.

Pe mine, de pildă, excelența-sa Daránvi m-a însărcinat să inspectez beciurile din Ungaria și să raportez despre ele. Însă timpul nu mi-a permis să văd mai mult de o mie de beciuri, mi s-au încheiat anii de slujbă și a trebuit să-i predau altuia însărcinarea asta oficială. Am cîștigat destul de multă experiență în timpul activității mele, atît în privința construcției beciurilor, cît și a conținutului lor. Pot spune că nu era o raritate un beci de o mie cinci sute de hectolitri, dar beciuri în care te puteai întoarce cu un atelaj cu patru cai am văzut mai puține. Nici femei n-am prea întîlnit care să se fi priceput la beciuri. Femeile învață orice mai repede decît bărbații, ba adesea îi și depășesc pe bărbați în știință, dar în materie de beciuri rămîn numai și numai femei pînă la sfîrșitul lumii.

Așa începu consilierul L., care, vorba lui, ducea deja în spinare doi șesari, și de altfel nu mai sorbea decît cîte-o bere mică, un „picolo", considerînd el că nu mai merită să se apuce de băut vin după atîtea amintiri de pe vremea cînd era slujbaș. Barba i-o tundea nevasta, cu foarfecele ; în restaurantul „La ciorba de raci" aducea vorba întotdeauna despre niște mîncăruri care nu figurau în

nici o listă de bucate, fie ea cît de „împrospătată", mîncăruri pe care le consumase ieri sau alaltăieri acasă, la masa sa „boierească" ; venea din vecinătate într-o mantilă largă de călătorie, de parcă s-ar fi pregătit permanent de o călătorie lungă ; într-un cuvînt, era un povestitor demn de nădejde, oricît de ciudat sunau cîteodată povestirile sale.

— Da, eram inginer-şef viticultor, călătoream împreună cu doi funcţionari din minister aleşi de mine, cu sarcina de a examina beciurile. Bineînţeles, pe funcţionari trebuia să-i schimb din cînd în cînd, căci nu oricine rezistă la slujba asta. Dar eu am bătut treizeci şi cinci de ani beciurile din Ungaria.

2

Însuşirea vinului de „bakator"

Încă şi în vechea Ungarie un om care avea beci era considerat un domn ce merită toată stima.

Livadă, pămînt, casă aveau mulţi oameni, că nu era o imposibilitate să ai aşa ceva. (Unul n-a trebuit decît să plătească impozitul pe fumul din hornuri). Dar un beci despre care merita să vorbeşti şi pe care puteai să-l vezi şi să-l compari cu alte beciuri, aveau mai puţini oameni.

Consilierul L., înveşmîntat în vestita mantilă de care nu se despărţea niciodată din pricina temperaturii beciurilor (un beci de pildă îşi expiră căldura de august în noiembrie, altul frigul de ianuarie în aprilie, mai cu seamă beciurile acoperite cu papură), era tocmai pe drum... Ministrul de mult nu mai văzuse un raport despre beciuri pe biroul său, din care cauză consilierul L. trebuise să înfrunte iar drumurile ţării. În Ungaria funcţionarii erau conştiincioşi, cînd aflau de vreun beci de care nu auziseră niciodată, îl vizitau personal.

În cazul de faţă, consilierul L. călătorea din pricina unui butoi mare, butoi despre care auzise destule legende, din cele povestite prin beciuri.

• Denumirea unui soi de vin rubiniu, specific unguresc.

Unii susțineau că butoiul ăsta are peste o mie cinci sute de hectolitri, și că numai cercurile acestuia cîntăresc cincisprezece măji. Lemnul de stejar al butoiului o fi tras și mai mult ; butoiul nu putea fi rostogolit de forța omenească, ci îl clădiseră în beci, după ce îi tăiaseră în tavan și jos, în pămînt, un loc corespunzător. Acest butoi uriaș, pe care trebuia să te urci cu scara pentru a umbla în el cu hoțoaica, era rodul orgoliului unui nobil (un anume conte Zichy Ferenc). Butoiul conținea „bakator" de Érmellék, vin care nu se scoate la cep, cel mult e tras la sticle, de cine are sticle îndeajuns.

Însă la butoiul aflat în beciul din Diószeg te urcai cu scara.

— Oare de ce-o fi clădit contele butoiul ăsta ? îl întrebase consilierul L. pe pivnicer.

— Trecînd odată prin Heidelberg, contele a văzut un butoi în care ședeau comod patru cetățeni și beau vin. Atunci s-a hotărît el să facă un butoi, dar mai mare decît cel nemțesc.

Firește, consilierul L. nu crezu istoria, știind el că nici un cuvînt nu-i adevărat din ce spun meșterii pivniceri, așa că se interesă mai departe despre istoria butoiului și izbuti să afle următoarele :

E adevărat că domnia-sa contele a fost pe la Heidelberg ; e adevărat că acolo i-a văzut pe cei patru cetățeni bînd în butoi ; e adevărat că atunci a făcut un anume pariu, însă plămădirea butoiului, respectiv nașterea lui are totuși un alt secret.

Și anume că, după acea călătorie contele a fost curios să știe cît timp va ține la el în beci o cantitate de o mie cinci sute de hectolitri de vin, ținînd seama că el era nebăutor și nici nu primea oaspeți, care să-i bea vinul.

— Și cît a ținut bakatorul acela fin de Érmellék în butoi ? îl întrebă pe meșterul pivnicer.

— Un an, un an în cap, domnule, că mult tartru s-a depus pe butoi !

Așa-i felul acestui vin ce se ține în butoi.

Ce-i drept, mai tîrziu contele puse de se tăie o ușă, pe care îi vîrî în butoi întîi pe directorul crescătoriei sale de vite, apoi pe funcționarii economici, apoi pe pretori,

pe copiști, pentru a-l curăța de piatra de vin depusă, dar alt necaz nu s-a întîmplat.

— Straniu om e contele dumneavoastră ! notă consilierul L.

— Așa e ! Nu suportă treaba de mîntuială.

Drept care consilierul întocmi tot în acest sens și raportul către ministrul său.

3

Veritabilul vin „Văduva Badó"

Și din zona Hegyalya era mereu cîte ceva de raportat, căci ministrul urmărea special ce se petrece în beciurile de acolo.

Vroia să știe dacă Zimmermann mai are vin dulce de Tokay din 1806 acolo, la Mád, așa că toată comisia se deplasă pentru a cerceta sticlele îngropate în nisip și năpădite de mușchi, spuse consilierul L. cînd își puse iar în cui mantila pentru o bucată de vreme. Era acolo, la Mád, un beci al contelui Eszterházy Imre, de se întindea sub pămînt tocmai pînă undeva pe la Újhely.

Vroia să știe starea vinurilor de Szerednye, producția lui Klábert din Erdőbény. Multă bătaie de cap ne-au dat beciurile astea din Hegyalya, uneori ținea zile întregi cercetarea unora sau altora, pentru a putea întocmi un raport corespunzător asupra situației vinurilor, beciurilor, proprietarilor de beciuri. Multă hîrtie se prăpădea cu rapoartele astea, costa mult și cerneala. Ușor îi venea călătorului obișnuit, în călătoriile sale de plăcere, care zicea doar atîta despre vinul de Szerednye cînd trecea pe acolo :

„Bată-l Dumnezeu, credeam că-s la Somló ! Seamănă vinurile astea ca doi frați gemeni. Ori măcar ca doi prieteni apropiați".

Dar bieții slujbași ai ministerului trebuiau să întocmească cele mai amănunțite rapoarte, ce cantitate din vinul original de Szerednye poate fi considerată de calitate, dar pînă să ajungă raportul la minister, se putea

întîmpla ca Klábert să vîndă vin de Szerednye undeva în Lehia, unde vinurile noastre erau băute de străini. Că acestor negustori din străinătate le plăcea foarte mult să facă popas în Hegyalya. Cărau sub ochii noștri cît puteau din vinurile noastre produse pe pămîntul lui Rákóczi. Noroc că se produceau și alte vinuri în patria noastră. Avea statul beciuri și în Beregszász, unde administratorul era atît de surd, încît nu puteai sta de vorbă cu el despre prețul vinului. Cînd a trăsnit fulgerul în casa administratorului, iar tunetul a străbătut casa, hornul, podul, pivnița, administratorul n-a întrebat decît :

— Cine naiba a trîntit iar ușa bucătăriei ?

Ei bine, nici cel mai afurisit și limbut negustor n-a izbutit să ia vin de la omul ăsta. Ăsta era adevăratul vin numit „Văduva Bodó".

4

Ce știu popii ?

Dar dacă tot am ajuns aici în munți, care de la o zi la alta se fac tot mai mici, așa cum în ochii omului mare trăirile din copilărie devin tot mai mărunte, am purces să cercetăm starea „rubiniului" din beciul episcopului din partea locului, continuă domnul consilier L. cînd își comandă iar un „picolo" de bere la „Ciorba de rac" (că și măcelarul se plictisește la bătrînețe de ramstec-ul, pe care pînă atunci și-l păstra pentru el din carnea proaspătă, și trece pe gulaș !).

Trebuie să recunoaștem că vinul episcopului îmbina excepțional culorile curcubeului, pe care dintre toți muritorii pămîntului nu le poate cunoaște decît un bărbat sfînt ca episcopul sau un domn de seamă a cărui vie produce tot „rubiniu". În culorile „rubiniului" poți vedea raiul adevărat, le poți admira minute în șir pînă să cutezi a atinge și cu buzele acest curcubeu coborît din cer pe pămînt. „Rubiniul" ăsta e ici lila, colo gălbui, dincolo roz, depinde din ce parte privim paharul. Poate că și-un orb și-ar recîștiga vederea dacă i s-ar pune în mînă un

pahar de „rubiniu". Cînd oi ajunge la amurgul vieții, aș vrea să privesc apusul soarelui printr-un pahar umplut cu vin din acesta. În el se amestecă transparențele primăverii cu culorile galben-aurii ale lunii, toamna.

„Eh, lasă că și vinul de Neszmély nu-i de colea, dacă am ajuns să vorbim de culori", mi-a spus ministrul cînd mi-am înaintat raportul.

Noi, oamenii statului, am dat întotdeauna o înaltă apreciere vinurilor noastre, dar trebuie să recunoaștem că vinurile popilor ni le-au concurat întotdeauna. Se pricepeau cît de cît și popii la beciuri, așa cum o dovedește și parohul baronului Keményi din Pusztagáld, care a primit de la baron cu drept de folosință gratuită patruzeci de iugăre de teren, unde fusese o viță distrusă de un vierme afurisit. Popa s-a așternut zdravăn pe treabă și a început a răsturna și a învăța pămîntul pentru a rodi noi butuci de viță. Așa au trecut cîțiva ani peste preot și peste vie, pînă cînd într-o zi baronul a nimerit în cinstita parohie.

„Ah, ce sete mi-e! a exclamat baronul Kemény, stăpînul unor vii întinse, cu al cărui „muscat" sau „Legănător" nu se prea putea măsura nici un vin de aiurea. (Exceptînd poate numai „rubiniul" foarte vechi, așa numitul „episcopesc").

Parohul din sat și-a scos cu mare modestie vinul.

„Dacă n-ai nimic împotrivă domnia-ta, am și eu un vinișor făcut de mine anul trecut".

Baronul a gustat vinul popii... Era bun cunoscător de vinuri, nu-i de mirare că s-a ridicat în picioare după prima sorbitură.

— De unde-i vinul ăsta, părinte ? E mai bun chiar decît vinul meu !

Sfinția-sa domnul paroh a recunoscut fain-frumușel că vinul s-a făcut tocmai pe suprafața aceea distrusă, stearpă, pe care i-o dăruise cu mînă ușoară baronul.

„Atunci, să se numească «vinul parohului» !" a strigat baronul, vin pe care de atunci mulți l-au băut în toată țara în amintirea bătrînului preot paroh.

Că așa-s popii. Sînt în stare să facă minuni și cu strugurii !

Lucru demonstrat și de sfinția-sa episcopul Ranolder, care pusese să se ridice pe vîrful Badacsonyului o cruce mare de piatră, și anume din două motive : întîi că ținea de atribuțiile episcopiei din Veszprém să aibă grijă ca minerii de la carierele de piatră să nu transporte toate dealurile din preajmă, că azi-mîine nu va mai exista Badacsony-ul nostru. Iar crucea îi împiedică mai mult decît orice pe mineri. Al doilea, că episcopul ținea cu tot dinadinsul să se producă anual suficient vin roșu, deși eu personal (și în secret, poate că și sfinția-sa răposatul episcop) n-aș putea spune că rizlingul renan de Badacsony e mai prejos.

Rizlingul sau Renanul de Badacsony e vestit pentru buchetul său.

Ades am încercat în călătoriile mele să păstrez în mine buchetul vinurilor, din care se revăd locurile de mult părăsite, oamenii uitați, amintirile retrase în adîncul sufletului nostru. Ba poate și femeile care au „călcat" strugurii, în vremea cînd era încă la modă. Dar azi tot n-ar mai crede nimeni poveștile astea.

Buchetul vinurilor nu poate fi păstrat, se evaporă o dată cu mirosul mîncărurilor, dar cînd ședeam acolo în sufrageria de stejar a episcopului Ranolder, așa cum se cuvine unor delegați ai statului, și acolo în sufrageria fără pic de fum de pipă am destupat prima sticlă de rizling renan din Badacsony, abia atunci am știut ce înseamnă să fii episcop în Ungaria. Nici ministrului, nici altcuiva n-am izbutit să-i explic niciodată ce are vinul ăsta cu miros de floare de strugure, doar ședeam, ședeam, și mă gîndeam cîți ani aș trăi dacă toată viața aș savura numai aroma și gustul acestui vin ?

O sută de ani. Ca popii.

5

Așadar, care vin era cel mai bun ?

— Multe vorbește omul în viață, cîte-n lună și-n stele, dar uneori se poate întîmpla să uite de cele mai importante lucruri, zise domnul consilier L. în ziua cînd îi

tunse iar barba nevastă-sa, nevrînd ea a fi soața unui om „bătrîn", pe care oamenii să-l arate cu degetul. „Uite-l pe Matusalem!" ar fi exclamat la vederea consilierului L. dacă ar fi ieșit din casă cu barba cu care s-a sculat de dimineață. Trebuia făcută ordine cu barba, se cerea o întinerire, motiv pentru care consilierului îi dădu prin cap ceva despre care pînă acum nu scosese o vorbă.

Iar acest ceva era vinul de Somló.

— Trebuie să subliniez că nu aveam nici un fel de barbă pe care să trebuiască s-o tund cu foarfecele, așa ceva nici n-ar fi fost posibil în lungile mele călătorii, cînd nu-mi vedeam soața cu săptămînile, cu care un domn și-ar fi putut tunde părul, barba... Așa că umblam fără barbă în delegațiile ministerului cînd la Neszmély, în beciurile lui Bay, unde aveam de raportat berechet despre schimbarea culorii vinurilor de acolo, ce semănau cu cerul în crăpatul zorilor ; cînd la Chérnel Gyuri, care ne oferea delegației două glaje, din alea de trei sferturi de litru, cu vin de Somló din 1834 ; cînd la Eger, în beciurile lui Gröbel ; sau cînd la Heves, în beciul acela acoperit cu trestie, proptit cu pari de salcîm, durat din cărămidă, beciul Pajzs, care nu avea voie să fie mai adînc de trei metri, pămîntul fiind îmbibat de apă, locul de trecere lat de trei metri, iar înălțimea de trei metri și jumătate, dimensiuni ce puteau fi îndeplinite fără nici o greutate. Ministrul ne întreba :

„Eh, și lemnul de salcîm corespunde pentru a rezista ?"

„Lemnăria a dat-o moșierul, la fel ca și cărămida. E drept, salcîmul trebuie schimbat des", mi-am încheiat raportul. Și atunci s-a întîmplat că am primit însărcinarea să mă deplasez în zona a X-a, unde o femeie, o văduvă pe nume Ereszalji, se zicea că are cel mai bun vin din Ungaria. Repet, niciodată n-am avut cine știe ce încredere în priceperea femeilor la beciuri, ar fi în stare să sape și să cultive varză și sfeclă sub butoiul cu cel mai pretențios vin, că nu se pricep decît la zarzavaturile lor, la curățenia și buchetul vinului propriu-zis deloc.

Văduva asta nu avea nici măcar beci. Și, cum am aflat mai tîrziu, nici pămînt cu vie pe undeva prin hotarul comunei. Tocmai eram pe picior de plecare, că mă făcu-

sem de rîs cu ministrul meu cu tot, cînd am observat o treabă ciudată.

Întîmplător, m-am uitat la femeie și în clipa următoare am simțit ceva ca și cum am băut un vin neobișnuit (deși la inspecțiile beciurilor mergeam întotdeauna cu capul limpede, fie și pentru a face măsurători exacte). N-aș putea spune la repezeală de care dintre vinurile degustate în cei treizeci și cinci de ani de slujbă mi-a adus aminte ! Cel din beciurile de la Pécs sau din Budafok ? Din produsele unor beciuri-model, sau din beciurile împărătești din Tarcal, gospodărite cu aceeași pricepere ? Deși, văduva Ereszalji era o femeie brună fără nimic deosebit, cum am văzut multe la viața mea, dar fără ca vreuna din ele să-mi aducă aminte de izul celor mai bune vinuri. Era brună, nu mai mare decît un butoi de Göncz, n-ar fi fost nevoie de scară pentru a ajunge sus, nu depășea nivelul inimii mele, prevăzut cu cățele, adică cu acele patine cu picior dublu pentru rostogolit — un om ar fi putut-o ridica singur în șaretă. Un butoi obișnuit, din care nu s-ar fi putut constata nici o lipsă, dacă în ianuarie, la vremea transportului, între gările Kisőrs și Tomaj cineva nu le-ar fi dat mici găuri pentru a scoate din el cu paiul un litru sau doi de vin, acolo unde drumul cotește pe sub dealul podgoriei de la Kisőrs. N-avea nimic neobișnuit femeia asta și totuși mă simțeam ca și cum o mînă nevăzută ar fi destupat o sticlă de vin dulce, care pînă atunci stătuse cernită și-și așteptase rîndul în pivnița de țară cu colb de piatră, unde propriu-zis vinurile bune iau la cunoștință abia după trei luni cum e vremea pe afară... Și, una peste alta, am rămas acolo, în casa ei.

„Am și-un pic de băut, ți-am pregătit în odaia de oaspeți, pe noptieră", mi-a zis după cină văduva Ereszalji cînd s-a încheiat ospeția fără vin, pentru că în casa văduvei nu s-a pomenit să se pună vin pe masă.

Ca inginer, am apreciat îndată că butelca nu poate fi mai mare de trei sferturi de litru, cum se îmbuteliază în general vinurile bune, o sticlă zveltă, ce se subțiază spre gît, pentru ca dopul să poată pătrunde cît mai adînc în gîtul ei. Treabă necesară, ca vinul să nu-și piardă aroma. Avea o culoare galbenă ca untdelemnul și, așa

cum am putut constata, nu-mi amintea de gustul nici unuia dintre vinurile ce le băusem pînă atunci.

„Hm — îmi spuneam în sinea mea — adică, tu ai fi inginer-șef specialist în viticultură ?.... Nici calitatea vinului n-o poți stabili ? Ce-ai să-i spui ministrului tău ?"

Știam doar atît, că vinul femeii îmi plăcea foarte mult, după ce între timp ne-am cunoscut bine, cum se întîmplă cu astfel de delegați ai ministerului în casele unde nu se simt foarte-foarte rău.

Hai să punem vinul femeii lîngă „bakator", că nici acela nu era mai deosebit, cugetam eu ca în vis.

A doua zi, vremea făcu ochi ca pretutindeni în ținuturile producătoare de vin în luna septembrie, dimineața avea mireasmă de struguri, nimic mai plăcut pentru trezit.

Pe vîrfurile copacilor mai întîrzia o ceață ușoară, ca-n preajma culesului, ceață ce ajută să se coacă și ultimii ciorchini de struguri, și provoacă o vagă iritare cînd consumi vinul de anul trecut, căci vinul se scoate din beciurile săpate în coastă, învăluite în ceață.

Așa era dimineața, deși, repet, casa nu avea beci, gazda nu avea podgorie și, totuși, Dumnezeu știe prin ce vrajă, această atmosferă se simțea aproape palpabil.

Eu mi-am petrecut timpul desenînd ceva în caietul de amintiri al casei, căci aveam permanent asupra mea creioanele.

Ce desenase domnul consilier L. ?

Rățuște, în număr de sute, pentru că cel mai bine știa să deseneze rățuște. Se iscălise într-un colț al paginii, să se știe cine-a fost oaspetele. Femeia urmărise fără interes cum se iveau pe pagină o rățușcă după alta de sub creionul inginerului-șef.

Seara, butelca era iar la locul ei, deși nimeni nu primise vin la masă, și, gustînd, specialistul se gîndea în sinea sa dacă n-ar putea pune vinul acela pe aceeași treaptă cu cel de Szerednye.

— Nu știu care mi-a plăcut mai mult, își continuă povestirea consilierul.

Și a treia zi, cum-necum, întocmai ca în basme, după o zi scursă în discuții lungi, în timp ce amîndoi ne depănam povestea vieții noastre și ne-am dat seama că

pînă atunci nu cunoscusem fericirea, draga de ea pregăti pentru culcare un vin veritabil de Somló.

Asta s-a întîmplat într-o zi de miercuri. Vinul ăsta a fost cel mai bun.

6

Dezlegarea misterului

— În spatele casei, ca mai peste tot unde gospodarii nu se ocupă cu producerea vinului, se întindea un lan de porumb. Cu oftatul şi foşnetul său tomnatic, lanul acesta mă atrăgea atît de tare, încît nu mi-am putut înfrîna dorinţa de a intra în el.

Cum stăteam acolo ascultînd foşnetele, vîntul ce-mi ţinea isonul stărilor sufleteşti din acele clipe, deodată observ că umblă şi altcineva prin porumbişte, care-şi căuta la fel singurătatea. Oare cine să fie ? m-am întrebat, deşi nu sînt om curios din fire.

M-am retras încet-încetişor pînă la marginea lanului de porumb şi de acolo mi-am scos capul afară. Şi, ce să vezi ? ! Din porumbişte a ieşit nimeni altul decît femeia brună de care-am mai vorbit.... A ieşit şi parcă rîdea în sinea ei. Şi am văzut-o cum piteşte sub şorţ aceeaşi butelcă de trei sferturi de litru cu care mă îmbia pe mine seara.

Într-o clipită, mi-am şi dat seama de unde e vinul acela despre care n-am putut stabili nici ce gust are, nici de unde provine şi nici cum se numeşte. Se producea deci aici, în porumbiştea foşnitoare, din vraja unei femei sprinţare. Era apă sau cam aşa ceva.

Nu mult după acestea mi-am înaintat cererea de pensionare, înmînînd-o domnului ministru.

„Toate-s numai iluzii în lume, excelenţa-voastră — am scris, ca Goethe sau poate alt neamţ — nu vinul are gust, buchet, aromă, puterea de a ameţi, ci omul care-l bea. Ţinînd seama că eu nu mai am gust, rog pe excelenţa-voastră să binevoiţi a-mi aproba ieşirea la pensie", etc., etc.

Şi-acum, aş bea o bere mică, un „picolo".

(1932)

DOMNUL CARE VEDEA CERUL CA PE-UN CONTRABAS

1

DE TREI ORI PE SĂPTĂMÎNĂ, LUNI, miercuri şi vineri seara, aşa-numitul Orient-Express trecea prin Budapesta spre Viena; la miez de noapte, cînd nimeni nu-şi mai putea pune piciorul în incinta Gării de Vest; celelalte trenuri străbăteau ţara undeva departe, în toate direcţiile, trenurile de persoane zăbovind pentru scurtă vreme în Miskolc, Püspökladány, sau în Szeged... Numai Expressul mai trebuia aşteptat în biroul de mişcare de către funcţionarul de tură tolănit pe canapea, cu banderolă roşie la braţ, ca şi de telegrafistul ce stătea treaz lîngă telegraf şi, în spatele perdeluţelor maro lăsate peste ghişeul cassei de bilete, de casieriţa de serviciu, îmbrăcată într-un vestonaş cu fireturi aurii.

Lîngă prima linie mai stăteau doar de formă doi-trei hamali, linie pe care pătrunse în gară Orient-Expressul cu vagoanele sale cafenii; locomotiva cu numărul 100 se opri cu pufăituri uşoare în dreptul caprelor de fier ce marcau capătul lumii şi unde i se termina ruta. Pe linia a doua aştepta gata încălzită cealaltă locomotivă, cu numărul 101, care avea să poarte cu ea mai departe, pe teritoriul Ungariei, vagoanele de dormit de clasa I-a ale vestitei Compagnie des Waggons-Lits, ce ascundeau în spatele geamurilor cu perdelele trase fie prinţese turcoaice din Constantinopol, cu voaluri pe faţă, fie cîntăreţe franţuzoaice aflate în turneu prin orient.

Conductorii în uniforme ciocolatii coborîră căscînd şi trosnindu-şi oasele sub acoperişul de sticlă al gării

pestane ; în dreptul unui vagon, stătea în poziție de drepți un controlor cu barbă à la Henric al IV-lea, vagon în care călătorea tocmai atunci o regină din Balcani, cu suita ei ; Tokoff, conductorul de origine bulgară, se învîrtea prin preajma locomotivei, pentru a-l însoți în vagonul său pe Ferdinand, regele bulgar, care stătuse de la graniță pînă în gara pestană în cabina locomotivei, sub pseudonimul de „contele Murány", plăcîndu-i foarte mult fochistul, mașinitul, precum și enigmaticele mecanisme încredințate lor... Un alt angajat de pe vagoanele de dormit porni în grabă spre biroul telegrafic, unde predă o seamă de telegrame cu destinația Viena, adresate unor directori de hotel, conductori de fiacre, ba pînă și unor hamali cunoscuți, anunțînd că un oarecare domn sosește la ora șase în gara din Viena, așa că să fie toți prezenți la locul știut... Plăti cu monede franțuzești de o sută de franci. Sub telegrame era scris „Contele Takowa".

* * *

...Însă vagonul-restaurant al Expressului era încă luminat a giorno, ca și cum acolo n-ar fi fost obligatorii dispozițiile privind ora închiderii, atît de împovărătoare pentru noi toți în timp de pace.

În vagonul cu litere aurite, plasat la mijlocul garniturii, cînta un taraf de țigani, ce-i drept, discret, ca și cînd undeva, prin preajma Crișului Mare, cineva i-ar fi azvîrlit din tren pe cei mai zgomotoși dintre ei, adică pe clarinetistul focos și pe tambalagiul ce cînta la nevoie urcat și pe tava pentru pahare, — însă primul violonist — primașul —, ca orice țigan din sudul Ungariei, scotea cînd și cînd cîte un chiot, parcă vrînd să acopere glasul unei orchestre nevăzute. (Primașul se numea Pipacs Pista, începînd cu mustața sa în furculiță, neagră ca smoala, și sfîrșind cu tărtăcuța-i chelită de timpuriu, onorată adesea cu picioare de scaun, adesea cu pupături zgomotoase, pentru a o deosebi de celelalte tărtăcuțe.)

În vagonul-restaurant, cu măsuțe fixate de podea și scaune strîns lipite unul de altul, călătorea un moșier,

care se înconjurase cu taraful său preferat, pentru a nu mai avea loc nimeni altul în vagon.

Țiganii cinaseră pînă acum de trei-patru ori, consumaseră tot ce găsiseră pe măsuțe sub formă de sos sau muștar, sau apă minerală, oțet și untdelemn. Apoi goliseră tot ce se afla în ghețar sau ascuns în alte locuri, sticlele de bere, butelcile cu vin alb și roșu, băuseră șampaniile fine ungurești și franțuzești, coniacurile, romurile, ceaiurile și cafelele. Erau țigani din sudul Ungariei, obișnuiți să consume ca în patria lor! Pînă să intre Expressul la miezul nopții în Gara de Vest, nu mai puteai găsi în vagonul-restaurant nici măcar un pahar de apă cu sare amară.

Protectorul țiganilor, un boier pe nume Gyuri, le mai făcu și reproșuri chelnerilor îmbrăcați în vestoane negre, din pricina spaizului* golit; le propuse să trimită din gara pestană o trăsură-fulger pînă la strada Frumoasă, la birourile unei fabrici de șampanie, unde au să-l servească în cont fie și cu o duzină de coșuri cu butelci, cu care birjarul avea tot timpul să se întoarcă în jumătatea de ceas cît stătea Orient-Expressul în gară. Dar șeful vagonului-restaurant nu acceptase propunerea domnului Gyuri. Ba mai mult, nu fusese de acord nici să trimită un konfertablis** la cunoscutul centru de ape minerale (sau la cea mai apropiată farmacie), după niște apă carbo-gazoasă.

Cînd îi atașară locomotiva nouă, Expressul se zgudui ușor, semn că se apropia timpul de plecare. Abia atunci se supără, în sfîrșit, domnul Gyuri printre țiganii însetați și sticlele goale. Indignat, decretă că el nu rămîne într-o cîrciumă ca asta, în care n-ai ce consuma! și coborî împreună cu țiganii săi din Express. Se pare că mașinistul, rezemat în coate pe ușa locomotivei, abia așteptase acest moment, căci puse îndată în mișcare trenul, ale cărui ferestre se întunecară aproape în același timp.

Funcționarul de tură salută un tren cufundat în somn, lămpile se stinseră îndată în sala de așteptare, hamalii se

---

* Cămară de alimente (prin extensie din germ. *Spels*).
** Mesager de tren (din lb. ital.).

retraseră la odihnă pentru a doua zi, la ghișeul pentru călători toate biletele plecară la culcare.

Trecuse de miezul nopții cînd Gyuri se opri cu țiganii săi în fața Gării de Vest.

— Columb, ăsta de-a descoperit călătoriile, a fost cel mai mare ticălos ! rosti boierul din sudul țării.

2

DACĂ AR FI FOST DESCHIS MĂCAR restaurantul gării, unde să-și lepede oboselile drumului, îndată ar fi mers lucrurile mai ușor. Dar restaurantul era închis, știut fiind că budapestanii nu obișnuiesc să joace popice la gară, sau să asculte vești proaspete de la călătorii ce vin și pleacă. În Gara de Vest se pare că oamenii nu făceau nici prinsori pe butoaie de bere, cu ochii îndreptați spre trenul ce intra în gară, spre a vedea dintr-al cîtelea vagon va coborî haiducul Vojnic Pista... Așadar, prietenii noștri din sud se simțeau destul de părăsiți în fața gării, ca o turmă fără stăpîn.

Dar noroc că, în toată nenorocirea, la Pesta se nimeresc și noaptea cîțiva hamali, din cei care transportă poșta de noapte în tot orașul. Un astfel de slujbaș mărunt, cu chipiu roșu, descoperi domnul Gyuri (cu ochii săi de vultur !) și căruia îi adresă următoarele cuvinte :

— Spune-mi, amice, n-ai putea să-mi arăți pe unde-i Opera ?

Pentru că, ajungînd la Pesta, domnul Gyuri găsea că primul și cel mai „nobil" lucru e să se intereseze de Operă.

Hamalul își plimbă privirile peste toată societatea aceea noctambulă și răspunse așa :

— Poftiți cu mine, am să vă arăt eu Opera.

Domnul Gyuri îi făcu semn lui Pipacs Pista să vină lîngă el, că avea vestonul cel mai bun (și anume un veston cafeniu, dăruit de domnul Gyuri). Apoi societatea porni, într-o anumită ordine, lăsînd chiar în coadă contrabasistul, care, cu instrumentul său voluminos, oricum rămînea mereu la urmă.

Hamalul mergea în fruntea coloanei, înfruntînd noaptea.

— Nu dorește domnia-ta un întăritor de inimă ? întreba cînd ici-colo nimereau foarte rar peste vreun loc luminat.

— Nu doresc. Trebuie să văd Opera !

La care „locurile" abia pîlpîinde se învăluiau repede în întuneric, fiind foarte tîrziu, spre ora unu.

Hamalul îi conduse pe diferite străzi, pînă cînd ajunseră în fața unei clădiri mari, întunecate.

— Opera Regală Maghiară ! rosti cu evlavie hamalul, de parcă ar fi făcut cine știe ce eforturi pentru a găsi printre puzderia de case din Pesta pe aceasta singură.

Îi conduse de două-trei ori pe străduțele din jurul clădirii Operei, le arătă clădirea din felurite unghiuri : din strada Hajos, din colțul străzii Szerecsen, apoi de pe strada Andrássy, amintindu-le cu fiecare prilej :

— Opera Regală Maghiară !

— Eh, atunci ziceți-i un cîntec ! le făcu semn domnul Gyuri țiganilor săi.

La care aceia își găsiră îndată așezarea potrivită, după felul cum obișnuiau să se așeze sub ferestrele caselor din provincie. Îl împinseră chiar în față pe contrabasist, căruia oricum nu-i strica dacă îi azvîrlea sau îi turna cineva ceva în cap pe fereastră. În spatele lui se așezară apoi violonistul ciupit de vărsat și violoncelistul. Pipacs își ridică gulerul vestonului de cavaler și, înălțîndu-se în vîrful picioarelor încălțate în pantofi de lac, atacă pasional :

Se scaldă luna-n oceanul nopții...

Domnul Gyuri, ca de obicei, stătea mai retras, sub streașină, de parcă n-ar fi avut absolut nimic cu toată treaba asta. Numai hamalul pestan se purtă neobrăzat, căci în clipa cînd auzi muzica, își azvîrli chipiul în aer. Eh, dar îndată simți în spinare bastonul domnului Gyuri.

— Să nu se distreze nimeni cînd eu plătesc taraful ! rosti scurt boiernașul, drept care hamalul înțelese cu cine are de-a face

3

DUPĂ TOATE SEMNELE, MOȘIERUL provincial fu mulțumit de cîntecul lui Pipacs Pista și al tarafului său, pentru că se despărți de Operă cu aceste cuvinte :

— N-ar strica să învețe și cei de-aici că și noi ne pricepem un pic la muzică, doar n-au inventat ei oul de struț ! Așa zise domnul Gyuri întorcînd spatele clădirii mute, după ce nu se deschise nici o fereastră (deși poate s-ar fi cuvenit să apară în balcon o cîntăreață în rochie lungă cu trenă, și să fi mulțumit măcar cu evantaiul pentru serenadă. Dar ăștia din Pesta n-au să învețe niciodată legile bunei-cuviințe !).

— Și-acum, condu-ne, măi Lucifer, la Academia Regală Maghiară, că nu cunoaștem orașul. Vrem să-i aducem onorul cuvenit !

Hamalul porni și îi făcu să ocolească de trei-patru ori Opera, conducîndu-i mereu pe alte străduțe, pînă cînd în cele din urmă se stabili la intrarea din spate a Operei.

— Academia Regală Maghiară ! zise și își ridică chipiul.

Domnul Gyuri studie încruntat clădirea.

— Asta-i deci vestita Academie, care aduce tot felul de regulamente de pe urma cărora se ceartă toată țara ? Zău dacă s-ar crede ! Eh, Pista, trage-i ceva prima-ntîi !

Lui Pipacs nu trebuia să-i spui de două ori ce are de făcut. Își acordă doar în surdină vioara, pentru ca domnii de acolo dinăuntru să nu audă pregătirile, așa ceva ar fi stricat impresia. În timp ce-și acorda vioara, își încreți fruntea, de vreme ce se pregătea să-și arate știința unor oameni de știință ! În cele din urmă, îi veni în minte următorul cîntec :

Trec prin fața sfintei biserici...

Cîntec evlavios, popesc. Nu pot avea ceva împotrivă preasfințiile-lor domnii academicieni !

Cîntecul primi acordul vizibil al domnului Gyuri, dovadă că el însuși bîzîi de cîteva ori, ca și cum ar fi vrut să-i facă să înțeleagă pe cei aflați înăuntru că el e

„respectivul" care comandă cîntecele „zise" în onoarea domnilor academicieni.

Dar oricît s-ar fi străduit Pipacs să amestece sentimente pe măsură în cîntare, oricît îl lovea cu piciorul în gleznă pe contrabasist, domnul Gyuri zadarnic își slobozea glasul la acel pasaj, care suna :

Am avut și eu idealuri, fericire și speranță...

că neagra clădire rămase tăcută, nici un savant nu-și scoase pe geam capul ca de cucuvea, să le mulțumească pentru onoarea adusă.

Deși călătorii noștri bătuseră drum lung pentru a aduce un omagiu Academiei !

— Altfel am fi stat, dacă le căutam pe nevestele academicienilor ! opină hamalul, care-și avea și el înțelepciunea lui.

— Odată am văzut și eu la Palics o nevastă de academician. Avea părul tuns scurt și iarna dirija orchestra femeilor, că absolvise academia, zise domnul Gyuri căutînd prin tolba amintirilor sale academice.

Dar își reveni îndată, dîndu-și seama că își povestește amintirile unui hamal de rînd, drept care o dădu îndată pe bădărănii.

— Iar acum, măi Lucifer, condu-ne la Bursa Regală Maghiară, să-mi exprim mulțumirile pentru grîul de opt forinți, care-a picat tocmai la țanc !

4

HAMALULUI NU-I TREBUI PREA MULT timp pentru a-i convinge că „Bursa Regală Maghiară" e încă închisă, dar că pînă atunci își pot petrece vremea mai cu folos...

— De pildă ?

— De pildă, cunosc o cîrciumioară pe malul Dunării, care se deschide în zori, din pricina vaselor ce pornesc devreme pe Dunăre, răspunse hamalul, care, ca orice pierde-vară din Pesta, cunoștea bine ce are de făcut. Cîrciumă, nu Academie le trebuie unor călători ca ăștia !

Drept care, la porunca domnului Gyuri, viorile poposiră iar în cutiile lor, — zău e mai bine să ajungă sub un acoperiș, decît să se tot fîțîie de colo-colo, ziceau membrii mai bătrîni ai tarafului, că orice „Nachtmusik“ * își are rostul cînd auzi o vorbă de mulțumire de la o fată frumoasă aplecată pe geam afară, și nu o chiuitură scoasă de hamal cu chipiu roșu!

În cîrciumă poți să-ți arăți mai bine dorul după puradeii lăsați acasă, iar cîrciuma asta de pe malul Dunării era cît se poate de potrivită pentru așa ceva.

Veneau aici din cele mai diferite locuri oamenii care nu aveau chef să se culce nici în zori.

Găseai aici oameni cu fața roșcovană, alungați potrivit dispozițiilor date de autorități de prin localurile din Józsefváros sau din cartierul învecinat Ferencváros. Aveau încă dulceața cîntecelor în gîtlej, izul mîncărurilor cu usturoi le stăruia încă în gură, iar în stomacurile lor setea potolită doar pe jumătate zgîrma ca un cotoi. Poate că ar fi plecat și mai departe pe malul Dunării, pentru a linciori un vin dulce, atît de odihnitor în zori. (Pentru că adevărații beți simt gustul vinului abia după ce alții s-au săturat de el.)

Intrau aici feluriți oameni din toate părțile, din Buda sau din restaurantele cartierului Terézváros, căci polițaii aveau pretutindeni dispoziții aspre ca la ora unu să fie golite toate localurile. Din pricina asta, mulți dintre cei ce nu cunoșteau drumul spre malul Dunării tremurau la vederea arătătoarelor de ceas.

Dar hamalul nostru cunoștea drumul și îi duse la vinărie pe boierul din Țara de jos și pe țiganii lui.

— Aici puteți petrece vremea și pînă-n ziua judecății de apoi! zise hamalul, pentru a da o importanță deosebită descoperirii sale.

— Ba nu pînă atunci! Eu vreau să aduc mulțumirile mele bursei regale! De asta ne aflăm la Pesta! Tot pentru asta, dacă vrei să faci un bine și ești prietenul virtuții și-al plăcintei cu brînză, vîră-ți chipiul sub masă și petrece-ți vremea cu noi pînă-mi voi putea rosti respectele mele la Bursa Regală Maghiară.

---

* Serenadă (lb. germ.).

Așa porunci domnul Gyuri, și hamalul, înțelegînd situația, se așează la o masă și își vîrî într-o cratiță cu varză aproape tot capul, care, de mult ce purtase chipiul, îi chelise la fel ca un cap de ofițer. Fără chipiu, hamalul arăta ca un om cu totul cumsecade.

5

PE VREMEA ACEEA BURSA BUDAPESTANĂ se afla în strada Mária Valéria, iar strada era îngrădită cu lanțuri la ambele intrări, pentru a nu pătrunde acolo nici un atelaj. Trebuiau s-o ia pe jos atît cei mai mari bancheri, cît și funcționarii, dintre care unii erau atît de săraci, încît purtau vechile pălării-filtz, de postav gros, și pantofii cu elastic ai nevestelor, pentru a arăta cît de cît a domni. Bursa din strada Mária Valéria era loc de întîlnire al oamenilor săraci, cu bani puțini, harnici, ce trăiau din alergătură, expediente și vînătoare de noroc, și numai puțini se nimereau să poată imita, prin conținutul pungii lor și veșmintele ireproșabile, moda bursei din străinătate, de pildă a bursei din Frankfurt sau din Londra — oameni care acasă la ei ședeau lîngă scrinuri Wertheim burdușite, iar la bursă apăreau cu joben pe cap și în vestoane negre à la Franz Joseph. Singura avere a celor mai mulți membri ai bursei era un mic bloc-notes, pe care-l țineau în mînă.

Ca orice oameni săraci, stîrneau o larmă asurzitoare în toată clădirea și în fața ei, parcă vrînd să atragă atenția întregului oraș asupra lor. Din cînd în cînd, cei cu joben azvîrleau o vorbă-două printre cei fără pălărie, drept care aceștia începeau să strige din toți bojocii. Și îndată se găseau alții, care preluau strigătele, continuîndu-le. Nu circula nici un ban, cum circulă la tîrguri, ci numai cuvinte, ce zburau prin aer... „Și, totuși, aici se face cel mai mare tîrg din țară!" cugeta domnul Gyuri, în timp ce stătea la pîndă în colțul străzii, pentru a observa pulsul acestui tîrg. Aici ajunsese opt forinți prețul grîului său, preț la care nici nu visase. De pe urma acestor oameni cu fețe încinse, ce trudeau dînd din

mîini și din picioare, cu glasuri vuinde, cu frunți asudate, devenise el om bogat, încît nu mai știa ce să facă cu atîția bani.

— Da' acu' nu mai cruța corzile, măi Pista! strigă domnul Gyuri, cînd, terminînd de studiat mulțimea, trecu plin de avînt peste lanțul ce închidea strada și răsări printre oamenii ce mișunau sub cupola de sticlă din clădirea bursei.

— Trăiască baronul Kochmeister Frigyes, iubitul nostru președinte! izbucni plin de entuziasm Gyuri, cînd începu a-l sărbători pe președintele bursei.

Săriră îndată și țiganii peste îngrăditura de lanțuri și se așternură zdravăn pe cîntat, pe viață și pe moarte.

— Cine din domniile-voastre știe să joace *Kóló?* strigă răsucindu-se pe călcîie domnul Gyuri.

...Ce să nu știe acești oameni de bursă din Budapesta, cînd aveau ocazia să vadă un boier din ăsta simpatic, despre faima căruia, vezi bine, aflaseră îndată de la atotștiutorul hamal?!... Ce să nu știe — fie în afaceri, fie în domeniul dansului — acești domni în stare să facă orice?!

Cît ai bate din palme, se desprinse din mulțime un domn gras și cu mustăți pomădate, greu de cel puțin o majă, și plesni din palme de bubui tot aerul.

— Eh, ia să vedem cum e Kóló-ul ăla, că mă mai pricep și eu la cîte ceva! răspunse la provocarea domnului Gyuri, ca și cum s-ar fi întors vremurile de altădată, cînd tot aici, în preajma Dunării, campionii căutau să se înfrunte. Bărbatul cel gras, dar altminteri vioi, ceru apăsat:

— Dați-vă toți îndărăt, că dacă m-apuc să joc Kóló, nu mă mai uit nici în dreapta, nici în stînga!

Își puse mîinile în șolduri și așteptă așa jocul.

Țiganii domnului Gyuri știau deja ce au de făcut.

Muzica izbucni furtunos, cum nu poate izbucni decît dintr-un taraf din Țara de jos.

Domnul Gyuri făcu două salturi la dreapta și două la stînga. Dar în același timp făcu și pestanul cîte patru pași de dans.

Se văzu încă de la pornire că trupeşul „comisionar", ce nu mai putea fi numit tînăr, ştia mai bine dansul decît domnul Gyuri.

Aşa se desfăşură în mijlocul străzii Mária Valéria, la ceasul prînzului aceluia însorit, dansul pe care-l urmăriră pînă la sfîrşit membrii bursei, stînd jur-împrejur.

Stătea acolo în mulţime şi bărbosul Deutsch József (unul dintre cei mai mari bancheri ai vremii) şi cînd se termină dansul, rosti astfel, în semn de mulţumire, adresîndu-se funcţionarului de bursă :

— Domnule Blau, ai salvat onoarea bursei ! Cere-mi ceva.

— Un mic comision, domnule Deutsch. Să pot cumpăra grîul acestui domn la cursul de azi, răspunse dansatorul.

Domnul Deutsch îi făcu semn că e de acord.

— Poţi să mi-l cumperi *mie !*

Şi aceste cuvinte magice însemnau că în ziua aceea îi merse bine fiecăruia dintre eroii noştri.

Domnului Gyuri, care-şi vîndu grîul.

Domnului Blau, care medie negustoria.

Şi domnului Deutsch, care cumpără marfa.

Căci a existat şi o astfel de viaţă în Ungaria !

(1932)

SĂ-L CINSTIM PE OMUL SĂRAC, CĂCI FĂRĂ EL BOGĂȚIA N-AR VALORA NIMIC

O BUCATĂ DE VREME NU AVU ALT nume în afară de cel care i se potrivea : Omul Sărac ! Abia mai tîrziu se află că are și alt nume.

1

Firește, ca în aproape toate cazurile ce aduc numai bătaie de cap, cel care-l culese pe Omul Sărac de pe stradă fu Szent Mihály. Îl culese din preajma bisericii, în acea piață mică, măturată, curată, unde într-o căsuță strălucind de curățenie locuia preotul paroh, dimpreună cu capelanii săi, cu stăpîna casei, cunoscută pentru inima ei bună, ducîndu-și traiul vara în curtea cu trandafiri, iarna în casa sa verde, troienită ca de Crăciun — lîngă frumoasa și vechea biserică, pe care oamenii o știu a dăinui acolo de cel puțin două sute de ani, și unde mergeau bătrînele la spovedanie, deși singurul lor păcat era că au îmbătrînit, dar și femeile tinere, care păcătuiau cel mult în gînd, căci într-adevăr nu se obișnuiește a păcătui decît cel mult vineri, în această zi de post, cînd poftele rele îi vizitează pe oameni, iar dracul pornește șchioplîc-șchioplîc prin lume și umblă cu glas mieros prin jurul femeilor ce țin post. Și unde se spovedeau copiii, ale căror păcate mărunțele se transformau în norișori albi și, îndrumați de paroh, o porneau

peste acoperişul frumoasei şi vechii biserici, înălţîndu-se îndată pînă sus, în faţa celui mai înalt scaun al judecăţii cereşti. Pe o latură a bisericii stătea Sfîntul Andrei cu crucea sa, pe cealaltă Sfîntul Florian, viteazul... Domnul paroh, preot de rang arătînd a şaptezeci de ani, devenit sfînt încă din viaţă, învesmîntat în reverenda-i neagră, ornată cu fir roşu, definitiv împăcat cu înţeleapta sa viaţă pămînteană, liniştită şi cu toate socotelile încheiate, şi interesat numai de cele ce se pot întîmpla în viaţa cealaltă, îşi răsfoia cărţile în casa frumoasă, curată, în timp ce în dreptul porţii zdravăn ferecate Omul Sărac se îndrepta spre Szent Mihály, care străbătea piaţa.

— Nu-l lasă pe om nici măcar să intre! bombăni indignat Omul Sărac.

Şi, ce-i drept, Omul Sărac nu arăta cîtuşi de puţin ca o făptură pe care-o poţi pofti cu dragă inimă să intre. Calendarul anunţa sosirea iernii. Dar Omul Sărac nu avea nici bundă de orăşean, nici scurtă ţărănească, nici măcar surtuc, în afară de un pieptar îngrozitor de zdrenţuit şi de un pantalon numai petice, care îl ocroteau cît de cît de frigul iernii. Trebuie să recunoaştem însă că ghete avea. (Cine ştie de unde le-o fi obţinut! ?)

Dar pantalonul cu petice de diferite culori trăda că Omul Sărac avusese şi cunoştinţe feminine, pentru că unele petice vorbeau fără greş de proveniența lor — petice din vechi năframe, care firește lipseau din năframele unor femei. (Cine ar putea şti ce-au vrut acele femei de la Omul Sărac, de-au binevoit să-i peticească pantalonii cu bucăţi din veşmintele lor? Desigur, or fi vrut să-l ajute, cu speranţa că soarta i se va schimba în bine.) Poate că Omul Sărac va fi fost pomenit cîndva şi în acele spovedenii făcute de femei la urechea domnului paroh, cel care nu vru să-i dea voie Omului Sărac să intre în casa sa curată.

La vederea acestei arătări pestriţe, ce semăna cu o sperietoare de păsări, Szent Mihály se opri, căci păsările de iarnă nu se tem de o biată sperietoare. În viaţa lor înăsprită de natură, sînt mult prea învesmîntate în

curaj, pentru a se teme de zdrențele multicolore ale unei sperietori.

— Caut de lucru, boierule. O trebșoară cît de mică. Sînt străin pe-aici, nu cunosc nici pe unde-aș putea căuta, nici oamenii.

— Și-apoi, de unde ești? îl întrebă Szent Mihály, nevrînd deocamdată să-l ajute pe Omul Sărac decît cu o vorbă bună. Dar acela se lipi de vorbă — probabil că de mult nu-l mai întrebase nimeni de unde e. Răspunse așadar cu belșug de cuvinte :

— Din Kóka, domnule, din Kóka. Am venit de-acolo pe jos, că acolo nu găsești nimic de lucru. Aș primi orice treabă, că omul aflat la ananghie se pricepe la toate. Pînă și la căratul gunoiului, da' nici la gunoi nu mai au nevoie de om.

Nu se știe de ce, dar lui Szent Mihály îi făcu plăcere că un om din Kóka, unde, cum se știe, mai bine moare omul decît să se milogească, un om de-acolo bate drumurile țării ducînd vestea că ar primi să care pînă și gunoi (treabă de care, fie vorba între noi, era nevoie chiar acum, la vremea primului îngheț, cînd gunoiul e tocmai bun de săltat în căruță).

Szent Mihály se gîndi ce se gîndi, — și își aduse aminte de grajdul de cai din gospodăria sa, care stătea gol, de cînd murise domnul Sztáray și nu se mai plimba nimeni cu trăsura. Din clădirea aceea aspră, de piatră, plănuise el mai de mult să facă un fel de casă de locuit. Ar putea-o împărți în două odăi și s-o închirieze unor oameni săraci, pentru că în ultima vreme cîștigurile sale scăzuseră foarte mult și omul se ajută cum poate — își spuse Szent Mihály, căci de cînd devenise perceptor, se gîndea realist într-o instituție realistă. Omul își îngrijește ce are, căci nimeni altul nu-ți oferă de-a gata nimic.

„Omul ăsta din Kóka are ochi negri, cinstiți, ca ai unui cîine", se liniști Szent Mihály. Simțea și Omul Sărac că se plămădește ceva în interesul său — vreo schimbare în soarta sa — că în sufletul celuilalt se urnise ceva, un început, pentru a se întîmpla în sfîrșit și cu el ceva.

— Ai făcut armata? întrebă Szent Mihály.

— N-am făcut, că a trebuit să-i țin pe părinții mei bătrîni. Apoi, vremea a trecut peste mine.

— Deși, ai o statură numai bună pentru un husar zdravăn, răspunse Szent Mihály, amintindu-și de vechea lui carieră militară.

— N-am făcut armata, da', în schimb, a fost tata căpitan. O dată l-au împușcat prusacii, a doua oară l-au găurit în Bosnia. Rana asta l-a chinuit toată viața.

— Eh, hai să mergem! zise Szent Mihály și porni spre casă, urmat la trei pași de omul din Kóka. Nu-și scosese clopul din cap, ca un țigan cerșetor. Nici ținuta nu i se chirci, ca și cum ar fi așteptat vreun dar din partea domnului ce înainta în fața sa. Pășea doar la trei pași în urma sa, ca un om ce caută de lucru, sau speră să i se dea ceva de lucru, vreo treabă pe care vrea s-o facă temeinic. Szent Mihály simțea în spinare privirile cinstite ale omului din Kóka.

2

— Am adus un om, care o să facă ordine în grajdul de cai, dragă mamă, așa cum ne-am gîndit de atîtea ori, îi zise Szent Mihály soacră-sii, cu care obișnuia să se consulte în treburile mai importante.

Văduva Sztáray (Rózsi) se uită din bucătărie la omul ce aștepta în curte. Ce-o fi văzut, ce nu, cu privirea ei rapidă, nu se poate explica. Să ne mulțumim așadar a ști că văduva Sztáray era o femeie cu experiență, care cunoștea la oameni.

— Trebuie clădit și-un horn, îi spuse omului se stătea afară. Că grajdul n-are horn.

— Am să fac și horn, răspunse din curte omul, care părea să nu se teamă nici dacă i s-ar fi cerut să clădească o turlă de biserică!

— Ai să dormi în grajd! continuă văduva.

— Nu vă faceți griji, sînt obișnuit să dorm sub tufe.

— I-auzi! Te pomenești că ai fost cîndva și haiduc? întrebă femeia.

— Nu m-aș rușina dac-aș fi fost, că tare-i grea viața azi la noi în Kóka! Da' tata mi-a zis că haiducia s-o lăsăm la urmă, da' și-atunci cată să mergi sub spînzurătoare fluierînd.

— Mare lotru trebuie să fi fost tatăl dumitale!

— A fost și lotru! Da' pe mine m-a crescut în cinste. Mă bătea numai ce gîndeam să fac vreun rău!

Omul din Kóka era un bărbat de vreo patruzeci de ani, dar vorbea despre tatăl său de parcă bătrînul s-ar fi aflat în spatele său. Există oameni care nu pot uita educația părintească.

— Și-apoi, cum să te strig, dacă vreau să-ți spun ceva? continuă întrebările văduva Sztáray.

— Spune-mi István, că la numele ăsta răspund mai lesne.

— Eh, István, nu bei un pahar de pălincă?

— Sărumîna, nu mă am bine cu băutura. Mai degrabă v-aș cere un dărăb de pită.

Pare-se că văduva Sztáray aflase tot ce voia să afle despre István, căci în curînd îl conduse în celar, și îi predă sculele și uneltele aflate într-un colț, cu care István își putea începe treaba în gospodărie. Sapă, lopată, tîrnăcop, ferăstrău, ciocan și toate cele de trebuință, pe care domnul Sztáray le adunase vreme de cincizeci și cinci de ani pentru clădit, renovat și pentru alte cele. Căci o sculă bună e o componentă la fel de importantă la casa omului ca o slugă bună, un beci bun și un pod bun. Cine nu privește viața decît în fugă, din camera de oaspeți sau de la masa din crîșmă, n-are cum să știe cîte și mai cîte a făcut un om pînă la vîrsta de cincizeci și cinci de ani, cînd în aparență n-a făcut toată viața nimic, ca răposatul domnul Sztáray, ci a stat doar să asculte cum trosnește focul în sobă și din cînd în cînd a plecat de acasă cu trăsura!

După ce a murit, bătrîna Sztáray putea să tot privească plîngînd ce ordine fusese cît trăise bătrînul domn, pretutindeni: în pod, în beci, în șopron, în remiză, în căsuța de baie, căreia îi zicea pavilion, și unde vara domnul Sztáray făcea baie în cadă, după ce atîrna la ușă un cearșaf.

— Ai grijă de toate, István, că sîntem oameni cinstiți și la prima neregulă s-a terminat cu prietenia! zise văduva Sztáray cînd îi predă lui István fiecare unealtă în parte.

— Văd că toporul a fost ascuțit nu de mult. Da' eu am să-l mai ascut o dată, răspunse István. Și luă îndată uneltele în brațe, îndreptîndu-se spre vechiul grajd, care cu ferestrele-i năpădite de pînze de păianjen, cu acoperișul lăsat într-o parte, părea într-adevăr o clădire destul de îmbătrînită, totuși nu într-atît de veche, încît să nu mai poată îmbătrîni mai mult.

3

Munca la grajd, înălțarea grinzilor, săparea terenului, rîcîirea pereților, pregătirea dușumelei noi de cărămidă, apoi aplicarea dușumelei de scînduri, înaintaseră iute sub mîna lui István.

— Ai fost cîndva zidar? îl întrebă văduva Sztáray cînd aruncă o privire în grajd.

— N-am fost zidar, da' omul trebuie să știe de toate, de vreme ce se naște pe lumea asta, îi răspunse István.

Pe lîngă transformarea grajdului, își găsi timp să facă și ordine în beci și în pod. Cînd nu avea altceva de făcut, tăia și spărgea lemne, sau alegea din jirezile stivuite în fundul ogrăzii tulpinile mai groase de porumb sau de floarea-soarelui, cu care dregea gardul. István putea fi văzut lucrînd pînă se însera, iar dimineața, oricît de mult ar fi nins noaptea, găseau pîrtie în curte pînă la poartă.

Dar Szent Mihály nu izbutea niciodată să i-o ia înainte la sculatul de dimineață, nici măcar în zilele din preajma Crăciunului, cînd începeau rotatele, slujbele religioase din zori.

Altminteri, Szent Mihály nu era om bisericos, dar în virtutea unor amintiri din copilărie, cînd anul se apropia de sfîrșit, simțea nevoia să meargă la biserică, pentru a-și șterge în rugăciuni toate păcatele de peste an... Iar

pentru asta găsea că cele mai potrivite sînt slujbele din zori, cînd tagma domnească nu tulbura cu privirile pioșenia, iar băncile erau ocupate de oameni săraci, fiecare cu necazurile sale.

În zori, biserica e proaspătă, ca și drumul străbătut pe întuneric prin zăpada fragedă... Casele mai dorm, doar ici-colo se deschide cu teamă cîte o portiță, pe care se strecoară afară o femeie (de obicei o femeie bătrînă), pentru a nu trezi pe cei rămași acasă. Cad fulgi mari de nea, deși de regulă la ora aceea ninsoarea de noapte se oprește, după ce a dat altă înfățișare gardurilor, acoperișelor, copacilor și pomilor. De pildă, dacă omul n-ar ști sigur că biserica parohială e înconjurată de plopii care abia-și salvaseră în creștetele pleșuve cîteva frunze galbene, ca amintire din trecutul lor pletos, omul care merge la slujba din zori ar crede de departe că peste noapte au sosit de cine știe unde niște oșteni uriași, albi, care s-au înșirat în jurul bisericii... Sau, ținînd seama de cele știute ziua, nu ne mai speriem, după ninsoarea îmbelșugată de peste noapte, de fantoma mare, înveșmîntată în bundă albă, din fața bisericii parohiale, și care scoate sunete clipocitoare, numai pentru că știm din cursul zilei că de fapt acolo se află cișmeaua de piatră. Și nu ne speriem nici de lumina ce se apropie dintr-o străduță laterală, cam la nivelul pămîntului. Nu e piticul din burta pămîntului, ci bătrînul Páncély, care-și leagă de gîtul cîinelui său lampa de buzunar, cînd pornește la slujba din zori.

În orice caz, cînd mergem la slujba din zori, vedem o altă viață, mai frumoasă, mai liniștită, mai emoționantă.

Pînă și tusetele răsună altfel, nimeni nu are nici măcar o lacrimă de pălincă în gîtlej, nici usturoi, — căci mergem din visul abia sfîrșit, într-un alt vis — din senzațiile plăcute, în alte senzații plăcute, căci omul ce îngenunchează la slujba din zori se simte mai altfel, mai curat decît ceilalți oameni, care sar peste slujbă.

De asta mergea Szent Mihály în preajma Crăciunului la slujba din zori, sculîndu-se mai devreme decît soacră-sa și decît sluga lui și strecurîndu-se aproape pe ascuns din casă, încălțat cu cizmele de vînătoare.

Nu se știe pentru ce, poate pentru senzațiile plăcute, însă în orice caz Szent Mihály își merita micul dejun pe care-l găsea pe masă cînd se întorcea acasă — dar își merita și privirea năucită a lui István, care dădea cu lopata prin curte.

— Credeam că mai dormiți! se bîlbîi István, rușinat că există un om și mai harnic decît el în casa asta.

— Eu sînt ofițer, mă scol întotdeauna devreme, îi răspunse Szent Mihály dînd din mînă.

István privi clătinînd din cap după stăpînul său, care intra în casă...

Într-adevăr, Szent Mihály își meritase păhărelul de pălincă pe care-l dăduse pe gît după sosirea sa; își meritase cîrnatul rece pus deoparte ieri, pe care-l consumase cu pîine neagră; și își meritase și cele două-trei pahare de vinișor băute după cîrnat, vin care-l așteptase între geamuri, într-un chiup de pămînt.

Era o plăcere să mergi așa la slujbă.

4

Numai cine știe să citească în măruntaie ar putea spune de ce i s-a veștejit cheful lui István din ziua cînd gazda lui s-a sculat mai devreme decît el... Slugile trebuie lăsate în doaga virtuților lor, altfel își pierd cheful de a-și mai arăta aceste virtuți.

Din acea zi, István începu să se scoale ceva mai tîrziu, ba și în timpul zilei se mai oprea cînd și cînd, cu privirile rătăcite în gol, de parcă l-ar fi măcinat un gînd.

Nu se lumină de bucurie nici cînd se apucă să pună bulumaci de sprijin sub acoperișul de papură al șopronului, cînd acesta începu să se lase sub apăsarea stratului gros de zăpadă. Deși altădată făcea o treabă ca asta cu ochii strălucind și fluierînd cîntece păstorești... Nu tresări vesel cînd trebui să dezgroape de sub troiene ușa gropii în care ținea zarzavaturile, după ce vîntul și viforniță de zăpadă adună într-o noapte un morman de-ai fi zis că vrea să ascundă pe veci morcovii și guliile

îngropate acolo în nisipul galben... Aduseră cu sania, de la țară, un butoi de vin și butoiul trebuia rostogolit în beci. Țăranii se tot învîrteau fără rost în jurul butoiului, dar István nu se răsti nici măcar o dată la ei, nu-i boscorodi pentru nepriceperea lor, ci apucă funia de lăsat butoiul în jos, și lăsă atît de precis butoiul în beci, încît acela se rostogoli exact în locul ce-i fusese stabilit... Și nu păru a se bucura cine știe ce nici cînd văduva Sztáray îi porunci să aducă lemne din belșug în bucătărie, că nu vrea să iasă „în fiecare minut" afară după lemne, cînd altădată, pentru o treabă cu care putea intra în casă, István se bucura nespus de mult, căci fiind el bărbat sănătos, nu-l lăsau rece farmecele celor două femei. De data asta însă cără ca mut lemnele mai groase și mai subțiri.

Doar o dată păru a se mai lumina un pic, în ajunul Crăciunului (de cînd îl întrecuse Szent Mihály la sculat). Iar asta s-a întîmplat cînd descoperi urme de sălbăticiuni în zăpada din grădină, dar și în curte, în timp ce mătura zăpada.

— Nu cunosc cum e prin părțile astea, da' s-ar putea ca iarna foarte grea să-i fi alungat pe lupi din munți la vale ! îl anunță pe Szent Mihály.

— Nu te speria dumneata, numai bunicul meu a văzut ultima oară lupi pe-aici ! Și mai pe la Bobotează, cînd se întorcea de la un bal, care-a ținut o săptămînă, îi răspunse Szent Mihály.

— Eh, mie nu-mi plac urmele străine în jurul casei, zise István îngîndurat.

...Cu acestea, nu mai vorbi de treaba asta, decît în zorii unei alte zile, cînd ceva îl înhață pe Szent Mihály de cizmă, după ce ieșise din casă și pornise prin zăpada proaspăt așternută, pentru a merge la slujba din zori.

Și că acel ceva îl strîngea infernal de cizmă și de piciorul vîrît în cizmă, se manifestă prin faptul că, în zorii celei mai lungi nopți din an (în 21 decembrie), Szent Mihály se porni pe niște înjurături îngrozitoare tocmai cînd trăgeau clopotele bisericii, înjurături cum nu-i mai ieșiseră pe gură de pe vremea cînd era husar. Trebuie să recunoaștem că înjura din toată inima, de se cutremura casa.

Bineînțeles, la urletele lui Szent Mihály, István, Omul Sărac adunat de pe stradă, fu primul care se ivi alergînd din grajd, și anume cu furcoiul în mînă (ca și cum s-ar fi așteptat la acea larmă).

— Ei drăcie, boierule, ai călcat în capcana pe care-am pregătit-o sub zăpadă pentru vulpi și lupi! strigă István scărpinîndu-se în cap și se apucă să demonteze capcana de fier, pentru a elibera din strînsoare piciorul stăpînului său. (Noroc că era încălțat în cizmă).

— Naiba să te ia cu capcana dumitale de fier! Puteai să-mi fi spus aseară!

István se căznea tăcut cu capcana, pe care o găsise undeva în pod. Abia cînd izbuti să elibereze piciorul stăpînului, rosti cu vorba lui smerită, de iobag:

— Da' de ce-ți omori, boierule, sănătatea cu sculatul ăsta devreme, care nu-i pentru domni?

Pe Szent Mihály îl durea piciorul de vedea stele verzi, dar în loc să înjure, se abținu cît putu.

— Păi, dumneata nu știi că în preajma Crăciunului oamenii obișnuiesc să meargă la sfînta slujbă?

— Eu îs reformat, boierule. Merg numai o dată pe an la slujbă, răspunse István.

Firește, în zorii aceia Szent Mihály nu se mai duse la biserică. Îi povesti soacrei despre nărozia făcută de István, despre „cutezanța" și religia aceluia.

Femeie înțeleaptă fiind, văduva Sztáray (Rózsi) oftă o dată, apoi răspunse așa:

— Dacă n-ar fi un om atît de cinstit, eu aș fi prima care l-as azvîrli pe poartă afară, de și-ar frînge gîtul! Dar e o vorbă din bătrîni, care zice să-l prețuiești și respecți pe omul sărac, că fără el bogăția n-ar valora nimic.

Szent Mihály primi micul dejun mai devreme ca-n alte zile. Căpătă piftie (partea cea mai bună, cu urechi și coadă), și obișnuitul păhărel de pălincă, iar la sfîrșit vinul de rigoare.

— Nici măcar astea nu le-am meritat! zise trist Szent Mihály.

(1933)

KRÚDY GYULA (1878—1933)

SCRIITOR FECUND, POET DAR ÎN primul rînd prozator, cu o operă vastă, comparabilă ca întindere și profunzime cu acelea ale lui Jókai Mór și Bródy Sándor, Krúdy a dat literaturii maghiare pagini de proză extrem de originale, atît prin conținutul cît și prin scriitura și stilul lor.

Născut la Nyiregyháza (fiu al unor nobili scăpătați), Krúdy s-a dedicat de foarte tînăr literaturii și gazetăriei. După ce a lucrat în calitate de corespondent de presă în provincie, s-a stabilit la Budapesta, unde a devenit colaborator al revistei „Fővárosi Lapok" („Foile Capitalei"). În 1896, cînd avea optsprezece ani, îi apare primul volum de scrieri în proză, Szöktetés a kaszárnyából (Dezertat din cazarmă), *apoi unul după altul:* Üres a fészek és egyéb történetek (Cuib gol și alte povestiri, *1897),* Ifjúság (Tinerețe, *1899),* A vig ember bús meséi (Poveștile triste ale unui om vesel, *1900),* Kún László és egyéb történetek (Kún László și alte povestiri, *1902),* Pogány magyarok és egyéb elbeszélések (Unguri păgîni și alte povestiri, *1903),* Az álmok hőse (Eroul viselor, *1906),* A podolini kisértet (Fantoma din Podolin, *1906),* Pajkos Gaálék (Familia Pajkos Gaál, *1906),* Andráscsik öröksége (Moștenirea lui Andráscsik, *1909),* A bűvös erszény (Punga vrăjită, *1909),* Nyíri csend (Liniștea mestecenilor, *1909),* Hét szilvafa (Nobilii, *1910),* Francia kastély (Castelul franțuzesc, *1912),* Sindbád utazásai (Călătoriile lui Sindbad, *1912), ș.a.*

Fără a se remarca în mod deosebit prin construcție, deși ireproșabile, nuvelele și romanele lui Krúdy se disting în primul rînd prin atmosfera și stilul lor dens, unic în literatura maghiară. Succesul neobișnuit de care a avut parte scrierea A vörös postakocsi (Poștalionul roșu), *apărut în 1913, i-a adus și consacrarea. În același an Teatrul Maghiar i-a reprezentat piesa* Zoltánka (Micul Zoltán). *Începînd din acest an a publicat și mai intens, astfel că pînă la sfîrșitul vieții i-au apărut cîteva duzini de volume, toate bucurîndu-se de aprecieri favorabile din partea publicului cititor și a criticii de specialitate. Majoritatea scrierilor sale prezintă o lume aparent stranie, cu tipuri de nobili declasați, robi ai unor deprinderi anacronice, ai băuturii și jocurilor de noroc, ducînd o viață golită de sensuri, uneori aflată undeva la limita dintre temporal și atemporal, dintre vis și realitate (în acest sens se înrudește cu Giraudoux și Virginia Woolf), și mai puțin lumea burgheziei, surprinsă cu ironie în aspectele ei cele mai jalnice sau hilare. Dintre numeroasele volume de maturitate ale scriitorului, amintim:* Az utolsó vörössapkás (Ultimul om cu bonetă roșie, *1913),* De Ronch kapitány csodálatos kalandjai (Nemaipomenitele aventuri ale căpitanului De Ronch, *1913),* Első szerelem (Prima dragoste, *1914),* Szindbád feltámadása (Învierea lui Sindbad, *1916),* Pesti album (Album budapestan, *1919),* A betyár álma (Visul haiducului, *1920,)* Magyar tükör (Oglindă maghiară, *1922),* Mohács *(1926),* Boldogult urfikoromban (La fericita-mi vîrstă de domnișor, *1930),* Az élet álom (Visul vieții, *1932), ș.a., cuprinzînd cîteva piese de rezistență a nuvelisticii ungare.*

A murit la Budapesta, în plină glorie literară.

Cuprins

REGELE UFF 5

PATRU SUTE DE COROANE 11

AMADÉ, UN JUCĂTOR LIPSIT DE NOROC 16

CASA DE NEBUNI . 28

LUNĂ PLINĂ . . . 39

STRADA TRISTEŢII . . 44

RATEŞUL „MOMEALA" 49

CAZINOUL NOBILILOR 55

DUMNEZEU CU VOI, FERICIŢILOR VENDELINI ! 67

HANGIŢA, SAU OASPEŢII VRĂJIŢI 86

ULTIMA ŢIGARĂ LA „CALUL BĂLAN" . . 108

GAZETARUL ŞI MOARTEA . . 130

STRADA PROFETULUI 161

SPIŢERIŢA . . . 167

NEGUSTORIE DE VINURI 174

BOALA UNGUREASCĂ . 179

CUM TREBUIE SĂ CĂLĂTOREŞTI . 185

MUZICA DIN TURN 196
ILONKAY 203
VALEA ACROBAŢILOR 221
FUGA PRINŢESELOR 229
FALSUL ANDRÁSSY GYULA 234
DOMNUL CARE S-A TRANSFORMAT ÎN CAL . . 242
TRIBUNALUL DE ONOARE 249
DOMNUL CARE A ÎNFLORIT CA VIŢA . . 258
DOMNUL CARE VEDEA CERUL
CA PE-UN CONTRABAS . . 269
SĂ-L CINSTIM PE OMUL SĂRAC, CĂCI FĂRĂ EL
BOGĂŢIA N-AR VALORA NIMIC 280
KRŰDY GYULA 290

Din aceeaşi literatură

Au apărut :

Mesterházy Lajos
CÎINELE CU PATRU PICIOARE

Kaffka Margit
CULORI ŞI ANI

Hernády Gyula
FORTĂREAŢA

Szabó Lörincz
ANUL 26

Rubin Szilárd
PETRECERE ÎN BÎRLOGUL LUPILOR

Örkény István
NUVELE-MINUT. EXPOZIŢIA DE TRANDAFIRI

Moldova György
PAVILIONUL SINGURATIC

Bihari Klára
DINCOLO DE SFÎRŞIT

Jókai Mór
EPPUR ŞI MUOVE

Szabó Dezső
LEGENDA FUNIEI

Munkácsi Miklós
SFIDAREA

Szabó Magda
PILAT

Németh László
ÎNDURARE

Va apărea :

Kostolányi Dezső
ESTI KORNEL

Lector : RUXANDRA VASILESCU-POTLOG
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 25 I 1987
Coli de tipar : 18,5

Tiparul executat sub cd. nr. 353 la
Întreprinderea Poligrafică IAȘI
str. 7 Noiembrie nr. 49
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

EDITURA UNIVERS

Lei 14,50